

આંખો બંધ કરીને વાંચનાની દેવવાળાઓને,

એવી રીતે વાંચવાની ગુપ્ત વિદ્યા શિખવનાર કુળગુરૂના શપથ આપી

અરજ કરવામાં આવે છે કે,

આ પુસ્તક તેઓએ વાંચવા તકલીફ લેવી નહિ.

ખંડ ૧—૨ ની અનુક્રમણિકા.

૧	પ્રસ્તાવના	...	...	...	...	૩
૨	આત્મજ્ઞાન વિના સર્વ ક્રોધોં :	...	...	...	...	૧૨
૩	આપણું લડાઈવું મેલન.	...	...	...	...	૧૮
૪	સ્વાદનાં પરચખાણુ કરતારો મુનિવર્ગ અને વપસન					૨૧
૫	મૃતા ભક્ત કે જાગતા ?	...	...	...	...	૩૧
૬	ધર્મનો ગાંડો—પોટલો	...	...	...	...	૩૬
૭	પતિય પિતા લોંઘાલાલના ૩ પત્રો.	...	...	...	...	૪૧
૮	જે મુંઝરીઓ રહણીદેવી તથા કહણીદેવી.				...	૬
૯	શ્રી સીમન્ધર સ્વામીને ૧૧ ખુદશા પત્રો				...	૬
૧૦	વર્ષ આખરે જયજિતેન્ડ.			...	...	૧૫

જૈનસમાચાર-ગદ્યાવલિ.

‘જૈનસમાચાર’ સાપ્તાહિક પત્રના ૧૯૦૬ થી
૧૯૧૧ સુધીના અંકોમાંથી ચુંટી
કઠાડેલા લેખોનો સંગ્રહ.

પ્રકાશક,
વાડીલાલ ભોતીલાલ શાહ,
અધિપતિ, ‘જૈનસમાચાર’ તથા ‘જૈનહિતેચ્છુ’
અમદાવાદ.

Printed at the "Dharat-Bandhu
Printing Works" Ahmedabad.
by Vallabhai Ishlal Shah.

~~પરતુના.~~

મહારા પોતાના પત્રમાંથી લેખોની ચુંટણી કરવાનું અને તે પર રીક્ષ લખવાનું કામ કરવાને માટે મહારા સિવાય બીજાને કોઈ લેખક ન યોગ્ય ગણાય. તથાપિ, કેટલાક ગૃહસ્થોએ મહારા લેખોને ગ્રંથા-કારમાં અને મુંદર રીતે છપાવવા લેવાને, ઘણી ઈન્ટેગ્રી જતાવ-વાથી લખણાં હું ઉપર કહેલાં એ કામો પૈકી લેખોની ચુંટણી કર-વાનું કામ માથે લઉં છું અને બીજું કામ એટલે તે લેખોપર રીક્ષ લખવાનું કામ બીજા કોઈ લેખકને માટે રાખું છું.

શરૂઆતમાં જ હું કહી લખશ કે, હું પોતાને એક સાક્ષર માનતો નથી તેમજ પત્રકાર તરીકેના મહાન પદને લાયક પણ માનતો નથી. મહારા જન્મ જે વર્ગમાં—જે શ્વેતાશ્વર સાધુમાર્ગી (રથાનક-વાશી) જૈન વર્ગમાં થયો તે વર્ગની મહારા વખતમાં મહેં જે અધિકારમય દશા જેઠ અને તે સાથે તે દશા સુધારવાને માટે યથા-શક્તિ મહેનત કરનારની ન્યૂનતા જેઠ તેથી મહેને કુદરતી રીતે થયેલી લાગણીઓને લીધે એક લેખક અને પત્રકાર તરીકેનું કામ, આહુ બીજા કામ છોડી દેઢને, ઉપાડી લીધું અને તે કામ પાછળ મહારા સઘળી શક્તિઓ અને સઘળો વખત અર્પણ કર્યો.

શરૂઆતના મહારા લેખો ‘જૈનદિતેન્દ્ર’ માસિકમાં પ્રગટ થતા અને ત્યાર પછી અનેક મહાશયોની સૂચના સ્વીકારીને માસિક ઉપ-

રાંત 'જૈનસમાચાર' સાપ્તાહિક પત્ર અને દિંદી ભાગમાં 'હિંદી જૈન-
 દિનેશ્વર' નામનું પાક્ષિક પત્ર એમ બે પત્રો શરૂ કર્યો. પરંતુ આ
 કામને માટે જે જે ગુણો, શક્તિઓ અને સાધનો જોઈએ તેમાંનું
 કાંઈ મહારી પાસે ન હોવાનું મને સમ્પૂર્ણ જાન હતું, કે જે વાત
 તા. ૫-૧૧-૦૬ ના અંકમાં જ મેં જણાવી હતી. તે અંકમાં મેં
 એક લેખ નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો:—

“બીજા દરેક વર્ગના પત્રકારો માફક જૈન પત્રકારો માટે પણ
 અહોળું ક્ષેત્ર પડ્યું છે; પણ તેનો વિસ્તાર થોડાં જ જાણુવામાં
 રહે. સામાન્ય રીતે એવું જોવામાં આવે છે કે, કેમ કે ધર્મ સંબંધી
 છાપાંઓ આ દેશમાં ઘણી ઓછી કાળજીથી ચલાવવામાં આવે છે;
 તેમાં વળી અર્થાતે અદલે ક્ષેપ અને ખટપટો મોટો ભાગ રોકે છે.
 વળી તે પત્રકારો પોતાની જોખમદારી સમજવા નેહલી શક્તિ પણ
 બાળેજ ધરાવે છે. કેટલાક પૈસા ખાતર, કેટલાક માન ખાતર,
 કેટલાક નવરા બેડાં કાંઈક હિંમત કરવો જોઈએ એમ સમજીને
 પત્રકાર બને છે. એક ખરા જૈન પત્રકાર માટે કેટલાં સાધન
 જોઈએ અને કેટલી યોગ્યતા તેનામાં જોઈએ એ સંબંધી-અમારું
 આધિન મત અને પ્રકાશવા રત્ન લક્ષ્યું.

“સૌથી પહેલો સવાલ યોગ્યતાનો છે. ધર્મ અને કામના લાભમાં
 નીકળતા પત્રના અધિપતિ અને માલિકમાં નિખાલસપણું, સરળતા
 અને ગાંઠર હિંમત એ ત્રણ ગુણો અવશ્ય દરજ્જે જોઈએ. અને
 ત્યાર પછી તે અમુક શક્તિઓ ધરાવતો હોવો જોઈએ. શુદ્ધ અને
 અસરદારક લખાણ કરવાની શક્તિ, અમુક પ્રસંગે ગમ ખાઈ આત્મ-

નિચક કંવાની શક્તિ, અને પોતાની પાસેના થોડા વખતમાં જૂદી જૂદી ભાષાનાં જૂઠાં જૂઠાં પુસ્તકો અને પેપરો વાંચી જવાની શક્તિ હોવામાં હોવી જોઈએ. આ શક્તિઓ અત્રે સંક્ષેપમાં જણાવી છે તેથી કદાચ કેટલાકનું હોંની અગત્ય ઉપર વધારે લક્ષ્ય ખેંચાશે નહિ; પણ આ દરેક શક્તિ મહાન ચમત્કાર ધરાવે છે અને તે વિના એક પત્રકાર ઘણી વખતે કોમને કે ધર્મને ફાયદાને બદલે સજ્જડ તુકશાન કરી બેસે છે.

“ ત્રીજો સવાલ નાણું સંબંધી છે. અમારી માન્યતા પ્રમાણે એક ઉત્તમ જૈન પત્રકાર પાસે ઓછામાં ઓછા ત્રણ મદદનિશો લગભગ હોવા જોવા જ સ્પર્થ જોઈએ, જેમાંનો એક મુસાફરી ઉપર રહી શકે, એક પત્રવ્યવહારથી જૂઠા જૂઠા ગામના સંબંધને સલાહ આપી શકે અને એક પેપરમાં મદદ કરી શકે. માલિક અથવા વડા અધિપતિઓ પોતાના વખતનો મોટો ભાગ એકાંતમાં વાંચન અને મનનમાં જ કહાડવો જોઈએ. હોતે દરેક પ્રયોગોમાં જાતે ઉતરવાની જરૂર નથી પણ હોતા વિશ્વાસુ મદદગારોને પ્રયોગોના રસ્તા બતાવી હોંનું પરિણામ જાણુવા જેટલો જ વખત અને શ્રમ હોંણે ખર્ચવો જોઈએ; કારણ કે દુનિયામાં એટલું એટલું શીખવા—વિચારવાનું છે કે તે, ખટપટમાં પડનારા માણસના લક્ષમાં પણ ભાગ્યે આવી શકે. વળી એક પત્રકારને તો અનુભવ અને જ્ઞાન જેટલાં મળે તેટલાં થોડાં જ છે. જૂઠાજૂઠા ધર્મો, જૂદીજૂદી વિદ્યાઓ, રાજ્યપ્રકરણની બાબતો, જનસ્વભાવ, જૂદીજૂદી કોમો અને ધર્મોની ચંદડતી પડતીના ઇતિહાસ અને એ સ્થિતિઓનાં કારણો: એ સર્વ સંબંધી જેટલું જ્ઞાન તે મેળવે તેટલું થોડું છે. અને એવા અધિપતિઓ જેટલારે

જૈન ક્રમમાં થશે ત્ત્કારે સ્વભાવે જ ઉત્તમ એવા એ ધર્મ અને
ક્રમની ઉન્નતિ ઝાર પ્રકારની જોવામાં આવશે.

“એવો એક પત્રકાર સંસારીના લેખાસમાં સાધુ છે. તે
ગાતે મેળવેલી મગજની અને હૃદયની શક્તિઓથી પોતાના વર્ગના
ઉપદેશકો પૈકી જેઓ બદમાશી કરતા હોય તેમને દષ્ટિ માન્યથી
નુગ્મવી શકે ખટપટી આવકોને સીધા કરી શકે અને નિંદકોને ન્યાય-
સર દલીલોથી ચૂપ કરી શકે. સ્વધર્મના સિદ્ધાંતોને પૂર્વથી પશ્ચિમ
અને ઉત્તરથી દક્ષિણ દેશાવી શકે અને પડતાં છોડે અને અવગણે રૂપ-
યજ્ઞ પડે; તત્ત્વજ્ઞાનને મહેલું બનાવી શકે અને લુપ્તી દેખાતી ક્રિયા-
ઓને આનંદી કર્તવ્ય રૂપ બનાવી શકે; તથા ધર્મ સંબંધી તેમજ
વિશ્વાવ્યવહાર સંબંધી સુધારા કરીને જનસમાજની સ્થિતિ
શુભમય બનાવી શકે. એવા પત્રકારો આ દુનિયા ઉપર દુવહુત
ગમાન થઈ પડે.

“પરંતુ એવો એક પણ જૈન પત્રકાર જોવામાં આવતો નથી-
તેમાં સરળતા છે તેમાં બીજી જોગવાઈઓ નથી અને બીજી જોગવાઈઓ-
એ તેમાં સરળતા અને વિદ્યા નથી. દગાકટકાકી અને “દીનને ન-
માને તેને કતલ કરનારને બેકેસ્ટ મલે” એવી માન્યતાવાળાની માફક
ખુનોથી, ખોટી દુર્વાદોથી અને ધર્મના નામે કરાતા અગ્રાજોથી કેટલાકો
પોતાના ધર્મને જાહેરમાં શાયવાનું પચાંદ કરે છે. કેટલાકો દેશ-કાળની
સમજ વગર માત્ર બાહ્ય માફક ચઢવાતઢવા બદલામાં જ—જેમ
તેમ અમુક પાનાં બદલામાં જ પત્રકારનું કર્તવ્ય સમાપ્ત થતું સમજે
છે. કેટલાક છે જેમનામાં ક્વાત્મજોગની ધૃષ્ટિ અને જાહેર હિમત

તથા સરળતા કાંઈક અંશે હોય એ સ્ત્રીઓએ એકલા ઉપર એટલા યોગ્ય હોય છે કે સ્વાભાવિક રીતે જ તેઓ કિતમ પત્રકારના હાથે જે કાંઈ થવું જોઈએ તે કરી શકતા નથી. કામ અને લખાણે લગતા વિવિધ બનાવો સંબંધી વિચાર કરવા—સલાહ આપવી— જરૂર પડે એ સુસાક્ષરી કરવી— જૂઠા જૂઠા વિષયોનો અભ્યાસ ગાલુ રાખવો—ગ્રાહકો વધારવા તજવીજ કરવી (કારણ કે તે ચિંતાર તો પત્રનું અસ્તિત્વ જ બંધ પડે)—વખતે આદિસને લગતું કામમાં કુદ કામ પણ બતે કરવું: આમ થવાથી કામની કે લખાણની સંપૂર્ણ રીતે સારી સેવા બખતવાની આશા એવા પત્રકારો પાસેથી પણ બાક્યેજ રાખી શકાય.

“ આ સઘળા વિચારો ઉપરથી એમ ગમગમ્ય છે કે, સ્થાનકવાશી, દેરાવાશી તેમજ દિગંબરી જૈન વર્ગે એ કંઈકમાં અંદેક ઉત્તમ અઠવાડીક પત્રની જરૂર છે, કે જે પુરતા જાણી, સમય લેખકોથી, ચુસ્ત સ્વલખા-ભક્તોથી ચલાવવામાં આવે. આપણી હૈન્ડરન્સ હજી આજ્ઞાવસ્થામાં છે અને યોગ્યોચિતતાને વિચાર કરવાનું કાંઈ જ પુરૂષો એમાં આજેવાની લેતા જોવામાં આવે છે; નહિ તો અમે સાચી સરખા યુક્તિ તરીકે એ જ બલામણુ કરીએ કે દરેક વર્ગની હૈન્ડરન્સ તરફથી એવાં પેપરો પ્રગટ કરવાં, જેથી હૈન્ડરન્સના કામને પુરતો ટેકો મળે અને પેપરનું તુકસાંત પણ આખી કામને માથે પડવાથી કાંઈ એકલા માણસને ચગદાઈ જવું ન પડે. પરંતુ હવે એ વખત આવી પહોંચ્યા જણાતો નથી. દેરાવાશી જૈન બાળનોએ જ્યુગેટોની ઝોરોસીએશન સ્થાપી અને હૈન્ડરન્સ: તરફથી માનિક પ્રકાર કર્યું તો પણ એ માનિક જોઈએ તેવી સેવા બખતી શક્ય નહિ અને એ જ્યુગેટો કે જેઓ મેમ્બરો થતી વખતે જગ દવા તેઓ લેખો લખતી વખત

કાપર થઈ ગયા. આથી સમજાશે કે, ઍન્જ્યુએટ કહે કાંઈ ઍન્જ્યુએટ નથી. ખરું કહીએ તો ઍન્જ્યુએટો હજી ધર્મ અને સંઘ સાથે સંબંધ ધરાવતા સવાલોને સમજવા જ વખત પામ્યા નથી અને એવા તદ્દન અપૂર્ણ જ્ઞાને તેઓ કોઈ વિષય હાથમાં લે છે તો માત્ર ડાળી મારે છે.

“આ સર્વ જ્ઞેતાં, જે કે એક ઉત્તમોત્તમ પત્ર માટે ડૉન્ડરન્સ ઑફિસોએ જ પ્રયાસ આદરવો જરૂરનો છે, તો પણ હાલની સ્થિતિ જ્ઞેતાં હેમાંથી પણ વધારે હિતની આશા રખાતી નથી. જ્ઞાનનાં સાધનોનું પૈના રળવાનો સંચો બનાવનારા સંખ્યાબંધ મનુષ્યોની આ જ હંદગીમાં થયેલી દયાજનક સ્થિતિ જોવાથી અમેને આટલી તો ખત્રી થઈ છે કે, એ ધંધાથી જેમ દૂર રહેવાય તેમ વધારે સાફ છે. વળી નફા મળતો હોય ત્યાં નુકશાન થતું હોય તે ધંધાદાર પોતાનેજ માણુમ હોય, તો પણ બહાર ગમે તેમ બોલાય, અને એને પરિણામે એ પત્રકારના વચનની ગ્યસર થયેલ દરજ્જે પડી શકે નહિ. માટે ધર્મ સંબંધી પેપરો સમુદાય તરફથી, અને તે અને ત્યાં સુધીમાં અમુક શ્રામતોની ખાતગી સાહ્યથી, નીકળે તે વધારે હિતમ છે. ગમે તેમ નીકળે, પણ હેનો સુકાની અહોનિશ વાંચન-મનનમાં પડ્યો રહેવાની સગવડવાળો જ જોઈએ. લોકિક કે લોકોત્તર કન્નતિ સંબંધી વિચારો અને ધુંયવણીવાળા સવાલોના ફડયા જેવા એમાંમાં અને હંડા મનનથી મળે છે, તેવા કોઈ દિવસ પ્રવૃત્તિમય હંદગીવાળાને મળતા નથી.

“આમ ન થાય ત્યાં સુધી જેન પત્રોના નામથી રાજકીય વિષ-

યોની ચોરી અને ખીજ ઉતારાથી ભરેલાં ભરતીઆં ભરવામાં આવે,
 કળ્યા અને ગાળોથી 'નરકની યુદ્ધ' ભરવામાં આવે, કે વિષ્ણુ
 સ્વયંથી કાગળ ચીતરવામાં આવે, તેથી કામ કે ધર્મને કાંઈ
 ફાયદો થવાનો નથી. અમો આ ટીકા સામાન્યતઃ કરીએ છીએ અને
 અમને યોતાને એમાંથી મુક્ત સમજતા નથી. અમારી
 યોતીકી અયોગ્યતા અમારા સમજવા બહાર નથી. પરંતુ
 અમને કદી પતકાર થવાનો ખ્યાલ પણ નહોતો. અમારા વર્ગમાં
 એક પણ માસિક નથી એમ જોઈ, માત્ર કોમને જરા જાગૃત કરવા
 માટે અમારો પીપુડીનો સ્વર ૮, વરસ ઉપર કહાડ્યો હતો અને તે
 કામ માથે લેતાં ખીજ કેટલીક ફરજો અમારા ઉપર આસ્તે આસ્તે
 ઢોળી દેવામાં આવી હતી. આના પરિણામે અમારો સર્વ વખત
 આ જ ધંધા પાછળ અર્પણ કરવાની અમને જરૂર પડી હતી; જો કે
 એટલું છતાં અમો આ ધંધાને માટે જે જે યોગ્યતાઓ જોઈએ તે
 સર્વ ધરાવતા નથી. અને એથી જ ઇચ્છીએ છીએ કે કોઈ વધારે
 સમર્થ પુરૂષો ઉપર કહેલી સર્વ યોગ્યતા ધરાવનારા નીકળી આવે
 અને અમારી જગા સંભાળી લઈ કોમને વધુ હિત પહોં-
 ચાડે. ખરેખર આપણી ધાર્મિક અને સાંસારિક સ્થિતિનું ખરૂં જ્ઞાન
 કરવામાં અને તેને સુધારવાના ઉપાયો યોજવામાં એક નહિ પણ
 કેટલીક આવરદાઓ વ્યતીત થવી જોઈએ. એક નજીવી બાબતનું
 રહસ્ય સમજતાં અને તેને સુધારતાં જે મુશ્કેલી અને વખતે ખર્ચ
 વેઠવું પડે છે તેનો ખ્યાલ જેમને હશેતેઓ તો કામ અને સંધને સર્વ
 દિશાથી સુધારવાના કામને એક ખરેખર મહાન કામ જ સમજશે
 અને એક ભીમ જેવી શારીરિક શક્તિ, એક ગ્લેડસ્ટન જેવી મગજ

શક્તિ અને સૌન્દર્યની જેવી હૃદયની શક્તિની જરૂર કમુલ કરશે. જૈન ગ્રંથો પેશ વર્ગોમાં એવી શક્તિના ઓછામાં ઓછા અડધો હજાર પુરુષો કિત્તવ થાઓ અને એ જયવંતધર્મ અને કામને ઓર વધારે જયવંત બનાવે ! ”

હવેના સ્વેચ્છ ઉપરથી રિચારી શકાશે કે, એક પત્રકાર તરીકે મેં જાહેરમાં કીધાનાં તકારે હું મહારા પોતા માટે કેવો મત ધરાવતો હતો. મહારા તે મન હજી બદલાયો નથી અને હું ઇચ્છું કે જૈન કામને સીધે રસ્તે દોરવાને તથા સુધારવા અને આગળ વધારવાને માટે કોઈ વધુ વિદ્યા ધરાવતો, વધુ લાગવગ ધરાવતો, વધુ મારા સંજોગોવાળો અને વધુ સમર્થ પુરુષ બહાર પડે. અને તેવું વળતે મદદ આ લોકોસંગડો પ્રયાસ એક ભોમીયા તરીકે નહિ તો છેવટે મનોબલ તરીકે પણ તે સમર્થ પુરુષને કામે લાગશે તો હું મહારા પ્રસન્ન મદન રૂપો સમજીશ.

મદન આગમનો બરાબર ખ્યાલ લાવેના મનમાં આવવા પામે તે માટે જાહેર એક સ્વેચ્છ પાણુ અત્રે ટાંકવાની જરૂર છે. તા. ૨૩ મે ૧૯૧૦ ના અંકમાં મેં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:-

“ આજે આ છેલ્લો મર્મ છપાતી વખત ” પત્રના ગઈ કાલના અંકની એક નકલ મહારા વાંચવામાં આવી, જેમાંનો ૧૨ મા પૃષ્ઠ પરના સ્વેચ્છ વાંચી મદને મળેા મેદ થવાથી એ રૂઝો લખવાની કુદરતી પ્રેરણા હું લાગી રહ્યો નહિ. એ સ્વેચ્છ, હું ત્રાહું છું કે, અધિપતિ મહારાજની ગૌરવગામીમાં પ્રગટ થવા પામ્યો હશે: કારણ કે એવો કોઈની હાલતપર લાય નાખવાના દરિદ્રથી લખાવલો સ્વેચ્છ એક પ્રતિષ્ઠિત પત્રમાં જગા

ખામી શકે નહિ. એ લેખની યોગ્યયોગ્યતા પર લંબાણ વિવેચન કરી એક ભાષ્યંધ પત્રકારને હલકા પાડવાનું કામ મૂકે કિમ્મત નહિ જણાયાથી, અત્રે માત્ર એક પત્રકારની પવિત્ર દરજ્જાખતવવા નિમિત્તે સંક્ષેપમાં જ કહીશ કે, એ લેખના લખનારના આશય જેવા આશય તરફ નીતિવાન વિચારકો અણુગમાની દૃષ્ટિથી જોયા સિવાય રહી શકે નહિ. એક બાબતની યોગ્યયોગ્યતા પર જનહિતાર્થે ટીકા કરવી એ એક જૂઠા વાત છે; અને કોઈના ધરસંસારમાં હાથ નાખી હલકી નિંદા કરવી એ ખોટી વાત છે. લેખકના ઉત્તમોત્તમ ધંધાને એમ લગાડનારા આવા મનુષ્યો જ્યાં ત્યાં જોવામાં આવતા હોવાથી આજે સદ્ સદ્ વિવેકયુક્તિ (Conscience) ને પૃથ્વીને લોજીકના પાટા પર ચાલીને એ બોલ કહુ લખનારા તટસ્થ લેખકોને પણ ‘સુકાં ભેગાં લીલાં બળે’ એ કહેવત અનુસાર જનસમાજની બત્રીશીએ ચૂકડવું પડે છે અને એમ થતું અટકાવવા માટે જ આટલા ખુદા એકરાર ન છૂટકે પ્રગટ કરવાની તક લેવી પડી છે. આવાં લખાણો જ્યારે દૃષ્ટિએ પડે છે ત્યારે આવા બ્રહ્મ થઈ ગયેલા દેશ-કાળ વચ્ચે લેખક તરીકેનો ધંધો લેવાયા માટે (પછી તે ગમે તેવા શુદ્ધ આશયથી અને ગમે તેવા નીખાવસ દીવથી ચલાવાતો હોય તો પણ એવો-લેખકોએ પોનેજ હલકો પાડેલો-ધંધો લેવાયા માટે) ખચીન જ મૂકેને ખેદ થાય છે. એક ખરેખરા પત્રકાર તરીકે જોઈતી પૂરેપૂરી લાયકી મહારામાં નથી એમ કળુસ કરીને મૂકે પોતા માટે તમામ અધિ-પતિઓ કરે છે તેમ બહુવચનવાચક શબ્દ વાપરવાને બદલે એક સામાન્ય માણસની માફક એકવચનવાચક શબ્દ વાપરવાની રીતિ કેટલોક સમય થયાં અંગીકાર કરી છે અને મહારી પોતીકી ખામીઓ પણ હું અનેક

વખત આ જ પત્રમાં બહાર કડું છું; છતાં એટલેથી પણ મહત્તે સંતોષ મળતો નથી. શ્રેષ્ઠતા ધધાતે આજકાલ લાગેલું કાજળ જોઈ એ કાજળવાળી ઘોટડીમાં કેમ કરી સહીસલામત રહેવાશે એ બાબતની મહત્તે ઘણી ચિંતા અને ઉદ્વેગ રહ્યા કરે છે. શ્રી શાસનનાયક દેવ મહત્તે પુરતું હૃદયબળ આપો ! ”

જૂદે જૂદે પ્રસંગે મહેં ‘જૈનસમાચાર’ માં જણાવેલા વિચારો, કરેલી દીકાઓ, મચવેલી યોજનાઓ અને આપેલો ઉપદેશ: એ સર્વમાં તત્તદુરસ્ત તત્ત્વ કેટલું છે અને એથી જૂદી બાબત તત્ત્વ કેટલું છે તેનો નિષ્કૃષ્ટ કમવાનું કામ હું વાચક વર્ગને સોંપું છું અને તે તે વિચારો, દીકાઓ, યોજનાઓ અને ઉપદેશનો અભ્યાસ કરી તેના ગુણદોષ પર દીકા પ્રસિદ્ધ કરવાને હું જૈન વર્ગના બાવી વિદ્વાનોને આમંત્રણ આપું છું; કારણ કે મહત્તે ખરેખરો ઈતિહાસ જોઈલો આજના જૈનોથી ગળે તે કરતાં બાવી વિદ્વાનોથી વધુ મળશે એમ મહત્તે વિશ્વાસ છે. અને એવી રીતે જર્જરમેન્ટ પર બેસનાર બાવી વિદ્વાનોને મહારી એ પણ અરજ છે કે, તેઓએ મહારી અદ્ય કેળવણી, વય, મહારા વખતનો સમય અને તે વખતની લોકસ્થિતિ, મહારી પોતાની આર્થિક સ્થિતિ અને મહારે એકલાને માથે એકસાથે લેવાયલાં વિવિધ કામો એ સર્વ લક્ષ્યમાં રાખીને જ જર્જરમેન્ટ આપવા કૃપા કરવી.

આથી વધારે, મહારાં પોતાનાં લખાણોના સંગ્રહ રૂપ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં લખતું મહત્તે ઉચિત લાગતું નથી.

વિદ્યોની ચુંટણી અમુક ધોરણ પર કરવામાં આવી છે. પ્રથમ સ્તરના સાથે જ્ઞાન આપનારા લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, કે જેમાં

કલ્પનાશક્તિ (Imagination) નો વધુ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય. પછી સંઘસુધારના, પછી ધરમસારને લગતા, પછી સંઘને લગતા એમ જૂદા જૂદા વિષયોને લગતા વિષયો ગોઠવવામાં આવશે.

આ સંગ્રહ માત્ર રચનાકલાથી જોતો ન જ નહિ પણ શ્વેતા-મ્યર મૂર્તિપૂજક અને દીગંબર જોતો ઉપરાંત કેટલેક દરજ્જે જોતો-તર પ્રજાને પણ ઉપયોગી થઈ પડશે એમ હું આશા રાખું છું.

વા. મો. શાહ.

અત્મજ્ઞાન વિના સર્વ ફાંફાં !

પોણી છંદગી નકામી કે આખી ?

એક ઉન્હાળાની સમી સાંજનો વખત છે. ટુંડી ધરાવતી નદીમાં એક હોડીઆમાં એક તત્વજ્ઞાની એકા એકા કુદરતના આરામાં મગ્ન થઈ ગયો છે અને તેનો એકલો સોળતી હોડીવાળો બેશેખર હલેસાં આરી આગળ ને આગળ વધતો જાય છે.

તત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ આકાશ ઉપર પડી. અહીં અને તારાઓનો વળાંકેળાટ જોઈ હૃદયેકો જની તે હોડીવાળાને પૂછવા લાગ્યોઃ “ કેમ કે હોડીવાળા ! તું ‘ખગોળ વિદ્યા’ જાણે છે કે ? ”

“ ના, સાહેબ ! ” ખસાસીએ જવાબ વાળ્યો.

“ કમનસીબ ! ત્યારે તું તારી છંદગીનો એથો ભાગ નકામો જ ગાળ્યો ! ”

ખસાસી ટાંધ મર્ગ સમજ્યો નહિ. વળી પાછી તત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કોતારા ઉપરની લીલીછમ વનસ્પતિ ઉપર પડી અને લીલા પાંદડાથી શરૂ થાયેલી અવની સુંદરી જોઈ મોહીત થયેલા તત્વજ્ઞાની સાહેબે યાંત્રિકતા જતા પોતાના જંગલી માંજતીને પૂછ્યુંઃ “ કેમ કે અર્યા ! તને ‘વનસ્પતિ શાસ્ત્ર’ આવડે છે કે ? ”

“ ના રે સાહેબ ! એવું નામ જ આજ સાંભળ્યું. ” સીધો જવાબ મળ્યો.

“ ત્હારે તો તહે તહારી છંદગીનો અડધો ભાગ નકામો મુખાવ્યો. ”

વળી થોડી મીનીટો પસાર થઈ અને તત્ત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ પ્રવાહની ઝડપ ઉપર પડી. વળી પૂછ્યું : “ અલ્યા ! ગણીતશાસ્ત્ર તો જાણતો હોઈશ ? ”

“ સાહેબ ! હું તો કોઈ શાસ્ત્ર જાણ્યો નથી. ” ખલાસીએ જવાબ આપ્યો.

“ ત્હારે જે, તહે તો પોણી છંદગી જરખાદ કરી ! ”

હજી તો વાત ચાલે છે એટલામાં સખત વચાઝોડું થઈ આવ્યું અને હોડી ડૂબવાની અણી ઉપર આવી.

ખલાસી તુરત પાણીમાં ફેદી પડ્યો અને તરતાં તરતાં પેલા તત્ત્વજ્ઞાનીને પૂછવા લાગ્યો : “ સાહેબ ! આપ તરવાની વિદ્યા શીખ્યા છો કે ? ”

“ ના ” તત્ત્વજ્ઞાનીએ જવાબ વાળ્યો.

“ ત્હારે સાહેબ, તહમે પા નહિ-અડધી નહિ-પોણીએ નહિ, પણ આજખી છંદગી જરખાદ કરી ! હવે પ્રભુને આદ કરે અને કાળદેવની મુલાકાત સ્વીકારવા ઝડપટ તૈયાર થાઓ ! ”

જે જાતનું જ્ઞાન ભવરૂપી દરિયામાં ફરનારને મૃત્યુના દુઃખમાંથી મુક્ત ન કરી શકે તે જ્ઞાનનું અભિમાન શું કરવું ? જ્ઞાન તો તે

જ કે જે વાતો કરવાના જ કામમાં ન આવે પણ તારવાના કામમાં આવે.

સંસ્કૃત ભાષા ભણી ભણીને શાસ્ત્રો મ્હોટે કર્યો હોય તેથી શું ? હા, વાદવિવાદમાં-ચર્ચામાં તે ઉપયોગી છે; પણ આત્મજ્ઞાન વિના ખીલું કોઈ જ્ઞાન તારનારું નથી. આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અર્થે ખીજાં જ્ઞાન મેળવવાં પડે તે ન મેળવવાં એમ આ કહેવાનો હેતુ નથી. પણ જૂતળ, ભુસ્તર, ખગોળ, જ્યોતિષ, વૈદક, ન્યાય, કાયદા, ભાષા કે ગણિત શાસ્ત્ર શીખનારે એ જ્ઞાનને પોતાનું દૃષ્ટિ-ખિંદુ નહિ ઠરાવતાં આત્મજ્ઞાનને જ દૃષ્ટિખિંદુ ઠરાવીને ખીજાં જ્ઞાનો, રસ્તામાં આવતાં ગામડાં કે શહેરો છે એમ માની આત્મજ્ઞાન અને આત્મ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ અને પુણી માટે ઉદ્યમવંત રહેવું જોઈએ.

દીક્ષા લીધા કે તપ કર્યો, લાખ રૂપિયાનું દાન કર્યું કે શિયળ અગિયાર કર્યું; એ સર્વ કાંઈ બવસાગર તરવાની હોડીઓ નથી. ભવસાગર તરવાની હોડી આત્મજ્ઞાન જ છે અને આ સર્વ ક્રિયાઓ, એ હોડીના ખારવા છે.

મુંદર પકિતી જેવી સ્ત્રી પરણ્યા કે કરોડો રૂપિયાની મુડી એકઠી કરી, કે 'દેહરખે' ધર્મ' કહી કહીને શરીરને પાડા જેવું બનાવ્યું તે કાંઈ ઇંદગાને 'આશય' નથી. જે લક્ષ્મી વરદા આ મુસાફરી દર દરે છે તે લક્ષ્મી તે નથી. જીવેનામાં આત્મજ્ઞાન ન હોય અને જેને બોગાવણી કર્યો બાપી રજાં હોય એવા સંસારીને આધિ-અધિ-ઉપાધિથી ચોરેક અંગે સહીસલામત બનવા માટે નીતિજ્ઞાન સ્ત્રી, ન્યાયથી રહેલો પૈસો, વિવેકપૂર્વક સાચવેલું

શરીર એ બધું કામ લાગે છે અને એવો માણસ પછી આત્મ-જ્ઞાનમાં કાંઈક ડોકિયાં કરવા લાગે છે. તેમ છતાં ઘણાએ એવા પણ પુરૂષો હોય છે કે જહોમની નાણાં સંબંધી સ્થિતિ ઘણી દયા-જનક હોય છે, જહોમની સ્ત્રી કુમાર્યા હોય છે અગર જેઓ અ-વિવાહિત છ'દગીજ ગુજરે છે, અને જહોમનું શરીર વિવિધ વ્યાધિ-ઓથી સંડતું હોય છે અને તેમ છતાં પણ જેઓ એકાંતમાં આવેલા આત્મજ્ઞાનના સમુદ્રમાં ડુબકીઓ મારે છે અને જગકિડાનો દહાવો લે છે.

આ સર્વ ઉપરથી વાચકોને સહજ સમજાયું હશે કે આપણે કે જેઓ ભવ રૂપી અટવીના મુસાદર બન્યા છીએ તેઓ **ભવ વિનાની સ્થિતિ** અથવા મોક્ષ નગરીના યાત્રાળુ છીએ; ત્યાં પહોંચવાનું છે એમ ધારીને જ સઘળું કરવાનું છે. ધન, કીર્તિ, સ્ત્રી, ક્રિયાઓ કે વિવિધ શાસ્ત્રોનું પઠન: એમાંનું કાંઈ પણ પ્રાપ્ત થાય એટલે આપણી ધારેલી નગરીએ પહોંચી ચુક્યા એમ સમજવાનું નથી; આ સર્વ તો મુસાદરીમાં વચ્ચે આવતાં ગામો છે; અને ધારેલી નગરીએ પહોંચવા માટે તો આત્મજ્ઞાન નામની નગરીએ પહેલાં પહોંચવું જોઈએ અને તે જ નગરીથી મોક્ષનગરીની સડકે ચઢાશે.

ભાષા જ્ઞાન કે રસાયણ-વૈદ્યક આદિના જ્ઞાનના પ્રોફેસરો, રાજ-ખટપટી જ્ઞાનના એક્રાઓ, ધનપ્રાપ્તિની વિધાના પંડીતો અને હુત્તર ઉદ્યોગના શોધકોએ એવી કાંઈ પણ શક્તિ માટે અભિમાન ન કરતાં બાળપણે જોઈએ કે, તેઓએ હજી તે જ્ઞાન મેળવ્યું નથી કે જે જ્ઞાન સંસારસમુદ્રમાં ડૂબતાં બચાવે છે.

આપણું લડાઈનું મેદાન.

‘લડાઈ’ એ શબ્દ વાંચીને જ કેટલાકના મનમાં કદાચ કંટાળો આવશે. પણ ખરેખર એવા કંટાળનારા લોકો ‘જૈન’ નથી. ‘જૈન’ શબ્દની વ્યાખ્યા જ તેઓ જાણતા નથી, એટલું જ નહિ પણ તેઓ કંઈરતના કાનુન પણ જાણતા નથી. ‘જૈન’ એ શબ્દ જી એટલે છતવું એ ઉપરથી નીકળ્યો છે. ‘જૈન’ પ્રજા એટલે ‘છતનારી પ્રજા’, અને શું છત કાંઈ લડાઈ વગર મળી શકે? સ્વાર્થપરાયણ મધ એકાં એકાં અને બગાસાં ખાતાં ખાતાં કાંઈ જય મળે છે? ત્યાં પૃથ્વી છે, ત્યાં હવા છે; ત્યાં અગ્નિ છે, ત્યાં ગરમી છે; અને ત્યાં ‘જય’ છે, ત્યાં ‘લડાઈ’ પણ હોવી જ જોઈએ. તેમજ ત્યાં ‘જૈન’ છે ત્યાં ‘લડાઈનું મેદાન’ પણ હોવું જ જોઈએ. જૈને એક મીનીટ પણ—એક ક્ષણ પણ લડાઈ વગર રહેવું ન જોઈએ. તેનું લડાઈનું મેદાન એટલું વિશાળ જોઈએ કે તેમાં વિવિધ લડાઈઓ ચાલ્યાં જ કરે.

કંઈરતના પણ કાયદો છે કે, લડાઈ વગર કાંઈ બનતું નથી. આપણી અંદગી પોતે જ પ્રતિક્ષણ લડાઈનું પરિણામ છે. દાખલા તરીકે, પૃથ્વીમાં એક શુદ્ધતાદર્શી નામની શક્તિ છે, કે જે પૃથ્વી ઉપરની કોઈ નીચને પોતા તરફ ખેંચ્યાં કરે છે. માણસ જાગતો હોય ત્યાં

ઉંઘતો હોય, જાણતો હોય યા નહિ, પણ એ ગુસ્તાકર્ષણ—કુદરતની એ અદૃશ્ય શક્તિ હોતો પોતા તરફ દર પળે ખેંચ્યા જ કરે છે. ગુસ્તાકર્ષણનો સ્વભાવ જોતાં આપણું માથું જમીનદોસ્ત જ રહેલું જોઈએ, તેમ છતાં આપણે તે માથું ઉંચું રાખીએ છીએ. હાથ જમીનપર પડેલા જોઈએ પણ તે આપણે અદ્ધર રાખીએ ફીએ. એ શાનો પ્રતાપ? માત્ર લડાઈનો. પ્રતિક્ષણ આપણું શારીરિક બળ કુદરતના ગુસ્તાકર્ષણ સાથે લડાઈ કરે છે અને જોડે દરજ્જે પોતામાં તાકાદ છે તેટલે દરજ્જે જય મેળવે છે. બીજો દાખલો લઈએ; આપણે રણીએ છીએ અને ખાઈએ છીએ, એમાં શું લડાઈ નથી? દુનિયાદારીના દરેક બનાવ એ જીંદગી રૂપી મહાયુદ્ધની ન્હાની ન્હાની ઝપાઝપીઓ છે. એક માંદગી આવી; મતલબ કે કુદરતે ત્હમને પકડ્યા. પછી ત્હમે તે કુદરતના સામા ઉપચાર કર્યા અને સાજ થયા; મતલબ કે કુદરત સામે વિજય મેળવ્યો. બીજો એક માણસ ઉપચારમાં પણ ફાવી ન શક્યો અને મુઝો; મતલબ કે હાર્યો. એક મોટા માણસ સાથે મુલાકાત થઈ તે વખતે તે ત્હમારાથી ખીજ્યો અને ત્હમને પાયમાલ કરવા લાંછે ધાથું. આનું નામ ત્હમારો પરાજય. બીજા એક માણસે અચાનક મુલાકાત પ્રસંગે ત્હમને હાજરે રૂપિયાની ભેટ આપી. આનું નામ વિજય. સુખ માટે સ્ત્રી પરણ્યા અને તે બેદરકાર, મૂર્ખ, વ્યભિચારિણી કે રોગીટ નીકળી. બીજા એક પુરુષને અચાનક સુવડ, સુનીતિવાન અને આરોગ્યવતી સ્ત્રી મળી આવી. આમ સંસારના દરેક બનાવમાં માત્ર કુદરત સાથે લડવાનું જ છે અને ત્હમાં જય-પરાજયની ઘટમાળ ચાલ્યાં જ કરે છે. કુદરતે સૃષ્ટિ માટે 'લડાઈ'નું નિર્માણ જ કર્યું છે ત્હારે પછી

‘લડાઈ’ શબ્દથી હરનાર-કંટાળનાર માણસ આ દુનિયાની હવા ખાવાને નાકાયક જ ગણાય કે કેમ તે વિચારવું મુશ્કેલ નથી.

આમ જ્ઞાપકે કુદરતની આ સૃષ્ટિમાં ચોતરફ લડાઈઓ ચાલી રહી છે ત્જારે જોતીઓએ—કુદરતનાં એ સંતાનોએ લડાઈ નામથી દર નદિ નાસતાં દરેક લડાઈમાં ફતેહ મેળવવા સાર જોઈતી શક્તિ મેળવવા કમર કસી જોઈએ. એ શક્તિ ‘જહાર કહાડનાર’ પદાર્થો કયા કયા છે તે વિચારવું જોઈએ.

હાઇડ્રોજન ગ્યાસની જરૂર પડે છે ત્જારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે તે ગ્યાસ શામાંથી મળશે? પ્રયોગો કરતાં કરતાં—કેટલેક દિવસે—કદાચ કેટલેક વરસે કોઈ શોધકને જણાયું કે પાણીમાંથી વિજળીની મદદ વડે હાઇડ્રોજન ગ્યાસ છુટો કરી શકાય છે. તેમજ જસત દત્તાદિ પદાર્થોમાંથી પણ એ ગ્યાસ જોતી શકાય છે.

તેમજ હવે વિચારવું જોઈએ કે છાંદગીમાં હરધડી કરવા પડનાં ગુણોમાં વિજળ આપનારી શક્તિ કયા પદાર્થોમાંથી જોતી શકાય? સુગાંધે આપણા પહેલાં વરસો અગાઉ કેટલાક ‘આત્મિક રસાયણ-શાસ્ત્રીઓ’ થઈ ગયા છે, કે જાહેરજો વિવિધ પ્રયોગો કરીને એ તત્ત્વ શોધી કઢાડ્યાં છે. પણ આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે, પ્રયોગોની મુશીબતી અનુભવનારને પ્રયોગનાં પરિણામ જોટલાં કીમતી જાણાય છે તેટલાં, વગર મહેનતે પરિણામ જોખી લેનારને જાણાય નહિ. તાજમાં જેનો કોઈ આત્મિક મથન કરી એ વિશાળ રસાયણ-શાસ્ત્ર સંગ્રહી કોઈ શોધ કરવા પ્રયત્નશીલ થતા નથી તેથી હોમને અગાઉ કોઈન કરી ગયેલા મહાન પુરોનો મહેનતનું કે મહેનતના

ફળનું બહુમાન નથી. અગાઉના કોઈ મહાન શોધકે એક પછી એક તત્વોને
ચકડી પકડીને રસાયણીક પ્રયોગો કરી શોધખોળ કરી આ સત્ય
શોધ્યું છે કે, ઉપર કહેલી જીવ અપાવનારી શક્તિ ચાર પદાર્થોમાં
રહેલી છે અને તે પદાર્થો તે બીજા કોઈ નહિ પણ—

—દાન—

—શીલ—

—તપ—

—ભાવના—

એ ચાર છે. દાન કે ભાવનાનું પુંછું પણ નહિ જાણનાર
કેટલાક ઉપદેશકો પાસે જેઓએ હમેશાં સાંકડા મનના વિચારો સાંભળ્યા
હશે એમને આ શોધમાં કાંઈ નવીન જણાશે નહિ પણ તેઓ ત
માને તેથી કાંઈ વસ્તુ આવસ્તુ ચનાર નથી.

જરા ઉપર નજર કરવાથી જણાશે કે સૌથી શિરોબિંદુએ
‘દાન’ બીરાજે છે. શ્રદ્ધા અને ઉમદા ખવાસ એ બે વિના દાનની
હયાતી જ સંભવતી નથી. અને જ્યાં દાન નથી ત્યાં શ્રદ્ધા અને
ઉમદા ખવાસ જ નથી એમ ખુલ્લું કહેવું જોઈએ. દુનિયાના સઘળા
લોકો કરતાં સ્થાનકવાશી જૈનો ‘દાન’માં પછાત હોઈ માત્ર ઉત્તરો-
ત્તમ ધર્મને હલકો પાડે છે. અનુપમ સુંદરી કોઈ ગમારના હાથમાં
આવે તેથી તે બીચારી દુઃખી થાય એમજ બન્યું છે. પાંચ લાખને
આસામી પાંચ રૂપિયાનાં પતાસાં વહેંચે કે પેંડા વહેંચે એટલામં
કુલાઈને ફાળકો થાય ! કેટલાકો પાંચસાત રૂપીઆની આબુપુર્વીએ

છપાની હાણી કરે એટલામાં નો ઉપર પોતાનું નામ મ્હોટા હરફમાં
 છપાવે ! પચાસ હજારની મીસ્કતવાળા કેટલાકો ચાળણા-ચાળી કે
 મુદપતિ-પથરણાં વહેંચી પુલાઈ જાય છે, જાણે કે એમણે તે ન
 વહેંચ્યું હોત તો કોઈ અનાજ આણત નહિ, ખાત નહિ કે સામાયિક
 કરત જ નહિ ! કેટલાકો પગલુવા જાય ત્યાં કન્યાવાળા તરફના
 દોડોના કાયદા મુજબ એ રૂપિયા સ્થાનક ખાતે આપવા પડે ત્યારે જે
 રૂપિયાની ઉદારતા પેપરમાં છાપવા લખી મોકલે કેટલાક દેરાવાસી બાઈઓ-
 ઘી ઓશીઆળું છવન ચલાવનારા શ્રીમંત સ્વધર્મીઓ દેરાસરમાં
 બસો પાંચસો રૂપિયા ગુપચુપ આપી આવે તોનું કાંઈ નહિ અને સ્થાનક-
 માં પચાસ આપવા પડે તો મ્હોટું માન માગે ! કેટલાક 'આરંભ સમા-
 રંભ'નું બહાનું કહાડે, કેટલાક 'મ્હારે ઘણું ખર્ચ થઈ ગયું છે'
 એમ બહાનું કહાડે, કેટલાક 'મ્હારી સ્થિતિ નથી' એમ કહે ! આવા
 લોકો ધર્મનું શું ઉકાળવાના હતા ? ખરેખર સ્થાનકવાસી જૈનધર્મને
 લજવનારા કોઈ હોય તો તે વર્ગના શ્રીમંતો જ છે અને તે લજ્જન-
 મ્પદ જાળીલતામાં મદદગાર કેટલાક સાધુઓ છે. ઘણાએ લક્ષ્મીધિપતિ
 નિર્વંશ ગુરુદે છે પણ કોઈએ પચીસ-પચાસ હજાર રૂપિયા સાધુશાળા
 કે ખાદશાળા કે પુસ્તકશાળા કે હુન્નરશાળા કે સંકલરશીપ ખાતે આપ્યા ?
 કેટલાક અધમ પુરુષો તો પોતાની પાસે આવેલી ધર્મોદા નિમિત્તની
 ગદમો પોતે જ હોકાઓ કરી જાય છે. કેટલાક હેમાંથી બળે ચચ્યાર
 રૂપિયા કોઈ ખાતામાં આપી પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કરે છે અને
 કેટલાક તો એજ ધર્મોદા નિમિત્તની રકમ-પારકી રકમમાંથી મહા-
 દોષનાં કર્મો કરે છે. અને આટલું છતાં એકદોષ ધં વિચરતા મુનિઓ
 તમને કશું કહી શકતા નથી. મુનિઓને કોઈ દાદ પણ આપે તેમ-

કંડાં છે? કારણ કે એઓ પોતે જ પોતાની આચારશુદ્ધિ, ભાવના-
બળ, તપોબળ અને જ્ઞાનબળથી એવો આતાપ પાડી શકતા નથી.
બાંધે રૂપિયાની લઠાણીઓ માટે આવકોને કાલાંકાલા કરવા નેટલું
જ સામર્થ્ય લેમનામાંના ઘણાખરામાં રહેલું છે.

દાન ગુણ વિના ‘ધર્મ’ની યોગ્યતા જ આવી ગણાય નહિ,
ધર્મનો અધિકાર જ તેવાને નથી. ભગવાને પણ પહેલે દરજ્જે
‘દાન’ને ખેંચાડ્યું છે અને ત્યાર પછી શીલ, તપ અને ભાવના છે.
એ ત્રણે ગુણો દાન રૂપી હળથી ખેડાયલા હૃદયમાં ઘણી સહેલાઈથી
અને સારી રીતે ઉગી શકે છે. પણ હૃદયની જમીન પ્રથમ દાન રૂપી
હળથી ખેડાવી જોઈએ. દુલ્લો સ્વભાવ, ઉમરાવપણું, કુણા પ્રણામ,
એ ગુણ વિના શું કદી “ભાવના” જેવી કીમતીમાં કીમતી શક્તિ
આવે એ માનવા યોગ્ય છે?

ઉપર કહેવાઈ ગયું તેમ, જોનો માટે લડાઈવું બહોળું ક્ષેત્ર
પડ્યું છે અને તે કૃપણતા અથવા સાંકડું મન, વિહ્વળ ચિત્ત,
કાંચરતા અને માઠા અધ્યવસાય એમને જીતવા માટે હમેશા વપ-
રાયું જોઈએ.

બાવીસ સમુદાયને એક બીજાથી સાંકળનાર પવિત્ર મુદપતિ.

એ સાંકળ તોડી નાખનાર કોણ ?

મુદપતિ એ કાંઈ માત્ર જીવદયાના હેતુથી જ યોગ્ય છે એમ નથી. પણ એ ઉપરાંત જૈન યોદ્ધા તરીકેનું એ ચિન્હ (Badge) છે, એ પણ લક્ષમાં રાખવા જેવું છે. એ મુદપતિને મ્હોં સાથે બાંધી જ રાખવી એવો મત તો સ્થાનકવાશી જૈનો જ માત્ર ધરાવે છે, કે જે વર્ગ ૨૨ ટોળા અથવા ૨૨ સમુદાયમાં વહેંચાઈ ગયો છે. પરંતુ વહેંચાવા છતાં સર્વને એકમેકથી સંકળાયેલા રાખનાર કોઈ પણ સાધન હસ્તી ધરાવતું હોય તો તે પવિત્ર મુદપતિ જ છે. મુદપતિ એ માત્ર મ્હોં ઉપર-વાણી ઉપર કાચુ રાખી તે માણસની કિમતમાં વધારો કરાવે છે એટલું જ નથી પણ લોંકાશાહતા ચડમાંથી નીકળેલી ૨૨ ડાળીઓ ગુજરાત-કચ્છ-કાઠિયાવાડાદિનું પાણી પી ત્યાં ત્યાંની હવા અનુસાર ઉછરે છે તે સર્વની ‘સામાન્ય મિલકત’ તે જ (મુદપતિ) હોવાથી એ ‘સર્વ બાળીઆ એકજ પિતાના પુત્રો’ છે—એકજ ગુફના શિષ્યો છે એવું હૈમને સ્મરણ પાત્રું રખાવનાર પણ તે જ છે.

મુદ્દપતિ એ આ પ્રમાણે સમગ્ર સ્થાનકવાશી જૈનોમાં એકતા કરનાર ઉત્તમ અને પવિત્ર સાધન છે એ તો નિર્વિવાદ વાત છે. તેમ છતાં સ્થાનકવાશી જૈન સંઘમાં સંપત્તિ નામ નિશાન પણ જોવામાં આવતું નથી તેનું કારણ શોધવું જોઈએ.

પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ જણાશે કે, આઠકોટી અને છકોટી એવા બે મ્હોટા કાંટા આપણામાં ચાલે છે. ઉપરાંત લિંબડી, દરિયાપુરી, ગોંડળ, બરવાળા એમ વિવિધ ‘સંઘાડા’ છે. મ્હોટાં ગામોમાં આઠકોટીનું સ્થાનક જુદું અને છકોટીનું જુદું હોય છે. કેટલીક જગ્યાએ એકજ સંઘાડાના બે જુદા અપાસરા હોય છે અને દરેક અપાસરાના અધ્યક્ષશાળી બકતો પણ એવા હોય છે કે તેઓ બીજા અપાસરામાં કદી જવાના નહિ, ત્યાં ઉતરનાર સાધુને વાંદવાના નહિ, વહોરાવવાના પણ નહિ અને સન્માન પણ આપવાના નહિ. આનું મૂળ કારણ અમુક સાધુઓનું મિથ્યાભિમાન જ છે. જેઓ જગતમાંથી ગર્વ, ક્લેષ અને એકલપેટાપણું દૂર કરવા માટેજ ‘મુંડ મુંડાવે છે’ તેવા લોકો જ આવી રીતે ‘સંઘાડા’ અને ‘કોટી’ના નામે પક્ષો અને તડો ઉભા કરે અને સંઘને છિન્નભિન્ન કરે ત્યારે પછી, એ ‘સંઘાડા’ અને ‘વાડા’ માં ‘હાઉ’ છે એમ કહી સંઘાડાથી દૂર નાસવાનો અને શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનની વાતોમાં શર્મ માનવાનો ઉપદેશ કરનાર કોઈ ચાલાક પુરૂષ નીકળી આવે અને સ્થાનકવાશી જૈન વર્ગને એમનાજ બનાવેલા વિષ વડે ગતપ્રાણ કરે એ બીલકુલ બનવા જેવું જ છે.

આ “ મ્હારો સંઘાડો ” અને આ “ મ્હારો સાધુ ” એવો

પક્ષપાત જ આપણા સંધને ખેદાનમેદાન કરે છે. સાધુ કોઈનો છે જ નહિ. એ કોઈનો દેખી નથી તેમ કોઈનો રાગી પણ નથી. એને તો ઉપદેશ દેવાનું કામ છે; જે કોઈ ત્હેની પાસે જશે ત્હેને તે યથાશક્તિ ઉપદેશ દેશે. ‘અભિમાન’ની હદ ટુંકી થાય ત્હારે ‘અભિમાન’ એ ઉચ્ચ ગૌરવવાળો શબ્દ નીચતામાં—સ્વાર્થાપણામાં ફળી પડે છે. સત્તાતન જૈન ધર્મ માટે અભિમાન રાખવું એ પવિત્રમાં પવિત્ર દરજ્જા છે; પણ અમુક ‘સંઘાડા’ માટે અભિમાન રાખવું એ તો ટુંકી દૃષ્ટિ સાબીત કરે છે.

સર્વ સ્થાનકવાસી જૈનોએ હવે મુદ્દપતિ ઉપર મુસ્તાક રહેવું જોઈએ છે; એને ધર્મચિન્હ માનનારા સઘળાઓ વચ્ચે ઐશ્વર્ય સંપૂર્ણ હોવું જોઈએ. કોટી અને સંઘાડાના ભેદને ભૂલીને “ મુદ્દપતિ કે મૂર્તિ ” એ જે ભેદથી જ સંતોષ પકડવો જોઈએ અને એક દિવસ એ ભેદ પણ ટળી જાય એવો વર્ણન આવે એમ પ્રાર્થવું જોઈએ.

‘ મુદ્દપતિ કે મૂર્તિ ’ એમાંથી કયું વધારે પસંદ કરવા ગોળ છે તે અત્રે જણાવવાની જરૂર નથી; કારણ કે આ લેખ મુદ્દપતિને માનનાર સ્થાનકવાસી જૈનો માટેજ લખાયેલો હોવાથી કયું સાદું તે જણાવવું બાક્યેજ જરૂરનું ગણાય. તો પણ પોતાની પાસે જે આવી રહ્યું છે તે સુભાગ્યે ઉત્તમોત્તમ છે એમ જો સમજવામાં આવે તો તેઓ ત્હેના ઉપર જેવડો પ્રેમ અને શ્રદ્ધા બતાવે; એટલા માટે જણાવવું જરૂરનું છે કે નક્કર એવી મૂર્તિ કરતાં કોમળ મુદ્દપતિ પોતાના આસ્તિકાને વધારે સારી રીતે સમજાવી શકે છે કે

“મ્હારા જેવા નરમ-નમ્ર અને સદેહ (શુદ્ધ પ્રણામી) થાઓ !”

મુહપતિ માટે એવું અભિમાન જે લોકોમાં હશે તે તો કદી ‘કાટી’ અને ‘સંઘાડા’ના ભેદને દાદ નહિ જ આપે. હરકોઈ સંપ્રદાયના પણ સાધુ તરીકેની લાયકાતવાળા સાધુને સન્માન કે આહાર આપતાં તે કદી આનાદાની નહિ કરે. સાધુઓએ પણ આવા ભેદભાવ પોતાના બક્તમંડળના મંગળમાથી દૂર કરવા જોઈએ છે અને હૈમને માત્ર સ્થાનકવાશી જૈન ધર્મનું રહસ્ય સમજવવામાં તથા તે ધર્મ માટે અભિમાન રાખતાં શિખવવામાં પોતાનું વીર્ય ફારવવું જોઈએ છે.

એક ગામમાં વધારે અપાસરા થાય એ વળી આવા કસેપને સગવડદાતા થઈ પડે છે. આમાં તો લિંગડી સંઘાડાનો ફક્ત પક્ષ ઉતરે અને આમાં એ સંઘાડાનો બીજો પક્ષ ઉતરે; આમ શા માટે જોઈએ ? ભેગા ઉતરતાં શું વટકાવાનું હતું ? અને જો સાધુઓ પક્ષપાત અને રાગદ્વેષનો અંશ પણ છોડવા રાજી ન હોય તો તેઓ પૂજવાને યોગ્ય પણ ન જ ગણાવા જોઈએ.

આપણા સંઘને ચ્હડતી કળાએ લાવવા માટે સૌથી પહેલું પગથીકં જ આ છે: (૧) મુહપતિ બાંધનારા અને સાધુ ધર્મ પાળનારા કુલ સ્થાનકવાશી જૈન સાધુઓને એક સરખા માનવા; એમનામાં શ્રાવણે મ્હારા તહારાપણું કરવું નહિ. (૨) દરેક સમુદાયમાં એકથી વધારે મુરખી થવા ન દેવા, એકની જ આજ્ઞામાં સર્વ પ્રવર્તે એમ ગોઠવણ થવી જોઈએ. (૩) સમુદાય અથવા સંઘાડાના ગાદિપતિએ દર બીજે કે ત્રીજે વરસે પોતાના તાબાના સાધુ

ચર્ગનિ એકટો કરી પરિપક્વ બરવી અને એમનાં ભૂતકાળનાં કામો અને ભવિષ્યની યોજનાઓની પૂછપરછ કરવી.

ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે દરેકે દરેક સંઘાડામાં નહિ થાય ત્યાં સુધી સ્થાનકવાશી જૈન સંઘનો ઉદય દૂર જ સમજવો. એક સાધુ કાંઈ ઉપદેશ કરે તોને ખીજા 'સંઘાડા' નો કાંઈ સાધુ ખોટો દરાવે અને પછી કલેપ શરૂ થાય એવી પ્રથા ચાલુ રહે ત્યાં સુધી કાંઈ પણ મોટી કે હિતકર યોજના પાર પડવાની જ નહિ.

17—12—06

સ્વાદનાં પરચખાણ કરનારો મુનિવર્ગ અને વ્યસન.

છોકરાંઓને કાંઈ ખીમારી થાય છે ત્યારે અગર કોઈને સર્પ
કંશે છે ત્યારે ઘણા લોકો-જૈનો અને બ્રાહ્મણો પણ (ખાસ કરીને
સ્ત્રીઓ) કોઈ મુસલમાન ખાસે દોરો કરાવે છે કે મંત્ર જાંત્ર કરાવે
છે; એનું કારણ પૂછતાં એમ જણાવવામાં આવે છે કે, મુસલમાનો
ધર્મનાં કરમાનો ઉપર જેવું દંઠ આકીન (' આસ્થા ' નહિ કંહું,
કારણ કે જૈનોનો એ શબ્દ માત્ર લીસોટા રૂપજ રહી ગયો છે અને
આસ્થા તો ' આકીન ' વાળા મુસલમાનોમાં જઈ ભરાઈ છે) રાખે
છે તેવું ખીજા કોઈ લોકો રાખતા નથી. તેઓ તાશુતના દિવસે કેવા
શરવીર બને છે, 'કુરાન' ના અભ્યાસ માટે કેટલા ચુસ્ત છે, મસીદો બંધાવવા
પાછળ ખર્ચ કરવામાં કેટલા ઉદાર છે અને ધર્મનાં કરમાનો ઉપર કેટલા
આકીનવાળા છે તે વિચારતાં, હૈમના મંત્રો ફળે છે હૈનું કારણ
તુરત સમજાય છે. એક ' અક્ષા ' સિવાય તેઓ કોઈ દેવને માનતા
નથી, જ્યારે હિંદુઓ અને જૈનો તાશુતની પણ માનતા માનવા
ચૂકતા નથી ! હૈમના ઉપવાસ એવા સખત છે કે, ઉપવાસના દિવસે
તેઓ થુંક પણ ન ગળી જવાય હૈની ખાસ સંભાળ રાખે છે.

ખીડીના સખત બાંધારણવાળા મુમ્મલમાનો રોજનો આખો મહિનો
ખીડી વગર કંડાડે છે.

આ છેલ્લી ટેક યાદ આવતાં મહેને આપણા કેટલાક સાધુની
મંદ ટેક યાદ આવી જાય છે અને તેજ વખતે એક અજાણ્યા ગૃહસ્થ
તરફથી મળેલો પત્ર અત્રે પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા પણ દાખી ન શકાય
એટલું જોર કરે છે. તે પત્ર નીચે પ્રમાણે છે. તે પત્રમાં આપણા
મુનિઓની, જૈન સૂત્રોના દરમાન પ્રત્યે કેટલી મંદ શ્રદ્ધા છે તેનું ચિત્ર છે.

ઉપર મી. એડીટર !

‘ હિતેચ્છુ ’ માં આપનાં લખાણ અવારનવાર આવતાં તે
વાંચવાથી આપની ખુદ્ધિ સંબંધી ઉચો મત બાંધવા હું લક્ષ્યાયો
હું અને તેથી મ્હેં જોયેલા કેટલાક બનાવો કે જેનું રહસ્ય હું જૈન
શાસ્ત્રોથી અજ હોઈ સમજી શકતો નથી તે આપને જણાવી તે
સંબંધી ખુલાસા પૂછવાની રજા લઉં છું.

હું એક બ્રાહ્મણ છું. ઈતોમાં મ્હારે કેટલાક મિત્રો છે. એક
દિવસ એક જૈન મિત્ર સાથે હું અપાસરે ગયો હતો ત્યાં મહારાજ
મુરતજી જમીને પાટે બીરાજ્યા હતા. મ્હેં મ્હારા મિત્રની દેખાદેખીએ
ત્હેમને વંદન કર્યું અને પછી મ્હારા મિત્રની લાગણી ન દુઃખાય
તેટલા માટે ત્હેમને આપેલું પથરણું નાંખી તે ઉપર બેઠો. અમને
એવાને એકાદ મીનીટ થઈ નહિ હોય એટલામાં મ્હારા મિત્ર પોતાના
જગવામાં દાય વાલ્યો અને સોપારીના ફડસીઆં દસ પંદર તથા
મવાયગી દાણા, લર્વાગ દત્તાદિ મુખવાસનો મુકો બરી મહારાજ

સન્મુખ ધર્યો અને પૂછ્યું: “સાહેબ ! આમાંનું કાંઈ લેશો ?”
ચોડીક આનાકાની બાદ મહારાજ સાહેબે એમાંથી સારામાં સારાં
દુધ જેવાં-ખરફ જેવાં પાંચ ફડસીયાં, ૮-૧૦ ઇંચાયથી દાણા અને
ચોડાંક લવીંગ લીધાં.

ચોડાંક દિવસ અગાઉ મહારા તે મિત્રે મ્હને વાત પ્રમંગે
જણાવ્યું હતું કે “ સર્વ ધર્મ કરતાં અમારા ધર્મના સાધુની ક્રિયા
ધણી આકરી છે. એમનાથી ઠંડું જળ અને વનસ્પતિને તો અંડા-
યજ નહિ અને એન વિનાનો આહાર લેવા નીકળે ત્કારે પણ
અમુક સખત નિયમો સાચવવા પડે છે. કોઈ ચીજ એમને મુકામે
આપવા તો જવાય જ નહિ, વગેરે. ” આ શબ્દો મ્હને હમણાં
યાદ આવવાથી મ્હને ચિંતા થઈ કે જૈન સાધુઓ સામા આપવા
આવેલી ચીજ તો લેતા નથી અને આ સાવચૂક લે છે, તો નક્કી
રહેમની તખીયત કાંઈ નરમ થઈ હશે, શરીરમાં વાયુનું પ્રમાણ વધી
ગયું હશે ! મહારા મિત્રના ગુરૂની તખીયત નરમ થવાના સંશયથી
મ્હને ભારે દુઃખ થવાથી મ્હે તુરંતજ મહારાજને પૂછ્યું: “સાહેબ,
આપને શું મોળ આવે છે ? અગર શું ચક્રર આવે છે ? ફરમાવો
તો બજારમાંથી ‘પેઇન કીલર’ હમણાં જ લઈ આવવા તૈયાર છું.
સત્પુરોની સેવા કરવી એ વેદ ધર્મનું ખાસ ફરમાન છે. ”

મહારા મિત્રે મ્હને ખાત્રી આપી કે એવો કાંઈ ડર રાખવાની
જરૂર નહોતી, કારણ કે ગુરૂ સાહેબ સંપૂર્ણ ખુશ મીઠમીમાં હતા.

મિત્રે કરેલા આ ખુશાસાથી મહારા જીવને ટાઢક વળી. પણ
વળી ચોડી મીનીટ બાદ એક ખીજ આવક ત્હાં આવ્યા, જેમણે

મહોદુ' ધમાધુ ખાંધું હતું અને પાસેર છીંકણી સમાય એવાં જોમનાં
મોટાં નમંદરાં તપખીરથી ખરડાયલાં હતાં. તે ભદ્રીક પ્રાણીએ જાણે
કે જમીન માપના હોય તેવી રીતે સાદાંગ દંડવત કરી એક ફેન્સી
ડાખતી મહારાજ સન્મુખ ધરી અને ત્હેમાંથી જોઈએ તેટલી તપખીર
સેવા અરજ કરી. આથી વળી મહને ચિંતા થઈ આવી અને મહે
મહારા મિત્રને પૂછ્યું: “ કેમ ભાઈ ! મહારાજ સાહેબને કાંઈ માથાનું
દરદ છે કે શું ? કહો તો જરા ‘ કોલન વોટર ’ લઈ આવું અગર
મુખક ધસી લાવું. અરેરે ! ગુરૂ દેવનું દુઃખ જોયું કેમ જાય ? ”

મહારાજે હસીને મહારો ભય દૂર કર્યો અને કહ્યું: “ દેવા-
લુપીઆ ! એ તો અમને વ્યસન છે. નવરાશનો વખત ખુટાડવા
કોઈ સંસારીને ગંછકો રમવાનું, કોઈ મંસારીને સોપારી ઉપર સોપારી
કાતરવાનું અને કોઈને ચોપાટ આદિ ખેલવાનું વ્યસન હોય છે એમ
અમને આ નિર્દોષ વ્યસન છે. આ એક પડીકું લીધું છે ત્હેમાંની
અડધી આજે થય છે, બાકીની કાલ કામ લાગશે. અમારાથી કાંઈ
મદિના સુધી આછી જ સંઘરી શકાય છે ! આ શ્રાવકજી ભાવિક
શારા છે અને ત્હેમની તપખીર સુગંધીમિશ્રીત છે તો વળી આટલી
લઈએ છીએ. ”

‘ હાસ ! ’ કહી મહે દમ ખેંચ્યો અને ગુરૂ મહારાજને
માથાની વેડતા નથી એવી ખાત્રી થવાથી મહારૂ મન શાંત થયું.
પછી અમે જાને મિત્રો અમારા કામે ગયા.

ત્યારથી મહારા મનમાં કેટલાક સંકલ્પવિકલ્પ થયા કરે છે.
સારંગ, આપ ખરાબોલા છે તો મહારા મિત્ર માફક ઠાંકપીડોડો

નહિ કરતાં ખરેખરી વાત જણાવી મહારા સંશયનું છેદન કરશે એવી આશા છે. મહારા સંશય નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ઇન્દ્રિયને મારવા માટે સંજમ લેનારો અને સ્વાદને દેશ-નિકાલ કરવાનું વ્રત લેનારો સાગી વર્ગ દુધીઆ સોપારી, સુગંધી તપખીર આદિથી વખત ખુટાડવા ઇચ્છે છે તો શું ત્હમારાં શાસ્ત્રો, ત્કેમનો વખત વધારે સારી રીતે ખુટાડવાનાં સાધનો પુરાં પાડી શકતાં નથી ? શું ઇન્દ્રિયરસ સિવાય ખીજ 'રસ' જૈન શાસ્ત્રોમાં કહ્યા નથી ?

(૨) જૈન ધર્મના પ્રભાવકો અસલના વખતમાં મહારાજાઓને જૈન ધર્મ પમાડી એ ધર્મને 'રાજધર્મ' બનાવરાવતા અને હાલમાં તેઓ પૈકી મોટો ભાગ રાજા અગર અમલદાર સમક્ષ ઉમો રહેવાની હિમત પણ ધરાવતો નથી તો તે શું ઇન્દ્રિયોને રાજી રાખવાના આત્મ સ્વભાવને આભારી તો નહિ હોય ? (જો આવા પીવા કે સુખવાસમાં કે આરામ લેવામાં મરુગુલ હોય તેઓના મનમાં ખીજ ઉચ્ચ વિચારો પ્રવેશ પામી શકે જ નહિ એ કુદરતી કાનુન અનુસાર.)

(૩) ધર-કુટુંબ-દોલત અને રાગ દ્વેષ સર્વને છોડીને 'મુંડ મુંડાવનાર'માં વળી 'વ્યસન' તો વળગાટ રહી જવા પામતો હશે ખરો કે ? એ વળગાટ જો એવો મેલો હોય તો એના ઉતાર માટે કાંઈ ભૂતો આપની જાણમાં છે ? અને જો એ વળગાટ દૂર ન થઈ શકે તો પછી જ્યાં સુધી એનો વાસ શરીરમાં છે ત્યાં સુધી એ શરીર વંદવા યોગ્ય ગણાય કે કેમ ? (કારણ કે, ભૂતના વળગાટ-

વાગાને દુનિયા વંદનીક ગણતી નથી. પણ તહમારા જૈનોની રહીને
મને અનુભવ ન હોવાથી ઉપકો પ્રશ્ન પૂછું.)

(૪) સાધુજી અત્રાદિ ખાય છે તે માત્ર શરીરને ભાડું આપવા
ખાય છે. શુષ્ક-લુપ્ત-સ્વાદ વગરનું કરીને ખાય છે. ‘આ ખોરાક
કેવો સ્વાદિષ્ટ છે ! આ કેવો કાચો-કડવો કે ગંધાઇ ગયેલો છે !’
એમ તે કદી મન સાથે પણ કહેતા નથી. આવું તેઓ પોતાના
ધર્મપુસ્તકમાં લખ્યું કહે છે, તો શું તમાકુ, સોપારી, ચ્હા
વગેરે પદાર્થો શરીરને ટકાવી રાખવા માટે ન આલે તેના પદાર્થ
દક્ષે કે કેમ તે આપને શારીરિક વિદ્યાનું જ્ઞાન હોય તો લખશો.
(મહારા સાંભળવા પ્રમાણે હાક્ટરો અને વૈદ્યા એ ત્રણે પદાર્થને
ખીનજરૂરી જ નહિ પણ એ વ્યસનોને શત્રુ જણાવે છે. પણ જૈન
શાસ્ત્રો ધણી વખતે આધુનિક શોધખોળને જુદી પાડે છે, જેમ કે
હાલના શોધકો પૃથ્વીને ફરતી કહે છે અને જૈનશાસ્ત્રા સ્થિર કહે
છે. એમ કદાચ હાલના વૈદક વિદ્યાના શોધકો ભૂલ પણ કરતા હોય
નો જૈન શાસ્ત્રો આ સંબંધમાં શું કહે છે તે જણાવવા કૃપા કરશો.)

છત્રિયક. આપેલા શ્રમ માટે અગાઉથીજ લિપકાર માની લે છે-

સેવક આપનો,

વિદ્યાનંદ.

ઉપરના પત્રનો શો ઉત્તર આપવો તે હું સમજી શકતો નથી,
મિત્રાય કે “ ધર્મની ટેક જ્યાં સુધી સાધુ વર્ગમાં સંમ્પૂર્ણપણે નહિ
વાસો કરે ત્યાં સુધી દરેક વિચારવા પુરૂષને આવા સંશય થયાં
જ કરશે. ”

અધિપતિ, ‘ જૈ. સ. ’

સૂતા ભણા કે જાગતા ?

એક મામા-ભાણેજને એકદા અપાસરામાં સહજ સહજમાં બોલાબોલી થઇ ગઇ તે જોઇ મહને મજાહ પડી; કારણ કે તેમાં મહને કંઈ શીખવા જેવું પણ હતું. પણ એકલપેટા સ્વભાવ મહને પસંદ ન હોવાથી પોતાની મજાહમાં પોતાના સર્વ સ્વધર્મોનો દિસ્સો આપવા અર્થે તે મામા-ભાણેજનો વાદવિવાદ અત્રે પ્રગટ કરે છું; કારણ કે “તે મજાહ, મજાહ નથી, કે જહમાં ભાગ લેનારા અનેક પરાણા ન હોય.”

“ત્રંબક મામા !” અમૃતલાલે ધીમેથી શરૂઆત કરી “તહમે ગઇ પરમ દિવસે ‘સંવર’ કર્યો હતો છતાં હું મળવા આવ્યો તહારે “સુધ ગયા હતા તે તો પચ્ચખાણુ તોડ્યું કહેવાય !”

“જા, જા, મુરખા !” ત્રંબક મામાએ તિરસ્કારયુક્ત જવાબ વાળ્યો: “હજદરના ગાંડીઆથી વૈધ ન જન. કોણે કહ્યું કે ‘સંવર’- “માં ન જ સુવાય ? હા, સામાયકમાં ન સુવાય પણ ‘સંવર’ માં “શું અડચણ ? તેમ છતાં ખાત્રી કરવી હોય તો ચાલ સાધુજને “પૂછીને નક્કી કરીએ.”

“સમુર, મામા ! સાધુજને તકલીફ આપવાની જરૂર નથી-

“ કદાચ તેઓ પણ ભાગ્યેજ તહમારાથી વધારે જાગૃત રહેતા હશે !
 “ આપણે “ કરારનામું ” અથવા પચ્ચખાણુનો પાઠ જ તપાસીશું.
 “ તો વધારે ફીક પડશે. સંવરમાં તહેમે પાંચે આશ્રવનાં પચ્ચખાણુ
 “ કર્યાં છે: મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, કપાય, અત્રત અને અશુભ યોગ.
 “ એ પાંચમાં પ્રમાદનાં પચ્ચખાણુ છે કે કેમ ? અને પ્રમાદના
 “ વળી પાંચ બેદ છે: મદ, વિપય, કપાય, નિદ્રા અને વિદ્યા. આ
 “ પૈંદ્રી નિદ્રા કે જેના તહેમે પચ્ચખાણુ કરી ચુક્યા હો તહેનું તો
 “ પાછા સેવન કરો છો. માટે પોપધ કે સંવર કરીને દિવસે મુવું
 “ એ પચ્ચખાણુ તોડવા બરાબર જ છે. ”

ત્રાંબક મામાને વાત ગળે ઉતરી નહિ. તે જરા ગુસ્સે થયા
 અને બોલ્યા: “ બહુ ડાહ્યો તો ! ત્હારે તો હવે સાધુઓ રોજ
 “ પણ મુશ્કે નહિ, કારણ કે તહેમને તો જાવજીવ ‘ સંવર ’ છે. ”

અમૃતલાલ થોડી વાર નિરૂત્તર બન્યો પણ પછી દિમત ધરીને
 બોલ્યો: “ મામા ! શાસ્ત્રાનું બંદું રહસ્ય શું હશે તે તો જ્ઞાની
 “ જાણે. જેનું શ્રેણિ સ્વાદાદમયી છે. મહારી અલ્પ સમજ પ્રમાણે
 “ તો એમ ધાંડું છું કે, જે જાતની ક્રિયા પૈંદ્રી એક સપ્ત અને બીજી
 “ સામાય છે. સાધુ છએ કાયની હિંસાથી નિવર્તવાનાં પચ્ચખાણુ
 “ જાવજીવનાં કરે છે તો પણ તહેમનાથી વાચરાની હિંસા થઈ
 “ જાય છે; પણ તે માટે તે નિરૂપાય છે. તો પણ બોલનાં તે ચતુરા
 “ રાણે છે, કે જેટલુંજ માત્ર તહેમના હાથમાં છે. તેમ રાત્ર એક
 “ પ્રસન્ન મુવું પડે એ પણ સામાન્ય ‘ ક્રિયા ’ છે. જે એટલું પણ ન
 “ સુને તો બીજો દિવસે કદાચ સગાગ ધ્યાનમાં વાંધા આવે. પણ

“ તેથી કાંઈ દિવસે ધોરવાની છુટી મળતી નથી. વખતને મારવા
 “ માટે જેઓ દિવસે ઉઘે છે તેઓ તો ખુશી રીતે પચ્ચખાણું તોડે
 “ છે, પછી તે ‘સંવર’વાળો આવક હોય અગર જવજવના ‘સંવર’-
 “ વાળો સાધુ હોય. કેટલાક સાધુને દિવસે ઉંઘવાનું વ્યસન થઈ
 “ ગયું હોય છે, તે એટલે સુધી કે જેમ કોઈ રાજા ઉઘે ત્હારે ખાસ
 “ હુકમ કરે કે મ્હને કોઈએ ગમે તેવા કામ માટે પણ ઉઠાડવો નહિ,
 “ તેમ આ દિવસે ઉંઘનાર મહારાજાઓ પાસે દર્શન કરવા આવ-
 “ નારને પણ પ્રવેશ મળતો નથી. ખરું કહીએ તો સાધુને રાત્રેજ
 “ જે ઉંઘ મળે છે તે હરકોઈ સંસારી કરતાં વધારે છે. સંસારીને
 “ બીચારાને પ્રોતાના રોજના ધંધાને અંગે કે સંસારના બીજા
 “ કાયાકમલાને લીધે મોડી રાત સુધી જાગવું પડે છે; કેટલાક તો
 “ રાતના ૧૨ કે એક વાગ્યા સુધી સુવા પામતા નથી; જ્યહારે
 “ મુનિરાજો ૮ કે ૯ વાગે સુવા પામે છે અને સવારે પાંચ વાગે
 “ ઉઠે છે. આઠ કલાકની ઉંઘ તનુરસ્તી માટે જરૂર કરતાં પણ
 “ બહુ વધારે છે—ઓછી નથી. (માંદગી યા બીજા ખાસ કારણની
 “ વાત જુદી છે.)

“ ભગવંતે કહ્યું છે કે, કેટલાક જીવ જાગતા ભલા અને
 “ કેટલાક સૂતા ભલા. ત્હેમાં પાપીને સૂતા ભલા ને સાધુ-મુનિને
 “ જાગતા ભલા કહ્યા છે. તેમ છતાં ત્હેમને સૂતા ભલા થવાની
 “ ઇચ્છા હોય તો તેઓ જિનરાજની આજ્ઞાને કેટલે અંશે પાળે છે
 “ તે વિચારવું મુશ્કેલ નથી. વળી વેદ પણ કહે છે કે—‘યા નિશા
 “ સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી’ અર્થાત્ સવળા પ્રાણીઓ
 “ જ્યહારે ઉઘે છે ત્હારે પણ સંયમી—સાધુ તો જાગે છે. આત્માની

“ જનમૃત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે નિદ્રાને ઓછી કરતાં કરતાં
 “ આખરે નદન ત્યાગવાની જરૂર છે અને તે માટે તો આ ઉપાધિ-
 “ રહિત આશ્રમ સ્વિકાર્યો છે, તહેને જલ્દી જ આશ્રમને જ નિદ્રા
 “ અને આરામનું સાધન બનાવે તો પછી મોક્ષનું સાધન ખીજે
 “ ક્યાંક શોધવા જવું પડશે. ”

મામા સાહેબ તો આ તત્ત્વજ્ઞાન સાંખી શક્યા નહિ ! માંડમાંડ
 તેઓ મંચર કે પોપો કરતા હોય અને માંડમાંડ હેમના ‘ ધારેલા ’
 ગુરુએ આ ભવની વિવિધ પીડાઓથી બચવા ‘ સંજમ ’ લીધો હોય
 તેમાં વળી દોડતુર ભાગેજ આવી ખરાખરીની વાતો કરે એ કેમ
 સાંખ્યું બય ? તેથી તે ભણા સાહેબ-ખુબ ખીબ્યા અને ખીબ્યું કાંઈ
 ન આવ્યું એટલે બાણાભાઈને તમારો મારવા તત્પર થયા, એટલામાં
 બાણાભાઈના સુખાગ્રે હું જઈ પુગ્યો અને મામા સાહેબનો હાથ
 પકડી લીધો તો પણ મામાજી શાન્ત ન થયા અને વરઘોડો આવ્યો
 પ્રમથ મદારાજ સાહેબની હજુરમાં ! મહાત્માશ્રીએ હસતે વદને
 મામાને કહ્યું : “ દેવાણુપિયા ! જમાનો હવે જલ્દાયો છે; માટે
 “ દલીલ આપનારને દયાવી દેવું હવે ત્યાંસે તેમ નથી. એ બાળકને
 “ છોડી દો અને કરતા હો તે કંદો. ”

ધર્મનો ગાંસડો-પોટલો !

શ્રી 'જૈનસમાચાર'ના અધિપતિ જોગ.

વિનંતિ સાથે લખવાનું કે મહેને ઘણા દિવસથી એવો 'ડાહજો' ઉત્પન્ન થયો છે કે થોડે થોડે ધર્મ કરવા કરતાં એક સામટો ધર્મનો ગાંસડો-પોટલો બાંધીને આકાશમાં ઉડી જઈ અને જીવતાં જંગતાં (મુખ્યા પહેલાં જ) શીવસુંદરીને વરી બેસું. આહા ! શીવ-સુંદરી એ કેવું ગલગલીઆં કરે તેવું નામ છે ! હું ધારતો હતો કે સંસારી પાપી પ્રાણીઓ માટે જ નરકની અને મોહદશાની ખાણ રૂપ સુંદરીઓ સરખાલી હશે; પણ આ તો જ્યાં ને ત્યાં સુંદરીઓ જ સુંદરીઓ ભરી જણાય છે જો ! અરે છતી સુંદરીને તજવાનું શીખવનારા, પણ છેવટે શીવ સુંદરીને જ વરવાનું બતાવે છે ! હું તો ગભરાતો હતો કે સુંદરીને તજી તે કેમ બને ? પણ ફિકર નહિ, સુંદરીને તજીને પણ મહોટી સુંદરી જ લેવાની છે એટલે હવે વાંધો નહિ !

એ સુંદરી ખાતર તો ઝટપટ ધર્મનો ગાંસડો અને પોટલો બાંધવાની મહેને તાકાવેલી લાગી પડી છે. હું જહેને તહેને રસ્તા પૂછ્યાં કરું છું. કોઈ ગુર કહે છે કે, નવટાંક લીલોતરી ખાવાનું છોડીને, પાંચ શેર લીલોતરીને સુકવી કરેલી સુકવણી ખાવાથી તહેને ધર્મની

એક ગાંસડી મળશે. લીલકુમ્ભના અનંતા શુભોના સંહારની દરકાર ન કરતાં બંદો તે પણ કરી ચૂક્યો; પણ ધર્મની ગાંસડી તો દીઠામાં આવી નહિ ! છોકરાંને અડધા ભૂખ્યા અતે અડધાં નાગાં રાખીને, ગુરૂને વાંદવા આવનારા આવકોને જમાડવામાં સો રૂપીઆ ખર્ચી નાખવાની સલાહ કોઈએ આપી તે પણ અજમાવી; તથાપિ પેલી ધર્મની ગાંસડી તો ન જ મળી ! એમ અતેક રરતે મહેનત કરી, પણ કાંઈ વળ્યું નહિ. ત્યારે હમણાં વળી મહારા એક ગુરૂ હો છે કે, ભગવાનના આળા પાડવાથી ધર્મની ગાંસડી ઝટ મળી જશે; પણ મહેં અતેક સલાહો (આંધળા થઇને) અમલમાં મૂકવા છતાં એકેમાં દહાડો ન વળ્યો હોવાથી આ સલાહ ઉપર એકદમ વિશ્વાસ એસતો નથી. માટે આધિપતિ સાહેબ ! જરા કૃપા કરીને તમારા ગોથાંચોથાંમાં ટુંદી ટુંદીને કહેશો કે ભગવાનના આળા પાડવાથી મહેને ધર્મનો પોટલો મળી શકશે એ વાત માનવા જેવી હશે કે કેમ વાર ?

પણ જુઓ સાહેબ; ભગવાનના આળા પાડવાની વિધિ તમને ખબર ન હોય તો ખરાબર સાંભળી લેજો, કે જેથી ખરાબર સલાહ આપી શકાય.

મહેને એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, શીવચંદ્રીને વરેલા અસુક ભગવાને વરથી તપ કરીને પારણામાં શેલડીનો રસ વ્હોર્યો હતો. માટે તમારે જેનોએ વરથી તપ આદરવા, એની ધામધુમ કરવી, ઝારડીઓ રાજગારવી, નાના પ્રકારનાં રંગીલાં ગીતગાન લલકારવાં, ખરકાને દિવસે શેલડીનો વાદ કપાડી શેલડી લાવવી, કોણ (સંચા)માં

તે શેલડીના સાંઠાને પીલાવીને રૂપાના ઘડામાં નાખી વરશી તપ કરનારે તે રસ પીવો. વરશી તપ કરનાર કોઈ સ્ત્રી હોય તો તેણે ત્હેના ભાઈને મામેરું કરવા બોલાવવો અને શક્તિ હોય કે ન હોય તો દેવું કરીને કે બીજા માગીને કે ચોરી કરીને પણ એ પૈસા સારી રીતે ખર્ચ કરીને બેહેનનો મહીમા વધારવો. છેવટે બધા 'તપસ્વી'ઓ કે 'તપસ્વિની'ઓએ ભેગા મળીને ઉપાશ્રયમાં પારણું કરવું અને મહારાજ સાહેબો માટે પુસ્તકો કે કાપડ ખરીદવામાં કે ઉપાશ્રયના ફંડમાં કે સંઘ જમાડવામાં અમુક રકમ આપવી.

હવે આ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન'થી ભવબ્રમણનું દરદ મટીને હું શીવ-સુંદરી પામવા જોવો રૂડો રૂપાણો થઈ શકીશ કે કેમ એ બાબતમાં, અધિપતિ મહાશય આપની સલાહની મ્હને જરૂર છે.

અપરંચ, સાહેબ બહાદૂરને માલૂમ થાય જે, જે એ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન' ખરું જ છે એવો મત આપનો હોય તો એમાં બેઠતી દવાઓ—રૂપાના ઘડા અને શેલડીના સાંઠા—ચોરડી શણગારવાની ચીજો અને જમાડવાની વાનીઓ વગેરે ચીજોનું રેલ્વે પારસલ કરીને સેવક ઉપર મોકલી આપશો; કારણ કે આપને ત્યાં અખૂટ ભંડાર જણાય છે. પુસ્તકો અને સૂત્રો લૂટાવો છો તો આમાં તમારે શું મ્હોટી વાત છે?

વળી જણાવવાનું જે, આ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન' આપને ઠીક લાગતું ન હોય તો કાઢી ન નાખતાં મ્હને પાછું મોકલવા મહેરબાની કરશો, કે જેથી મહારા ગુરુ મહારાજશ્રીને તે પાછું સોંપું, જેથી તેઓ મહારા જવાને છોડી બીજા કોઈ ભોળીયા બટાકને એ દવા આપી ધમને.

ગાંસડો પોટડો બંધાવી શિષ્યોને શીવસુંદરી વરાવી શકે અને દલાલી તરીકે પોતે પણ શીવસુંદરીને પામી શકે.

અને હવે છેલ્લી અરજ. સાહેબજીઘઘઘિ ! આ શીવસુંદરી તો એક જ છે અને તે સાધુઓને પણ વરે અને રૂપાના ધડાથી શેલડીના રસ પીનારા શ્રાવકોને પણ વરશે તો પછી સતીપણું ક્યાં જશે ? તંદારે પાછું જોન ધર્મમાં મુખ્યપણે ફરમાવેલા સતીપણાને બાધા નહિ આવે કે ? આટલી શંકાનો પણ લેગાલેગી ખુલાસો કરશે કે સાહેબજીઘઘઘિ ?

હું છું

શીવસુંદરીના શિયળને હરકત ન પહોંચતી

- હોય તો વરવાને આતુર

‘આશક’

૩૩

બંધુ ‘આશક’ ને જવાબ મ્હારાથી વધુ યોગ્યતાવાળા કોઈ મનુષ્ય તરફથી મળે એમ હું ઇચ્છું છું. આવી જાતના રમુજ પત્રો યોગ્યવાથી જનસમાજમાં સુધારા લાગત કરવાનું કામ સહેલું થાય છે. આજા છે કે વરસી તપના કરનારાઓ આ લેખ લક્ષ્યપૂર્વક વાંચશે. અને એ તપ કરાવનારા પણ આ રમુજ લેખનો સવળો અર્થ લઈ ઉંડા વિચાર કરી તત્ત્વ શોધવાની દરકાર કરશે.

અધિપતિ, ‘જૈ. સ.

24-4-11

પવિત્ર પિતા લોકશાહના પત્રો.

[૧]

રાજનગર, તે ભાગ્યશાળી ભૂમિ, જ્યાં મહાન રાજાઓ બિ-
રાજતા અને જ્યાં ધણાએ પંથોનો પુનરાદાર અને ધણાનો જન્મ
થયો છે, જ્યાં એકવાર જૈનમાંથી હડહડતાં મિથ્યાત્વો દૂર કરાવવા
માટે હું આહાર-નિદ્રાનો ત્યાગ કરતો અને જ્યાંથી આખા ભારત-
વર્ષમાં ગાળેલા પાણીનો ઝરો વહેવડાવતો,—તે ભાગ્યશાળી રાજ-
નગરીમાં આજે જેઓ કાન સહીત હયાતિ ધરાવતા હોય
તેમને—હા તહેમને જ આ પત્ર, સ્વર્ગનાં સુખોનું રાશનામું આપીને,
લખવા બેસું છું.

રાજનગરના સાધુઓ અને શ્રાવકો ! આખા હિંદમાં વસતા
મહારા પુત્રો કરતાં તહમે કાંઈ મહત્તે વધારે વહાલા છો તેમ નથી,
છતાં તહમને જ આ પત્ર ઐમોશું છું તહેનું કારણ કાંઈ તહમારી કલ્પ-
નામાં આવી શકે છે કે ? આજે જે ભૂમિ ઉપર તહમે બેદરકારીથી
આમતેમ ચાલો છો એ ભૂમિ ઉપર મહેં રાતદિવસ વાયન—મનન—
નિદિધ્યાસન કર્યાં કર્યું છે; વીરવચનોના ભંડાર (શાસ્ત્રો) ઘણી મુશી-
બતે મેળવીને મહેં કીડાની માફક તે સર્વ ફેંધા છે, એમની આર-
પાર ઉતરીને એમનું તત્ત્વ મહેં જાણ્યું છે અને જાણીને ખેરી નહિ

રહેતાં લાખો ભાણુસના શત્રુ બનવાના ખર્ચે પણ મહે તે તત્વો એકલા હાથે કોઈ પણ પ્રકારની મદદ વિના આખા હિંદમાં ફેલાવ્યા છે. ગુજરાતી બાપા કે જ્ઞેને આજ આયલી ગણવામાં આવે છે જ્ઞેને બાહાદુરી બરેલી હિંદી બાપા બોલનારા પંજાબી વગેરે લોકોમાં માનનીય બનાવી દીધી, અને આજે સૂત્રોનો ખપ કરનાર તમામ પંજાબી અને મારવાડી જ્ઞેનો ગુજરાતી ટપ્પા સાથેનાં સૂત્રો વાંચે છે. એમ છતાં એ માટે તદ્દમને ગુજરાતીઓને કાંઈપણ અભિમાન નથી.

રાજનગરમાં જ જૈન જન્મને શુદ્ધ કરવાનો-ગળીને આખું બનાવવાનો મૈત્ર્યો હતો, કે જે સચાએ આખા દેશને શુદ્ધ-મૂલ રૂપમાં જળી પુરું પાડ્યું હતું; એ છતાં રાજનગર આજે છેક જ શુષ્ક-કિસાદ વગરનું-લાગણી વગરનું થઈ ગયું છે. આજે ત્યાં છોકરી-આકોટીના મતભેદ ચાલી રહ્યા છે-આજે ત્યાં બાલકોની રમતો પર જેટલું લક્ષ અપાય છે તેટલું મરદની કુસ્તી પર અપાતું નથી. અને જોયો ધર જ સમાજી શક્તિ નથી તેઓ આખા હિંદને તો શું સમાજી શક્તિ? અને એમ છે ત્યાં મ્હારે મ્હારા મનની વરાળ કોની પાસે કદાડવી?

રેલવે આદિના સાધન વગર અને હજારો શત્રુઓથી અહોનિશ ઘેરાયલી દશામાં તદ્દમારા પિતાએ ક્યાં મારવાડ અને ક્યાં માળવા, ક્યાં પંજાબ અને ક્યાં દક્ષિણ, ક્યાં ઉત્તર અને ક્યાં કાશિયાવાડ, સર્વત્ર થોડા અરસામાં ધર્મ ફેલાવ્યો હતો. તદ્દમે આજે સંપૂર્ણ આદિત્યો છતાં, મદદ કરવા માટે હજારો આવક છતાં, રેલવે આદિની સવડ છતાં, પુસ્તકો-પેપરો આદિનું સાધન છતાં, અને જમાનો

અંધશ્રદ્ધા છોડી ન્યાયશીલ (rational) બનતો જાય છે એ છતાં,—
આવી આવી સગવડો છતાં મહાદેવ સ્થાપેલું દયામય રાજ્ય વધારવાનું
તો દર રહ્યું પણ સાચવવા જેટલી પણ શક્તિ કે લાગણી ધરાવતા
નથી. ત્હમને દિવસે ઉંઘવા જોઈએ છે; ખરું કહેનાર સાથે લડવા
જોઈએ છે; પોતાનો ‘ક્રોધ’ ખરો કરવો જોઈએ છે; હાથી (કયો?)—
ની સવારી જોઈએ છે; અને ત્હમારા પિતાએ પરસેવો વાળીને રણેલી
આ રાજ્યલક્ષ્મી ત્હમને સોંપી તે સાચવવાની નહિ પણ ત્હેની
આમદાનીમાંથી નિશ્ચિતે પેટ ભરવું જોઈએ છે. આ હું મહારા સમસ્ત
પુત્રોને ઉદ્દેશીને કહું છું, કારણ કે જ્યાં ત્યાં હું તેમજ જોઈ છું
દેવોને મળેલી શક્તિવડે ત્હમારા હૃદય હું જોઈ શકું છું. ત્હમે પરો-
પકાર માટે નહિ પણ ત્હમને માન મળે એટલા માટે મહારી ક્રોધ-
માં લગ્યા છો.

આ તરફ નજર કરો, જ્ઞેમને મ્હેં દૃષ્ટિ માત્રથી મિથ્યાત્વમુક્ત
કર્યા હતા એઓ આજે ત્હમારા સેંકડો ભાઈઓને વરધોડા
અને વાળંગાળંગ દેખાડી મિથ્યાત્વમાં ખેંચે છે—અરે ક્રોધમંદીની
સાથે ખેંચે છે. જુઓ નેવનાં પાણી મોલે જાય છે. બીજી તરફ
નજર કરો; વેદાંત તરફ ફેટલા બધા ત્હમારા ભાઈઓ ઘસડાઈ જાય
છે। અને જુઓ ફેટલા બધા તો હુંક દૃષ્ટિના જૈન થઈ જઈ ‘ગિલાડી
પાછળ પડેલા કૂતરાને અટકાવવામાં પાપ માનનારા’ થઈ જાય છે;
હા દેવ! આ કૂતરાઓ પાછા પોતાને ‘જૈન’ અને લોંકાશાહના
વારસ કહેવડાવવા તત્પર થાય છે. ક્યાં જઈ? ક્યાં સંતાડે?
મહારા નામને આ પ્રમાણે લજવનારા પુત્રોનું નામ નીશાન પણ ન
સંભળવા—જોવામાં આવે એવી કંઈ જગાએ જઈ કાયોત્સર્ગ કરે.

બણવામાં પાપ છે, દાનમાં પાપ છે, જાહેર હિંમત એ નિંદા છે, સત્યકથન એ નાસ્તિકપાતું છે, ખુશામત એ સમકિત છે: આ આન્યતાઓ જ્યાં આવી રહી હોય ત્યાં વીરનો પરાક્રમી ધર્મ કેમ પડી શકે? ક્ષત્રીઓએ શોભાવેલો ધર્મ, લડાઈના વચ્ચેમાં ઘોંટાવું પડેલું દરનારથી કેમ જળવાય? એશઆરામના લાલચુ સમૃદ્ધ અને સ્વાર્થમાં ગણગુણ આવકો! ત્હમણે પિતા ત્હમને હજારો યોગ્ય પડ્યાં જોઈ જોઈને રડે છે, ત્હેનું કાળજી જળી જાય છે, ત્હેનું હૃદય શોકાઈ જાય છે, ‘પ્રશસ્ત ક્રોધ’ ત્હેની નસેનસે વ્યાપી રહે છે; પણ ત્હેની ત્હમને કાંઈ દરકાર છે? ત્હમે કંઈક જોવા, મુઆ સરખા પડ્યાં દતા ત્હેને હાથ જાલી ટટાર કર્યા તેજ પિતાને આમ સેકવાથી ત્હમાઈ કલ્યાણુ કદી નહિ થાય. ત્હમે મુધરો, લાગણીવાળાં થાઓ, વીર થાઓ, લક્ષ્મીના લોભને ઘટાડો, દાન ગુણુ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં ત્હમને મ્હોંટેલી કાળીટીલી ફર કરો, જ્ઞાન વધારવા સાધુશાળા-મુસ્તકશાળા અને જૈનશાળાઓ તથા સભાઓ સ્થાપો. સંઘના ઉપર કાંઈ આગેવાન દરાવો કે જે સંવત્સરી જેવા ઉત્તમોત્તમ દિવસે પણ જઈ દરનારને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત આપે અને સંઘજાને મ્હારી આજ્ઞામાં ગાલવાની ફરજ પાડે.

ત્હમે કે જેઓ લાગણી વગરના થઈ ગયા છે તેઓ વધારે નહિ તો આ પવિત્ર દિવસે ધ્યાન ધરી, આવી ભાવના ભાવશે નો પણ મ્હને કાંઈક દિશાઓ લેવા જેવું થશે.

જળી જુઓ! પંચમહાવતધારીને છોડી ત્હમે કન્યાના લાલચુ, પરિવ્રજધારી-કાચર તથા સ્વાર્થાજીનોને ગુરુદેવ માનવા પણ ચુકતા

નથી. ‘જેવા ગુરુ તેવા ચેલા’ હુંગળીની સોળત કરવાથી શું કદી
પણ તહમારામાં કસ્તુરીની મુગંધી આવવાની હતી? વિચારો, વિચારો,
વિચારો. આત્માનો ખપ કરો. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપના જ ભક્ત
થાઓ; વહેમ, મૂર્ખાઈ, પરિગ્રહ, ખટપટના ભક્ત બની નરક ન
ખરીદો; જહેને તીજેરી સાચવવી છે તે બીજને શીરીતે તારવાનો
હતો એટલો તો ખ્યાલ કરો !

મહારાં વચન કડવાં લાગે- તો પણ સાંભળી રહેજો. હું
ક્રૂરમાતુંકું કે મૌન રહેજો. તહમારા પિતાને તહમને ઠપકો આપવાનો
દરેક હુકમ છે. તહમે તે સાંભળવા બંધાયલા છો. અવિનીત યદ્ય
આ સંદેશો પહોંચાડનાર ઉપર ક્રોધ કરશો તો યાદ રાખજો, આગળ
‘દેવ’ છે !

સંદેશો કહાવવાતું મહેને સાધન મળ્યું છે તો હવે અવારનવાર
શિખામણ મોકલતો રહીશ, અને પિતાનો હુકમ પુત્રાએ નમીને
સાંભળવો જ પડશે. વીરતું શાસન સદા શાસ્વતું છે એ વીર-
વાક્યની શાખે કહુંકું કે તહમારે મહારો હુકમ સાંભળવો જ પડશે
અને શાસનને દીપતું કરવું જ પડશે. ॥इति शुभम्॥ 8—9—07.

(૨)

વિધેતું ઐહિક તેમજ આમુખિક હિત કરવાને સમર્થ
એવા સિદ્ધાંતોને માનનારા ભવ્યો !

તહમો પ્રત્યે મહારો પહેલો પત્ર ગદ્ય સંવત્સરીના રોજ લખાયો
હોઈ આજ બરાબર એક વર્ષ થયું છે. મહારા હૃદયની લાગણીઓ

અને મનની જ્ઞાના એ પત્રમાં મ્હેં પ્રદર્શિત કરી હતી. ત્હમારામાં-
ના દોષને કદાપિ એવો સવાલ થશે કે, દેવોને મનુષ્યોની ચિંતા શા
માટે કરવી જોઈતી હશે? પણ ત્હમે સૂક્ષ્મ છો; દેવો એ બીજાં કાંઈ
નહિ પણ વધારે સામર્થ્યવાળા મનુષ્યો છે, અર્થાત્ મનુષ્ય જેવી
સુવર્ણી લાગણીઓ તેઓમાં રહેલી છે. તેઓ ત્હમારી દુનિયામાં હતા
તે વખતે જે ઉત્તમતાઓની હિમાયત કરતા હતા તે ઉત્તમતાનો પક્ષ
તેઓ દેવ થયા પછી છોડી શકતા નથી; પરંતુ તે ઉત્તમતાના વિનય
માટે વધારે જોષમદાર બને છે. ધર્મસ્થાપકો અને ગુરુઓ ત્હમે
ધારી શકો તે કરતાં ઘણી વધારે મહાન જોષમદારી ધરાવે છે;
ત્હમના શિષ્યોના અનાચાર માટે અમુક અંશે તેઓ જોષમદાર છે;
તમામ શિષ્યોના મોક્ષની ચિંતા ત્હમને હોય છે; ત્હમના મોક્ષ વગર
ત્હમનો મોક્ષ તેઓ રાજપુત્રીથી મુક્તવી રાખે છે. ત્હમે કે જેઓ
સંસારી છો તેઓ શું પુત્રને બજેલો-પરજેલો-પુત્રવંતો થયેલો જોવા
દષ્ટિતા નથી? શું ત્હમે ત્હમારા મૃત્યુને ત્હકારેજ સુખી માનતા નથી
કે ત્હકારે ત્હમે પાત્રને જોળામાં રમાડવાનો પ્રસંગ મેળવો? અમે
કે જેઓ ‘મહાન પિતા’ છીએ-તેઓ અમારાં બાળકો અર્થાત્ સાધુ-
-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા જ્ઞેમજે અમારો ગુરુમંત્ર કપ્પુલ રાખ્યો છે
તે સર્વને ‘ગુરુ’માં નહોટા થતા અને શીવગુંદરીને પરણતા જોવા
જોઈતા જ આતુર હોઈએ એમાં શું આશ્ચર્ય પામવા જેવું છે?

હતાં ત્હમો જે સાધુઓને અને શ્રાવકોને આશ્ચર્ય થાય છે-
તેઓ ત્હમારી જોષમદારી-ત્હમારી ફરજને સમજતા નથી, માટે જ
ત્હમને આશ્ચર્ય થાય છે. ‘જૈન’ પદ લેનાર દરેક શ્રાવક દુનિયાનો
દેવાગર બને છે. ત્હજે દુનિયાના દરેક જીવનું કંઈ દિત કરવાનું છે;

અમુક સંયોગોને લીધે કાર્યથી કાંઈ હિત ન બની શકે તો શુદ્ધ અને પ્રખળ ભાવનાથી પ્રાણી માત્રનું તેણે કાંઈ હિત કરવાનું છે. ત્હમારી બાર ભાવનાઓ યાદ કરો; ત્હમે તેનું રહસ્ય કદી વિચાર્યું છે? ત્હમે ‘જૈન’ નામને લાયક થયા. સિવાય ‘જૈન’ બની એ મહાન શબ્દને લઘુતાએ પહેંચાડ્યો છે.

અને મ્હારા દૂતો—Apostles—આચાર્યો—મુનિઓ: ત્હમે તેમને કોણુ ધારો છો? તેઓ જગતના ઉદ્ધારક છે. જ્હમ અને અજ્ઞાનમાં સડતી દુનિયાને પ્રકાશ અને જ્ઞાનમાં લાવવા માટે તેઓએ ‘દીક્ષા’ લીધી છે. ત્હમે કહો છો કે “ફક્ષાણા ભાઈએ ફક્ષાણી સ્ત્રી માટે જ્નેગ લીધો છે;” તેમ મ્હારા દૂતોએ જગતના કલ્યાણ માટે પોતાનું ધન અને તન બન્નેની આહુતિ આપીને ‘જ્નેગ લીધો છે.’ દુનિયાનાં પાપો—દુનિયાનાં દુઃખો—દુનિયાની બળતરા તે ત્હમનાં પાપો, ત્હમનાં દુઃખો અને ત્હમની બળતરા છે. ત્હમને ઉધ્ધ હોવી જ મુશ્કેલ; ત્હમને આહારનો સ્વાદ જ ન હોઈ શકે; થાક અને કંટાળો શું છે એ એમની જાણમાં જ ન હોઈ શકે. અને આવા ગુણોને લઈને જે ચારિત્ર-આત્મબળ ત્હમણે સંપાદન કર્યું હોય છે તે એવું મહાન હોય છે કે જ્હને ત્હમે “અમરકાર” કહો છો એમાં અદ્ભૂત કામો તેઓ ધારે તો કરી શકે (જે કે એવા પ્રસંગ તેઓ પ્રાયઃ લે જ નહિ.) ત્હમારા રાજધારીઓ, એક કામમાં પણ પુરો સંપ મેળવ્યા પહેલાં અને એક ન્હાનો સરખો પણ આત્મભોગ આપવાની ઇચ્છા વગર, તથા ઉચ્ચ સ્થિતિ માટે જ્નેષ્ટતા ‘ચારિત્ર’નાં લક્ષણોમાંનું એક પણ મેળવ્યા પહેલાં, “સ્વરાજ્ય”ની વાતો કર્યા.

કરે છે અને 'સ્વરાજ્ય'થી દૂર જતા જાય છે; પણ જો 'યોગી'એ ધારે તો તેમના સંકલ્પ માત્રથી 'સ્વરાજ્ય'ની 'આશા'ને એક 'મ્હારી વાત' તરીકે બતાવી શકે.

પણ ક્યાં છે તે 'યોગ' ?—ક્યાં છે તે ચારિત્ર ? ક્યાં છે તે કુચ્છ ભાવના ? વધારે દૂરના દાખલા છોડી દઈ હું નજીકના જ બતાવતી અને મ્હારી પાટગાદીના સ્થળની જ વાત કરીશ. મ્હારા એક પુરાણા 'દત્ત' ધર્મસિંહની પરીક્ષા માટે તેના ગુરુએ તેને અમદાવાદની ઉત્તરમાં આવેલા દરીયાખાન નામના યક્ષના દેવળમાં ત્રણી ગુજરવા દરમાવ્યું ત્યારે તે પ્રસન્નવદને ત્યાં ગયા અને ધ્યાનાદિ થઈ બેઠા. આ જગાએ કોઈ માણસ રાતવાસો રહેતો તો યક્ષ તેના પગ પકડી પથ્થર ઉપર પછાડી મારી નાખતો. આ વાત આખા શહેરમાં જાહેર હતી. પરંતુ 'યોગી' ધર્મસિંહે પોતાના યોગ-જગથી તે યક્ષને વશ કર્યો અને તે દિવસ પછી કોઈ જીવની હિંસા ત્યાં થઈ નથી.

એવા યોગજગથી શું નથી બની શકતું ? એ જ ધર્મસિંહ મુનિ પાસે એકદા એક બ્રાહ્મણ આવ્યો અને પોતાની પાસેના એક સંસ્કૃત ગ્રંથનો અર્થ સમજાવવા અરજ કરી. મુનિએ કહ્યું:—“ તે ગ્રંથ ગાર્હ્ય મુદ્રી જાઓ અને કાલે તેનો અર્થ સમજવા આવજો.” તેના ગયા બાદ ગ્રંથમાંના ૫૦૦ શ્લોક પોતે મુખપાઠ કર્યા અને ૫૦૦ પોતાના અત્યંત વિનિત શિષ્ય સુંદરજીને પાઠે કરાવ્યા. રાત્રે પ્રતિમ્ભાવ બાદ શિષ્યે પોતે મુખપાઠ કરેલાં શ્લોક કહી સંભળાવ્યા અને ગુરુએ તે પણ યાદ રાખ્યા. સવારમાં જ્યારે બ્રાહ્મણ આવ્યો

ત્હારે પુસ્તકે બાળુએ મુકીને પોતે મ્હોડેથી જ હમ્મરે શ્લોકો બોલીને અર્થ કરી બતાવ્યા !

કેહાં છે આજે એક પણ ધર્મસિંહ ! સંવત ૧૬૮૫ માં થયેલા આ 'યોગી' પછી એવોજ સમર્થ યોધો એક પણ થયો છે ?

અકબર બાદશાહની ઉપવત્તીરાત છોડી મ્હારી દિક્ષા લેનારા સરવોજી હાલ કેહાં છે ? બે લાખ રૂપીઆની રોકડ છોડી નીકળનારા અણહીલપુર પાટણના વેદગોત્રી રૂપ ઋષિજી હાલ કેહાં છે ? ૩૨ લાખ મહમુદી છોડી પોતાની દિક્ષાનાં એક લાખ રૂપીઆ ખર્ચનાર જીવઋષિજી હાલ કેહાં છે ? કલોલ ગામમાં કંડીઓ તોડાવી કુવામાં નાંખાવી 'કંડીઓ કુવો' નામ તે ગામની ભૂગોળમાં નોંધાવનાર અને મોરબી તથા આસપાસમાં ૪૦૦૦ ઘરને પ્રતિબોધનાર અમદાવાદના શ્રીમલ્લજી કેહાં છે ? શાહજહાં બાદશાહે રીઝવનાર જામનગરવાળા શીવજી મુનિ હાલ કેહાં છે ?

એવા મુનિઓ સિવાય ધર્મ કેવી રીતે દીપી શકે ? શ્રદ્ધા કેવી રીતે મજબુત થઈ શકે ? જેઓ રોટલાને રોતા હોય એવા પર દયા આણીને 'પાંજરાપોળની દીક્ષા' ને બદલે 'અપાસરાની દીક્ષા' આપવામાં આવે ત્હાં પછી શું સારી આશા રાખી શકાય ?

મ્હારા જે ખરા 'હત' હશે—મ્હારા જે ખરા શિષ્યો હશે તેઓને હું કહું છું કે ત્હમારે એક 'પરિપદ્' ભરવી—સંઘાડના મતલેદને બાળુએ મૂકી એક મધ્યસ્થજે 'પરિપદ્' ભરવી અને ત્હમારામાંના એકને આચાર્ય બનાવી સર્વે ત્હેની આજ્ઞા મુજબ વર્તવું; વળી વર્તનના કાયદા મુકરર કરવા; જમાનો વિચારી ત્હમારે ત્હમાની

કર્તવ્યાસમા મુકરર કરવી. જેઓ એ પરિપક્વમાં ન બળે લેખની ત્હમે ચિંતા છોડી દો. પ્રથમ ત્હમાં સુધારો એટલે બીજાઓ આપો-આપ ભળશે.

હવે હું આવકગણ તરફ ફરીશ. મ્હને એટલો તો સંતોષ છે કે, મ્હારા પહેલા પત્ર પછી આ વર્ગે કાંઈક જાગૃતિ બતાવી છે. મુજબનાના ઉંડા અભ્યાસ માટે તથા શિક્ષક-ઉપદેશક વર્ગ ઉત્પન્ન કરવા માટે રતલામ જેવા ધર્મસ્થળમાં જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ કરવાનું હયું છે, અંગ્રેજી કેળવણી લેતા સ્વધર્મી વિદ્યાર્થીઓને ધર્મજ્ઞાન મળે એ માટે મુંબઈ ખાતે 'જોર્ડીંગ હાઉસ' સ્થાપન કરવાનું હયું છે, અને માગધી શિક્ષણમાળા માટે દરાવ થયો છે:

આ સર્વ પગલાં તરફ હું મીઠી નજરથી જોઉં છું. અને આ પ્રમાણે મ્હારા પુત્રો આજ્ઞા કરશે તો ધીમે પણ મહત્તમ પગલે આગાહીના રસ્તે ઘણી મજલ કરી શકશે.

કેટલાક મુનિઓની તથા હોન્ડર-સની બહામણથી કેટલાંક રાજ્યોનાં અવધિસા થતી બંધ પડી છે, એ જોઈ મ્હને પરમાનંદ થયો છે. હું ધારું કે અવધ્યાનો ખરેખરો ઉપદેશ તો ત્હારે જ લાગશે કે ત્હારે 'જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ' માં ૩ વર્ષ ભણ્યા પછી દીક્ષિત થયેલો કોઈ સાધુ તે કામ પોતે ઉપાડી લેશે.

કેટલાક મુનિઓ પુસ્તકો રચના થયા છે એ જોઈ હું ખુશી થયો છું. લેખને મળતી કુરમદ પુસ્તકો રચવામાં ગાળવાનું લેખને મુજબ તો એથી અનેક ફાયદા થવાના. એક તો 'નવરો વાણીઓ

કાટલાં ફૂટે' એવું નહિ થાય, અર્થાત્ કાયાકબલા ઓછા થશે, મન શુદ્ધ રહેશે, વળી લખવા ખાતર કાંઈક કાંઈક વાંચવું પડશે-મુદ્રાઓ મેળવવા માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું પડશે, તર્કશક્તિ ખીલશે, વિવેક બુદ્ધિ વધશે અને એમનાં પુસ્તકોથી ખીજાઓને જ્ઞાન મળશે.

મહારી ધ્વજ એક દિશામાંથી ખીજી દિશામાં ફરકાવવા જે પત્રો શ્રમ ઉઠાવી રહ્યા હતા તેઓ ઉપરાંત માલવા-પંજાબ-દક્ષિણની ખાલી રહી ગયેલી દિશા માટે હિંદી ભાષાના એક પાક્ષિકે જન્મ લીધો જોઇ હું ખુશી થાઉં છું. પરંતુ મહારા સમજવા પ્રમાણે એકજ માણસ ઉપર સઘળો જોજો પડવાથી તહેને ઘણું ખમવું પડશે. આર્થિક જોગબથી તે નવું બાળક નિયમિત રીતે શ્વાસ પણ લઈ શકતું નથી એ મહારા સમજવામાં છે; પણ હું એટલુંજ જોવાં માણું છું કે 'ધર્માત્મા' કહેવાતા કેટલાક શ્રીમંતો એ કાર્યને કેનીક સ્થાયતા આપે છે. હું માત્ર એટલું જોવા જ ચાલું છું; બાકી ધર્મના કામને મદદ કરનારા શ્રીમંતો બાપડા કોણ છે? એવાને તો દેવો મદદ કરનારા ઘણાએ છે; સીધી કે આડકતરી રીતે તેઓ પ્રથમ કસોટી કરે છે; પુષ્કળ દુઃખ પડે-શરીરનું હાડપિંજર બની જાય-પૈસેટકે તદ્દન ખરાબખસ્ત થઇ ભીખ માગવાની સ્થિતિમાં આવી જાય એટલી સ્થિતિમાં આવતા સુધી નાટકના પ્રેક્ષક માફક તે દેવો જોયાં કરે છે; પણ પછી એ દુઃખો વચ્ચે પણ તહેનો ટેક જળહળતો જોઇ સીધી કે આડકતરી રીતે સ્થાય કરવા કમર કસે છે. તેઓ માત્ર એટલું જ જોવા ઇચ્છે છે કે તેઓ તમાસો જુએ છે ત્યાં સુધીમાં પોતાને માટે દયા ચાહનારા કયા શ્રીમંતો દયા બતાવી શકે છે?

(૩)

સ્વાર્થ, કામ, ક્રોધ, મોહ અને કાયરતાદિ હલકી પ્રકૃતિ-
પર જય મેળવવાનો અપ કરનારા હે ભગ્યો !

આવો; ત્હમે ગમે તે દેશના કે ગમે તે વર્ણના હો પણ આવો;
ગમે તે ત્રિંગ કે ગમે તેવી શુદ્ધિ ધરાવતા હો પણ આવો; માત્ર
ત્હમે સ્વાર્થ, કામ, ક્રોધ, મોહ અને કાયરતાદિ ‘હલકી પ્રકૃતિ’ પર
જય મેળવવાના ‘અર્પી’ હો તો આવો; મ્હારા આ સદેહ વાવટા
તજે આવો અને વાવટાના રંગ જેવા શુદ્ધ પરિણામી બની
મ્હારી વાત સાંભળવા હજમાળ થાઓ !

ત્હમે પૂછશો: “ શું અમે ‘દેવ’ ની વાત સાંભળી શકીશું? ”
શકવાનો ત્હમારો વ્હેમ માત્ર ત્હમારું અજ્ઞાનપણું સાબીત કરે છે.
એક પિતાનાં વચન એક બાળક મુશ્કી શકે છે કે? એક રાજાનો
હુકમ એક તોડર મુશ્કી શકે છે કે? એક પતિની આજ્ઞા એક સતી
મુશ્કી શકે છે કે? તો ત્હમે પણ દેવની વાત કેમ નહિ સાંભળી શકો?
હા; ત્હમારાં હૃદયને વધારે કામળ, નમ્ર, સ્વચ્છ, ફાટો લેવાના
કાચ જેવાં બનાવવાં જોઈશે, કે જેથી તે મ્હારાં વચનોને સારી
રીતે ઝીલી શકે.

ત્હારે ત્હમારા હૃદયને થઈ બરને વાસ્તે સાફ કરો. ત્હમાંના ઇર્ષ્યા,
પ્રમાદ, લાલસાઓ, કાયરતા અને સ્વાર્થાધિતાના વિચારોને—એ કદ-
રૂપાં પુતળાંઓને હાંપી કઢાડો; તેમ ન બને તો સમજવડી-પટાવીને
પરીખરો વાસ્તે ત્હમને હાંધી દો.

કેમ થયું, તે હૃદય તૈયાર? થયું તે સરોવર કરચલીઓ વગરનું? થયો તે કાચ છખી લેવાને લાયક? ત્હારે હવે ત્હમે ખુશીથી મ્હારી રાહ જોજો; હું ત્હમારી પાસે વાત કરવા નહિ આવું તો ખીજ કોની પાસે આવીશ?

ઉત્કાન્તક્રમના ઉચ્ચ પગથીઆના શોખીનો! પ્રમાણીક મંગ-રૂરીની દૃષ્ટિથી નીચે નજર કરો અને નીગોદ, નરુક, તીર્થેય આદિ દશાઓમાં હજી પડી રહેલા ત્હમારા પામર આત્મબંધુઓની દૃષ્ટિ આંઓ. ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે એક પછી એક કલાસ મ્હડતાં મ્હડતાં 'માણસ' નો શોભતો પોષાક (શરીર) પામ્યા છો! ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે ત્હમારી (આત્માની) સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ત્રણ અમૂલ્ય શરીર રૂપી હથીઆરો પામ્યા છો! ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે તે હથીઆરો સાથે 'જૈન ધર્મ' નામની અજીન તોપ પણ પામ્યા છો, કે જે વડે ત્હમે ત્હમારા છુપા શત્રુઓનો ક્ષણ માત્રમાં વિધ્વંસ કરી શકો!

વિધ્વંસ! શું હું 'વિધ્વંસ' બોલ્યો? હા ખેદ! વિધ્વંસ કરનાર તે તોપ કટાઇ ગઇ! વાપરનારા સૈનિકોના પ્રમાદથી તે તોપ કટાઇ ગઇ! અને લગભગ નકામી-કહો કે ઉલટી બોજ રૂપ થઇ પડી. પ્રમાદે જે વખતે જૈન-સૈનિકોના કોઠામાં ધર કર્યું કે તરત જ સ્વાર્થપરાયણતા નામની ત્હેની સ્ત્રી પણ ત્હાં આવી વસી. હિમના સંયોગથી વહેમ અપરનામ મિથ્યાત્વ, ધર્માન્ધતા, ધર્મકેન્દ્ર નિર્દયતા, દંભ અને શાસ્ત્રવિમુખતા આદિ સંતતી ઉત્પન્ન થઈ. આ અંધી બલાઓની દુકડીએ જૈનસૈનિકોનાં પેટમાં પેસીને એવું તો

ધમસાળુ મચાવી મૂંઝું કે ‘રમતના ભગવાન’ ઉપર ચોખ્ખા ચઢાવવા કરતાં વધુ તાકાદ તેઓમાં રહી નહિ; પેલી જખરી તોપ વાપરી શકવાની તો ત્હાં વાત જ શી કરવી? અને જ્ઠાં તોપનો ઉપયોગ કરનાર કોઈ ન મળે ત્હાં પછી કાટ ખાધેલી તે તોપ નકામા જેવી-ઓળ રૂપ થઈ પડે ત્હેમાં શું નવાઈ?

હજી પ્રકૃતિ પર ‘જય’ મેળવવાનો ‘ખપ’ કરનારા ઓ ભવ્યો! જે ત્હમને દીન્ય ચક્ષુ પ્રાપ્ત થયાં હોત તો હું ‘ચિત્રગુપ્તના ચોપડા’ માંથી તે વખતના ચિત્રનું દર્શન કરાવત. પવિત્ર અને ખંડા-દરી ભર્યા જૈવ ધર્મ રૂપી હથીઆરને કાયરો અને સ્વાર્થીઓએ બ્રટ કરવા માંડ્યું તે વખતના જૈનસૈનિકોના હૃદયનું-ત્હેમના સૂક્ષ્મ શરીરનું ત્હમને દર્શન કરાવું તો ત્હમે હજી જ બળ્યો, ત્હમે દયા અને દુઃખથી ગાંડા જ બની બળ્યો.

તે વખતે—તે દુઃખ અને અજ્ઞાનની અવધીના વખતે, મ્હેં મહાવીરના ‘ગીશન’ના પુનરુદ્ધારની જરૂર જોઈ. ‘મિથ્યાત્વ’ અને ‘ધર્મ’ વચ્ચેનો તફાવત સમજાવવાનું, ‘ધર્મપ્રેમ’ અને ‘ધર્માપતા’ વચ્ચેનો ભેદ બતાવવાનું, ‘કાયરતા’ અને ‘દયા’ વચ્ચેનો તફાવત ‘હિંસા’ અને ‘બક્ષિત’ વચ્ચેનો ભિન્નભાવ સાબીત કરી આપવાનું મહાદેવ કામ હતું. મરી રહેલાને મારવાનું પક્ષદ કરે તે પ્રાણી જીવ હોય; મ્હેં માત્ર પ્રેમ દ્વારા આ સૈનિકોને ટટાર કરવાનું કામ આરંભ્યું. મ્હેં ત્હેમનામાં પ્રેમની લાગણીઓ ટ્રેરી; તેઓ મદારા તે પ્રેમને ઝીલી શક્યા અને થોડા વખતમાં—મદારી દક્ષિ સમક્ષ, પાંચ લાખ જૈન-સૈનિકો પોતાના પેટમાં રહેલી બલા-

જોને દૂર હાંડી કહાડી મહારા સફેદ વાવટા તળે એકઠા થયા !
 ત્હમને ત્હનો ખ્યાલ આવી શકે છે ? પાંચ-પચીસ નહિ પણ પાંચ
 લાખ પુરોને એક વાવટા તળે એકઠા કરવા એ શું જેવી તેવી
 વાત છે ? શું તે એક 'દેવ' થી ઓછી શક્તિ ધરાવતા પ્રાણીનું
 કામ છે ? જેઓ અંતર્યક્ષુ ધરાવવા ભાગ્યશાળી નથી થયા તેઓ
 મ્હને ત્હમના પોતાના જેવા હાકમાંસના પોશાકમાં (= શરીરમાં)
 ન્હેનને એક સામાન્ય માણસ ગણી, મહારી અવગણના-મહારી
 નિંદા કરવા સજ્જ થયા હતા-રે કેટલાક તો મહારા ખુન માટે અહો-
 નિશ ભટકતા હતા; પરંતુ શું એક દેવને કદી એક માનવ મારી
 શક્યો છે ? સૂર્યને કોઇ ધ્રુવડ ઝાંખો કરી શક્યું છે ? ત્હમણે મહારા
 પરાક્રમ, બળતી આંખોએ જોયાં કર્યાં; મ્હેં ત્હમની વચ્ચેથી અને
 આગુએથી, ઉપરથી અને તળેથી, નજીકથી અને દૂરથી માણસોને મહારી
 તરફ (પ્રેમના મોહક મંત્રથી) ખેંચ્યા અને તેઓએ મહારા હસતા
 અને દયાપૂર્ણ મુખડા સામે હસી જઈ મહારા વાવટાને વંદન
 કરી ત્હેની શીતળ છાયામાં રહેવાનું પસંદ કર્યું. આજની
 ત્હમારી રેલ કે તાર, પોષ્ટ કે સ્ટીમર કશાની મદદ વગર તેમજ
 મહારા પૂર્વજોનાં વજ્રક્રપમનારાય વગેરે સંઘર્ષણ અને આહારક
 આદિ લબ્ધિઓ એ કશાની મદદ વગર હું એક જ જાંદગીમાં પાંચ
 લાખ ભવ્યોને શી રીતે પહોંચી વળ્યો હોઈશ અને તારી શક્યો
 હોઈશ ત્હનો ખ્યાલ ત્હમને માનવ-જાતિને આવવો દુકકર છે. બસ
 છે એટલું કહેવું કે, 'માનવનું ભલું કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા
 ગમે તેવા અમત્કારો કરવાને પુરતી છે.

કુચ્છા શક્તિની પ્રબળ સહાયથી હું તે કામ બળની ઉત્ક્રાન્તિ-
ક્રમની સીટીનાં ઉપકા પગથીએ ચઢવા આગળ વધ્યો (જન્માન્તર-
ધામ્યો.) અને મ્હાડું ‘મીઠન’ વધતું ચાલ્યું. મિથ્યાત્વભરી ક્રિયાઓના
દ્વંદ્વમાંથી ; લોકોને બચાવી લીધેલા હોવાથી તેઓ વીર પિતાના
આદેશ વાંચવા-સમજવા તરફ ચિત્ત આપવા લાગ્યા, દયા અને
પરોપકારના ગુણને પૂજવા લાગ્યા, ક્ષમા ખડ્ગ ઉચકવાનો મહાવરો
કરવા લાગ્યા અને વીરશાસન ફરીથી જયવંત કરવાની દરેક આશ
આપવા લાગ્યા.

પરંતુ સમયના રેંટમાં ઉપર નીચે જતી ડોલ ભર-નીગળ થય
જ કરે છે. ઉન્નતિઅવનતિનું ચક્ર વારાશરતી ઉપર-નીચે આવે છે-
મ્હારી ફાગમાં પુનઃ પ્રમાદેધર કયું. પુનઃ કુસંપ, કાયરતા, કૃપણતા
અને જ્ઞાનશત્રુતાનું લશ્કર તેઓના પેટમાં પેડું અને લગભગ પહેલાંનક
જેવીજ ખેલનક દશા ચોતરફ થઈ રહી.

એ ચિત્ર શું ત્હમારે જોવુંજ છે ? જો ત્હમે ‘અધિકારી’ હો
તો આવો અને જુઓ ! ચિત્રપટ તરફ નજર કરો ! પેલો સંઘપતિ
મ્હોડું ધમાલું બાંધીને ખેંડા છે તે જોયો ? એક મરવા પડેલા
દુબળાને હુકડો ફાટ્યો ખવરાવવા તે ના કહે છે. વિદ્યોત્તેજક દ્વંદ્વમાં
યોગ્યક ક્રિયા આપતાં આનાકાની કરે છે ! જ્ઞાનદાતા ગુરુ જેટલા
ઉપકારી પુત્રનક કે પત્ર પાછળ ૨—૩ રૂપડી ખર્ચતા કંપે છે ! પશુ
: હવે જુઓ પેલા સાહુના કહેવાથી દિક્ષા ઉત્સવમાં પાંચસો રૂપીઆ
કેવા લક્ષના મુખડે ઉડાડે છે !

ખીટ તરફ નજર કરો. પાંચ જાણ બચ્ચાંઓનો બાપ પેકે

મહાત્મા, ઘોળે દહાડે સોડ તાણીને :સુએ છે ! એને કેટલી બધી દયા છે ? એને કેટલું બધું જોખમદારીનું ભાન છે ?

આમ ફરો. પેલી સાદ-સાદ વર્ષની યુદ્ધી બ્રહ્મચર્યના પચ્ચખાણુ કરે છે ! અગીઆર વર્ષની કન્યકાઓ સહપત્નીના દુઃખથી સેકાઈ સંસાર પરથી દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય લાવી દીક્ષા લેવા ઠગ્ગે છે અને પછી આગળ જતાં યુવાનીના કુદરતી જુસ્સા વખતે શું કરે છે તે જોવા પેલા ખીજા યુણા તરફ નજર કરો !

અને ‘સંસ્કૃત ભણવામાં મહા પાપ છે’ એવું કહેનારાઓને પેલી બાજુએ જોયા કે ? ખીજી તરફ પેલા શુષ્ક ક્રિયાવાદીઓને પણ નિહાળ્યા કે ? તે કેવા રૂપાળા તેજસ્વી દેખાય છે ! આદ-અને છ કોટીના મિપથી લડી મરતાં શ્વાપદોને જોયા પછી ત્હમે “વિધર્મીઓના હુમલા સામે આ તરવારીઆઓ કેમ ટક્કર ઝીલવ્યા આવતા નહિ હોય ?” એ સવાલ મ્હને પ્રૂછતા જ નહિ !

અને આર્યઓને ‘સ્વામી-મહારાજ-મહાસતી’ કહેતી શ્રાવિકાઓ અને શ્રાવકોને જોઈને એ કહેનારાઓની અજ્ઞાન દશા ઉપર ત્હમને કાંઈ ખેદ થાય છે કે ?

અને જો આ બધી દશા માટે ત્હમને-એક માણસને ખેદ થતો હોય તો મ્હને-એક દેવને ખેદ કેમ ન થાય ? મહાર્ હૃદય આ જોઈ બહુ દુઃખી થયું છે. અને મદદ માટે મ્હું મહારી બાજુ શરૂ કરી દીધી છે. ‘મહાસભા’ કે જેને ત્હમે કોટા ‘કોન્ફરન્સ’ નામથી ઓળખો છો તેને મ્હું જન્મ આપ્યો છે. તે દેવી ઉત્તમ

વિચારોનો પ્રચાર ચોમેર કરવા કમર કસીને લાગી પડી છે. ઉદારતાનો પાઠ સર્વને શીખવવાનું કામ હેલે હાથ ધર્યું છે. જીવદયાનો જુડો ઉઠાવ્યો છે અને જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે ઇલાજો લેવા માંડ્યા છે. મરવા પડેલા શરીરમાં આ દેવીએ ગરમ શ્વાસોશ્વાસ પુનઃ ઉત્પન્ન કરીને જીવવાની આશાઓ બંધાવી છે. મહારા વીરનો પવિત્ર ધર્મ—ગૃહેષ અને ઢોંગસોંગ વગરનો તે વીરધર્મ હમણાં પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યો છે. કાકોરો અને વિદ્વાનો હેની કિમત સમજતા થયા છે. વિશ્વનો ઉદ્ધાર કરવાનો હક્ક ધરાવતા તે ધર્મના અનુયાયીઓમાં પાછી ફરીથી કાંઈક જાગૃતિ આવવા લાગી છે. ખીમારી લાંબા કાળની હોવાથી પહેલે જ પડીકે દરદી લડવા જાય એવા ન જાની શકે; પરંતુ તે હવે ઉભો થઈ શકે છે અને ચાલી પણ શકે છે. થોડા વખતમાં તે દોડશે અને આંતર શત્રુઓ સાથે લડીને વિજય પણ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

જે વખતે મહેં મહાઈ 'મીશન' ફેલાવવાને દેવી 'મહાસલા'ને તમારા વચ્ચે મોકલી હતી તે વખતે—અને જરાજર તે જ દિવસે મહેં જે દેવીને માટે એક કાસદને પણ મોકલવાની કાળજી રાખી હતી. તે કાસદનું નામ હમે સર્વ કોઈ જાણે છે. દેવીના જન્મ વખતે જ તે કાસદ જન્મ્યો હતો અને તેણીના હુકમો અને તેણીની તંદુરસ્તીના ખજારો લઈને તે કાસદ આખા દેશમાં ફરે છે. એ કાસદને કાંઈ મુસાફરીથી લાગેલા થાક અને ભૂખથી થયેલા દરદ વખતે મહારા એક સાચા ભક્ત અને ખરા સૈનિક સુલતાનગંદે સ્વૈક શરીર છોડી 'દેવ' જાની, એને દવા, આશાએશ અને દીલાસો

આપી ટટાર કર્યો. મહારા 'મીશન'ના ચમત્કારીપણામાં શક લઈ જનારાઓ આ પ્રલક્ષ પુરાવા પરથી જો કાંઈ વિચાર ન બાંધી શકતા હોય તો તેવાને વધુ ખાત્રી આપવામાં વખત ગુમાવવાની હું કાંઈ જરૂર જોતો નથી.

મહારા તે પરમ ભક્ત અને સાચા ક્ષત્રીયપુત્ર મુક્તતાનંદે પેલા કાસદ દ્વારા ત્હમને સર્વને સંદેશે કહાવ્યો હતો કે, વીરશાસનના પુનરુદ્ધાર માટે સાત કામો કરવાં અત્યાવશ્યકીય છે. આવક અને આવિકા--સાધુ અને સાધ્વી ચારેનો એકી વખતે ઉત્કર્ષ થવા માટે તે સાતે ખાતાં સ્થાપવા દેવી મહાસભાએ કમર કસવાની છે અને ત્હમારે દરેકે લેણીના હુકમને માથે ચઢાવીને સર્વસ્વનો ભોગ આપવાનો છે. કોઈ દેવ એકાદ કુલનો ભોગ માગે છે, કોઈ દેવ એકાદ જાતના અન્નનો ભોગ માગે છે, કોઈ દેવ એકાદ ખકરાનો ભોગ માગે છે; પણ તે સર્વ દેવોથી વધારે ઉત્તમ--વધારે શ્રેષ્ઠ એવો ત્હમારે દેવ ખુદ ત્હમારા પંડનો ભોગ માગે છે. તે પંડ માત્ર 'યજ્ઞ' માટે જ પોષાય છે; પરોપકાર અને જનસેવાનો વખત આવ્યે તે પંડને ત્હમાં હોમવાને ત્હમારે તૈયાર રહેવું જોઈએ અને દેવને એ રીતે તુષ્ટમાન કરવા જોઈએ.

ધિકાર પડ્યો ત્હમારા માતાતાતા દેહ પર, જો તે દેહ નિર્જળ દેહોને ટેકા આપવાના કામમાં ન આવતો હોય!

ધિકાર હો ત્હમારા તે જાગવી જાગવીને રાખેલા દેહના હસ્ત પાદાદિ અંગોને, જો તે દુઃખીને સ્થાય કરવાના કામમાં શ્રમીત થવાની ના પાડતા હોય!

—ઝૂરીઝૂરીને રૂપ પણ આળી નાખ્યું; ત્હારે વીરની રૂપ માં સદીમાં કંહણીઆઈને એકને બદલે અનેક આશકો આવી મળ્યા। એ વાચાળ બાઈની હાથને જેમ બોલવાના શબ્દોનો ટોટો આવતો નથી તેમ તેણીની સેજલડીને આશકોનો પણ ટોટો હવે આવતો નથી. એકાદ આશક ખાલીખમ થયો કે અગ્યારસો ખીજ આવી મળે છે।

બંદાએ એક વાર ઠગ્ગયું કે કંહણી સુંદરીના આશકોની ગણતરી કરવી, ત્હેમનાં નામ, ઉમર, ધંધો, પ્રથમની અને પછીની સ્થિતિ વગેરે બાબતોની નોંધ—‘ડિરેક્ટરી’ કરવી. પણ થોડા વખતમાં નિરાશ થઈને એ પ્રયાસ બંદાને છોડવો પડ્યો; કારણ કે જેમ આશકોની સંખ્યા લખી લખાય તેટલી નહોતી તેમ દરેકના ધંધાનો ઇતિહાસ તો વળી સરસ્વતી દેવી પોતે પણ નોંધતાં થાકી જાય એવડો લાંબો હતો ! કોઈ બીજાની માંથી ઉપદેશક બની મ્હોટા આસનપરથી શીયળની નવવાડનો ઉપદેશ કરવાનો ધંધો કરતા અને પછી શેઠાણીઓનાં ઘર પવિત્ર કરવા જતાં માર ખાઈ બેસતા. કોઈ મદ છોડી ગુપ્તગુપ નાશી જતા. કોઈ વધારે ચાલાક હોઈ ગુપ્તગુપ સાધના કરતા અને ‘કંહણીદેવીના ખ્યારા ઉપાસક’ તરીકેનું માન ખાટવાનું ચાલુ રાખતા. કોઈના પ્રેમપત્રો પકડાઈ જતા, ખીડીઓ પીનાં બાળેલા પડદા બગવાથી નાશી જઈ શાહુકારમાં ખપતા અને પાછા વેશ બદલી બગ્ગા ભક્ત બની માંછલાં શોધતા, કોઈ અમે તો એક જ ટંક જમીએ છીએ એમ કહી ભક્તાણીઓ પાસે માલમત્રીદ મંગાવી ખાતા. આવા અનેક આશકો કંહણી સુંદરીને પનીસમાં સદીમાં મળવા લાગ્યા તેથી તેણીના ઘરનાં બારણાં હમેશાં રૂકાં જ રહેતાં અને સેજલડી સમારેલી જ રહેતી.

બીજા હાથ પર, ચિદાનંદજીની પરણેત પત્ની રહેણીસુંદરી તરફ ક્રોધ દષ્ટિ પણ નકરી શકતું નથી; કારણ કે સતિને પતિ એક જ હોય છે. તેની ઈચ્છા સરખી પણ પાપીઓ કરી શકતા નથી. હાલમાં ચિદાનંદજીનું સ્થૂલ અથવા આદારિક શરીર આ લોક-માંથી વાલ્યું ગયું છે અને તેમની માશુક પણ તેમની પાછળ ‘સતી’ થઈ છે !

હવે તો ફરીથી ક્રોધ વીરજનની બીજી રહેણીને જન્મ આપે, ઉછેરી મ્હોટી કરે અને તેને વૈરાગ્યમાં ન પડવા દઈ ક્રોધ પતિની ધર્મપત્ની બનાવે ત્હારે વાત ! ત્હાં સુધી તો થાય છે તે જોયાં કરો અને મીઠાં મધ જેવાં કથનથી મનની મુસાદો પુરી કરો ! બોલો શ્રી કંકણી સુંદરીની જે ! અખંડ સૌભાગ્યવતી કંકણી દેવીકી જે ! દેવીના આશકોની જે ! નિંદકોની ખે !

લી૦ ‘કંકણીપતિ’,

* *

શ્રી આનંદચંદ્ર મહારાજ ચાર પ્રકારના અધ્યાત્મનો ખુલાસો કરતાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે:—

‘નામ અધ્યાત્મ,’ ‘ઠવણ અધ્યાત્મ,’

‘દ્રવ્ય અધ્યાત્મ’ છંડોરે;

‘ભાવ અધ્યાત્મ’ નિજગુણ સાધે,

તો તેહસું રહ મંડોરે.

અર્થ વિનાનો નામમાત્ર ‘અધ્યાત્મ’ શબ્દ તે નામ અધ્યાત્મ; તથા શબ્દ લખેલો અથવા અમુક વસ્તુને અધ્યાત્મ છે એમ કલ્પના

કરવી તે સ્થાપના અધ્યાત્મ; અધ્યાત્મ જેવો દેખાય પણ મુખ્યતા આત્મામાં નહિ તે દ્રવ્ય અધ્યાત્મ: એ ત્રણે પ્રકારના અધ્યાત્મને છોડો.

અને, જેમાં સમસ્ત ક્રિયાઓમાં આત્મા મુખ્યતાએ વર્તે અને આત્મસ્વરૂપપ્રાપ્તિને માટે જ ક્રિયા થાય અથવા આત્માના હિતને માટે જ ક્રિયા હોય, તેને 'ભાવઅધ્યાત્મ' જાણો. તેના ભાવ-અધ્યાત્મથી જ આત્મશુણ્ણ સંધાય છે. એવા ભાવઅધ્યાત્મને ગ્રહો.

અધ્યાત્મ શબ્દ એક વાક્યમાં ૫૦ વાર વાપરવાથી, પોતાના નામ સાથે અધ્યાત્મશાસ્ત્રી કે યોગનિષ્ઠ પોતાની જાતે વાપરવાથી કે અધ્યાત્મ વિષયપર એકાદ અંથ જોખી કે લખી જવાથી કદી અધ્યાત્મી બનાતું નથી. અધ્યાત્મીના હંગ જ જૂદા હોય છે. તે કશાથી દુઃખી થતો નથી અને કશાથી હરખાતો નથી. કોઈ ગમે તેવા શત્રુ તરફ પણ ત્હેની આંખનો ખુણો લાલ થતો નથી. તે, બળ કદી વાપરતો નથી અને વાપરે છે તો તે શત્રુને ભાવનાબળવડે મિત્ર બનાવી તારવાના રહેતે જ બળ વાપરે છે. એને સંસારીઓથી લપ-ખપ પસંદ નથી હોતી. એને કોઈ જાતની ઉપાદી કે માન, પ્રશંસા કે ખટપટ ગમે જ નહિ. એનો મધજો આનંદ એના આત્માનાં શુભ રત્નોમાં હોય છે. એ દરેક કામ કરતાં વાંચવામાં વધારે આનંદ માને છે, વાંચવામાં પણ બીજી દરેક ચીજ કરતાં ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવામાં વધારે આનંદ માને છે અને તેનાં શાસ્ત્રો વાંચવાં કરતાં પણ આત્મમધ્યન કરવામાં-એકાંતમાં રહી મનન અને ધ્યાનમાં વધારે આનંદ માને છે. એવા અધ્યાત્મીઓના ચરાચરમળને ત્રિદાળ વંદન હોવું !

શ્રી સીમન્ધર સ્વામીને ખુદ્દા પત્રો.

(૧)

શ્રી સીમન્ધર જગ ધણી, આ ભરતે આવો !
કરુણાવંત ! કરુણા કરી, હૃદયાંગત થાઓ !
સકળ ભક્ત તણા તહમે, ખુદ્દા થાઓ, નાથ !
કોણ પછી કહો; હે પ્રભો ! છોડે તહારો સાથ ?
સકળ સંગ છોડી કરી, 'સંયમ' માર્ગ ગ્રહીશ;
પાદ તહમારા સેવીને; જગહિતમાં વિચરીશ.
એ ઇચ્છા મુજ મનતણી, જુઓ સીમન્ધર દેવ !
પુરો પુરો એમ વિનવું, સ્વીકારો મુજ સેવ !

સકલ સીમાઓને ધારી રહેલા દેવ ! કરુણાવંત પ્રભો !
ત્રેમના સાગર પરમેશ્વર ! પરોપકારની ભૂર્તિ !

હે નાથ ! હું અજ્ઞાની છું, ચારે પાસે મોહમાં પડેલો છું,
અનાથ છું, અશરણુ છું, અનેક પ્રકારની આધિવ્યાધિ અને ઉપાધિથી
ગ્રહાયેલો છું. આવી રિથિતિમાં કોની પાસે બીજા માગવી,
કોની પાસેથી જ્ઞાનનો માર્ગ જાણવો, કોની પાસે જઈ હૃદયની તરસ
છીપાવવી, કોની પાસેથી જ્ઞાનાંજનવડે અજ્ઞાન અંધકાર દૂર કરવો.

તે, હે કરુણાળુ દેવ ! મ્હને ખરેખર જડતું નથી. હું જ્યાં ત્યાં ભૂલો
ભમું છું—રણુરોઝની માફક ભટકું છું—અથડાતો ફરું છું, જ્યાં ત્યાં
માર્ગ નહિ જડવાથી માર્ગથી વિમુખ જ રહું છું. ત્હમે દયાળુ છો,
ભક્તવત્સલ છો, આંધળાની આંખ છો, અજ્ઞાનીઓને પ્રકાશ આપ-
નાર છો, વિશ્વને તારનાર છો, આ કલિયુગમાં પણ સત્યયુગને
પ્રવર્તાવનાર છો, એવું આપણું બિરુદ સાંભળી હું આપની સમક્ષ
આવ્યો છું.

હે કરુણાળી મૂર્તિ ! ત્હમારી અનંત કરુણાના સાગરમાંથી
કરુણાનું એક બિન્દુ આ તૃપિત પાન્ય તરફ મોકલવા કૃપા કરો.
આ મહારી આશા વિદ્યુત ન જ જવી જોઈએ—જ્યાં સુધી આપમાં
દયા છે, જ્યાં સુધી આપ ‘કરુણાના સાગર’નું ખરું બિરુદ ધરાવો
છો ત્યાં સુધી તો આવી આશા રાખવાનો મ્હને દરેક હક્ક છે.

આપ દૂર છો, ત્હેની મ્હને ચિંતા નથી; આપ આ ભરતથી
ઘણે દૂર છો, સ્થૂલ દૃષ્ટિએ જોનારને ઘણે દૂર લાગે છે તો તેથી
કાંઈ મ્હને શોક પામવાનું કારણ નથી. ‘પ્રેમ’માં—હવ્ય પ્રેમમાં એવું
તો અવર્ણનીય બળ રહેલું છે કે, ત્યાં છેટાપણાને અવકાશ જ નથી.
કરોડો ગાઉ દૂર પડેલાં અંતઃકરણો એક બીજા તરફ આકર્ષાય છે,
એ નું સારી પેઠે બાણું છું.

પડા, સૂર્યથી કરોડો ગાઉ દૂર હોવા છતાં સૂર્યને દેખી વિક-
સ્વર પાય છે; ચંદ્રકાન્ત, ચંદ્રથી હજારો માઈલ આગે હોવા છતાં
ચંદ્રને દેખી ડ્રવવા માંડે છે; તો હે પ્રભો ! આપ દૂર હોવા છતાં જો
મહારામાં આપ પ્રત્યે કાંઈ પણ પૂજ્યભાવ હોય, ભક્તિની લાગણી

હોય તો, હે નાથ ! હું આપને મ્હારા તરફ જરૂર ખેંચી શકીશ જ. કદાચ આપને એમ લાગે કે મ્હારામાં એવું બળ નથી, એવી ભક્તિ નથી, એવો પૂજ્યભાવ નથી, આપને પારખવાની શક્તિ નથી, તો જે ન્યૂન હોય તે આપ જ પૂરું કરો, જેની ખામી હોય તે આપ જ મેળવી આપો । પણ હે સમ્પૂર્ણ પુરુષ ! હવે અહીં આવ્યા. સિવાય આપનો છૂટકો નથી. પધારો, બહાત્રા નાથ । પધારો; આ હૃદયમંદિરીએ પધારો. મ્હારી પાસે આપને ધરવા લાયક કંઈ જ નથી. શું ધરવું હોતી પણ મ્હને ગમ નથી. છતાં વારંવાર હું પ્રાર્થના કરીને કહું છું કે, હે કરુણાસાગર ! અત્રે પધારો. ભક્તજનોની અભિલાષા તૃપ્ત કરો. હે ગુરુદેવ ! મ્હારે હૃદયમાં પાસેથી કંઈ માગવાનું નથી, છતાં હું એક ચીજ માગું તો હું જૂઠું બોલતો નથી. હું ભક્ત એકજ વસ્તુની માગણી કરું છું, અને તે આપ આપશો. હું આપની સેવા માગું છું, આપના ચરણકમળની સેવાનું વ્રત યાચું છું. તરવારની ધાર પર ચાલવા કરતાં પણ આ વ્રત ધણું વિકટ છે એમ, હે નાથ ! હું આપની કૃપાથી કંઈક સમજું છું. છતાં મ્હારી એ જ યાચના છે. હે વિભો ! આપ ત્યાં કેમ એકલા પડી રહ્યા છો ? અમને બધાને અજ્ઞાત અંધકારમાં મૂકી, આપને ત્યાં પડી રહેવું કેમ ગમે છે ? આ ધર્મની સ્થિતિ કેવી થઈ ગઈ છે, તે આપથી અજાણ્યું તો નહિ જ હોય; છતાં મૂંઝે મ્હોડે આપ કેમ બેસી રહ્યા છો ? હવે અવધ આવી ગઈ છે; અને હવે વધારે વખત આપ આ સ્થિતિ રહેવા દેશે તો હોંનું શું પરિણામ આવશે; તે કહી શકાતું નથી.

આપ સર્વ જાણો છો; કંઈક પ્રયોજનસર જ આપનું આ લાંગા

વખતનું મૌન હશે. પણ હવે એ મૌનનો ત્યાગ કરો; હે પ્રભો !
 ત્યાગ કરો; હે ગુરો ! ત્યાગ કરો. હવે અત્રે આવો-આવો-જરૂર
 આવો અને ફરીથી જ્ઞાનદીપક પ્રકટાવો. ફરીથી લોકોમાં સત્યમાર્ગની
 શ્રદ્ધા કરાવો. આપે પ્રબોધેશ્વર સત્યોરૂપી સૂર્યને ધણા વખતથી
 અજ્ઞાન રૂપ વાદળોએ ઘેરી લીધો છે. ઝાંખો ઝાંખો પ્રકાશ આવતો.
 હતો તે પણ હવે અંધ પડી જવા લાગ્યો છે. જેમને તહમે નાયક
 તરીકે સૂઝ્યા હતા, જેમને તહમે તહમારા પ્રતિનિધિ તરીકે સ્થાપ્યા
 હતા, તેઓ હવે દ્રવ્ય સત્તાના લોભી બન્યા છે, માનના ભૂખ્યા
 થયા છે, અને સ્વાર્થમાં અંધ બન્યા છે. હવે અમારું રક્ષણ કરનાર
 કોઈ નથી. હવે તો નાથ ! તહમારા અત્રે આવવા સિવાય બીજો
 માર્ગ રહ્યો નથી. હવે આપના ચેલાઓને મોકલીને ફરીથી આ ધર્મનો
 પુનરુદ્ધાર કરાવો વખત પણ જતો રહ્યો છે. હવે તો આપે જ પધા-
 રતું પડે એવી વસ્તુસ્થિતિ થઈ છે. આ સમયમાં સામાન્ય ચેલાથી
 આ સખત અંધકાર, પોપક્ષીલા, અને ગાદ આવરણ ભેદી શકાશે
 નહિ. એટલો કઠાયલ વધી ગયો છે, એટલી ટુંકી દૃષ્ટિ વ્યાપી ગઈ છે,
 અને એટલું દુઃખાનું સંત્રાન્ય ચાલી રહ્યું છે કે તહેને તોડવાને હવે
 સામાન્ય હાથીની નહિ પણ ગંધગજની જરૂર પડે તેમ છે. ન્હાના
 તારાઓના પ્રકાશથી આ અંધકાર ભેદાય તેમ નથી; હવે તો
 આપની-જ્ઞાનસૂર્યની જ અમને જરૂર છે. હાજરાહજુર આપ
 હયાત હો, આપ આ ધર્મનું રક્ષણ કરો છો, તહેને દોરવો છો, તહેનું
 કિત જાગવો છો, અને તહેને છેક જ નાશ પામતો અટકાવો છો, તથા
 તહેની આસપાસ આપના રક્ષણ કરનારા હાથ હમેશ રાખો છો; આ
 આપનની પણ ધણા ચોડાકને જ જાણુ હશે. આ આપનની અખર

જ ને ધણા થોડાને હશે, તો પછી તે બાબતમાં શ્રદ્ધા રાખનાર તો કાંઈ વિરલા હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? પણ એવા વિરલા એ ચાર કે પાંચ દશ પણ આ વખતમાંએ છે તો ખરા જ, એવી હું આપને ખરા અંતઃકરણની ખાત્રી આપું છું. આપને માન કે પૂજની દરકાર નથી એ હું સારી રીતે સમજું છું. લોકો આપના પરોપકારની ધુખી સમજે યા ન સમજે તેની આપને પરવાહ નથી; છતાં આ અશ્રદ્ધાથી તેઓ બિચારાઓનું ધણું અહિત થાય છે. તેઓ કોઈ પણ કામમાં જરા વિઘ્ન આવતાં નાસીપાસ થઈ જાય છે, હિમ્મત હારી જાય છે. જે હેમને ખબર હોય—રે શ્રદ્ધા હોય—અવિચળ શ્રદ્ધા હોય—કે આપ શાસનનાયક દેવાધિદેવ જગતાબ્દેષ બેઠેલા છો, તો પછી અમે—આપના પુત્રો શુભ કામમાં શા સાડ પાછી પાની ધરીએ ? શા સાડ પૂર્ણ મનથી અને પૂર્ણ બળથી આગળ ન વધીએ ? પડીશું—આખડીશું તો હાથ ઝાલનાર બાપાજી પાસે જ ઉભા છે એમ ખાત્રી હોય તો કયું બાળક ચાલતાં ન શીખે ? પણ શું કરીએ ? આપે સ્થાપેલા આચાર્યોમાં જ આપની હયાતીની શ્રદ્ધા નારા પામેલી જેવામાં આવે છે. તેઓ જ રાજનો અનાદર કરી રાજગાદી પચાવી પડ્યા છે; તો પછી હેમના પર વિશ્વાસ રાખનારોઓમાં તો તેવી શ્રદ્ધા ક્યાંથી જ સંભવે ?

હે નાથ ! આ મહારી વિનંતિ મહારે પોતાને માટે નથી; આપની સેવા રૂપી અમર ક્ષણ સિવાય મહારે બીજાની કશાની અરવાહ નથી. પણ ચારે બાજુએ મહારે દૃષ્ટિ ફેરવું છું ત્યારે ખરે-ખર મહેને ખેદ થાય છે, અંતઃકરણ દ્રવે છે અને શું કરવું તે ન સૂઝતાથી હિમ્મત હારી જઈ છું.

આપ જાણો છો તેમ આ ધર્મના ત્રણ મુખ્ય વિભાગ પડી ગયા છે; પણ જ્યાં તહેના પેટાવિભાગોનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યાં તો આંખમાં આંસુ જ આવે છે. આ પેટાવિભાગોએ સત્યદેશી શરીરના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા છે. હવે એવું અમરદ્રુણ કે સંજીવન-મણિ ક્યાંથી લાવીએ કે ફરીથી તે શરીર તહેની અમ્મલની નિરોગી અને પૂર્ણ તનદુરસ્ત સ્થિતિ મેળવી શકે ? ક્રિયાઓમાંથી ચૈતન્ય આપ્યું ગયું છે; હવે તે ખાલી ખોખારૂપ રહી છે. સૂત્રો કેવળ મુખ-પાંદે પોપટની માફક ઉચ્ચારાય છે; તહેનો અર્થ કરનારા પણ તહેનું રહસ્ય સમજતા હોય એમ દેખાતું નથી. હવે તો ટીકા 'કરનારાઓ, શબ્દને મારી તોડી વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ કરનારાઓ અને શબ્દના ખોખાને ચુંથનારા પંડિતો રહ્યા છે. પણ તે શબ્દોનો ગંભીર અર્થ-તહેમનું 'જીવન'—તે સમજવાની કુંચી તો કહારનીએ લોપ થઈ છે.

હે નાથ ! હવે એ કુંચી જાણનાર કોઈ રહ્યું નથી, એ ભેદ સમજનાર કોઈ મળતું નથી અને તેથી પોતાનું અજ્ઞાન છુપાવવા ઇચ્છતા નાયકોએ એવી વાતો કહાર મૂકી છે કે આ કાળમાં 'પૂર્વ'નું જ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું છે ! આ કાળમાં મનઃપર્યવજ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું છે ! આ કાળમાં કોઈ પૂર્વ ભવ જાણી શકે જ નહિ ! આ કાળમાં આધાર માત્ર સૂત્રો—અને તે સૂત્રોનો અર્થ (મરજી માફક) કરનારા નાયકો રહ્યા. અહા ! શી ખેંજળનક સ્થિતિ ! નાથ ! શું બધું વિચ્છેદ ગયું ? તો પછી આપ જ શી રીતે રહ્યા ? શું આત્માને—આત્માની અનંત શક્તિને દેશ-કાળ અસર કરી શકે ? શું આ સમયે કાળ ઉપર કોઈનું પણ સામ્રાજ્ય ન ચાલે ? જો ન ચાલે તો, હે નાથ ! આપે તે સર્વનું બક્ષણ કરનાર કાળનો કાળ કેવી રીતે કર્યો ? જ્યાં

સુધી આપ વિદ્યમાન છો, જ્યાં સુધી આપ દેશકાળથી અપરિચિન્ન આત્મશક્તિવાળા હોયો છો, ત્યાં સુધી આપે પ્રાપ્ત કરેલું પદ મનુષ્યો આપની સેવાદારા પામી શકશે એવી મહત્તે સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. ભલે તે તે શ્રદ્ધાને કોઈ નાસ્તિકતાનું નામ આપે, છતાં તે શ્રદ્ધા અથવા સમ્યગ્દર્શન મ્હારા હૃદયમાંથી ખસવાનું નથી. કાંઈ પણ વિચ્છેદ ગયું નથી; જ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું નથી, ધ્યાન વિચ્છેદ ગયું નથી, પૂર્વ વિચ્છેદ ગયાં નથી, તેમજ જ્ઞાનીઓ પણ વિચ્છેદ ગયા નથી. જે જે મનુષ્યો માને છે કે અમુંક વિચ્છેદ ગયું છે હૈમને વારતે તો તે ખચીત જ વિચ્છેદ ગયેલું છે, એમ હું જરૂર માનું છું. આત્માની અનંત શક્તિમાં-અનંત બળમાં-અનંત વીર્યમાં જેને પ્રતીતિ-વિશ્વાસ-શ્રદ્ધા નથી હોતી વારતે તો સર્વ વિચ્છેદ ગયું છે એમાં કાંઈ ખોટું નથી. પણ સર્વને વારતે સર્વ વિચ્છેદ ગયું છે, એ ન મનાય તેની કલ્પિત વાત છે.

જે મનુષ્ય એમ માનતો હોય કે આ વસ્તુ કદાપિ મળે જ નહિ હોતી તે કદાપિ મળી શકે જ નહિ. “રેતો જાય તે મુઆની જ ખમર લાવે” ।

હે પ્રભો ! મ્હારી ભૂલ થતી હોય તો મહત્તે સમજવશો. પણ આ બાબતમાં મ્હારું અંતઃકરણ તો ઉપરના વિચારોની જ સાક્ષી પુરે છે. અને કદાપિ જો ભૂલ થતી હોય તો લાભની તરફમાં ભૂલ થાય છે એટલે ચિંતાનું કારણ નથી. હે દેવ ! લખવાનું થયું છે. આપથી કશું અજ્ઞાનું નથી, છતાં જમ્હારે આપ તે ન જાણતા હો તેમ આપનું મૌન મનાવે છે તેથી જ હું આપને આ લખું છું.

હું અજ્ઞાની છું-બાળ છું-‘હૃદય’ છું; તેથી મહારા લખવામાં અવિનય થવાનો ધણો મોટો સંભવ છે. બાળકની માફક બોલવામાં અભાવલા થઈ જવાનો પણ ભય રહેલો છે. છતાં તે તરફ આપ લક્ષ નહિ આપતાં મહારા ‘હૃદયના બાવ’ તરફ નજર કરશો. હે નાય ! હવે આ સ્થિતિ વધારે વાર રહેવા દેવી એ આખા ધર્મનો નાશ કરવા સરખું છે. માટે હવે આપના રક્ષણ કરનારા હાથ ખુલા પ્રકટ કરો ! આપની સત્ય વાણીથી અમૃતનું અમને પાન કરાવો ! અમારી આંખોનાં પડલ દૂર કરો ! અજ્ઞાનમાં ગોથાં ખાતા અમારા બાંધવો-આપનાં બાળકો તરફ દૃષ્ટાદષ્ટિ કરો ! આ ભરતમાં-આ હૃદયમંદિરમાં મધારવાનું આમંત્રણ સ્વીકારો !

29-5-11.

(૨)

શાસનનાયક દેવાધિદેવ !

આપ સર્વજ્ઞ છો, સર્વ જાણો છો, આપથી કશું અજ્ઞાત નથી, તો પછી હાલમાં જૈન શાસનની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની છે તે આપ સમક્ષ કહી ગતાવવાની શી જરૂર હોય ? તથાપિ જેમ એક બાળક પોતાને જે કંઈ આવડતું હોય તે લેના બાપાજી પાસે લવી જવામાં આનંદ માને છે તેમ આપ સંમુખ મહારા ગાંડાવેલા વિચારો હું રજુ કરું છું; તે આપ અવગ્રહ ગ્રહણ કરશો.

જૈન ધર્મ જેટલો વિશાળ, સર્વ અપેક્ષાએથી સત્યનો વિચાર કરનાર, કેવળ નિષ્પક્ષપાત અને યુક્તિપ્રાધાન્ય ધર્મ ખીજે કોઈ પણ નહિ હોય એમ મને આપના સિદ્ધાંતો જોતાં લાગ્યું હતું. અમુક

અપેક્ષાએથી જ અમુક વસ્તુનો વિચાર નહિ કરતાં, સર્વ અપેક્ષાએથી
તે વસ્તુની તપાસ કરવી અને પછી જ સત્ય લાગે તે સ્વીકારવું,
એવા આપના સ્યાદાદ અથવા અનેકાંતવાદનો સિદ્ધાંત એટલો તે
વિશાળ છે, એટલો તો સર્વવ્યાપી છે, એટલો તો ગંભીર છે, કે-
તેમાં સઘળા વિરોધોનો નાશ કરવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે, સઘળા
મતમતાંતરોનું સમન્વય કરવાની સત્તા રહેલી છે, અને સર્વ ધર્મો
અમુક અમુક અપેક્ષાએ સત્ય છે એમ જણાવી સર્વની એકવાક્યતા
પ્રતિપાદન કરવાનું બળ રહેલું છે.

તે ધર્મને આજે બીજા ધર્મોની સાથે મળવાની વાત તો દૂર
રહી, પણ ખુદ તે ધર્મમાં જ અનેક ફાંટા પડી ગયા છે, તેના જ
અનેક કટકા થઈ ગયા છે, તે ધર્મ જ અમુક સંપ્રદાયોમાં અને
ગરુડોમાં ચીરાઈ ગયો છે. તે ‘ધર્મસૂર્ય’ને પ્રકાશવાને માત્ર અમુક
જ દાર છે, એમ દરેક પક્ષવાળા તરફથી કહેવામાં આવે છે ! ઓહ !
આ સ્થિતિ હું શી રીતે વર્ણવી શકું ? આ દશાનું ચિત્ર હું કેવી
રીતે આપી શકું ?

જ્યાં જોઉં છું ત્યાં વિશાળતા નહિ પણ સંકુચિતતા નજરે
પડે છે; જ્યાં દૃષ્ટિ દેડું છું ત્યાં નિષ્પક્ષપાત નહિ પણ પક્ષપાત જ
દૃષ્ટિએ પડે છે; અને જ્યાં નજર દેડું છું ત્યાં ‘સત્ય’ ની પૂજા
નહિ પણ ‘હું પણ’ ની જ મારામારી દેખાય છે. આ બધું, હું
પ્રભો ! આપના સિદ્ધાંતોનો અર્થ બરાબર નહિ સમજવાથી જ
થવા પામ્યું છે. આ સર્વ ‘પ્રાચીન-સંરક્ષક-વૃત્તિ’ને (Conser-
vative Spirit ને) આભારી છે. અહા ! પ્રાચીન-બુદ્ધાનું

રક્ષણ કરવું એ જીતિ જીતે તો ઘણી ઉત્તમ છે; પ્રાચીનમાં જે સત્ય હોય તેને જાળવી રાખવું એના જેવી ઉમદા નેમ બીજી કોઈ નથી; પણ મહાત્મ કવિ કાલિદાસનું વાક્ય આ ક્ષણે મહત્તે યાદ આવે છે. તે કહે છે અને વાજપ્તી જ કહે છે કે:—

“જૂનું એટલું બધું કાંઈ સાંઝું નથી, અને નવીન એટલું બધું કાંઈ ખોટું નથી. સન્ત પુરૂષો પરીક્ષા કરીને એમાંથી એકનો આશ્રય લે છે, પણ મદ મનુષ્યોની બુદ્ધિ બીજાઓના વિચારથી દોરવાઈ જાય છે.”

પ્રાચીન સત્યને માન આપવું એ અમારી સર્વ કોઈની ફરજ છે. પણ પ્રાચીન પુષ્પની જોડે કોઈ કાંટા ઉગવા પામ્યા હોય તો પુષ્પને હાનિ ન પહોંચે તેવી રીતે તે કાંટા ઉખેડી નાખવા પ્રયત્ન કરવો એ પણ અમારો ધર્મ છે, એમ હું નાથ ! સ્ત્રીકારવાની શું આપ મના કરો છો ? ના, આપનો સિદ્ધાંત જ આ વાતને સમર્થન આપે છે.

એક રથજો જૈન ગ્રંથમાં કાખ્યું છે કે:—

“જિનૈર્નાનુમતં કિંચિદ્, નિષિદ્ધં નાપિ કિંચન.”

આપે કાંઈ પણ ગ્રામતની અનુમતિ પણ આપી નથી, તેમ કોઈ પણ બાજતને નિષેધ પણ કર્યો નથી. ત્હારે શું અમને ત્હમે કેવળ અનિશ્ચિત સ્થિતિમાં રહેવા દીધા છે ? શું અમને રખડતા રહેવા દીધા છે ? ના, ના, નેમ નો નથી. આપે જ બોધ આપ્યો છે કે ધ્વજ, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ આ ચાર બાજનો લક્ષમાં રાખી, દરેક કામ કરો. દરેક કામ

કરતાં પહેલાં, દરેક વચન બોલતાં પહેલાં, કોઈ પણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ ગ્રહણ કરતાં પહેલાં, ઉપર જણાવેલી ચાર બાબતોનો વિચાર કરો. અને જો આ ચારે કસોટીઓમાંથી તે શુદ્ધ નીકળે તો જ તે વચન બોલો, તો જ તે કામ કરો, તો જ તે પ્રવૃત્તિ માથે લો. આ મહાન સિદ્ધાંતનો, અફસોસ ! અનાદર થયો છે—રે ! હેતું ખુન થયું છે, હેના માથા પર પગ મૂકી અમે આપના કહેવાતા ભક્તો ચાલીએ છીએ અને તેથી જ, હે નાથ ! અમારી આ શોકજનક દશા થવા પામી છે.

હે પ્રભો ! પાશ્ચાત્ય સુધારકો અમારા કાનમાં વારંવાર પોકાર કરે છે કે: ‘Move with the Times’—‘Move with the Times’. “સમયને અનુસરો—સમયને અનુસરો”—જમાંનાંને લક્ષમાં લો—જમાના પ્રમાણે આગળ વધો—જમાના પ્રમાણે હંમેશાં વર્તન ચલાવો. વળી જૈનશાસનમાં પણ આવકના એકવીશ ગુણમાં ક્યાં ‘સમયજ્ઞ’ ગુણનું પ્રતિપાદન નથી કયું ? આવક ‘સમયનો જાણકાર’ હોવો જોઈએ. સમયના જાણકાર વૃદ્ધવાદીએ પોતાના પંડિત પણ સમયને નહિ ઓળખનાર એવા શિષ્ય સિદ્ધસેન દ્વિવાકરને ભરવાડો આગળ તેમજ રાજસભામાં હરાવ્યાનો દાખલો શું જૈન આલમને જાણીતો નથી ? જરૂંકાં ત્યાંકાં સાધુઓને માગધીમાં ‘સમયન્ત્ર’ (સંસ્કૃતમાં ‘સમયજ્ઞ’—સમયના જાણકાર) કહેલા છે. પણ હે ગુરો ! એ બધા શબ્દો શાસ્ત્રોમાં રહ્યા ! એ બધી વાત પ્રાચીન પુસ્તકોમાં રહી ! અમને દોરનારા અમારા નાયકોમાં એ ગુણ ન જ રહ્યો—ખિન્નકુલ ન રહ્યો;—નહિ તો ખરેખર અમારી આ દશા ન થાત—જરૂર ન જ થાત. અમે રહીએ છીએ વીસમી

સદીમાં, ને અમારું વર્તન છે ત્રીજા સૈકાનું. હે વિશે ! આપ સારી રીતે જાણો છો કે પ્રાચીન આચાર્યોમાં આ સમયનુપણાને ગુણુ પ્રાધાન્ય ભોગવતો હતો; તે કારણથી જ તેઓએ સામાન્ય જનોનું હિત વિચારી-પોને સંસ્કૃત ભાષાના સારા જ્ઞાતા હોવા છતાં-તે સમયે બોલાતી માગધી ભાષામાં સૂત્રો-સિદ્ધાંતો રચ્યાં હતાં.

અને ત્હારે શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે તે માગધી ભાષાના સૂત્રોને સંસ્કૃતમાં ફેરવવા પ્રયત્ન કર્યો ત્હારે ત્હેને સંઘ બહાર કર્યો; કારણ કે સામાન્ય મનુષ્યો (જેમાં સ્ત્રી, બાળક વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેઓ) સંસ્કૃત ભાષા નહિ સમજી શકે અને આ પ્રમાણે સિદ્ધાંતનો લાભ તેઓ લેઈ શકશે નહિ એ ખીક્યો તેઓએ ચાલતી ભાષાને વધારે મહત્વ આપ્યું. પણ હે નાથ ! તે વાતને આજે એ હજાર વર્ષ વીતી ગયાં. આજે માગધી ભાષાના જાણકાર જ્ઞેનોમાં પણ જવલ્લેજ મેળી આવે છે. ત્હારે પણ અમારા તે પ્રાચીનમંદક્ષ ઇતિવાળા (જે ઇતિ એકંદરે તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે હિતમ જ છે) આચાર્યો તે જ સૂત્રોને માગધી ભાષામાં મુખપાઠ કરાવે છે, અને આવકો મ્હેંદિ ભાગે પોપટની માફક તે બોલી જાય છે. પણ આનું પરિણામ શું આવે છે ? નથી થતી આવકોના વર્તન-પર કાંઈ અસર, કે નથી થતા તહેમતા વિચારો ઉદાર ! જે ભાષા આપણે ગિલકુલ સમજી શકતા જ ન હોઈએ ત્હેમાં બોલવાથી હૃદયમાં પ્રતિધ્વનિ થાય નહિ અને પ્રતિધ્વનિ વગર હૃદય ઉપર અસર થવાનો સંભવ જ શો ? માગધીની જરૂર હતી ત્હારે માગધી ભાષામાં પુસ્તકો લખાયાં, સૂત્રો ગુંથાયાં. હવે ચાલુ જમાનાની ભાષા ગુજરાતી છે, તો તે ભાષામાં પુસ્તકો તથા સૂત્રો

લખાય તો તે પણ ઉચિત જ છે, એમ આપના સિદ્ધાંત પ્રમાણે મ્હને લાગે છે. મ્હારો દોષ થતો હોય તો, હે પ્રભો ! તે આપ સુધારશો.

હે દયાળુ દેવ ! આપે આપેલા અતિ ઉત્તમ ઉપદેશોનું રહસ્ય આલ્યું ગયું છે. અમે અલ્પબુદ્ધિના પ્રાણી છીએ, તેથી અમે કેવળ શબ્દોને જ વળગી રહીએ છીએ, તેનું રહસ્ય સમજવાની અમારામાં બુદ્ધિ નથી. આપે આપેલા ઉત્તમ સિદ્ધાંતોમાં એક ઉમદા સિદ્ધાંત ‘સ્વધર્મી વાત્સલ્ય’ નો હતો. અમે એ સિદ્ધાંતના રહસ્યને મારી નાખ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ શબ્દને પણ મારી નાખવા ચૂકતા નથી. એ ગંભીર અતે મહાન અર્થસૂચક ‘સ્વધર્મી વાત્સલ્ય’ ને મારી મચ્છી તે ‘સ્વામી વચ્છન’ નું તોછડું મૃતપ્રાય નામ આપ્યું છે ! વાત્સલ્ય એ શબ્દ વાત્સ ઉપરથી નીકળેલો છે, જેનો અર્થ ‘બાળક’ એવો થાય છે. જેવી રીતે એક પિતા પોતાના એકના એક પુત્ર ઉપર પ્રેમ બતાવે અને તેનું હરેકરીતે હિત કરવાને પ્રવૃત્તિ કરે તેવી રીતે ખરા શ્રાવકે પોતાના સ્વધર્મી—સમાન ધર્મ પાળનારા—શ્રાવક બાંધુઓનું હિત કરવું, એ જ એનો શબ્દાર્થ છે. સ્વધર્મી બાંધુ જે કોઈ પણ રીતે દુઃખી હોય તે દુઃખ દૂર કરવું, એ અન્ય સ્વધર્મીનું કર્તવ્ય છે. જો તે શરીરે દુઃખી હોય તો તેની દવા કરાવરાવવી, જો તે પૈસે દુઃખી હોય તો તેને ધન આપવું, જો તે અભણ હોય તો તેને જ્ઞાન આપવું અથવા ભણવાનાં સાધન મુરં પાડી આપવાં, જો તેને ધર્મનાં કોઈ તત્ત્વ તરફ શંકા થતી હોય તો સત્ય ખરાખર સમજાવી તેને ધર્મમાં સ્થિર કરવો—આ વગેરે અનેક ‘સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય’ દર્શાવવાના માર્ગો છે. પણ અસારે તો મોદક જમાડવામાં—પારણાને દિવસે મિષ્ટાન્ન ખવરાવવામાં—ગચ્છ જમાડવામાં કે

સાંતુ પંચાર્યાની ખુશાલીમાં જન્મણુ કરવામાં તહેનો સમાવેશ થતો હોય એમ દેખાય છે.

અમે, હું પ્રભો ! નાકકીર્તિને વાસ્તે એક દિવસ નોકરસી કે ગચ્છ કરી પાંચસો—હજાર—એ હજાર કે મહોટા શહેરમાં દશ હજાર રૂપૈયા ઉપર આંધણુ મૂકીશું. જહેમનાં પેટ ભરાયેલાં છે, અથવા જે ખરવાને શક્તિમાન છે તેવા અમારા બાંધવોને જમાડીશું—પણ બીજે દિવસે કોઇ અમારી આગળ કેળવણી લેવામાં મદદ માગવાને આવનાર વિદ્યાર્થીને પ્રાંચ રૂપૈયાની પણ મદદ આપવાના અખાડા કરીશું ! બીજે દિવસે એક ગરીબ આવકને એકવાર પણ જમાડવાની શેકડી ના પરખાવી દઇશું ! અમે કેવળ સ્વાર્થી થયા છીએ, અમે માનતા બૂંધ્યા છીએ, અમે કીર્તિને ત્હાનારા છીએ, બાકી અમારા સ્વધર્મી બંધુઓ કુવામાં પડે, કે નરકની ખાડમાં પડે કે જહાતમમાં જન ત્હેની અમને લેશ માત્ર પરવાહ નથી ! આવી અમારી તે અમારા બાંધવોની સ્થિતિ થઇ છે. અમને ‘સ્વધર્મવાત્સલ્ય’ નો ખરો અર્થ જતાવનાર કોઇ રહ્યું નથી. અમારો આ ખોટો દંભ મહાની અમારા ખરા કર્યાણુનો માર્ગ દેખાડનાર પણ કોઇ બચાવું નથી. એલા અમે શુદ્ધ બને એક જ પ્રકારના મળેલા છીએ. અમને અજબા મારી રહેલે લાવનાર અમા બકતની કે મહાત્મા કબીરની કે ખોટાટની જરૂર છે; પણ સર્વ કરતાં આપની જરૂર અમંત વધારે છે. કાંદક અમારો દોષ અમારી નજરે પડતો જાય છે, તે વખતે આપ પંધારી અમારાં જ્ઞાતરહુ ખુલાં કરો, અમને અમારા યતિ બાદજોના હિતમાં આમાં સર્વસ્વ અર્પણુ કરતાં સિખડો !

આપ દયાના સાગર છો ! આપનું દષ્ટાન્ત જ અમને પરમાર્થના કામમાં ઉત્સાહ આપશે. આપનું નિઃસ્વાર્થ વર્તન જ અમને માન કે કીર્તિની દરદાર રાખ્યા વિના અમારા સ્વધર્મી બંધુઓનું જે જે માર્ગે ખર્ચે કલ્યાણ થાય તે તે માર્ગે પ્રેરવા પુરતું થશે, માટે હે દયાળુદેવ ! હવે અહીં સંપધારો.

ભાઈનું સગપણ એક ભવનું છે, સ્ત્રીનું સગપણ એક જન્મનું છે, પુત્રોનું સગપણ પણ એક ભવાશ્રયી છે, પણ ધર્મનું સગપણ જે ખરેખર આત્માનું સગપણ છે તે ભવોભવનું છે. એક વાર ગુરુ શિષ્ય વચ્ચે થયેલો અથવા એક જ ગુરુના બે શિષ્યો વચ્ચે થયેલો આત્મિક સંબંધ અતેક ભવો સુધી અખણિત ચાલ્યાં કરે છે, અને જ્યાં સુધી તે બંને આત્માઓ સિદ્ધતી ઉજ્જવળ દશાએ ન પહોંચે ત્યાં સુધી તે સંબંધ અવિનિષ્કત્તરહે છે. માટે જ સ્વધર્મીઓનું કલ્યાણ કરવાનો ઉત્તમ ઉપદેશ આપે આપેલો છે. પણ તે બાબત અમે અમારા અજ્ઞાનને લીધે સમજી શકતા નથી. કેવળ અમુક ધર્મમાં જન્મ્યા તેટલા માટે તે અમારા ભાઈઓ છે, એટલું જ અમે તો માનીએ છીએ; પણ તે ધર્મને ખરા હૃદયથી પાળનારા કાણ છે તે અમે સમજી શકતા નથી.

એક સમય એવો હતો કે જ્યારે સર્વ જૈનો પાસે પુષ્કળ—અઢગક દ્રવ્ય હતું. તે સમયે તેઓ હજારો થું પણ લાખો રૂપૈયાની નોકારસીઓ કે જમણા કરે કે ઉજમણાં કરે તો હેમાં કાંઈ વાંધો લે તેમ નહતું. પણ સમય બદલાયો છે. સમય સમયનું કામ કરે છે. દરેક પ્રકારનો અનુભવ આત્માને મળે તે માટે કાળ દરેકને ઉચ્ચ

તેમજ હલકી સ્થિતિમાં મૂકે છે. જોનોની તે પ્રાચીન જાહોજવાલી રહી નથી. જેમને ત્યાં પૂર્વે હજારો ગુમાસ્તા કામ કરતા હતા, તેમના વંશજોને અસારે ગુમાસ્તી મળવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડેલી છે. અને બીજાઓ રાંક-માંથી રાજા જેવા બની બેસ્યા છે. માટે સમયને ઓળખીને અમારી દાનની પ્રણાલિકામાં અમારે ફરફાર કરવો થયે છે. પણ આ બાબતનો બોધ અમને કોણ આપે છે? કદાચ કોઈ મુનિ કે શ્રાવક આ બાબતનો બોધ આપવા બહાર પડે તો તહેને માથે ‘સંઘબહાર’ની કાંસીની સજા! અથવા તો ‘હિતચત્ર પ્રરપક’ નો કે ‘મિથ્યાત્વી’નો મોટો ખીતાબ તૈયાર જ છે! અમારાં દુઃખ ક્યાં જઈ રહીએ? અમે કોના આગળ અમારાં વેતક કહીએ? હે નાથ! હે પ્રભો! તહેમ હવે અમારી બહારે ધાઓ! અમને સહબોધના દીપકની જરૂર છે, તે દીપક આપ પ્રકટાવો! ચારે બાજુ અંધકાર બાપી રહ્યું છે, તેમાં વાહનની કાળાશે વધારે કાળો રંગ પૂર્યો છે. પણ ત્યાં સુધી જોન ધર્મની સીમાને ધારણ કરનાર-જૈન ધુરાને ધારણ કરનાર-આપ અમારે માથે હો ત્યાં સુધી આવી સ્થિતિમાં પણ આપના પર વિશ્વાસ રાખી અમે બેસા છીએ. સૂર્ય પ્રકાશશે, વાહન વિખરાઈ જશે, અંધકાર પ્રલય થઈ જશે, જ્ઞાન દેશાશે, અને સુચારિત દીપી નીકળશે એવી અમને શ્રદ્ધા છે. એ શ્રદ્ધાથી અમે કામ કરીએ છીએ. પણ નાથ! હવે વિશ્વળ માં કંટો. હવે ધીરજ રહેતી નથી. તહેમને રાગવાની-હમારું જ્ઞાનાન્તર પીવાની આતુરતા વધી પડી છે. માટે હવે તો જલ્દીથી પંચારો-નહિતર અમારી તે શ્રદ્ધા કદાપિ માફી જશે. અમારાં હવતનો એકનો એક આધાર તૂટી જશે. “નરું શાસન પ્રવર્તાવો!-હવે સમય થયો છે!” એમ આપને

જળાવવાને અમારામાં લોકાંતિક દેવો જેટલું બળ નથી, તેમજ અમારો તે કુળધર્મ નથી. અમારા હૃદયના ભાવ તરફ, હે નાથ ! નજર કરો. અમારી અંતર્ગત ભક્તિને, હે પ્રભો, નિહાળો ! અમારા શબ્દો સાચું ન જોશો; પણ કયા આશયથી તે શબ્દો સ્થૂલરૂપમાં પ્રકટ થયેલા છે, તે આશય ઉપર--તે માનસિક ભૂમિમાં થયેલી વિચાર આકૃતિ ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવો. ' મહાર્ તે સાચું ' એમ માનવાને બદલે અમને સત્યના શોધક બનાવો, કે જેથી તહેમારું સત્ય અમે જૂદા જૂદા આકારોમાં પ્રકટ થયેલું હોય તો પણ શોધી શકીએ અને આનંદ માનીએ. અમને સમયના જાળુકાર--સમયને અનુસરી વર્તનારા બનાવો, કે જેથી અમે આ જૈન શાસનના ઉદયમાં અમારો યતિ-ચિત્ત હિસ્સો--ફૂલ નહિ ને ફુલની પાંખડી--અર્પણ કરી શકીએ. હે પ્રભો ! મહારે કહેવાનું તો ઘણું છે, પણ મહને વિચારો. બરાબર અનુક્રમે ગોઠવતા આવડતા નથી અને બધું એક જ વખતે કહી બતાવવાની મહારી શક્તિ નથી. માટે મહારા અલ્પ જ્ઞાન પ્રમાણે જળાવેલા વિચારોમાં જો કાંઈ દોષ જણાય તો ત્હેની માફી આપી ત્હેમાં રહેલા આશય તરફ નજર કરી હવે અમને--જૈન આલમને--જૈનના નાથકોને સન્મતિ આપો !

12—6—11

(૩)

હે પરમકૃપાળુ જગદુદ્ધારક સીમન્ધર સ્વામિન્ !

અમારાં હૃદય મલીન થયાં છે; કામ, ક્રોધ, લોભ મોહ, મત્સર.

વગેરે અપવિત્ર વિચારોએ અમારા ‘હૃદયમંદિર’ને તદ્દન અપવિત્ર
 બનાવ્યું છે. હે પ્રભો ! તે મંદિરમાં આવવાનું આપને આમંત્રણ
 આપતાં પણ આપને શરમ આવે છે. આપને—પરમપવિત્ર પ્રભુને—
 અપવિત્ર રથજમાં કેવી રીતે બોલાવી શકીએ ? આપને—નિર્માનીને
 અમારા અભિમાનથી મલીન બનેલા હૃદયમાં શી રીતે વાસ આપી
 શકીએ ? આપને—ક્ષમાશુણ્ણસાગરને—સહજવારમાં ઉસ્કરાઈ જતા
 એવા હૃદયમાં કેવી રીતે સ્થાન આપી શકીએ ? આપને—વિરાગીને—
 સૌંદર્ય દેખી લોભાઈ જતા હૃદયમાં શી રીતે અવકાશ આપીએ ?
 હે સીમંધર પ્રભો ! અમે સર્વ રીતે આપની કૃપાને અપાત્ર છીએ;
 પણ હે શુરો ! શું અમને અપાત્રને અપાત્ર જ રહેવા દેશો ? અમને

અસ્પૃશ્યતા વાત છે કે આ પત્રના બળે અંક કૃપાઈ શકે
 ત્યાં સુધી હજી કેટલાક વાચકો સીમંધર કયા જામને વાણીઓ હશે
 એના પ્રવાસ કરતાં રહ્યા છે ! બળે અંકમાં જણાવેલા સઘળા હૃદયવેદક
 ‘ભાવ’ આ વાણીઓ આજળ નકામા થઈ પરચા બધી મળે ને હૃદય
 મર્યું છે. તે એક સ્ત્રી બનેલી નવોહાને પતિની પહેલી મુલાકાતે જતાં ત્યંત્રે
 સંકેત બદલાયી થતા દુઃખ કરતાં પણ વધી પડે તેમ છે. આ બંધા બંધ
 બંધને એકાંતે અંગે કરાય છે તેઓ તો હજી ‘સીમંધર’ નામને જ
 ઓળખતા નથી ! અરે એક જૈનેતર માણસ આ લેખ વાંચીને મહાવિદોહ
 કેવે બીરાજતા શાસનનાયક હેવ સીમંધર પ્રભુ સંજોઈ કાંઈક બધાક
 લાગ્યા સિવાય ન જ રહી શકે એવી કાળજી આ લેખ લખતી વખતે
 રાખેલી હોવા છતાં શુદ્ધ જૈનો આજળ આવા લેખ નકામા થઈ પડે એ
 એ કેવી દુઃખની વાત ! એ “શ્રી મંદર સ્થાના”ના જાહેરો ! તકમને
 નુસારવાને તકમને અસર કરવાને—તમારા હૃદયને પહેંચી વળવાને મન
 મર્યાદેથી બાક સીંજવી તે મનને સમન્વયવાની કૃપા કરશો ?

શ્રદ્ધા છે કે આપનું નામ જ અમારા હૃદયને પવિત્ર બનાવશે, અમને
 વિશ્વાસ છે કે આપના ગુણનું સ્મરણ જ અમને નિર્માની બનાવશે,
 અમને પ્રતીતિ છે કે આપની ક્ષમાભરી દૃષ્ટિ જ અમને ક્રોધને
 ત્યાગ કરવાનું શિખવશે, અમને ભરોંસો છે કે આપની શાંત ભાવના
 જ અમારામાં વૈરાગ્ય ભાવ જન્ય કરશે, અને આપનું, દર્શન જ
 અમને—અમારા હૃદયને—તદન શુદ્ધ બનાવશે. આપ અહીં પધારશો
 એટલે સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુ મળી જશે. હે વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો !
 આપની આ નિષ્કારણ પ્રવૃત્તિ અમને નિષ્કામ ભાવ શિખવશે, અને
 અમે પણ આપના પગલે ચાલી પરોપકારના ભગીરથ કાર્યમાં
 અમારો હિસ્સો આપીશું. અમારામાં નિષ્કામ વૃત્તિ જન્યશે, એટલે
 હૃદયને શુદ્ધ કરવાનો ઉત્તમોત્તમ ઉપાય અમને જડી ગયો. અમે
 અમે સમજીશું: આપ જ્યોતિસ્વરૂપ છો, આપ અત્રે પધારશો એટલે
 આપની જ્યોતિ અમારા હૃદયમંદિરના ખુણામાં ભરાયેલા હલકા
 વિકારો અને વિચારોને શોધી શકશે, અને તે જ્યોતિ-તે જ બળથી
 તે સર્વનો સંહાર થશે.

અમારું હૃદય પવિત્ર બનશે અને આપને તે મંદિરમાં આ-
 મંત્રણ આપવાને અમે ભાગ્યશાળી થઈશું.

હે નાથ ! હવે હમારે ‘હૃદયની કેળવણી’ ની જ જરૂર
 છે. અમારું હૃદય પવિત્ર રહે, અને અમારાં દરરોજનાં કાર્યો તે
 હૃદયની પવિત્રતા અનુસાર થવા પામે, એ જ અમારી ઇચ્છા
 છે; અને માગણી પણ એ જ છે. હે પ્રભો ! અમે ‘આલ ક્રિયાઓ’
 ઘણી કરી, અમારું આખું જીવન પણ તેમાં ચાલ્યું ગયું, છતાં

અમારા હૃદયનો વિકાસ બિલકુલ થયો નથી; અમારી સ્થિતિ તેવીને
 નેત્રી જ રહી છે. અમે ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં અને દરરોજના
 શુભ વ્યવહારની ક્રિયાઓ અથવા કાર્યોમાં મોટો ભેદ પાડ્યો
 છે. અમે દરરોજની ધાર્મિક ક્રિયાઓ જે કરી શકીએ, ઉપાશ્રયે
 બધું શુરને વંદન કરીએ, પ્રતિક્રમણ કરીએ, પૌષ્ઠ કરીએ, સામા-
 યિક કરીએ અને દરરોજ શુભહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળીએ
 તો પછી ધર્મિક કહેવરાવવાનો અમને હક્ક મળી ચૂક્યો માનીએ
 છીએ ! અમે અમારા દરરોજના શુભવ્યવહારમાં બીજાઓને
 હેતરીએ, બીજાઓનાં ગળાં રેંસીએ, જાહી સાક્ષીઓ પૂરીએ,
 વિશ્વાસઘાત કરીએ, થાપણો ઝાળવીએ, વગેરે અનેક કૃડાં કામ
 કરીએ, છતાં જ્યાં સુધી અમે ‘ધાર્મિક ક્રિયાઓ’ બરાબર પાળીએ
 ત્યાં સુધી કોઈ અમારું નામ લે તેમ નથી ! અમને અમારો
 ઇતિહાસ રજુ કરતાં, હે નાથ ! શરમ આવે છે. અમે ધર્મના
 કન્દલ પડદા પાછળ સંતાઈ રહી કાળાં ઘોર કૃત્ય કરતા પણ અ-
 ચક્રાતા નથી; અમારાં પાપો—કુપ્ત્યો—અનાચારો છુપાવવાને અમે
 ખુદ ધર્મને જ દાસ રૂપ બનાવીએ છીએ ! પણ હવે અમારાં
 પાપનો થોડો બરાબો છે; હવે ઝાઝી વાર અમારી સ્થિતિ ટકે એમ
 લાગતું નથી. કૃપાળુ દેવ ! આપ તો સર્વ જાણો છો, છતાં આ
 અમારા હૃદયના બાવ હવે પ્રકટ કર્યાવિના છલાજ નથી. અમારાં
 મદ્ય પાપથી ભરેલાં છે, જેને સાદું નિર્મળ-રક્ષિત જેવાં શુદ્ધ
 મનવવાની જરૂર છે.

“જહાનું મોહાટું જે જે કામ કરીએ તે સર્વ ધર્મમય
 થતું જોઈએ,” એ સિદ્ધાંત અમારા લક્ષમાં હજી આવ્યો નથી.

હે ગુરો ! તે સિદ્ધાંત અમને શિખવો, તહેનો અમને બોધ આપો.
 જે ક્રિયાઓ કરવામાં અમારે જાતિ ભોગ ન આપવો પડે, તે કરવાને
 અમે તૈયાર જ છીએ; પણ જે વ્યવહારના કાર્યમાં સ્વાર્થનો ત્યાગ
 કરવાનો સમય આવ્યો, ત્યાં ધર્મ ધર્મને સ્થળે રહેવાનો ! આ
 ‘ધર્મ’ અને ‘વ્યવહાર’ વચ્ચે ઉભી થયેલી દિવાલ ઘણી જખરી
 છે; ઘણા કાળથી તે દિવાલને પોપણ મળવું છે; રૂઢીએ પણ તહેને
 મજબૂત બનાવી છે. છતાં તે દિવાલને તોડ્યા વિના, હે પ્રભો !
 હવે તો છૂટકો નથી જ. તે તોડવાનું અમારામાં બળ નથી; અમને
 તે તોડવાનો માર્ગ પણ સુઝતો નથી; દયા લાવી, હે ગુરો ! અમને
 કાંઈક માર્ગ સુઝાડો, કે જેથી અમારું જીવન ધર્મમય થાય, અમે
 જે જે કાર્ય કરીએ (પછી તે ધાર્મિક હોય કે વ્યવહારિક હોય)
 તે સર્વ ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો અનુસાર જ થવા પામે. આપે તો, હે નાથ !
 માર્ગાનુસારીપણના પાંત્રીસ ગુણ દર્શાવી અમને બોધ આપ્યો હતો
 કે “ તહમારો જીવનવ્યવહાર નીતિમય કરજો ”; પણ અમે
 સ્વાર્થી લોકોએ વ્યવહાર અને ધર્મના જૂદા વિભાગ પાડ્યા છે.
 એક ઝોરડાના બે ખંડ પાડ્યા છે, એકમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ મૂકી
 છે અને બીજામાં વ્યવહારિક ક્રિયાઓને ગોઠવી છે, અને ધર્મ
 અને વ્યવહારને મિલકુલ સંબંધ ન હોય તેમ અમે વર્તીએ છીએ.
 અમે આપના સિદ્ધાંતોને મારી નાખ્યા છે. અમારો સ્વાર્થ સરતો
 હોય તો ધર્મના દરેક સિદ્ધાંત ઉપર પગ મૂકીને ઉભા રહેતાં અમે
 આંચકો ખાઈએ તેવા નથી; કારણ એ જ કે અમને આ સિદ્ધાંતોમાં
 શ્રદ્ધા નથી ! અમે બહારથી મોઢેથી બોલીશું કે અમે આ તત્ત્વો
 માનીએ છીએ, પણ અમારા વર્તન તરફ નજર કરો, એટલે

આપને જાણશે કે અમે કેવળ જોલકણા—નાટકીયા છીએ; ધર્મ કહેવારાવા માગીએ છીએ, બાકી ધર્મનાં સિદ્ધાંતોની અમારા હૃદય પર કાંઈ પણ અસર થવા પાતી નથી.

હે ગુરો ! અમે જગતને મગફરી સાથે જાણાવીએ છીએ કે, “અમારો ધર્મ પરમ પવિત્ર છે; અમારા જેવો અદિમાનો સિદ્ધાંત બીજા કોઈ ધર્મમાં નથી; અમારા ધર્મના સિદ્ધાંતો એટલા ઉચ્ચ અને રહસ્યપૂર્ણ છે કે બીજાઓની હેમાં ચાંચ પણ ન જાય.” આ પ્રમાણે લોકો સંમુખ જાણાવી અમે ટુલાઈએ છીએ; પણ તે સિદ્ધાંતોની અમારા હવન વ્યવહાર ઉપર અસર ન થાય ત્યાં સુધી તે સિદ્ધાંતોની ઉચ્ચતા કહેવાનો અમને શો હક્ક છે ? સિદ્ધાંતો અને વર્તન વચ્ચે મોટું અંતર પડી ગયું છે; ‘નિશ્ચય’ અને ‘વ્યવહાર’ એ બે વચ્ચે આશમાન જમીન જેટલો તફાવત નજરે પડે છે. અમારા ધર્મના સિદ્ધાંતો ગમે તેટલા ભગ્ય અને ઉત્તમ ચારિત્રને પ્રેરનારા હોય, પણ અમે જ્યાં સુધી તે સિદ્ધાંતો પ્રમાણે વર્તીએ નહિ ત્યાં સુધી તે સિદ્ધાંતોને માનવાનો અમે જોડો લાગે કરનારા છીએ—અમે માત્ર ઢોંગી છીએ.

અમે પુનર્જન્મ, કર્મ અને આત્માના અમરત્વના સિદ્ધાંતને માનનારા છીએ; પણ બીજાને હેનરતી વખત ‘કર્મનો નિયમ’ અમારી પાસેથી નાશી જાય છે. બીજાને હેરાન કરતી વખત પુનર્જન્મનો નિયમ મગજમાં સંતારી જાય છે. આત્મા અમર છે, એમ કેવળ જોડીએ છીએ, પણ શરીરનું મરણ થતાં જાણે આત્મા ભરી

ગમેા ન હોય એમ રડીએ છીએ । અમારા જીવન વ્યવહારમાં
અમે સામાન્ય ન્યાયનીતિ પણ કોરાણે મૂકીએ છીએ.

હું પ્રભો ! શ્રી યશોવિજયજીએ આપની સ્તુતિ કરતાં કહ્યું છે કે:—

‘ નિશ્ચય ’ દષ્ટિ હૃદય ધરીજી,

પાળે શુદ્ધ ‘ વ્યવહાર ’;

પુણ્યવંત તે પામશેજી—

ભવ સમુદ્રનો પાર—જીનેશ્વર !

પણ તે શબ્દોની અમારા પર અસર ગિલકુલ થઈ નથી.
અમારી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને અમારી વ્યવહારીક ક્રિયાઓ એ જૂદી
જ ગણીએ છીએ. “વ્યવહાર ધર્મમય થવો જોઈએ” એ સિદ્ધાંત
અમને હવે સમજાવવાની ઘણી જ જરૂર છે.

આ અંધાધુધી ઘણા વખતથી ચાલી રહી છે, પણ હવે તો
તે અંધાધુધીનો નાશ કરી નવું “ ધર્મમય વ્યવહારનું રાજ્ય ”
સ્થાપવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો છે. અમારૂં દરેક કાર્ય ધર્મ પ્રમાણે—
ધર્મના સિદ્ધાંતો અનુસાર થવું જોઈએ છે. આ વાસ્તે આ સિદ્ધાંતો
અમારા હૃદયને અસર કરે તેવા રૂપમાં અપાવાની આવશ્યકતા છે. ભક્તો
મનુષ્યો થોડું ભણેલા હોય, ભક્તેને તેઓ વ્યુત્પત્તિવાદ કે તર્કશાસ્ત્ર
ન સમજતા હોય, પણ જો હૃદયનાં હૃદય ગુણગ્રાહી, નિર્માની,
દયાદ્ર્ અને સરલ હશે તો તેઓ આપના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો પ્રમાણે
ચાલવાને વધારે લાયક છે જ. અમારે હવે પોપટીઆ બહુ જ્ઞાનની
જરૂર નથી પણ હવે તો હૃદયની જરૂર છે. એક મોટી એક
બાળકના બુદ્ધિને સાફ ચામડું કાપતો હતો. તે ચામડું હોને કઠણ
હોયું, તેથી તે મૂકી દેઈ તેણે સુંવાળું ચામડું પસંદ કર્યું. આ

ગોત્રી જ ખરેખરો દયાળુ છે; એ જ દયાનો પરમ ધર્મ સમજ્યો છે. સર ક્રીલીપ સીડની નામનો ગ્રન્થકાર એક લઠાઈમાં ઉત્તરેઈ હતો. જ્યાં તે ધાયલ થયો હતો અને પાણી માટે જૂમ પાડતો હતો. તેવામાં એક સીપાઈ પાણી લેઈ આવ્યો. ખરાબર તે જ વખતે ત્હેની પાસે પડેલા ખીજ એક સામાન્ય સીપાઈએ જળ માગ્યું. મરણ કાંડે આવેલા તે સીરદાર સીડનીએ પોતે જળ નહિ પીતાં તે સિપાઈને તે આપ્યું ! આ જ આદર્શ રૂપ પરમાર્થ વૃત્તિ । આનું નામ જ ‘ધર્મમય વ્યવહાર’ । અમારા દરેક કાર્યમાં—અમારા દરેક વચનમાં—અમારા દરેક લેખમાં—અમારા દરરોજના ખીજ સાથેના સંબંધમાં અમારું ‘વર્તન’ ‘ધર્મમય’ થાય તો જ, હે પ્રભો ! અમે આપના ધર્મના પાળનારા ગણાઈ શકીએ, નહિતર અમે ધર્મનો ખોટો ઢોંગ કરનારા છીએ. અમારો ખાલી વાહવાહનો ઢોંગ, હે પ્રભો, છોડવો । અમારો વ્યવહાર પરમાર્થમય કરો । તો જ અમે ખરી રીતે આપના પગલે ચાલી શકીશું.

હે પ્રભો ! અમને જે ક્રિયાઓ શિખવવામાં આવી હતી, એનો આશય પણ હૃદયને ઉચ્ચ અને ઉન્નત બનાવવાનો હતો. સારાં નિમિત્ત કારણો મળતાં ચિત્તશુદ્ધિ ધાય એવા ખ્યાલથી જ સર્વ ક્રિયાઓની પ્રરૂપણા હતી. પણ એ આશય સમજવનાર કોઈ રહ્યું નહિ; અમે એ ક્રિયાઓને—મોટે ભાગે ‘ખાલી જોખાં-જોખે’—વળગી રહ્યા; તેથી, ત્હેનો આશય સમજ્યા વિના, અમારી હૃદયશુદ્ધિ ન થઈ. ‘ચિત્તશુદ્ધિ’ અને ‘ક્રિયા’ એ એ વચ્ચે શો સંબંધ હશે તે તો અમારા કલ્યાણમાં જ ન આવ્યું. અમને ક્રિયાઓ કરાવનાર શુરઓએ પણ તેવો જોધ ન આપ્યો. એટલે અમે તો

અચરે અચરે રામ ' ની માફક ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા; પણ—

“ કાટ કાટ માલા કિની, ખીચ પિરોયા સૂત;
માલા બિચારી કયા કરે ? ફેરનહાર કપૂત ! ”

અમારી સ્થિતિ આવી થઇ ! ક્રિયાઓ કરતાં ઘણાં વર્ષ વીતી ગયાં—અમારી જીંદગી પૂરી થવા આવી; પણ અમે હૃદયશુદ્ધિમાં આગળ વધ્યા નહિ. અમારાં હૃદય તો પ્રથમનાં જેવાં જ મલીન રહ્યાં.

હે નાથ ! અમારાં વીતક કેટલાં કહીએ ? આપને વારંવાર જણાવી કંટાળો આપવો મ્હને પસંદ નથી. છતાં પણ આપને ન કહીએ તો કોને કહીએ ? આપ જે અમારી વિનંતિ ન સ્વીકારો તો પછી અમને કોનો આધાર ? અમારો આધાર કહો કે અમારું જીવન કહો કે અમારા ‘ નિષ્કારણ ખંધુ ’ કહો, જે કહો તે આપ જ છો. અમે તમારા શરણે આવેલા છીએ, તો હે પ્રભો ! હવે આ ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો અમને શિખવો, અમારો વ્યવહાર ધર્મમય થાય તેવો યોગ્ય આપો, અને અમારા હૃદયને પવિત્ર બનાવો કે જેથી અમે આપનો સત્કાર કરીએ, અને આપે ઉપાડેલા પરમાર્થના ભગીરથ કાર્યમાં અમારી નહાની સરખી સેવા અર્પી શકીએ.

19-6-11

(૪)

હે વિશ્વના નિષ્કારણ ખંધો !

અમે, આપનો ખરો માર્ગ જાણ્યો નથી. અમારી અત્યારે મર્ગરૂપી ખોટી છે એવું, હે નાથ ! અમને હવે કાંઈ અલ્પ

જ્ઞાન થવા લાગે છે. જે અમને આપનો સત્યમાર્ગ હાથ લાગ્યો
હોત તો અમે અત્યાર સુધી આ જગતમાં રખડત નહિ; અમે બી-
બની નિંદા કરવામાં અમારો પુરુષાર્થ વાપરત નહિ; જે અંધકાર
છે તેને લોદાતા ઘણુવતી ભેદવામાં અમારું બળ અજમાવત નહિ;
જે બિચારા પાપી છવો છે તેમનાં પાપાચરણોને ઉઘાડાં પાડવામાં
જ અમારી શક્તિનો અંત આવત નહિ. હે પ્રભો ! જે આપનું
પવિત્ર મીશન અમે સમજ્યા હોત તો અજ્ઞાનને દૂર કરવાને અમે
અજ્ઞાનીઓનો તિરસ્કાર ન કરત, પણ જ્ઞાન આપીને અજ્ઞાન દૂર
કરત, પ્રકાશ વડે અંધકારને ભેદી નાખત, અને જે બિચારા સત્ય
ન બાણુવાથી પાપાચરણમાં પડ્યા છે તેમની તરફ પણ દયા,
દ્વિવેદાંશ અને અનુકંપા બતાવત. અમારા હૃદયમાં ધિક્કારને વાસ્તો
જરા સરખું પણ સ્થાન ન હોવું જોઈએ. જ્યાં દેવ છે, ત્યાં દયા
નથી; અને જ્યાં દયા નથી ત્યાં, હે પ્રભો ! આપનો નિવાસ નથી.
અમારામાંથી આપે પ્રભોવિદી ચાર મોટી ભાવનાઓ નાશ પામી
ગઈ છે. જોડનાં ચાર ‘ભાવના’ ન હોય તે ‘જૈન’ નામને પામ
નથી, એમ આપે વારંવાર જણાવ્યું છે. અમારામાંથી એ ચાર ભાવ-
નાઓ જતી રહી છે, છતાં અમે ‘જૈન’ નામ ધરાવતાં લજવાતા
નથી, એ જ અમારી ખીટતા છે. પણ હે ગુરો ! થોડા સમયથી
કાંઈક અમારી આંખો ઉઘડવા લાગી છે. આપનો પૂરો પ્રકાશ અડધ
કરવા જેટલું બળ અમારી ઘણા સમયથી મીચાગેલી આંખોમાં
નથી, છતાં સદજ સદજ પણ જે પ્રકાશની ઝાંખી અમે અડધ
કરીએ છીએ, તેથી અમે અમારી જાતને બાગ્યસાળી માનીએ
છીએ. હે પ્રભો ! આપે જાણવેલી ચાર ભાવનાઓ કેવળ જૈન

લોકોને વાસ્તે નથી, પણ આખી વસુધાને માટે છે; જેઓ ‘ધર્મ’ અંગીકાર કરી આપને પગલે ચાલવા માગતા હોય તે સર્વને વાસ્તે તે ભાવનાઓની આવશ્યકતા છે. એ ભાવનાઓને અમુક ‘લેવલ’ની હવે જરૂર નથી. તે ભાવનાઓ અમારા જૈન બાંધવોમાં તેમજ અખિલ વસુધાના લોકોમાં ખીલે તે માટે હું તે સંબંધી કાંઈક આપ સન્મુખ જણાવું છું; તેમાંના દોષ તરફ, હે નાથ ! નજર ન કરશો. બાળકમાં વિશેષ જ્ઞાનની ક્ષણે આશા રાખી શકાય ? જે ન્યૂનતા હશે તે આપ તરફની મહારી ભક્તિથી પુરાઈ જશે, એ આશાથી હવે તે ચાર ભાવનાઓ વિચારીશ.

પ્રમોદ ! આનંદ ! ગુણીજનને દેખીને ઉપજતો સંતોષ ! જ્ઞાનીને જ્ઞેયને ઉદ્ભવતો આલ્હાદ ! અમિત ધર્મીને નિહાળી ઉત્પન્ન થતો પૂજ્યભાવ ! કોઈ પણ રીતે કોઈને ઉત્તમ જ્ઞેય મનમાં નીપજતી ખુશાલી ! આ જ પહેલી ભાવના છે. એ ગુણાનુરાગ, એ પ્રમોદ, એ સંતોષ, એ આલ્હાદ, એ પૂજ્યભાવ આજે ક્યાં જણાય છે ? કોઈની મોટાઈ દેખી કે હૃદયમાં ધર્મ્યાગ્નિનો ભમુકો સળગ્યોજ જાણવો ! અમારાં હૃદય એવાં સંકુચિત અને સ્વાર્થી બન્યાં છે કે અમે કોઈને પણ ગુણ સાંખી શકીએ નહિ; કોઈની પણ વિદ્વતા અમારાથી જ્ઞેય જાય નહિ, કોઈની પણ કીર્તિ અમારી આંખમાં ખુંચ્યા વિના રહે નહિ. અમે તે ગુણ ન મેળવીએ તો શીકર નહિ, તે વિદ્વતા અમને ન પ્રાપ્ત થાય તો ત્હેની ચિંતા નહિ; તે કીર્તિ અમે ન ખાટીએ તો ત્હેની પરવાહ નહિ; પણ સામાના ગુણ, વિદ્વતા કે કીર્તિ ઉપર કલંક લગાડી ત્હેને અમારા જેવી હલકી પાયરી ઉપર ન બેસાડીએ ત્યાં સુધી અમારું ચિત્ત કદાપિ સ્વસ્થ થવાનું નહિ !

અમારા ચિત્તમાં ખીજાઓને હલકા પાડવાની પ્રવૃત્તિ સદા રમતી જ રહેવાની. બહા ! શું દારણ સમય આવ્યો છે ! ગુણ મેળવવાની અને ગુણી પુરુષો ઉપર અનુરાગ ધરવાની અમારામાં ઇચ્છા નથી. અરૂ છે; અમે અત્યાર સુધી જે અભ્યાસ પાડ્યો હોય તેમાં જ અમે અત્યારે રમીએ તો તેમાં આશ્ચર્ય શું ? અમે ખીજાઓના દેવ જ નેવાની ટેવ પાડી છે, તેથી અમે ગુણ ક્યાંથી નેંધ શકીએ ? અધારામાં રહેનારા એવા અમે પ્રકાશ શી રીતે નેંધ શકીએ ? અથવા નેંધએ તો તેનું અનુમોદન શી રીતે કરી શકીએ ? હે પ્રભો ! આપની કૃપાથી આ અમારી સ્થિતિનું હવે અમને ભાન થવા લાગ્યું છે, એ જ અમારો ભાગ્યોદય છે.

હે દયાળુ પ્રભો ! આજથી અમારાં જ્ઞાનચક્ષુ ઉઘાડો, અમને ગુણાનુરાગી બનાવો, અમને સત્યતા ઉપાસકો થતાં શિખવો ! ન્હાં ન્હાં ગુણ દેખાય, ન્હાં ન્હાં ઉચ્ચતા દૃષ્ટિએ પડે, ન્હાં ન્હાં મહત્વના માણસ પડે, ન્હાં ન્હાં સ્વાર્થત્યાગ અમારી નજરે પડે, ત્યાં ત્યાં અમે તે તે ગુણોની ઉપાસના કરતા થઈએ એવી અમને પ્રેરણા આપો. અમારામાંથી ખોટી મગરૂરી, ખોટો દંભ, ખોટી માનામિત્તાઈ અને ખોટો જ્ઞાનગર્વ, હે પ્રભો ! દૂર કરો, કે નેથી અમે આ 'પ્રભોદ ભાવના'નો ઉમદા ગુણ ખીસવી શકીએ, અને અમારો સમય મહાન્ પુરુષોને હલકા પાડવામાં વ્યર્થ ન થતાં અમે તે મહાન્ પુરુષોને પગસે આલસનામાં તે સમયનો સદુપયોગ કરી શકીએ.

ખીસે 'મિત્રી ભાવના'ની પણ અમારામાં સ્ફોટી ખામી નજરે પડે છે. પ્રાતઃકાળ થાય છે અને રાત્રિ પડે છે, અને દિન પછી

દિન ચાલ્યા જાય છે, પણ હેની સાથે સ્વાર્થભય વૃત્તિ પણ વધતી માલૂમ પડે છે. અમારી બુદ્ધિ, હે ગુરો ! અમે સ્વાર્થની પ્રપંચ-જાળમાં ખીજાઓને-વિદ્યાસુઓને ફસાવવામાં વાંપરીએ છીએ. સ્વાર્થ ! સ્વાર્થ ! અને સ્વાર્થ ! જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થ જ દૃષ્ટિએ પડે છે. એ વાતાવરણમાં અમે ઉછરીએ છીએ અને અમે પણ એ વાતાવરણના ભોગ-થઇ પડેલા છીએ. ખરી મૈત્રી શું ચીજ છે ? પારકાને દુઃખે દુઃખી કેમ થવું ? સ્વાર્થનો ભાગ એ શું ? આ બધી બાબતો અમારા જ્ઞાનની બહાર છે. અમને વાગ્જાળ દેશાવતાં બહુ સારી રીતે આવડે છે; અમે પરમાર્થનાં પૂતળાં હોઈએ એમ લોકોની આંખ આગળ દેખાવ કરતાં અમે પાછી પાની ધરીએ તેમ નથી; પણ ગુલામના પુખ્ત નીચે કાંટા હોય, તેમ અમારી પરમાર્થની વાતોમાં પણ અમારો સ્વાર્થ ઘણે ભાગે ભગેલો હોય છે. હે પ્રભો ! આ અમારી ખરી સ્થિતિ છે. આપ સર્વ જાણો છો, એટલે આપથી કશું અજ્ઞાત નથી. પણ હવે અમારા આ ભૂતકાળ ઉપર, હે નાથ ! પછેડી ઢાંકી દો; અમે ભૂતકાળ વિસરી જઈએ એવી અમને સન્મતિ આપો; આજથી અમને 'મૈત્રી ભાવ'નો નવો પાઠ શિખવો.

માકાર્ષીત્કોઽપિ પાપાનિ માચભૂત્કોઽપિ દુઃસ્થિતઃ ।

મુચ્યતાં જગદપ્યેષા મતિ મૈત્રી નિગદ્યતે ॥

કોઈ પણ પ્રાણી પાપ ન કરે, કોઈ પણ જીવ દુઃખી ન થાય અને આપુ જગત્ મુક્ત થાય, એવી જે 'મૈત્રી ભાવનો' તે અમારા હૃદયમાં સદા જાગૃત રહો ! જે આપણા મુખે મુખી અને

આપણા દુઃખે દુઃખી હોય ત્હને આપણે ‘મિત્ર’ કહીએ છીએ. તો પછી “મૈત્રી ભાવના”નું રહસ્ય સમજનારે આખા વિશ્વના દુઃખે દુઃખી અને આખા વિશ્વના સુખે સુખી થવું જોઈએ. વસુધાને કુટુંબ તુલ્ય ગણનાર એવા આપનો દાખલો અમારી સન્મુખ છતાં અમે આપના પગલે નથી ચાલી શકતા એ જ અમારું અજ્ઞાન છે, એ જ અમારો પ્રમાદ છે, એ જ ઉચ્ચ ભાવના સમજવાની અમારી ખામી છે.

અમારા કુટુંબીઓ તરફ પણ એ ‘મૈત્રી ભાવના’ અમે ખતાવી શકતા નથી, તો પછી સદગ જૈન કેમ તરફ તે શી રીતે દર્શાવી શકીએ ? અને તો પછી આખી વસુધાની વાત તો અમે કરીએ જ શી રીતે ?

“આત્મવત્સર્વ ભૂતેષુ યઃ પश्यति स एव पश्यति.” પોતાના આત્માની માફક ખીજા ભણી જે જુએ છે તે જ ખરો જોતાર છે; બાકી:બધા આંધળા છે. અમે પણ, હે નાથ ! આંધળા જ છીએ. અમે પણ મોહરાગના પાશમાં પડી ગાંડા બન્યા છીએ; તે અમારૂં ગાંડપણ દૂર કરાવી, હે પ્રભો ! અમને વિવેક શિખરો, કે જેથી અમે અમારા આંધવો સાથે ‘મૈત્રી ભાવ’થી વર્તીએ.

અમારામાં ‘પ્રમાદ’ નથી, ‘મૈત્રી’ નથી, તેમ ‘કદશ્ચા’ પણ નથી. અમુક મનુષ્ય દયાને પાત્ર છે. એટલું કહેવામાં અમે બહાદૂર છીએ. કેઈએ ત્હને મદદ કરવી જોઈએ, એમ પણ અમે જણાવીશું. પણ તે મદદ કરનાર રહ્યારે શા માટે ન થવું જોઈએ, એ વિચાર અમને હજી સૂઝતો નથી. ખીજાના બચાને વાસ્તે તકલીફ

લેતાં અમે શિષ્યા નથી. ખરી ગરીબાઈ દૂર કરવાં અમે દાન આપ-
 વાનું ભણ્યા નથી. અમારું બળ નિર્બળોને બળ આપવામાં કે
 બુદ્ધિમીઁના ત્રાસથી હેમનો બચાવ કરવામાં વાપરતાં અમે શિષ્યા
 નથી. નિષ્કામ બુદ્ધિથી સામા મનુષ્યો પર દયા બતાવવામાં કેવો
 આંતરિક આનંદ રહેલો છે, તે અમે અનુભવ્યો નથી; કારણ કે
 એવી નિઃસ્વાર્થતાનો અમને હજી ખ્યાલ નથી. અમે ડોઠની હિંસા
 ન કરવી એટલું શિષ્યા છીએ; સ્થૂળથી હેના પ્રાણનો નાશ ન
 કરવો એમાં અમે ધર્મ સમજ્યા છીએ; એટલું પણ અમારું ભાગ્ય
 છે; પણ મન, વચન કે કાર્યથી ડોઠનાં પણ જીવને ઉદ્દેગ થાય,
 હેમાં પણ હિંસા છે, એ સૂત્ર અમારામાંના ઘણા યોડાક જ સમજ્યા
 હશે; હે પ્રભો ! હજી અમારે એક ઉમદા-ધણો ઉમદા પાઠ શિષ્ય-
 વાનો બાંકી રહ્યો છે. હિંસા ન કરવાનું બળવાને ખેત્રી રહેવાથી સરે
 તેમ નથી; અમારે તો દયાના દરેક કામમાં અમારો હિસ્સો આપવો
 જોઈએ છે. આપે, હે નાથ ! વારંવાર અમારા હૃદય ઉપર
 સચોટ ઉપદેશ આપવો જોઈએ છે કે “શક્તિ છતાં જે લોકો દયાના
 કામમાં ભાગ લેતા નથી, તેઓ આડકતરી રીતે નિર્દય-
 તાના કામમાં ભાગ લેનારા ગણી શકાય.” આવી અમારી
 દયાની ઉચ્ચ ભાવના હોવી જોઈએ. જ્યાં દુઃખ દેખાય ત્યાં અમારે
 તે દુઃખ દૂર કરવા ખદાર આવવું જોઈએ. અપવિત્રતાને દેશવટ
 આપવા અમારે પવિત્રતા અમારી સાથે લાવવી જોઈએ. અજ્ઞાની-
 ઝોનું અજ્ઞાન દૂર કરવાં જ્ઞાન અમારે સાથે લાવવું જોઈએ; તો જ
 અમે દયાનું ખરું કામ કરી શકીશું અને, હે દયાસાગર ! આપના
 સંકટ ખરી રીતે બની શકીશું.

શ્રી હરત ગચ્છાંય ક્ષત્ર મન્ત્ર , જયહ્રુવ

દીનેષ્વાર્તેષુ ભીતેષુ યાચમાનેષુ જીવિતમ્ .
પ્રતીકારપરા બુદ્ધિઃ કારુણ્યમભિધીયતે ॥

દીન-ગરીબ-દુઃખી-રોગથી પીડાએલા અને મૃત્યુના મુખમાં સપડાયેલા હોયને તે તે દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવાની જે બુદ્ધિ અને દેશકાળની અપેક્ષાએ અન્ન, પાન, આશ્રય, વસ્ત્ર, ભેષજ, શાન્ત વગેરે આપી મદદ કરવી તેનું નામ 'કરુણા' અથવા દયા ભાવના છે. જે દયા દેવળ શબ્દોમાં જ ગોંધાઈ રહે છે, જે દયા ખાલી વાહવાડમાં જ ભરાઈ રહે છે, પણ સામાનું દુઃખ દૂર કરવા જેમાં સ્તીમાત્ર પણ સ્વાર્થનો ભોગ આપવામાં આવતો નથી, તે દયા દેવળ નામની છે. તે દયાનું હવે અમારે કામ નથી. હવે તો અમારે દયાનાં વ્યવહારિક કામો (practical acts of mercy) ની જરૂર છે. 'જે દયાનાં કામો કરે છે, તે જ ખરો દયાળુ છે', એ સત્યને હવે અમારે અમારો મુદ્રાલેખ કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. હે કરુણાનિધે ! હે દયાના સાગર ! હે મહાત્મન ! આપ સાગર છો તો દયાનું થોડું જળ આ આપના સેવકોને આપશે તો એમાં કંઈ ખાટ પડશે નહિ; પણ અમારૂં હૃદયપાત્ર તેથી ભરાઈ જશે (કારણ કે અમારૂં હૃદય ખલુ છીછડું છે !) અને અમે પણ તે જળ અમારા ન્કાના બાંધવોના હિતાર્થે વાપરીશું. હે ભગવન ! દયા કરી અમને દયા કરવાનો પાઠ શિખવો. હે નાથ ! કરુણા બતાવી કરુણાનું કામ કરવાનો અમને ઉમદા ગુણ પદાવો.

ગ્રાથી અને છેલ્લી ભાવનાને જૈનશાસ્ત્રો 'માધ્યમ્ય ભાવના' કહે છે. આ વિશ્વમાં એવા પણ મનુષ્યો દેટલાકે માલુમ પડે છે કે

જેમને ઉપદેશ આપવામાં આવે તો સર્પને દુધ પાત્રા બરાબર થાય છે. તે ઉપદેશ ત્હેમની ક્રોધાગ્નિને વધારે ઉશ્કેરે છે. આવા પુરૂષો સાથે પ્રસંગ પડે તો આપણે માધ્યસ્થ રહેવું ઘટે છે. અજ્ઞાનથી— અરા જ્ઞાનના અભાવથી એ બિચારા ખોટા માર્ગે દોરાય છે. તેથી આપણા મનમાં દયા આવવી જોઈએ, અને તે બોધ ગ્રહણ કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં નથી તેથી તો તેઓ વિશેષ દયાને પાત્ર છે. ત્હેમની તરફ દયા બતાવવી એનો અર્થ એમ નથી કે આપણે ત્હેમના ખોટા માર્ગનો પક્ષ લેવો જોઈએ; પણ તે સાથે ત્હેમની નિંદા કરવાનો આપણને હક્ક નથી. આપણે આ બાબતમાં મધ્યસ્થ ભાવ રાખવો જોઈએ. નિંદા કે પ્રશંસા કોઈ પણ ભાવને હૃદયમાં ન લાવતાં સમાન ભાવ રાખવો જોઈએ. આ જ માધ્યસ્થ ભાવના. પરંતુ તે પણ અમારા હૃદયમાં, હે નાથ ! હજી ઉદ્ભવતી નથી; કારણ કે અમે પક્ષપાતી છીએ. અમે નિષ્પક્ષપાતપણાનો ધર્મ શિખ્યા નથી. “પક્ષપાતવિનિર્મુક્તો બ્રહ્મ સંપદ્યતે તથા” એ સૂત્ર થોડા સમયથી જ અમારે ડાને પડ્યું છે, પણ હજી ત્હેને અનુભવમાં કેમ મૂકવું તે આવડતું નથી. અમારા ગુરૂઓ—નાયકો પણ પક્ષાપક્ષીમાં ખેંચાએલા હોવાથી અમે ત્હેમના એલાઓ પણ એ દૂર સેતાનના હાથમાં સપડાઈએ તો એમાં આશ્ચર્ય શું ? દિન પ્રતિદિન માનની મારામારીના, આત્મલાઘાના કે પારકાની નિંદાના સમાચારો અમારે ડાને પડે છે; આપે મૂકેલા પક્ષીધરો ઉપદેશ પણ તેવો આપે છે, અને વર્તે છે પણ તેની રીતે. અમે આંધળા છીએ અને ‘આંધળી ભેંસે સુવાડો દોડો’ ત્હેની માફક અમે પણ અમારા ગુરૂઓના પગલે ચાલીએ તો ત્હેમા હે નાથ ! અમારો દોષ શો ? અમારા નાયકોની આ સ્થિતિયા

અમને બહુ લાગી આવે છે. હે કૃપાસાગર ! અમારા નાયકોને પક્ષપાત વગરના—મધ્યસ્થ દૃષ્ટિતા બનાવો; નહિતર હિંમતી આ પ્રપંચમય ધુસરી છોડી દેવાનું અમને શિખવો; હવે વધારે વાર અમારાથી આ અજ્ઞાનતા પાટા સહન થઈ શકતા નથી; હવે વધારે વાર આ બોલો અમારે શિર વેઠી શકાતો નથી. હે દયાગુરો ! અંહી કોઈ અમારું સાંભળનારું રહ્યું નથી; તેથી વારંવાર અમે આપને વિનંતિ કરીએ છીએ. જો આપ પણ અમારી આ વિનંતિ તરફ આંખ આડા કાન કરશો તો પછી અમારું કોણ રહ્યું ? અમારો બેલી કોણ ? અમારા રક્ષકો ભક્ષકો થયા; અમારા નાયકો આપ-ખુદ થયા, અને જોને પગે અમારું શિર મૂક્યું તેઓ અમારું શિર કાપનાં ચમકે નહિ તેવા બન્યા, ત્યાં અમારો આધાર કોણ ? હે નાય ! આ ભાવનાઓ અમારા હૃદયમાં પ્રવેશ પામે એવું બળ અમને આપો, કે જોથી અમે બીજી બધી બાળતો કારણે મૂકી કેવળ આપનો આધાર લેઈએ—આપને શરણે આવીએ.

માતા કહો તો પણ આપ અને પિતા પણ આપ; ધન પણ આપ અને વિદ્યા પણ આપ; દેવ કહો તે પણ આપ અને નિષ્કારણ બંધુ કહો તે પણ આપ; મહારે મન સર્વ આપ છે. માટે હવે, હે નાય ! ખુશી રીતે પ્રકાશમાં આવો; આ બાળકરૂપી કમજોતે, હે સર્વસમાન પ્રભો ! વિકસાવો; અને અમારામાં ચાર ભાવનાઓ પ્રકટ બીજે અને અમે આપના પગલે ચાલીએ તેવી મુન્મતિ આપો.

હે વિવેકગુણયુક્ત પ્રભો !

અમારી આવકોની સ્થિતિ કહી જાય તેમ નથી. આપે, હે નાથ ! ' સંઘ ' ની સ્થાપના કરી ત્હારે ચાર વિભાગ પાડ્યા હતા. સાધુ, સાધ્વી, આવક અને આવિકાઃ આ ચાર અંગોનો જૈન 'સંઘ' બનાવવામાં આવ્યો હતો અને તે સંઘને આપે એવું ઉચ્ચ પદ આપ્યું હતું કે આપ પણ દેશના સમયે ' નમો સંઘસ્સ ' એ શબ્દો ઉચ્ચારો છો. અમારે દુઃખના વખતે આધારભૂત એવાં જે ચાર શરણ ત્હેમાં પણ સંઘનું શરણ લેવાનો આપે પ્રતિબોધ આપ્યો છે. ' સંઘં શરણં ગચ્છામિ, ' 'હું સંઘનું શરણ લેકું છું, ' એમ અમે ખોલીએ છીએ, અને અમારી જાતને આ રીતે પવિત્ર માનીએ છીએ. જે દ્વારા ધર્મનાં તત્ત્વો સમજીને ત્હેનાં નિયમો લોકો વ્યવસ્થાપૂર્વક પાળી શકે તે ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી આપે સંઘની સ્થાપના કરી છે, અને સંઘનું માહાત્મ્ય પણ બતાવ્યું છે; પણ અત્યારે અમારા સંઘોની સ્થિતિ તદ્દન છિન્નભિન્ન થઇ ગઇ છે. શરીરના જૂઠા જૂઠા અંગો પોતપોતાને સ્વતંત્ર માને અને તે પ્રમાણે વર્તે, ત્હારે જેવી આખા શરીરની સ્થિતિ થાય ત્હેના કરતાં પણ વધારે શોચનીય દ્રશ્ય, હે પ્રભો ! આપે સ્થાપેલા સંઘની થઇ છે. આવિકાઓ અને સાધ્વીઓનો તો આ સંઘમાં અત્યારે હિસાબ જ રહ્યો નથી, પણ આવક અને સાધુ એઓ પણ પોતપોતાની સ્થિતિ ભૂલી ગયા છે. ' તત્ત્વાર્થ સૂત્ર 'ના રચનાર શ્રી ઉમાસ્વામી સ્વામીએ યથાર્થ

ત્રણાબું છે કે “ પરસ્પરોપપ્રહો જીવાનામ્ ” છવે એક ખીજને પરસ્પર
 ઉપકારી છે. સાધુઓને શ્રાવણ ઉપકારી છે અને શ્રાવણને સાધુઓ
 ઉપકારી છે. જે અન્ન, પાત્ર, વસ્ત્ર વગેરે ધર્મનાં ઉપકરણો શ્રાવણ
 સાધુઓને પૂરાં પાડતા ન હોત તો સાધુઓ છત્રી ન શી રીતે
 શકત ? અને જે સાધુઓ ઉપદેશ આપી શોધોને તરવોનો ઓવ ન
 આવતા હોત તો આ શામનની પ્રણાલિકા આવડત ન શી રીતે ?
 આ જગતમાં સાધુઓની તેમજ શ્રાવણોની જન્મેની જરૂર છે. જે
 પોતાની સ્થિતિમાં રહી પોતાને યોગ્ય કર્તવ્ય જાણવે એવા દરેક
 મનુષ્યની, પ્રાણીની અને વસ્તુની આ જગતને જરૂર છે. સાધુ જે
 નિયમો અત્યારે પાળે છે, તે ભવિષ્યની જીવંતીમાં પોતે પાળી શકે
 તે માટે શ્રાવણ તૈયાર થાય છે. શ્રાવણ ‘ સાંભળનારા ’ છે, અને
 જને તો તે પ્રમાણે પાળનારા છે. સાધુઓને શાસ્ત્રમાં ‘ યતિ ’—
 ‘ શ્રમણ ’ કહે છે. વજ્ર એટલે પ્રયત્ન કરવો. જેઓ તરવો જાણી,
 તે પ્રમાણે વ્યવહારમાં મુકવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ ‘ યતિ ’ઓ છે.
 શ્રાવણને અણુવત્ અને સાધુઓને મહાવત્ પાળવાનાં છે. પશુ
 જન્મેને તો તો પાળવાનાં છે, એ નિઃશંક છે. જન્મે એક જ
 સાર્થ તરફ જતારા પાન્થ—મુસાફર છે. જન્મેનો છેવટનો ઉદ્દેશ
 એકજ છે, અને જન્મેનું પ્રાપ્ત્ય પણ એકજ છે. તે છતાં બેકારે,
 જે પ્રેમ ! આપના સાધુઓને સુખે આપના શ્રાવણની નિંદા થતી
 સાંભળીએ છીએ—‘ શ્રાવણ તો તદન દુલ્લભ જ હોય ’ એમ બેકારે
 નેરો જાણે છે અને શ્રાવણને દેવળ તુચ્છ ગણે છે ત્યારે તે
 શ્રાવણના ઉચ્ચની આશા કંદાંથી રૂખી શકાય ? જે શ્રાવણનો ઉચ્ચ
 ન સાચ નો પડી આગે સ્થાપેલા સંઘનો પણ ઉચ્ચ કંદાંથી મંભવે ?

હે પ્રભો ! મહે આપને ગયા પત્રમાં લખ્યું હતું તેમ અમારા સાધુ મુનિરાજેમાંથી ' પ્રમોદભાવના ' ચાલી ગઈ છે. કોઈ શ્રાવકને વધારે જાણેલો અથવા વધારે ગુણી જોઈ તેઓ પ્રમોદ ધરી શકતા નથી; અરે ! પ્રમોદની વાત તો દૂર રહી, પણ તહેને જો હલકો પાડવા પ્રયત્ન ન કરવામાં આવતો હોય તો પણ બસ છે. ગુણી જનો જ ગુણ સાંખી શકે; પણ મ્હોટ ભાગે દુઃખગર્ભિત કે મોહગર્ભિત વૈરાગ્યથી દીક્ષા લીધેલા સાધુઓમાં એ ગુણની મોટી ખામી છે; અને તહેના પરિણામે જ શ્રાવકોના ઉદયનાં દાર બંધ કરવા તેઓ પ્રયત્ન કરે છે. આઘાત અને પ્રત્યાઘાતના નિયમ પ્રમાણે જો શ્રાવકો પણ આવા મુનિઓ ઉપર અમાનની નજરથી જુએ તો તે સ્વાભાવિક છે. જરૂરે કાંઈ પણ વૈરવિરોધ જન્ય થાય ત્યારે, હે નાથ ! ત્હેમાં દોષ તો વડિલોનો જ નીકળી શકે.

હે પ્રભો ! આપ આ બધું જોઈ કેમ બેસી રહ્યા છો ? શું આપને શાસનની દાઝ નથી ? શાસન સ્થાપી, પછી તહેને મડતું મૂકી જૂદા સ્થળમાં આલ્યા ગયા, એટલે શું આપની જોખમદારી પૂરી થાય છે કે ? હે શુરો ! કદાપિ નહિ. આપ સર્વજ્ઞ છો અને અમારી આ ભરતની સ્થિતિ જુઓછો, છતાં કેમ મૌન ધારણ કરી રહ્યા છો ? શ્રાવકો અને સાધુઓ-જેનો દોષ જણાય તહેમને શિખામણ આપો, તહેમને બોધ આપો, પણ આ શાસનને આંધી સ્થિતિમાં હવે વધારે વાર ન રહેવા દો. હે પ્રભો ! જે વાડ તહેમે અમારું રક્ષણ કરવા મૂકી, તે વાડ અમારા જેવા કુમળા છોડવાની તૃદ્ધિ થતી જોઈ આનાંદ માનવાને બદલે તે છોડવાઓને ચગદી

નાખવા અથવા નીચા જ રહેવા દેવા પ્રયત્ન કરે એ શું સહન થાય તેમ છે ? ગુરુ કરતાં શિષ્ય વધે તો ગુરુએ આનંદ માનવો ઘટે છે, પિતા કરતાં પુત્ર વધારે કીર્તિ મેળવે તો પિતાએ રાજ થવું જોઈએ છે. પુત્રની કીર્તિ અથવા પુત્રનું જ્ઞાન દેખી જે પિતા કર્પા ન ધરે, પણ મનમાં ખિન્ન થાય અને પુત્રને લોહાની દૃષ્ટિએ દલકો પાડવા પ્રયત્ન કરે, તેવા પિતાને શું નામ આપવું, અથવા તેવા પિતાને કેવો કહેવો તે અમને સમજાતું નથી. પિતા-પુત્ર કરતાં વધારે ઉચ્ચ સંબંધ સાધુ અને શ્રાવકનો છે. તે સંબંધ—તે ઉચ્ચ સંબંધ—તે પ્રશસ્ય સંબંધ, જે આવી સ્થિતિ ચાલશે તો, લાંબો વખત દો એવો સંભવ લાગતો નથી. હું ઇચ્છું કે મહારી આગાહી જોડી પડે, પણ હે નાથ ! હાલના સંજોગો તો મ્હને તેવું જ અવિધ્ય આંધવા લાગ્યાં છે.

હે નાથ ! અમે શ્રાવકો પણ આપના શાસનને હેલના પમાડનારા બાળ્યા છીએ; પણ અમારી સ્થિતિને વારતે અમે કોઈ રીતે જોખમદાર નથી. જે અમારામાં અમારા સાધુઓ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારની અપ્રત્યભાવની લાગણી ઉદ્ભવ પામવા લાગી હોય, તો હેતું કારણ પણ અમારા ગુરુઓ જ છે.

દેવે કેવળ 'તદત્તિ'નો સમય રહ્યો નથી. ગુરુઓ ઉપાચારમાં મેરસી જે કહે, તે કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના—માની લેવામાં આવે તેવા સ્થા વખત નથી. આ જમાનો યુદ્ધિનો છે. જમાનો જમાનાનું કામ કર્યા કરે છે. નદીનો પ્રવાહ તો વલ્યાં જ કરે છે; આપણે તે પ્રવાહ પ્રમાણે આગળ ન વધીએ અને પથરની માફક નદીમાં પડ્યા-નદીએ

તો તેથી તે પ્રવાહ અટકી જતો નથી. તે પ્રવાહ છેવટે પથરને દૂર ફેંકી દેશે. હે સાધુઓ ! જ્ઞાનમાં આગળ વધો, ધ્યાનમાં આગળ વધો, ઉપદેશ કરવાની શૈલિમાં આગળ વધો, શ્રાવકોના ઉદયમાં રાજ રહો, અને શ્રાવકોના ઉદયને સાર પ્રયત્ન કરો. ત્હમારો અને શ્રાવકોનો સંબંધ તૂટ્યો તો તેમ નથી, તેમ છૂટ્યો છૂટે તેમ નથી. અમારા ઉદયની દોરી અમે ત્હમારા હાથમાં સોંપી છે, તે દોરીને ખરાબર ચલાવો; તે દોરીનો સહુપયોગ કરો. નહિતર ભવિષ્ય બહુ ઉજ્જવળ જણાતું નથી.

હે મહાશુરો ! જ્ઞહારથી આપે 'પૂર્વ'નું જ્ઞાન ખેંચી લીધું, જ્ઞહારથી ધર્મના ગુપ્ત રહસ્યની ચાવીઓ અધિકારી પુરૂષો પાસેથી આપે ક્ષેપ લીધી, જ્ઞહારથી ઉંડું રહસ્ય સમજવાને યોગ્ય પાત્રાનો આ ભરતમાં વિરહ પડ્યો—ત્હારથી અને ખરેખર ત્હારથી—અમારી અધોગતિનું ચક્ર શરૂ થયું છે. યોગની ઉચ્ચ શક્તિઓ નાશ પામી, અવધિજ્ઞાન જેવું ધણા ઉતરતા દરજ્જાનું જ્ઞાન ધરાવનારા પણ અમારા સાધુઓમાં ન રહ્યા, અને આપની સાથેનો દેખીતો સંબંધ જ્ઞહારથી તૂટ્યો ત્યારથી, હે પ્રભો ! આ અંધમદ્શાનું બીજ રોપાયું. આપે મહેલા પદ્મીધરોમાંથી જ્ઞહારે ઉચ્ચ અને અતીન્દ્રિય બાબતોનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જતું રહ્યું ત્હારે તેઓ પણ અમારી માફક કેવળ ગ્રંથો ઉપર આધાર રાખતા થયા. 'મિન્નમત્તિર્હિલોકઃ' લોકોની મતિ બિન્નબિન્ન હોય છે, એ નિયમ પ્રમાણે શાસ્ત્રોના અર્થો સો પોતાની મતિ પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. જ્ઞહાં શંકા પડી ત્હાં સૌ દોષએ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે અર્થ કર્યા, વળી કેટલાક ભવભીરુ હતા તેઓએ જણાવ્યું કે 'તત્ત્વં તુ કેવલિગમ્યં' 'તત્ત્વ તો કેવળી

જાણે.' આવી સ્થિતિને લીધે ધર્મના ખરા જાણકાર રહ્યા નહિ. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને આધારે પ્રાચીન પૂર્વાચાર્યો જેટલા જોરથી બોલતા હતા, તેટલું જોર કેવળ સૂત્રા ઉપર આધાર રાખનારાઓમાં ક્યાંથી હોઈ શકે ? આ કારણથી જ ઉપદેશની અસર પણ જેટલી જોઈએ તેટલી થતી નથી.

હે નાથ ! હે પ્રભો ! હે દયાળુ ગુરો ! જ્યાં સુધી આપ વિદ્યમાન છો ત્યાં સુધી હજી સર્વ જ્ઞાનના વિચ્છેદનો ભય જણાતો નથી, ત્યાં સુધી સંઘ—તેની આવી આવી સ્થિતિમાં પણ આત્મા કરશે. પણ હે નાથ ! આપના શાસનમાં વખતો વખત 'યુગ પ્રધાન' જનગણે અને ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરશે, એવી આગાહી આપેલી છે તો શું એ ઉજ્જવળ ભવિષ્ય સફળ કરવાનો સમય હજી આવી લાગ્યો નથી ? હે પ્રભો ! 'યુગ પ્રધાન'ને પ્રકટ થવાને વારો આ સમય બહુ અનુકૂળ છે. સંઘ તદ્દન નાચક વગરનો થયો છે. એવા કોઈ આચાર્ય નથી કે જેની સત્તા સકળ સંઘ કમુક્ત કરે; એવા કોઈ નાયક નથી કે જેનું વચન સર્વ કોઈ કમુક્ત કરે. ઘર ઘરના નાયકો બન્યા છે. સૌ કોઈ પોતપોતાની મહત્વતા સ્થાપન કરવા તત્પર છે. સંઘનું નાહાતમ્ય કેમ વધે, અને એ સંઘાદ્વારા મનુષ્યો પોતાનું છવન ઉત્તર કેમ કરે, એવા કોઈને દરકાર નથી. જરા સરખી પણ દરકાર હોય એવું તહેમનું વર્તન દેખાતું નથી. કોઈપણ રીતે પોતાનો કંકા ખરો કરાવવા શું શ્રાવક કે શું સાધુ—સર્વ કોઈ ભયે છે. આથી સત્ય માર્ગનો લોપ થાય છે. રાગદ્વેષની જ મારા-મારી ચાલી રહી છે. જેવાં ખઠ્ઠા કપાયેલાં વજ્ર પડેરાય છે; તેવા અંદર પણ કપાય બરેલા હોય છે. સંઘની આ સ્થિતિ, હે

પ્રભો ! લાંબો વખત ચાલશે તો પછી તહેને સુધારવાનો—તહેને યોગ્ય સ્થિતિમાં લાવવાનો કાંઈ પણ માર્ગ રહેશે નહિ.

હે પ્રભો ! આપ અત્રે પધારો અને સંઘની આ સ્થિતિને બદલે ઉત્તમ દશા લાવો. અમારે પ્રજાસત્તાક રાજ્ય કે જેમાં એક અમણુ મનુષ્યનો અભિપ્રાય પણ મ્હોટા જ્ઞાની જેટલો વજનદાર ગણાય તેવી જાતના સ્વતંત્ર ધાર્મિક રાજ્યની જરૂર નથી. અમારે તો આપ જેવા એક જ્ઞાતી 'રાજા'ની આવશ્યકતા છે. સૌ તારાઓની નહિ પણ એક ચંદ્રની જરૂર છે. સૌ ખવાનો નહિ પણ એક સૂર્યના દર્શનની આતુરતા છે. માટે આપ અત્રે આ ભરતમાં પધારો. અરેખરા મહાન પુરૂષો મ્હોટા-મ્હોટાનાં અંતર જોતા નથી. મેંદ્ર ચાંડાલના ઘર પર પણ એક સરખી રીતે વરસે છે. તો પછી ત્હમે મહાવિદેહમાં બીરાજો છો, અને આ ભરતપર કેમ નજર નથી કરતા ? જે અમે અજાની હોઈએ, વધારે પાપી હોઈએ, વધારે દુષ્ટ આશયવાળા હોઈએ, તો તો અમારી તરફ આપે વધારે દયા બતાવવી જોઈએ છે. જે મ્હોટા મનુષ્યો છે તેઓ તો પોતાનું સાધી લેશે, પણ ભરતમાં રહેલા-અમારા જેવા રાંક પર દયા કરો. તેમાં જ આપનું જૌરવ છે—આપની મહત્વતા છે—આપના 'વસુધૈવ કુટુંબકમ્' એ વ્રતની સાર્થકતા છે.

હે શુરો ! જે આપ અત્રે સ્થૂંચ શરીરમાં આવી ન શકતા હો તો આપનું આહારક શરીર મોઢલી અમને મદદ કરો; કારણકે અમારૂં આહારક શરીર મોઢલી આપની પાસે આવવાનું અમારૂં સામર્થ્ય રહેલું નથી. અમે એવા હલકા બન્યા છીએ કે આપની પાસે આવવાની તાકાત નથી; તેથી, હે શુરો ! અમે આપને અમારી ભૂમિમાં આમંત્રણ આપીએ છીએ.

હું કેવળ મ્હારા તરફથી નહિ—પણ ભરત ક્ષેત્રમાં રહેલા સર્વ જીવો વતી પ્રાર્થના કરું છું કે, હે નાથ ! અત્રે પધારો. આપ જ ન આવી શકો તેમ હો તો આપે કહેલા કોઈ ‘યુગ પ્રધાન’ને મોકલી આપો. એ યુગ પ્રધાન આપના પ્રતિનિધિ તરફે હામ કરશે. આ યુગમાં પ્રધાન પુરૂષ તરફે હામ કરે તેવા કોઈ લાયક નરને આ ભરતમાં મોકલી આપો. શું વનુષા કેવળ રત્નરહિત થઈ ગઈ છે ? શું અમે એવા પુણ્ય વગરના થઈ ગયા છીએ કે અમારા નાયક થવાનું પણ કોઈ આંગીકાર કરશે નહિ ? શું જૈનધર્મની છેક એવી કોઈકી રિયતિ થવાની છે કે આ યુગમાં પ્રધાન થઈ શકે એવો પુરૂષ ન જ ઉત્પન્ન થાય ?

પ્રિય જૈન બંધુઓ ! આંત્ર આપણુ સર્વ એકલા મળીએ અને એકે અવાજે અને એકજ મનથી શ્રી સીમન્ધર દેવની પ્રાર્થના કરીએ, હૈમને વિનંતિ કરીએ, હૈમને કાલાવાલા કરીએ. બહાર તે દયામુદેવ આપણી અરજ સાંભળશે. આ લખતાં જે આત્મિક ચક્રણ થાય છે, તે એમ સાક્ષી પુરે છે કે બહાર આપણી વિનંતિ ઉપર તે કૃપાળુ ગુરુ ધ્યાન આપશે, અને ઘણાં યોગ્ય વર્ષમાં આપણામાં કોઈ ‘યુગ પ્રધાન’ જાગી નીકળશે, જે આખા જૈનધર્મને જગી પાવરીપર મુકશે, અને મંધને પણ હોની અસલની મહાન રિયતિએ લાવશે; અને જૈન ધર્મનો મહાન્ સિદ્ધાંત—દયા તે આખા વિશ્વમાં આપી રહેશે. તે કાળ નજદીક આવે તે માટે આજે આપણે મધ્યા એક મનથી તે કૃપાળુ દેવ શ્રી સીમન્ધર સ્વામિની પુનઃ પુનઃ પ્રાર્થના કરીએ.

(૬)

હે દયાસાગર પ્રભો ! હે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમી ગુરો ! હે
વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો !

આપના નામનું તથા ગુણોનું જ્ઞાન હું સ્મરણ કરું છું, ત્હારે
મહારા હૃદયમાં કાંઈક ઓર જ પ્રકારનો ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન થાય છે.
આપે અનેક જન્મો પહેલાં લીધેલી સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવાની, કેવળ
જ્ઞાન મેળવવાની અને તે દ્વારા જગતનું હિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા જ્ઞાન
મહત્તે યાદ આવે છે, ત્હારે હું કાંઈક ઉંડા જ પૂજ્યભાવના વિચારો-
માં મગ્ન થાઉં છું. આત્મભોગ એ જ આપની ઉન્નતિનું કારણ
તેમજ કૃણ છે. આત્મભોગ આપીને, સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને, આપ
આ મહાન્ પદ્ધતિ—ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદે પહોંચ્યા છો; અને હજુ પણ
એ જ આત્મભોગ આપીને પરમાર્થનું કામ કર્યું જાઓ છો. પાશ્ચાત્ય
વિદ્વાન. હુક્ષલી, જેને અમે નાસ્તિક કહીએ છીએ, તે ખરેખર ખુશ્તી
શબ્દોમાં જણાવતો હતો કે “કેક જ ખનિજ પદાર્થથી પ્રાણી વર્ગ
સુધી ઉન્નતિની કુચી ‘જળીઆના એ ભાગ’ અથવા ‘નળીઆના
ભોગે સળળો છવે’ એ સૂત્ર હતું; પણ જ્યારથી જીવ મનુષ્ય દશામાં
આવી પહોંચ્યો ત્યારથી તો ‘આત્મભોગ’—‘સ્વાર્થત્યાગ’ એજ
ઉન્નતિનું રહસ્ય છે.” આપે એ રહસ્ય પૂર્ણ રીતે અનુભવ્યું છે અને
વ્યવહારમાં પણ મૂક્યું છે. પણ આપના પગલે ચાલવાનું માન લેનારા
સાધુઓ તથા શ્રાવકો આ ઉચ્ચ નિયમને તદ્દન વિસરી ગયા છે.
“કિમ્મત આપ્યા વિના કોઈ પણ વસ્તુ મળતી નથી”

એ સિદ્ધાંત અમે અમારા વ્યાપાર રોજગરમાં બરાબર સમજીએ છીએ; પણ અધ્યાત્મ વિદ્યાની બાબતમાં તો અમે એમનીએ છીએ કે અમારા ગુરૂના વચન પર માત્ર શ્રદ્ધા રાખવાથી અમારું કલ્યાણ થઈ જશે ! અમારા ગુરૂઓએ અમને આ આત્મભોગનો સિદ્ધાંત પ્રમળવ્યો નથી, તેમજ તેઓ પોતે પણ તે નિયમને અનુસરતા હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. “ Work out your Salvation and the Key to that is the law of self-sacrifice ” “ તમારો મોક્ષ તમને જ સાધી દો, અને તેની કુંગી ખીણ કોઈ નહિ પણ સ્વાર્થત્યાગ અથવા આત્મભોગનો નિયમ છે ” આટલું જ જો અમને અમારા ગુરૂઓએ પ્રાર્થ કરીને શિષ્યવ્યું હોત અને પોતાના કષ્ટાન્તથી અમને તેમ કરવાને પ્રેર્યા હોત તો આ જોન ધર્મની આવી રિથિતિ, હે નાથ ! ન હોત. પણ હવે જાણ કાંઈ સમજાગી બગડી નથી. આપ જોવા દુરંધર નાથ અમારે માથે હો, અને અમારી ઘણા સમયથી મીઠાએલી આંખો આંખે કાંઈકે ખોલવા માંડી છે તો આશા રાંધે છે કે અમે આપને પગલે ચાલવા પ્રયત્ન તો અવશ્ય કરીશું.

હે નાથ ! આપ મૂંઝેલા સાધુઓને આપણે કાંઈ નવીન નથી, તેઓ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાનું તો કેટલેક અંશે દીક્ષા લીધી ત્યારથી કિબેલા છે. તેઓએ ઘર-ખાર, સ્ત્રી, પુત્ર અને ધન પણ ત્યજ્યું છે. તેઓ આ કારણથી જ ‘નિર્ગન્ય’ કહેવાય છે.

તેઓને કોઈ પણ જાતની ખેડી નથી. તેઓ સર્વનો ત્યાગ કરીને નીકળ્યા છે. તેમને વાસ્તે આ આત્મભોગ એ એક જ અંગ-

ત્યનું પગથિડું છે. શું જ્યારે તેઓએ આટલી બધી વસ્તુઓનો ભોગ આપ્યો છે, ત્યારે પોતાની માન-કીર્તિનો ભોગ ન આપે ? શું તેઓ ‘હુંપણા’નો ભોગ ન આપે ? અને જો તેઓ તેમ કરી શકતા હોય તો તહેમના માનમરતબા પાછળ ખર્ચાતા લાખો રૂપીઆ કાંઈક સારા કામમાં ખર્ચાવવાનું શું ન સૂચવી શકે ?

હે નાથ ! આપનું અનુકરણીય દ્રષ્ટાંત સંમુખ છતાં શું તેઓ સ્વાર્થનો ભોગ નહિ જ આપે ? શું નિર્ઘન્ય સાધુઓમાંથી એટલું સત્ત્વ આપ્યું ગયું છે કે આ અગત્યનું પગલું તેઓ નહિ ભરે ? મહત્તે આશા છે કે તેઓ જરૂર આત્મભોગ આપતાં શિખશે, અને જે ત્યાગ કર્યો છે તે ત્યાગમાં આ હુંપણાનો-મમત્વનો ત્યાગ ઉમેરી જૈન ધર્મના ભાવિ ઉદયમાં પોતાનો હિસ્સો આપશે.

કોઈ પણ પ્રકારની રસોઈ પકવવાને બધી સામગ્રી હોય, પણ અગ્નિવિતા તે રસોઈ થઈ શકે નહિ; તેમ જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને મોક્ષ મેળવવાનાં બધાં સાધનોમાં જ્ઞાન એ મુખ્ય છે. ખીજાં સાધનોની જરૂર છે ખરી, પણ બધાં સાધનોને ચેતન આપનાર આ ‘જ્ઞાન’ છે. તે જ્ઞાન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન ‘કેળવણી’ છે. આ કેળવણીના જે રિપુ હોય તે ખરેખર જ્ઞાનના રિપુ છે, અને જે જ્ઞાનના રિપુ છે તે મોક્ષ માર્ગના રિપુ છે. હે નાથ ! ‘પૃથમં નાણું તત્ત્વો દ્વયા’ ‘પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી અહિંસા’ એ સૂત્રનો બોધ આપનાર આપના શાસનમાં જ્ઞાનના રિપુ કોઈ હોવા જ ન જોઈએ, છતાં અત્યારે એવા કોઈ દેખાય તો તે કાળનો પ્રભાવ ! જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો હોય તો તહેને વાસ્તે, હે પ્રભો, એક જ માર્ગ છે,

સાધ્વીઓની સ્થિતિ તો, હે પ્રભો ! કહી જાય તેમ નથી. આપ સર્વ જાણો છો, એટલે મ્હારે તે કહેવાની જરૂર નથી. તે સાધ્વીઓએ પ્રથમ તો જાને જ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આજસુ એમી નહિ રહેતાં અથવા પ્રમાદ કે વિકથામાં નકામો વખત નહિ ગુમાવતાં તેઓએ શાસ્ત્રાભ્યાસ તેમજ વ્યવહારિક શિક્ષણ પણ મેળવવું જોઈએ. અને જે જે ઘેર બેઠાં રવા જાય ત્યાં તે ધરતી સ્ત્રીઓ બહુલી છે કે નહિ તેની તપાસ રાખવી અને તે ધરમાં અજાણુ હોય તેમને જાણવાનો યોગ આપવો, કુમારિકાઓને કન્યા-શાળાએ મોકલવાની સૂચના કરવી, અને જની શકે ત્યાં પોતે પણ સ્ત્રીશિક્ષક તરીકેનું કામ કરવું; આ વગેરે ફરજો તેઓએ જાળવવું જોઈએ.

આવિધાઓનો—તીર્થકર જેવા સુપુત્રોને જન્મ આપનાર નનજનેતાઓ નિરરકાર કરી અથવા તેમને હલકી સ્થિતિમાં મળી આમે અમારો ઉદ્ધાર કરવાનો કેટલોક પ્રયાસ આરંભ્યો હતો; પણ વખત જતાં અમને જણાય છે કે જેની એક પાંખ બાંધી લેવામાં આવી હોય તે પછી કંટાળે પ્રયત્ન કરે અને તેની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી અમારી સ્થિતિ થઈ છે.

એક પંડિતશ્રી રચના જેવી અમારી શોચનીય દ્રશ્ય થઈ છે. આ સ્થિતિમાંથી એક અમાને ઉદ્ધાર કરી શકે તો તે અમારી સાધ્વીઓ છે. હે પ્રભો ! આ સાધ્વીઓને કાંઈક નવું શ્રવન આપો, કે જેથી તેઓ આ પરમાર્થનું મહાન્ કામ ઉપાદે. ધરનારી જેવી મહં બેઠેલી સાધ્વીઓ શું પોતાની જોખમદારી સમજશે ? શું તેઓ

આ જૈનકોમના ઉદયનું ઘણુંજ જરૂરનું કાર્ય ઉપાડી લેશે ? હે પ્રભો
 આ ઘણી પાસથી નિરાશ થયેલ હૃદયને આ બાળતમાં શંકા રહે
 છે. પણ હું પામર પ્રાણી ભવિષ્યના સંબંધમાં શી તુલના બાંધી
 શકું ? 'જે થાય છે તે સારા વાસ્તે થાય છે' એ સત્રમાં વિશ્વાસ
 રાખી હું જણાવું છું કે, આ બાળતમાં પણ નજદીકના ભવિષ્યમાં
 કાંઈક શુભ પ્રયાસ સાધ્વીઓ તરફથી થયેલો જોવા અમે ભાગ્ય-
 શાળી બનીશું. પણ આ સર્વ કામને વાસ્તે ઉત્તમ દુઃખી આત્મભોગ
 છે; માટે હે પ્રભો ! હે નિઃસ્વાર્થ બંધો ! અમને સવળાને-સાધુ-
 ઓને તેમજ સાંધ્વીઓને-શ્રાવકોને તેમજ શ્રાવિકાઓને આ આત્મ-
 ભોગનો, હુંપણાના-સ્વાર્થના ત્યાગનો ઉમદા ગુણ શિખવો, કે જેથી
 અમે ધીમે ધીમે આપના પગસે ચાલી આ પવિત્રધર્મની સેવા બજા-
 વવા કાંઈક અંશે સમર્થ થઈએ.

27—4—11

(૭)

હે સત્યશીલ, પક્ષપાતરહિત વિભો !

વારંવાર અમારી દુઃખમરી કંઠની આપ સંમુખ જણાવતાં
 અમને ખેદ થાય છે. પણ અમે અમારી મેળે અમારો સુધારો કર-
 વાને શક્તિમાન રહ્યા નથી, તો પછી આપને ન જણાવીએ તો
 કોને જણાવીએ ? અમારું દુઃખ રડયા સિવાય છૂટકો નથી. અમારા
 હૃદયનો ભાર ખાલી કર્યા વગર તો અમે રહી-જીવી શકીશું પણ
 નહિ. 'સ્વજન આગળ અથવા ઈષ્ટ મિત્ર આગળ હૃદયનાં દ્રાર
 આપોઆપ ઉઘડી જાય છે' એ કવિ કાલિદાસની ઉક્તિ અનુભવથી

પણ સિદ્ધ થાય છે. એ ભાવથી આપને અમારા ‘પરમ ઇષ્ટ ઐશ્વર્ય’ અથવા ‘નિષ્કારણ સુહૃદ્’ ગણીને આ કાંઈકાંઈ લાખવામાં આવે છે.

સુંદર ચિત્રો અથવા મનોહર છબી જે ભીંત ઉપર દાઢવા માગતા હોયએ તો પ્રથમ તો તે ભીંતની કાળાશ દૂર કરવી જરૂરની છે. તે ભીંતને તે પછી પણ સફાઈદાર, લીસી અને જરૂર જેવી શ્વેત બનાવવાની જરૂર છે. જે પ્રમાણમાં ભીંત નિર્મળ અને શ્વેત બને, જરાજર તે જ પ્રમાણમાં તે ઉપરનું ચિત્ર પણ અચ્છું અને મનોરંજક બને છે. આ નિયમ મનુષ્યજીવનને પણ એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે. યતિધર્મની વાત બાબતુએ રાખીએ તો પણ શ્રાવકનાં પાંચ આયુરત અથવા ત્રણ ગુણુરત અને ચાર શિક્ષાત્રત મળી થયેલાં બારત્રત એ સુંદર ‘ચિત્ર’ સમાન છે. તે આજેખવાને ‘મનુષ્ય હૃદય’ રૂપી ભીંત નિર્મળ અને સ્વચ્છ બનાવવી જોઈએ, એ સ્વાભાવિક છે.

આ ભીંત નિર્મળ અને સ્વચ્છ બનાવવાને પણ ક્યો માર્ગ અમારે ઘટણુ કરવો, એ વાતથી આપે અમને અઝણુ રાખ્યા નથી. ધર્મને લાયક થવાને માટે આપે અમને ઉપ ગુણો ખીલવવાને જણાવ્યું છે, જે ગુણો શાસ્ત્રોમાં ‘માર્ગાનુસારિપણના ગુણો’ એવે નામે પ્રસિદ્ધ છે. ધર્મનું ખીજ અમારા હૃદયમાં જરાજર વસાપ તે માટે અમારે તે શ્રવને જરાજર ખેડીને તૈયાર કરવાનું છે. તે કામ માટે આ ગુણોની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે તે આપે સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

અમે, હે નાથ ! આપના અનુયાયી કહેવરાવવા માગીએ છીએ. અતીત, અનાગત અને વર્તમાન ત્રણે કાળના તીર્થકરને

અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ; પણ તે નમસ્કાર માત્ર બોલવા રૂપ જ રહ્યા છે; કારણ કે હે ગુરો ! અમે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતા નથી. અમે આપનાં ફરમાનો હરથડી અને હરપજે તોડીએ છીએ. માર્ગાનુસારિપણના ઉપ ગુણની વાત તો દૂર રહી પણ હૈનો પ્રથમ સદ્ગુણ જે ‘ ન્યાયસંપન્ન વિભવ ’ અથવા ‘ ન્યાયથી ધન પેદા કરવું ’ એટલું પણ અમે પાળી શકતા નથી. અમે ધર્મના મ્હોટા મ્હોટા સિદ્ધાંતોની વાતો કરીશું. ‘ અમારો ધર્મ બહુ ઝીણો છે ’ એમ મગરૂની સાથે લોકો આગળ જણાવીશું. યુગલ્લીઆના વાળની સંખ્યા અથવા એક જૂ-લીખની લંબાઈ વિશે અમે ઝટ લઇને જવાબ આપીશું. અને ખીજ અનેક બાબતોમાં અમે અમારું ડહાપણ ચલવીશું; પણ અમે તદ્દન સ્વાર્થી છીએ, અમે અન્યાયથી ધન પેદા કરનારા છીએ, કોઇનાં ગળાં રેંસીને—કોઈની થાપણ ઓળવીને--કોઈ વિશ્વાસીને છેતરીને--ખોટી સહીઓ કરીને--જૂઠ્ઠી સાક્ષીઓ પૂરીને--કેળવાયેલી બુદ્ધિ અમને સુઝાડે અને કાયદાના દાવપેચમાં ન અવાય એટલી ખારી મૂકીને અમે ધન પેદા કરવામાં જરા પણ આંચકો ખાઇએ તેવા નથી. પણ અમારા આ અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું થાય છે શું ? ‘ આહાર તેવો ઓડકાર ’ એ નિયમ પ્રમાણે અન્યાયથી પેદા કરેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવાનું અમને સુઝે જ કંઈથી ? કાળાં કૃત્યો કરી મેળવેલી લક્ષ્મી કાળાં કૃત્યોમાં ન વપરાય તો પછી તે અન્યાયની લક્ષ્મી જ કેમ કહેવાય ? અમે આ લક્ષ્મીનો કુપાત્રોમાં વ્યય કરવામાં—મરણ પાછળ જમણવાર કરવામાં—રોડો નચાવવામાં—દારૂ પીવામાં અથવા એવાં હલકાં કાર્યો કરવામાં ગુમાવતાં લાજતા નથી. પણ જ્યાં કેળવણીનો સત્તાલ આવ્યો,

ત્યાં કોઈ બહુનાર વિદ્યાર્થીને સહાય આપવાની વાત આવી, ત્યાં આમારી યેજીનું મ્હોં બંધ જ રહેવાનું. કોઈ અનાથ બંધુને વેપાર-દોજગારે ચલાવવાની વાત આવી ત્યાં અમે આંખ આડા કાન દરવાના. ખોટે રસ્તે રળાયેલી દોલત ખોટે રસ્તે જાય એમાં આશ્ચર્ય શું?

હે ગુરો! અમે આ અન્યાય ભરેલી રિતિએ નાણું કમાવવા મહેનત કરીએ છીએ, ત્યાંમાં પણ કારણો છે. અમે આમારી મોજ-શોખની ટેવા વધારી દીધી છે. અમે મ્હોટા માન-મરતયાના ભૂખ્યા છીએ. આમારી પાસે ધન ન હોય તો પણ અમે અમારું ધનવાન-પણું બતાવવાને પૈસાદાર કરતાં પણ વધારે ઇન્તેજાર છીએ. મનુષ્યની કુદરતી તંગીઓ બહુ થોડી છે. પણ 'દેશનની શીશી-આરી'એ અને ખોટી મ્હોટાઇની ઘેલછાએ મનુષ્યમાત્રને ધનની પાછળ ખીંચ લેવા બતાવ્યા છે. આ રીતે આમારી તંગીઓ વધી, અને તે પૂરી પાડવાને અમે પછી અન્યાય આચરતાં, કાળાં ઘોળાં કરતાં, ખોટાં તોલ-માપ કરતાં, અને અનેક અધર્મચરણ કરતાં પણ કરતા નથી. ક્ષીલી વનસ્પતિ ઉપર પગ મુકતા આંચકા ખાનારા એવા અમે-ખુદ જૈનો-કોઈ મ્હોટી રકમ સાડ માણસનું-જાતભાઇ-નું-રે ખુદ બંધુનું ગળું ફેંસતાં પાછી પાની ધરીએ તેવા નથી.

હે પ્રેમા! પરદા પાછળનાં આમારાં કૃત્યો જાણાવતાં અમારું હૃદય કંપે છે-આમારી આંખોમાં આંસુ વહે છે-આમારી મતિ મુંઝાય છે.

હે નાથ! 'કરણી તેની પાર ઉતરણી,' 'વાવશે તેવું લણશે' અને 'કરશે તેવું લોગવશે', 'ક્યાં કર્મ ભોગવ્યા સિવાય છૂટકો

નથી' આવાં ઉપદેશભર્યાં વાક્યો અમે શાસ્ત્રોદ્ધાર અથવા સાધુઓ દ્વારા દરરોજ વાંચીએ છીએ, સાંભળીએ છીએ, અને અમે પણ તેવો ઉપદેશ બીજને આપીએ છીએ; પણ 'કર્મના અચળ નિયમ'માં અમને પ્રતીતિ-વિશ્વાસ નથી. અમે મુખે લવનારા પોપટ સમાન છીએ. 'બિલાડી આવે તો નાશી જવું' એવું બોલનાર પોપટની ડોક બિલાડીએ આવી ભાગી નાખી ત્યાં સુધી તે એમને એમ બોલે જ ગયો, હેના જેવી અમારી સ્થિતિ થઇ છે. ને અમને 'કર્મના નિયમ'માં શ્રદ્ધા હોય અને આવના ભવમાં અમારાં દુષ્ટત્યોનાં અરાધ્ય પરિણામ ભોગવવાં પડશે જ હેનો ને અમને યથાર્થ ખ્યાલ આવતો હોય તો અમે અન્યાયને માર્ગે એક પગલું પણ મૂકીએ નહિ; ધનની પાછળ ભૂત જેવા બનીએ નહિ. એક મહાન્ કવિએ કહ્યું છે કે:—

यद् ददासि विशिष्टेभ्यो यच्चाश्नासि दिनेदिने
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥

જે ધન તું યોગ્ય પુરુષોને આપે છે અને જે તું પ્રતિદિન ભોગવે છે, તે જ તહાં ધન છે એમ હું માનું છું; બાકી બીજું ધન તો કોઇનું છે અને હેતું તહારે માત્ર રક્ષણ કરવાનું છે. આવો ઉમદા બોધ અમારી સંમુખ છતાં દાનના જ શત્રુ બનીએ, તે વિષે શું કહેવું ?

હે પ્રભો ! અમારા 'જૈન' બાંધવોની આ દયાજનક સ્થિતિ શું નહિ જ સુધરે ? શું તેઓ પ્રમાણિકપણે થોડું ધન મેળવીને હેને પણ સદુપયોગ કરતાં નહિ શિખે ? હે પરમ પ્રભો ! કાંઈક કૃપા કરો, દાન કે જે જૈન ધર્મનો પ્રથમ પાયો છે, તે કરતાં અમને શિખવે.

અમને ન્યાય નીતિમય રહેતાં શિખવો. ન્યાય નીતિથી જો અમે વર્તીશું તો અમારાં 'લાભાંતરાથી કર્મ' નો નાશ થશે અને એવી રીતે મેળવેલું ધન જો ઉત્તમ પદોપધારી કામોમાં ઉદારતાપૂર્વક ખર્ચીશું તો અમારાં 'ભોગાંતરાથી' કર્મનો નાશ થશે.

હે ગુનો ! અમારી સાખ બહુ હલકી પડી છે. 'જૈન' એટલે સત્યપ્રિય; 'જૈન' એટલે દયાળુ; 'જૈન' એટલે ન્યાયી; 'જૈન' એ શબ્દ બોલતાંની સાથે જ સામા પુરૂષના હૃદયમાં સત્ય, દયા, ન્યાય વગેરે ગુણોની ઉન્નતિ ધાપ પડવી જોઈએ. પણ તુને તદ્દલે ઉલટું જ નજરે પડે છે. અને આપ પણ આ બધી વિચિત્રિ જોઈ એમી રહ્યા છો, એથી વિશેષ આશ્ચર્ય લાગે છે ! આટલું મોટું દયાનું કામ આપ સંમુખ પડ્યું છે—અમારાં હૃદયોમાંથી અન્યાયપણાની કોવેલો કઢાડવાનું બગીરથ કામ આપની નજર આગળ ઉભું છે, છતાં પણ આપ કેમ તે હાથ ધરતા નથી ?

હે પ્રભો ! આ અમારા સાધુઓને જણાવો કે તુમારો ઉપદેશ નિરર્થક જાય છે. આવકાનાં હૃદયો બિલકુલ પિંગળતાં નથી. માટે કોઈ અવકાશ અને સમયોચિત ઉપાય યોજો.

'જો જાતે મુશ્કેલી નથી, તે કદાપિ ધીજાને મુશ્કેલી શકે જ નહિ' એ નિયમનું ભાન નહારે અમારા સાધુઓને આવશે, નહારે તેઓને પોતાને 'શુરૂપણા' ની 'જ્ઞેષ્ઠમદારી' નો કાંઈક ખ્યાલ આવશે, અને નહારે તેઓ સર્વ પ્રકારના અન્યાય-વાંસ્વાર્થથી—ખોટી ખટપટથી દૂર રહી પોતાની જાતને મુશ્કેલી તરફ લઈ આવશે—તદારે અને તદારે જ હે પ્રભો ! તુમના ઉપદેશની

અસર કાંઈક થવા પામશે, અને ત્યારે જ શ્રાવકો ‘માર્ગાનુસારિ-
પણા’ ના પગને ચાલી શકશે.

હે નાથ ! અન્યાયથી ધન પેદા કરવામાં કેટલું જોખમ અને
નુકશાન રહેલું છે, તેનો જો યથાર્થ ખ્યાલ મગજમાં ઠસાવા
પામે તો આશા રહે છે કે કાંઈક ને કાંઈ સન્માર્ગ તરફ લોકોની
વૃત્તિ ગયા વિના રહે નહિ. એક કાપડનો વેપારી બીજા મનુષ્યને
બૂઠું સમજાવી, ધર્મના સોગન ખાધ (અમારા લોકો ધર્મના
સોગન ખાતાં પણ અચકાતા નથી !) રૂપીએ એક આનો નફો
આવાનું કહી ત્રણ આના ખાધ ગયો. આ રીતે સામા મનુષ્યને
છેતરી બે આના કમાયો. શું કમાયો ? બે આના ! પણ ‘વ્યાપાર’માં
શું બોયું હોતો ખ્યાલ કોને છે ? કરોડો રૂપીઆ આપતાં
પણ ન મળે તેવું ‘ન્યાય તત્વ’ (Principle of Justice) તેણે
ગુમાવ્યું; આથી પ્રકાશ કે જે ખીલવવાને માટે સર્વ ધર્મની ક્રિયાઓ
અને અનુષ્ઠાનો ફરમાવવામાં આવ્યાં છે, તે ઝાંખો પડ્યો. તપાસો
હવે નુકશાન ! પણ હે પ્રભો ! આ હું કોના આગળ કહું છું ? અમારાં
વીતંક આપ સંમુખ જણાવતો હતો, તેવામાં અમારા ભાઈઓની
સ્થિતિ તરફ નજર કરતાં હોમને શિખામણ આપવા દોરવાઈ ગયો.
આપ ધુરધર અમારે માથે છો; માટે જ આશા રહે છે કે આ અંધ-
કારમય સ્થિતિ લાગો કાળ ટકી શકશે નહિ. હે પ્રભો ! અમારા
બાંધવોમાં પ્રકાશનાં કિરણો મોકલો, કે જેથી હોમની યુદ્ધિ વિકસ્વર
થાય, હોમનું હૃદય પવિત્ર થાય, જેથી તેઓ ધર્મના પાયા રૂપ
‘માર્ગાનુસારિપણા’ના ગુણો પાળતા થાય અને આ રીતે મોટાં
વ્રતો માટે લાયક થાય. અમને જોતોને, હે કૃપાળુ ગુરો ! ‘પરિશ્રદ્ધ

પરિભાણ' નામના પ્રતલું રહસ્ય સમજાવે, કે જેથી અમે
અમારી તંગીઓને જેમ બને તેમ ઓછી કરી શકીએ;
કારણ કે અમારી તંગીઓ ઓછી હશે તો અમે અન્યાયને રસ્તે
જાઈશું નહિ, અને અમારી તંગીઓ થોડી આવકથી પૂરી પાડવાથી
અમારી પાસે જે કાંઈ ધન બચશે તેને પણ અમારા બાંધવોના.
હયાણુ અર્થે સદુપયોગ કરી આપના મહાન્-ભગીરથ કાર્યમાં
અમારો યત્નિચિદ્ દિરસો આપી આપની સેવા કરવાને યોગ્ય બનાવું.

7--8--11

(૮)

હે વિદ્યના નિષ્કારણ બંધો ! જગદ્વત્સલ પ્રભો !

જૈનધર્મનો મૂળ પાયો, જૈનધર્મનો મૂળસિદ્ધાંત, જૈનધર્મની
વિશેષતા, જે કહેા તે સર્વ 'અહિંસા'ના સિદ્ધાંતમાં આવી જાય
છે. " ક્રોધ પણ હવના પ્રાણીને નહિ મારવાથી મનુષ્ય શાંતિરૂપ
નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે " એ શ્રી સત્ત્વદૃતાંગ સત્ત્વ દ્વારા આપે જણાવેલું
વાક્ય અક્ષરસઃ ખરું છે; તેમાં જરા માત્ર પણ અતિશયોક્તિ નથી.
તે વાક્યમાં આખા જૈનધર્મનો ટુંકમાં સાર આવી જાય છે.
પણ હે પ્રભો ! અમે કેવળ ટુંકી બુદ્ધિના છીએ. અમે કેવળ અ-
જ્ઞાનના કોશ કે અકરણ્ય આધારે અર્થ કરતારા રહ્યા છીએ; પણ
તે સમ્બોધનું હવન-તે સમ્બોધનું રહસ્ય અમે સમજ્યા નથી, અથવા
સમજવા જેટલી શક્તિ પણ અમારામાં નથી. કહાય અમે તે
મમજવા પ્રયત્ન કરીએ અને જરા વિશાળ દૃષ્ટિથી તે નિહાળવા
નથીએ અથવા તો તેનેા મુખ આશય જોવા મહેનત કરીએ તો

અમારા તે પ્રયાસને 'ઉત્સવ પ્રશ્નણ' ના મ્હોટા ગુહાને પાત્ર થવું પડે છે ।

અમારી બુદ્ધિને ગુંગળાવવા હરેક રીતે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. 'શંકા કરવાથી સમ્યક્ત્વને દૂષણ લાગશે' એ ભય બતાવી અમારી બુદ્ધિને હરેક રીતે સાંકડા વાડામાં પૂરી રાખવામાં આવે છે. અમારી ખરી શંકાનો પણ કોઈ જવાબ આપતું નથી, અને અમે એવાં નિર્બળ મનના થઈ ગયા છીએ કે કોઈને તે બેધડક પૃથ્વીની હિમ્મત પરાવતા નથી.

હે પ્રભો ! પણ આ પ્રસંગાન્તર મૂંઝી હવે હું મ્હારે કહેવાનાં મૂળ મુદ્દા ઉપર આવું છું. 'અહિંસા'નો અર્થ એટલો જ મનાય છે કે કોઈ જીવની હિંસા ન કરવી. કોઈ પણ જીવનો વધ ન કરીએ એટલે અમને 'અહિંસા વ્રત પાલક જૈન' ગણાવાનો હક્ક મળી ચૂક્યો । પરંતુ ખરૂં જોતાં તો—

अद्रोहः सर्वं भूतानाम् । कर्मणा मनसा गिरा ।

अनुग्रहश्च दानं च । सतां धर्मः सनातनः ॥

મનથી, વચનથી અને શરીરથી કોઈ પણ પ્રાણીનું અહિંત ન કરવું અને સર્વ જીવ તરફ દયા બતાવવી એનું નામ અહિંસા છે. અહિંસાનો આવો વિશાળ અર્થ ધણાજ થોડા જૈનો સમજે છે. જ્યારે સમજનારા બહુ થોડા ત્યારે તે પ્રમાણે વર્તનારા તો વિરલા જ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? શું અનેક જીવોને અસલ બોલી છેતરનાર અને આ રીતે હેમના આત્માને દુઃખ આપનારને અહિંસા

મહા પુરોહિતે પરાપકાર કરતાં, સ્વાધીનો ત્યાગ કરી પરમાર્થે પ્રયત્ન કરતાં અમે તરફ નિહાળીએ છીએ ત્યારે અમારા હૃદયમાં આપને પગલે આલવાનું પ્રોત્સાહન મળે છે. પણ પાકો સ્વાર્થી પડેલો આંખ આગળ આવી પડે છે, અને તે પરમાર્થનું બળ આપનાં કિરણ અદૃશ્ય થાય છે.

હે સુરો ! અમે ખરી અહિંસા શિખ્યા નથી. અહિંસાનો ખરો ભાવાર્થ પ્રાણને અમને શિખવેલા નથી. અમે વંશપરંપરાથી આવેલી પ્રાણી તરફ દયાની સાગળી પ્રગટ કરીએ છીએ, પણ હવે અમારું હૃદય ખરું પ્રેમાળ બન્યું નથી. જો અમારામાં ખરો પ્રેમ હોય, જો અમારામાં ખરી દયા હોય, જો અમે દયાનું સ્વસ્થ સમજ્યા હોઈએ તો પછી શું કાઈને છેતરીએ ? જો છેતરીએ તો પછી તે છેતરાતાર પ્રતિ દયા ક્યાં રહી ? ખરો દયાળુ કદી ચોરી કરે જ નહિ. જો મનુષ્યનું ધન ચોરાયું હોય તો પ્રતિ પ્રેમ ક્યાં રહી ? જો ખરેખર પ્રેમ અમારા હૃદયમાં વાસ કરતો હોય તો અમે કદી વૃદ્ધી સાક્ષી પૃથ્વીએ નહિ; જો પૃથ્વીએ તો પછી જેના વિરુદ્ધ વૃદ્ધી સાક્ષી પૃથ્વી હોય તો પ્રતિ દયા ક્યાં રહી ? દરેક સહજીવનું મન તપાસીએ તો હવે એમજ લાગે છે કે તે દયામાં છે—પ્રેમમાં છે—સર્વ તરફ રખાતા અંધુભાવમાં છે.

હે પ્રેમ ! ખરો દયાળુ પુરુષ આટલેથી અટકે નહિ. કેવળ પ્રેમને પેરાન ન કરીને સંતોષ માને નહિ. કાઈને દુઃખ ન આપવાથી હોય પ્રેમ આટલી વાચ નહિ. પ્રેમ, જો તે હૃદયનો પ્રેમ હોય—સર્વમાં આપણા સમાન આત્મા રહેલો છે અને બીજા મનુષ્યોને

પણ આપણા જેવી જ લાગણી, વિચારો અને ઇચ્છાઓ હોય છે એવી ભાવનાથી જ જો તે પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો હોય તો તેવો પ્રેમ દયાનાં કાર્યો રૂપે પ્રકટ થયા વિના રહે નહિ. જે દયાની વૃત્તિ કેવળ શબ્દોમાં ગોંધાઇ રહે છે, મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરીને બેસી રહે છે, બહારથી બંધુભાવ અથવા મૈત્રી ભાવની મહત્વતા જણાવે છે, પણ કાર્યરૂપે પરિણામ પામતી નથી, લોકોનું દુઃખ દૂર કરવા પ્રેરાતી નથી, તે વૃત્તિ ખાલી નામની છે. તે નાટકીયાના વેશ જેવી છે. ધર્મવાર જે મનુષ્ય મુખેથી દયાની વાતો કર્યા કરે છે, પણ દયાનું કામ અર્થાત્ દાન કરતો નથી, ત્હેની લાગણી ધીમે ધીમે યુક્તી થઇ જાય છે.

હે પ્રભો ! ‘વિચાર’ ‘કાર્ય’રૂપે પ્રકટ થાય, ‘જ્ઞાન’ ‘ચારિત્ર’રૂપે આવિર્ભાવ પામે, તે પહેલાં વચક્ષી સાંકળની જરૂર છે. અને તે સાંકળ ‘શ્રદ્ધા’ છે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને જોડનાર ઉત્તમ અને જરૂરનો આંકડો ‘શ્રદ્ધા’ છે. હે દયાળુ ગુરો ! બહુ વિચાર કરતાં અમને લાગે છે કે અમને જે દયા કે પ્રેમનું જ્ઞાન મળેલું છે, તે કેવળ બુદ્ધિનો વ્યાપાર છે; મગજમાં ત્હેનું ચિત્ર પડે છે, પણ હજી ત્હેનો સાક્ષાત્કાર થયો નથી, હજી તે જ્ઞાનની સત્યતાનો અનુભવ થયો નથી,—જૈન સૌલિમાં કહીએ તો ત્હેની ‘શ્રદ્ધા’ થઇ નથી. નથી થઈ ! ખરેખર નથી થઈ ! જો શ્રદ્ધા થઇ હોત તો તે વિચાર કંહારનોએ અમલમાં મૂકાત !

હે દયાસાગર ! આપ જેવા કરુણાળુ, પરોપકારી અને દયાના નિધિનો અનુપમ દાખલો અમારી સંપૂર્ણ છતાં અમે દયાનો કામમાં

પ્રવૃત્ત (active) થતા નથી એ જ જણાવે છે કે અમારામાં
પૂર્ણ શક્તિ નથી. એમ પણ નથી કે દયાને વાસ્તે—પરોપકારને
વાસ્તે ક્ષેત્ર નથી. દયાનાં અસંખ્ય કામો દયાળુ—પરોપકારી મનુષ્યો-
ની તંગીને લીધે પડી રહ્યાં છે. જ્યાં અને ત્યાં આત્મલોભી,
નિઃસ્વાર્થી તથા ખરા હૃદયના પ્રેમાળ મનુષ્યની જગતને જરૂર છે.
જગત-હુખી જગત એવા મનુષ્યોની રાહ જોતું જોઈું છે; પણ
ત્યાં છે તેવા ખરી દયાવાળા પુરુષો ? કોઈ હશે તે તો કલ્પનાએ
પોતાના કર્તવ્યક્ષેત્રમાં લાગુ પડી ગયા હશે. છતાં કોઈ એવા
પરોપકારી પુરુષો હોય કે જેઓનાં હૃદયમાં ‘દયા’ ઉજાળા મારી
રહી હોય, છતાં જેમને કામ ન જડતું હોય તેવા પુરુષોને મારે
એટલું બધું વિશાળ ક્ષેત્ર ખુલ્લું પડ્યું છે કે તેનો વિચાર કરતાં,
અને તેવા પુરુષોની તંગી વિચારતાં આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવે છે.

ગામડાઓમાં તેમજ શહેરોમાં હજારો મનુષ્યો આરોગ્યનિધાના
જ્ઞાનના અભાવે માંદા, રોગિષ્ઠ અને હુખી માલુમ પડે છે; તેમના
રોગની દવા કરવાને તો હવે નાનું સરખું દવાખાતું, સરકાર તરફથી
ખાત્રવામાં આવેલું જેવામાં આવે છે. પણ રોગ થયા પછી તે
અટકાવવાના ઉપાય કરવા કરતાં તે રોગ પેદા જ ન થાય એવા
માર્ગો દર્શાવવા—લોકોને આજ્ઞાપના ગુણ દર્શાવવા, સર્વના પ્રકાશ
અને ચોખ્ખી ખુદી હવાની જરૂર શિખવવી, અહ્યર્થના દાયદા
ખતાવવા, નિર્મળ જગતની આવશ્યકતા દેખાડવી તથા ખીછ હરેક
રીતે લેમની તંદુરસ્તી સારી રહે તેની શિખામણો તે લોકો સમજે
તેવી બાબતોમાં, દાખલા દલીલો સાથે આપવી, એ કામ મારે મોટું
કેવું છે.

માંદાની માવજત કેમ કરવી, અમુક રોગ ઉપર ચરી કદ અને કેમ પળાવવી, માંદાનો મિત્રજ આનંદમાં રહે અને શારીરિક દુઃખ છતાં માનસિક આનંદને લીધે તેની વ્યથા હેને ઓછી લાગે, અને ઘડીભર તેનું દુઃખ વિસરી જાય એવી રસભરી વાતો કરવી, અને હરેક રીતે તેની મરજી જળવવી: આવી માવજત દરનારાની મહોટી ખામી છે. ખરી દયા ધરાવનાર વાસ્તે આ એક ક્ષેત્ર ખુલ્લું છે.

શારીરિક સુધારણાની જેટલી જરૂર છે, તેટલી જ અને તેથી પણ વિશેષ માનસિક સુધારાની છે. આ કામ માટે તો વળી ઉપર જણાવ્યા કરતાં પણ અતિ વિશાળ ક્ષેત્ર ખુલ્લું પડ્યું છે. લોડોમાં જેટલું બધું અજ્ઞાન નજરે પડે છે કે તે દૂર કરવાને જેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવે તેટલો ઓછો ગણી શકાય. જે લોડોનો બધો વખત કુટુંબનું ગુજરાન મેળવવા માટે ધન કમાવામાં પસાર થઈ જતો હોય, અને જેમને જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા છતાં તે મેળવવાનો પ્રસંગ ન મળતો હોય, તેવા યુવાનો તેમજ મહોટા પુરૂષો વાસ્તે રાત્રિશાળાઓ ખોલવામાં આવે અને ત્યાં હેમને સામાન્ય વાંચન, હિસાબ, અને લેખન ઉપરાંત થોડો થોડો વખત સામાન્ય નીતિનો બોધ આપવામાં આવતો હોય તો જે લાભ થાય તે અવર્ણનીય છે. મદત બોલેલી રાત્રિશાળામાં ભણતાં હોવાથી તે લોડો શિખવનારના ઉપકાર તળે આવશે, અને હેના તરફ આભારની લાગણી થવાથી જરૂર તેઓ હેના બોધને માન આપશે, અને તે બોધ પ્રમાણે તેઓ ધીમે ધીમે ચાલવા લાગશે. પણ આદ્યે ક્યાં જોવું? જૈનશાળાઓની સ્થિતિ તરફ નજર કરતાં તો ખરેખર નિઃસ્વાર્થી પુરૂષોની ઘણીજ જરૂર જણાય આવે છે. જુદે

જૂદો સ્થળે જૈન પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે, વિદ્યાર્થીઓ ભણવા જાય છે, હોમનાં માઆપ બાળકો કે છોકરાઓ ધર્મનો અભ્યાસ કરે છે, શિક્ષક બાળકો મૂકને ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવા આતર પગાર મળે છે અને છોકરાઓ મોદેથી ગોખેલાં પ્રતિક્રમણ સૂત્રો કે ભગવાનની સ્તુતિ બોલી જાય છે; —જમ્મ જોડેથી જ પાઠશાળાના શિક્ષકોનો મહોટે ભાગે અંત આવી જાય છે. શું ધર્મ તે પગારદાર શિક્ષકો શિખવી શકે ? શું સૂત્રો ગોખીને ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાનો હક્ક ધરાવનાર બીજાને—કુમળા બાળકોને ધર્મનો બોધ આપી શકે ? હૃદય ના પાડે છે. માનસશાસ્ત્ર (Psychology) આ બાબતમાં તદ્દન જૂદો જ અભિપ્રાય દર્શાવે છે. જેના હૃદય ઉપર ધર્મના સંસ્કાર પડ્યા નથી તે બીજા ઉપર શી રીતે પાડી શકશે, એ પ્રથમ પ્રશ્ન છે. અને કાંયા વખતથી જેનો ઉપયોગ બધે થયો છે એવી ભાષા (dead language) ના શબ્દો બોલી જવાથી બોલનાર કે સાંભળનારને લાભ શો ? આ વગેરે અનેક પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવાને ધર્મના જ્ઞાનવાળા, કેળવણેલા, પંડોપકારી, અને પોતાના ‘ જીવન ’ વડે ધર્મના શિક્ષકોનો બોધ આપનારા જૈનોની જરૂર છે. દે નાથ ! ક્યાં છે એવા વિરલા નરો ? ક્યાં છે એવા ખરા દયાળુ પુરો ?

દે ગુરો ! પંડોપકારનાં ઘણાં કામો કરવાનાં છે. અમારામાં જેને ખરી દયા હોય, જે ઘ્રાદ લાખ જૈન ખરેખર ‘દયા’ એ શબ્દને દીપાવનાર દોષ નો આખી દુનિયાને સ્વર્ગમય બનાવી શકે. પણ દે નાથ ! એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ? આપ અમને દયાનો વિશાળ અર્થ શિખાવો, અમને પંડોપકારનો ઉમદા પાઠ આપો, અમને નિષ્કામ ધનિયી સ્વાર્થનો બોગ આપનાં શિખવો,

કે જેથી પ્રેમ અમારા હૃદયમાં સામ્રાજ્ય ભોગવે અને અમે આપો
પ્રગટે અનુસરીએ.

14—8—11

(૯)

હે ક્ષમાવાન, દયાવાન ગુરો !

આપ સર્વ જાણો છો, સર્વ સાંભળો છો, મહારા હૃદયના વિચાર
પણ જાણો છો, છતાં મહારી નમ્ર વિનંતિ ઉપર આપ કેમ લક્ષ
આપતાં નથી ? હે કરુણાસાગર ! મહને આશા રહે છે કે, આજે તો
મહારી આ વિનંતિ ઉપર આપ જરૂર ધ્યાન આપશો; કારણ કે
પવિત્ર પર્યુષણ પર્વને લીધે મહારા સદધર્મીબંધુઓ પણ આજે
આ લેખ વાંચી મહારી સાથે આપને વિનંતિ કરવામાં જોડાશે.
મહારી પ્રાર્થનામાં તેઓ ભાગ લેશે તેથી અમારો ભોગો અવાજ
આપને અમારા કલ્યાણ તરફ જરૂર પ્રેરશે.

હે ગુરો ! આ પર્યુષણ પર્વનું માહાત્મ્ય એટલે સુધી વર્ણવ-
વામાં આવ્યું છે કે, ૨૧ વાર પર્યુષણ પર્વનું વ્યાખ્યાન જે શ્રવણ
કરે તે અવશ્ય મુક્તિપદ મેળવે. લોકો આ શબ્દોનો ગમે તેવો અર્થ
કરે પણ મહને તો આ વચનમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ લાગતી
નથી. તે કથન અક્ષરસઃ ખરું છે, એમ જો હું જણાવું તો તે પણ
અતિશયોક્તિ નથી. ‘પર્યુષણનું વ્યાખ્યાન’ એટલે શું ? આપ જેવા
મહાપુરુષોનાં ચરિત્રોનું કથન-આપ જેવા સમર્થ પુરુષોના ગુણનું

કીર્તન-આપ જેવા મહાન્માઓએ કેવી રીતે ઉચ્ચતમ પદવી પ્રાપ્ત કરી હેતું વર્ણન! ત્યારે ‘પર્યુપણ્ણના વ્યાખ્યાન’માં આવી ઉત્તમ આપનો સમાવેશી છે ત્યારે હેતું શ્રવણ કરવાથી અમારા હૃદયમાં જરૂર આપ અથવા આપ જેવા ખીજા કોઈ તીર્થંકર-અર્હત તરફ ભક્તિ-ભાવ ઉત્પન્ન થયા વિના રહે જ નહિ; અને આપની તરફ જે અમારા હૃદયની ભક્તિ જન્ય થઈ તો પછી અમે આપને પગલે આશ્રવાના એ પણ નિઃસંદેહ જ છે. અને આપના હૃવનના જ્યલંત મૂર્તિએ પ્રકટ થયેલા અનેક સદ્ગુણોનું શ્રવણ કરી હૃદયમાંથી અમે દર વર્ષે એક એ ગુણ પાળવાની પણ જે તે વખતે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરીએ અને આખા વર્ષ સુધી તે પ્રમાણે આશ્રવાને પ્રયત્ન કરીએ, અને કદાચ જૂન થાય તો તે જૂનને જૂન તરીકે અંગીકાર કરી તે સદ્ગુણને અનુસરવામાં મન્યા રહીએ, તો જરૂર અમે તે સદ્ગુણો ખીસવી શકીશું. આ પ્રમાણે દરવર્ષ જે માત્ર એકાદ એ સદ્ગુણ ખીસવવા અમે શક્તિમાન થઈએ તો પણ પાંચ સાત વર્ષમાં અમે ઘણાજ આગળ વધી જઈએ. ઘણા સદ્ગુણો એક ખીજા માથે સંકળાયેલા છે; અને જે મનુષ્ય એક પણ સદ્ગુણ યથાર્થ રીતે પાળવા તત્પર થાય છે હૈનામાં ખીજા બધા સદ્ગુણો થોડેઘણે અંશે ખીસેલા થવા જોઈએ, અથવા તેણે ખીસવવા જોઈએ. ઉપર જણાવેલા હેતુ આનમાં રાખી, હું પ્રવેશું! જે અમે આપનું હૃવનચરિત્ર સાંભળીએ તો જરૂર અમે આપને પગલે અનુસરી શકીએ. ‘અપ્પા સૌ પરમજ્ઞા’ ‘આત્મા તે જ પરમાત્મા’ એ આપે આપેલા બોધ અમને જણાવે છે કે અમારામાં પણ આપના જેવા થવાનું સામર્થ્ય-શક્તિ એકી છે; અને તેથી જે અમારી આત્મશક્તિમાં, વિશ્વાસ રાખી

આપના જીવનનું રહસ્ય અમારા જીવનમાં ઉતારીએ તો પર્યુષણ પર્વનું આપે ઉપદેશનું માહાત્મ્ય અમારા દષ્ટાન્તથી અમે ખરું પાડી શકીએ.

હે પ્રભો ! આપનું જીવનચરિત્ર સાંભળતી વખતે ચિત્ત ઠેકાણે રાખી સાંભળે છે જ કાણ ? મન જ્યાં રહે હાજરો વસ્તુઓમાં ભ્રમનું હોય, આંખો અનેક બાબતોએ ભટકતી હોય, કાન અનેક પ્રકારનાં આભૂષણોના ઝણઝણાટ અથવા તો મધુર ધ્વનિવાળાઓના સુસ્વર પીવામાં તક્લીન બન્યા હોય, અને ચિત્તની સ્વસ્થતાનું જ્યાં નામ-નિશાન પણ ન હોય, ત્યાં પછી સમ્યક્ પ્રકારના 'શ્રવણ'ની શી રીતે આશા રાખી શકાય ? અને જો 'શ્રવણ' જ ન થયું તો હેનાં પર 'મનન' તો થાય જ શી રીતે ? અને 'મનન' ન થાય તો તદ્દનુસાર 'વર્તન'ની તો આશા જ શી ? જ્યાં મુઘી સત્ય શ્રદ્ધા કરવાને અનુકૂળ સ્થિતિમાં આંખ, કાન, શરીર તથા મન મૂકાયું નથી, ત્યાં મુઘી આપે જણાવેલો અપૂર્વ લાભ અમે ન મેળવી શકીએ તો હેમાં, હે પ્રભો ! આપનો નહિ પણ અમારો જ દોષ છે. વર્ષા-ઋતુ એ ક્ષેત્રમાં ખીજ રોપવાને અનુકૂળ સમય છે, તેમ ધર્મનાં ખીજ રોપવાને પણ ધર્મગુરુઓ માટે પર્યુષણ એ ધણું યોગ્ય અવસર છે. અમે, હે નાથ ! ધર્મના દિવસોમાં શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાને જરા વધારે ઇતેજર હોમએ છીએ. એ દિવસે અમે વધારે ઉત્સાહથી ઉપાશ્રયે જમએ છીએ. લોહું તપેલું હોય ત્યારે જેવો ઘાટ આપવો હોય તેવો આપી શકાય છે, તેમ જ્યાં ધર્મજ્ઞાસા પવિત્ર દિવસોમાં હૃદયમાં ખરાબર ખીલી હોય, ત્યારે જો ઉપદેશક તે સ્થિતિનો લાભ લેઈ ખરાબર ઉપદેશ કરે તો શ્રોતા વર્ગ પર હેની સચોટ

અસર થયા વિના રહે નહિ. પણ, પ્રભો! અમારાં હજારો હૃદય તમ થતાં નથી, અને વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા પછી પણ અમે પ્રથમના જેવા ન શુદ્ધ હૃદયના માણસ પડીએ છીએ; આમાં દોષ કોનો છે તે, હું નાથ! તું કહાં નથી જાણતો કે જેથી મહારે કહી બતાવવું પડે? ગમે તેમ હો, અમારા પર અસર થતી નથી એ તો સાબીત કરવા જવું પડે તેમ નથી જ.

હું જુ. ૧. આ પર્યુષણ પર્વતું માહાત્મ્ય વિચારતાં મહને કાંઈક અદ્વાઈતિક આનંદ થાય છે. ‘પર્યુષણ’નો અર્થ ‘ઉપાસના’-‘ભક્તિ’ એવો થાય છે. આપની ઉપાસના કરવી-આપની સેવા કરવી-આપની ભક્તિ કરવી: અહા! કેવા અમૂલ્ય શબ્દો! પણ આપની ભક્તિ શી રીતે કરવી? ખરી ‘ભક્તિ’ એટલે શું? “આગાધ ધમ્મો” “આપની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એ જ આપની ખરી ‘ભક્તિ’ છે.” આપે ઉપદેશોના બોધ પ્રમાણે હવન ચલાવવું એ જ ખરી ‘સેવા’ છે. આપના આદેશને શિર પર ચઢાવી તદનુસાર વર્તવું એ જ ખરી ‘ઉપાસના’ છે. જે મનુષ્ય બાલથી આપની ભક્તિ કરે છે, પણ આપના સિદ્ધાન્તનુસાર વર્તતો નથી, તે ખરેખર આપનો ‘ભક્ત’ નથી. માત્ર આજ્ઞાપાલન એ જ ધર્મ, એજ ઉપાસના, એજ સેવા, એ જ ભક્તિ અને એ જ ‘પર્યુષણ’.

હું જુ. ૨. આપની આજ્ઞાઓ કઈ છે તે કાંઈ અમારાથી અજ્ઞાતું નથી. આપે જુદાં જુદાં સૂત્રો દ્વારા જુદે જુદે રથને ધર્મની વ્યાખ્યાઓ આપી આ બાળકમાં અમને આધારમાં રહેવા દીધા નથી. “ધમ્મો મંગલ મુલ્લિઠં અહિંસા સંજમો તવો” “અહિંસા,

સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે. ” વળી ‘અહિંસા પરમો ધર્મઃ’ અહિંસા એ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ છે. ‘કષાયમુક્તિઃ સા દ્વ મુક્તિઃ’ કષાયથી છુટવું એજ મુક્તિ છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ અને પ્રમાદ આ પાંચ કર્મના અંધથી અંગગા રહેવું તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે. ‘જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ’ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આવી જૂદી જૂદી વ્યાખ્યાઓ આપાયેલી છે. આ વ્યાખ્યાઓમાંથી ગમે તે એક અંગીકાર કરી મનુષ્ય તે પ્રમાણે વર્તે તો તે આપને પગલે જરૂર ચાલી શકે; કારણ કે વિચાર કરતાં-સક્ષમ વિચાર કરતાં બધી વ્યાખ્યાઓનો એકજ ઉદ્દેશ છે.

નાથ! જોતમ ગણુધરને ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે “હે જોતમ! એક ક્ષણવાર પણ તું પ્રમાદ કરીશ નહિ”, પ્રમાદથી-આલસ્યથી-મન ઉપરનો કાચુ ખોવાથી મનુષ્યો આડે માર્ગ દોરવાય છે, ન કરવાનું કરે છે, ન ખોલવાનું ખોલે છે, ન વિચારવાનું વિચારે છે. ‘અપ્રમત્ત દશા એ નિર્વાણનો માર્ગ છે’ તેમ ‘પ્રમાદ એ અવનતિનું કારણ છે’ અર્થાત્ ઉત્તતિને બાધક છે. જરૂરે મનુષ્ય પ્રમાદ કરે છે, અર્થાત્ જરૂરે મન ઉપરનો સંયમ તે ખોધ બેસે છે, ત્હારે અશુભ વિચારો ત્હેના મગજમાં ઘુસી જાય છે. અને જરૂરે ઘણા વિચારો મગજમાં સ્થાન પામે છે ત્હારે મનુષ્ય તે વિચારોને લગતું કાર્ય કરવાને દોરાય છે, એ બાબત સર્વ કોઈ વિચારવંતના અનુભવની ખહાર નહિ હોય.

માટે સર્વ અનર્થનું મૂળ પ્રમાદ છે. જગતમાં જે ક્રોધો, કંડાસો અને મારામારીઓ થાય છે ત્હેનું મૂળ કારણ પ્રમાદ

અવધા મનની અસાવધતા છે. ધણીવાર આપણે મનુષ્યોને એમ જોલતા સાંભળીએ છીએ કે “ જો મહેં જરા વિચાર કર્યો હોત તો હું આ શબ્દ જોલત નહિ કે લખત નહિ. મહેં જરા મન ઉપર કામ રાખ્યો હોત તો તે અધિચારી કાર્ય હું કદાપિ આચરત નહિ.” આ જણનાં વચ્ચે જોલતાં અમે યાજ્ઞને સાંભળીએ છીએ, અથવા જને અમે જોલોએ છીએ. આ પ્રમાણે અમે દોષ કરવા દોરવાએ છીએ. તેલું કારણ ‘પ્રમાદ’ અથવા તેની સાથે જાગ્રેલો ‘કપાલ’ દોષ છે. કાં તો ક્રોધથી, કાં તો માનથી, કાં તો માયા-કપટથી અથવા લોભથી. આ ચાર કપાલોને લાધે અમે દોષો કરવા પ્રેમદોષ છીએ. હે નાથ! અમારે તે દુષ્ટ કર્મોને વારતે આપતી સમક્ષ અને અમાગ હૃદય સમક્ષ તરત જ તે ને તે પળે પશ્ચાત્તાપ કરતો જોઈએ; તે જ પળે અમારે અમારા દુષ્ટ વિચારો કે કાર્યો કે વચ્ચે સાર પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ; પણ અમારાં હૃદય ઝોટલાં બધાં પૂઠાં થઈ ગયાં છે કે અપને તે ને તે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાનું સૂઝતું નથી. મોટા જ્ઞાનીઓ પણ પાપ કરતી વખતે ‘ઉપ-સામન્ય’ થઈ જાય છે, તો હે પ્રજો! અમારા જેવા પાપર પ્રાણી-નો શી રીતિ?!

પણ આપ દયાળુ છો જોઈએ અમને બચાવવાને આગે બીજી યાજ્ઞના દોષો કહાડી અમને બચાવ્યું કે “ જો પાપ કરતી વખતે જ હૃદયથી પ્રતિક્રમણ કરવાનું ન જને તો દરરોજ તદમારે રાત્રિએ અપને સ્વપ્નમાં એમ બે વાર પ્રતિક્રમણ કરવું.” આપના જ્ઞાન, દીર્ઘચિત્ત અને દયાને ખ્યાલ અમારા સંકુચિત હૃદયમાં આવી

શકે તેમ નથી. જુદાંદારે આપની અમારા પ્રતિની દયાનો વિચાર કરીએ, છીએ, ત્યારે ખરેખર અમારા હૃદયમાં આપ પ્રત્યે અપૂર્વ ભક્તિભાવ જન્ય થયા વિના રહેતો નથી. કદાચ અમારા જેવા પ્રમાદી પુરુષોથી દરરોજ પ્રતિક્રમણ ન થઈ શકતું હોય તો પછી અમને અમારા પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ જ ન મળે ? ના, ના ! એમ નથી; આપે વળી દયાનું ક્ષેત્ર વિસ્તારી નવો માર્ગ દર્શાવ્યો અને અમને ફરમાવ્યું કે “ જો તહમારાથી દરરોજ પ્રતિક્રમણ કરવાનું ન બને તો પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ કરો, એટલે પંદર પંદર દિવસના પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરો; કદાચ કોઈ કારણોસર તે પણ ન બની શકે તો આતુર્ભાસિક પ્રતિક્રમણ કરો ! ” અરે અમારા જેવા હીણમાણ્યથી તે પણ ન બની શકે તો આપે છેવટનો છેલ્લો ઉપાય સૂચવ્યો કે “ તહમારે સાંનૃત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરવું; અર્થાત્ વર્ષમાં એક દિવસે (પર્યુષણ પર્વના છેલ્લા દિવસે) શાંત ચિત્તથી બેસી આખા વર્ષમાં તહમારે હાથે થવા પામેલા દરેક પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરી જવો; આ ઉપરથી તહમારે એમ ન સમજવું કે દરરોજના પ્રતિક્રમણની જરૂર નથી. ના, આ તો છેવટનો ઉપાય છે ! ”

આહા ! આ બધું શું સૂચવે છે ? કોઈ પણ રીતે જીવ પાપથી ડરી મનમાર્ગે વળે તેને માટે, હે ગુરો ! આપે આ ઉત્તમ યોજના રચેલી છે. આખા વર્ષમાં કોઈ પણ સંજોગોમાં કોઈ પણ કારણસર જે જે પાપો મનુષ્યથી થવા સંભવે છે તે સઘળાંનું જૂઠું જૂઠું સૂત્રો દ્વારા વર્ણન કરવામાં આવે છે. અમારામાંથી દરેકે પોતે કરેલા પાપનું નામ બોલાતાં જ અમારા હૃદય સાથે તથા આપની સાક્ષીએ તે પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરવો જાણ્યો, અને મન સાથે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ કે “ અમે તેવાં પાપ ફરીથી નહિ કરીએ. ”

હે ગુરો ! અત્યાર સુધી મહેં કરેલાં પાપોની આપ સમક્ષ હું ક્ષમા આપું છું. મહેં મનથી, વચનથી, કાયાથી કોઈ પણ જનનું પાપ કર્મ આચર્યું હોય તેને વારતે ખરા જીગરથી ક્ષમા માગું છું.

હે દયાળુ દેવ ! કોઈ પણ પ્રાણીના પ્રાણને મનથી, વચનથી કે કાયાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ સાંવત્સરિક દિવસમાં મહેં દુઃખ દીધું હોય તો તેને વારતે અંતઃકરણથી ક્ષમા આપું છું.

હે કૃપાળુ ગુરો ! કોઈ પણ મનુષ્યને કોઈ પણ રીતે જૂઠું બોલીને, ખોટી સાક્ષી પૂરીને, ખોટા લેખ લખીને, વિશ્વાસઘાત કરીને અથવા ખીજ કોઈ પણ રીતે અસત્ય કહીને આ સાંવત્સરિક દિવસમાં જાણતાં કે અજાણતાં મહેં દુઃખ દીધું હોય તેને વારતે અંતઃકરણપૂર્વક ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે મદાન પ્રેમો ! કોઈની થાપણ ઓળવીને, કોઈની વસ્તુ ચોરીને, પારકી વસ્તુ પોતાની છે એમ જાહેર કરીને, અથવા કોઈ પણ ખીજ રીતે 'અસ્તેય વ્રત' નો ભંગ મ્હારાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ વર્ષ દિવસમાં થવા પામ્યા હોય તેની હું ત્રિકરણ યોગે ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે સ્ત્રીજાગરણધારી ! મનથી, વચનથી કે કાયાથી કોઈ પણ રીતે 'વ્યવહાર સંતોષ' અથવા 'બ્રહ્મચર્ય વ્રત' નો ભંગ મ્હારાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ વર્ષ દિવસમાં થવા પામ્યા હોય તેની હું મનથી, વચનથી અને કાયાથી ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે નિષ્પ્રરિચ્છદી દેવ ! મહેં ધન, ધાન્ય, રૂપું, સોનું, આકર્ષક પદાર્થો વગેરે ઉપર આ વર્ષ દિવસમાં જાણતાં કે અજાણતાં મ્હારી

ધરી હોય, અને જે વસ્તુ આત્માની નથી ત્હેને મહારી કહી હોય તે પાપને વાસ્તે હું મન, વચન અને કાયાથી ક્ષમા માગું છું.

હે અનાહારી પ્રભો ! મહેં કાર્યવશથી અથવા પ્રમાદથી આપે સ્થાપેલા નિયમને ઓળગીને રાત પડી ગયા પછી આ વર્ષમાં કોઇ પણ દિવસ ભોજન કર્યું હોય તો આપની આજ્ઞા ઓલંગવાના તે દોષ માટે હું ક્ષમા માગું છું.

હે નિષ્કપાથી ગુરો ! ક્રોધ, પૈશુન્ય (પારડી ચાડી), પરનિંદા, હાસ્ય, જુગુપ્સા, રાગ દ્વેષ વગેરે અનેક 'વિભાવી વૃત્તિ'ઓને લીધે 'સ્વભાવ' ચૂકી મહેં જે કોઇ યુરા અધ્યવસાય મનમાં ચિંતવ્યા હોય, તે અધ્યવસાયોને મનમાં રાખી યુરા વચનો બોલ્યો હોઉં અથવા તે વિચારો અને વચનો પ્રમાણે બીજને પીડા ઉપજાવનારાં અને મહારા મનની શાંતિનો ભંગ કરનારાં જે કોઇ કાર્યો મહેં આ વર્ષ દિવસમાં બાણતાં કે અબાણતાં કર્યા હોય તે સર્વ મિથ્યા થાઓ ! અને ત્હેને વાસ્તે, હે પ્રભો ! હું આપની અનંતશઃ ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે કરુણાળુ બાંધો ! આ ગત વર્ષ દરમિયાન કોઇ પણ જીવ સાથે, કોઇ પણ કારણસર વૈરવિરોધ થવા પામ્યો હોય, કોઇના પણુ જીવને મહારાં કાંઇ પણ કાર્યોથી ઉદ્દેગ થા અશાંતિ ઉત્પન્ન થઇ હોય, તે સર્વ જીવોને હું આજે ક્ષમાવું છું.

“ સ્વામેમિ સર્વે જીવા સર્વે જીવાવિ સ્વમંતુ મે ॥

મિત્તિ મે સર્વભૂણસુ વૈર મજ્ઞં ન કેળઈ ” ॥

“ હું સર્વ જીવોને ક્ષમા આપું છું; સર્વ જીવો મહેને ક્ષમા આપો !

મહારે સર્વ પ્રાણી સાથે મૈત્રી છે; મહારે કોઈ સાથે શત્રુતા નથી. ”
 હે નાથ ! સુધમાના આત્મા સત્તાએ—સ્વરૂપમાં એક સરખા છે. જે જે
 સત્ત્વો હોય છે, તે અજ્ઞાનતાથી છેરે છે. મહતે કોઈએ હેરાન
 કર્યો હોય, મહારી કોઈએ નિંદા કરી હોય, મહતે કોઈએ કહુ વચન
 કહ્યું હોય, મહાઈ કોઈએ નુકશાન કર્યું હોય—તે સર્વને હું મહારા
 હૃદયથી ક્ષમા આપું છું અને તે બિચારાની દયા આહું છું; કારણ કે તે
 સર્વ અજ્ઞાનતાથી તે છેરે છે. હે દયાળુ પિતા ! આપ હૈમતા
 અપરાધો માફ કરો; કારણ કે તેઓ શું કરે છે હૈમની તે બિચારા
 છોવાને ખચર નથી.

હે મુખો ! મહારો પોતાનાં કરેલાં કર્મો સિવાય મહાઈ કોઈ
 ખરી રીતે બગાડનાર નથી. માટે મહારે નિષ્કારણ બીજા ઉપર શા
 માફ દોષ થરશે ? હે વિશ્વના નિષ્કારણ બાંધા ! હું સર્વ છવને
 ક્ષમા આપું છું; દૈર વિનાય તહું છું અને આપને પગસે ચાલવાને
 હૃદયમવન્ત થયો છું. મહતે તે કામ કરવાને પુરતું બળ આપો.
 નહિને કોઈ શત્રુ નથી, અને જે કોઈનો શત્રુ નથી તે ‘સમભાવ’માં
 રમે છે—અને તે જ મોક્ષનો અધિકારી છે, એમ આપે અનેદશઃ
 બોધ આપે છે. એવો ‘સમભાવ’ અમારા હૃદયમાં બીજે અને સર્વ સત્ત્વ-
 વ્યો નથા પ્રાણી વર્ગ એક બીજા સાથે સંપથી હળીમળીને એક
 બીજાને મદદ કરનારા તરીકે રહે, એવી હૃદયની ભાવના સકિત
 આપને વારંવાર પ્રજ્ઞાન કરી દાલ તો એટલેથી જ અટકીશ. વિરોધ
 લખવાની શક્તિ મહારામાં નથી; મહારી જોગ્ય આપ જ પુરશે.

(૧૦)

હે વિશાળદાષ્ટવાળા, સમભાવમાં રમી રહેલાં દેવ !

આપે આપેલો જૈન ધર્મ ! આહા તે કેવો વિશાળ હતો ! અને આજે તે કેવો સંકુચિત થઈ ગયો છે ! હે પ્રભો ! એનાં કારણમાં કારણ માત્ર અમારી સ્વાર્થતા અને અમારું અજ્ઞાન એ જ છે. આપનો જ્ઞહારથી વિરહ પડ્યો, આપ જ્ઞહારથી દૂર જઈ ગેલા, આપની સાથેનો સંબંધ ધરાવનારા—આહારક લવિષવાળાની જ્ઞહારથી આ ભરતમાં ખામી પડી, જ્ઞહારથી આપનો સંદેશો આ ભરતભૂમિને પહોંચાડનારા આપના શિષ્યો આ ભરતમાંથી અદસ્ય થયા, જ્ઞહારથી જ આ સંકુચિતતાનો આરંભ થયો.

અમે, હે નાથ ! જ્ઞહારથી ‘વાડો’ કરી ગેલા. જૈન ધર્મને ઝરાની માફક ચારે બાજુએ ફેલાતો જોવાને બદલે મુઠીભર માણુ-સોમાં અમે ત્રેને ગોંધી રાખ્યો. જે ઝરાનું પાણી વહે નહિ, જે ઝરાનું પાણી વહીને બીજાના ઉપયોગમાં ન આવે, જે ઝરો એક જ સ્થળે ભરાઈ રહે તે ઝરો, ઝરો મટી ખાળોચીઉં થાય—વગર વહેતા પાણીનું ખાળોચીઉં થાય છે, અને તે ખાળોચીયાનું પાણી સ્વાભાવિક રીતે ગંધાવા માંડે છે, લાંબો વખત એની એ સ્થિતિમાં પડી રહે તો છેવટે તે પાણી ઝરી અને છે.

હે ગુરો ! જૈન ધર્મની પણ કાંઈક આવા જ પ્રકારની સ્થિતિ થઈ છે, તે આપથી ક્યાં અન્નણું છે ? હજારો પુરુષો અને સ્ત્રીઓ કે જેઓ અહિંસાના—પ્રાણી માત્ર તરફ દયા કરવાના—મઘમાંસ નહિ ખાવાના ઉચ્ચ મૂલ્યોથી કેવળ અજ્ઞાત છે, તેવાઓને આ જૈન ધર્મના

પાવત્રમાં પવિત્ર સિદ્ધાંત શિખવવાનું મૂકી દેઢ અમે માંહોમાંહે કાપા-
કુપી કરવા માંડીએ છીએ. અમને નવું ચણુતાં આવડતું નથી, ત્હારે
અમારી જે કાંઈ શક્તિ હોય તે આપ જેવા કેવળ પરમાર્થી
આત્માઓ જે કાંઈ કામ કરી ગયા હોય ત્હેને તોડવામાં ન વાપરીએ
તો પછી શુ કરીએ ? !

હે દેવ ! અમારી અત્યારની રિયતિ આપ સંમુખ કહેતાં.
અમને લગ્ન આવે છે. અમે જ આ ધર્મનું જડમૂળ કહાડવા
મેદા છીએ. કારણ કે અમારો કોઈ ભાઈ જરા વિશાળદષ્ટિ ખતાવે
તો અમે કે જેઓ સંકુચિત દષ્ટિવાળા છીએ તે ત્હેની વિશાળ
દષ્ટિનું સ્વરૂપ સમજવા થોભીએ એમ નથી; અમે તો અમારા વાડા
ખદારની વાત કરનારને છવતો જવા મૂકીએ છીએ તે પણ
આ રાજ્યનો પ્રતાપ છે ! અમને અમારો જ નાશ કરવાનું—આત્મ-
ધાન કરવાનું સરસ હથિયાર હાથ લાગ્યું છે. ઘડીએ ને પક્કે,
છાસવારે ને છાસવારે તે હથિયાર અમે ઉગામીએ છીએ, અથવા
નખળા પોચાને તો ડરાવી જ મારી નાખીએ છીએ. હે પ્રભો !
તે હથિયાર ખીજું કાંઈ નહિ પણ ‘સંઘખદારની શિક્ષા’ છે ! નાત
ખદારની શિક્ષા ! પોળ ખદારની શિક્ષા ! શિક્ષા જ શિક્ષા ! અમારા
લગ્નિમાઠગો જેમને અમે ધર્મથી વમી ગયેલા માનીએ છીએ,
જેમને અમે ધર્મથી બ્રહ્મ માનીએ છીએ, અને જેમને અમે મિથ્યાત્વી,
નિર્દેવ, અથવા બીજા ગમે તેવા ખિતાળો આપતાં કરતા નથી તેવા
અમારા અજ્ઞાની ભાઈઓની જે અમને ખરેખર જ દયા હોત તો
અમે તંદેમને અમારા સમુદાયમાંથી દૂર કરવા પ્રયત્ન કરત નહિ,
અમે તંદેમને શિક્ષા કરી કરાવી અમારા શત્રુઓ બનાવત નહિ અથવા

અમારી સલાહ માની શકે તેથી ઘણે દૂર કહાડી મૂકત નહિ. પણ હે નાથ ! દયાનું તો કેવલ નામ છે. અજ્ઞાનીનું અજ્ઞાન દૂર કરવાનો ખરો ઉપાય 'શિક્ષા' નથી; પણ 'જ્ઞાન' છે. અશુદ્ધતા દૂર કરવાનો ખરો માર્ગ શુદ્ધિ છે, અને દ્વેષ દૂર કરવાનો સરલ રસ્તો પ્રેમ છે. આપે આ સિદ્ધાંતોનો વારંવાર ઉપદેશ આપ્યો છે; પણ તે સિદ્ધાંતો તો, હે નાથ, પુસ્તકોમાં રહ્યા ! અમારે તે સિદ્ધાંતોનું કામ હોત તો અમારું આજનું વર્તન કાંઈક જૂદા જ પ્રકારનું હોત. હે નાથ ! પ્રેમનું અગાધ બળ છે તે બાબતોનો આપનો દાખલો અમારી સંમુખ છતાં અમે પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજતા નથી એ જ અમારી અજ્ઞાનતા છે, એ જ અમારી સંકુચિતતા છે. જ્ઞેહારે આપ સમોસરણમાં ખીરાજો છો અને અનેક જીવોને બોધ આપો છો તે સમયે પશુ, પક્ષી, મનુષ્યો, દેવો વગેરે બધા ઉચિત સ્થાને બેસી જાય છે. સ્વાભાવિક વૈર વિરોધ રાખનારા પશુઓ જેવાં કે સર્પ અને નોળીઓ, ઉંદર અને બિલાડી, મોર અને સર્પ વગેરે જનનારો તે વખતે નૈસર્ગિક (જન્મથી વારસામાં મળેલો) વિરોધભાવ તજ દે છે, અને એક બીજા પ્રતિ પ્રેમભાવથી વર્તે છે. અહા ! આ આપના વિશાળ અને સર્વગત પ્રેમનું માહાત્મ્ય નહિ તો બીજું શું ?

આ અપૂર્વ દૃષ્ટાન્ત અમારી સંમુખ છે, છતાં અમે દ્વેષ કરીને, ડરાવીને, મારીને, નિંદા કરીને અગર શિક્ષા કરાવીને બીજાઓને અમારા 'મત' માં વાળવા મચીએ છીએ. હે નાથ ! જે જૈન ધર્મ કેવળ દયાના સિદ્ધાંતો પર રચાયેલો છે ત્હેના અનુયાયીઓ શું અમે છેકળ આવા નિર્દય થઈ ગયા ? શું અમે એવા જૈનત્વ વિનાના થઈ ગયા કે

અમારા ખીજત નતિ બાધઓને અમારાથી દૂર ખસેડવામાં જ
અમારું જ્ઞેતવ આવી રહ્યું ? શું અમારામાંથી જ્ઞાન એટલું બધું
નાશુદ્ધ થઇ ગયું કે અમારા જ્ઞાન બળથી ખીજઓનું અજ્ઞાન દૂર
કરવાનું બૂલી જઇ કેવળ અમે અમારા ભયથી અજ્ઞાન દૂર કરાવવા
કુભા થયા છીએ ?

હે નાથ ! અમે તદ્દન ઉધો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે, અમે
કેવળ અવળે પથે વિચર્યા છીએ; આનું પરિણામ પણ આત્મઘાતક
વિના ખીજું શું આવવાનું હતું ?

હે નાથ ! આપનો પ્રકાશ ચારે બાજુએ ફેલાયેલો છે. અમે
જરા આંખો ઉઘાડી જોઈએ છીએ તો ચારે બાજુ પ્રકાશ, પ્રકાશ
અને પ્રકાશ નજરે પડે છે. પણ અમારા ગુરૂઓ અમને આંખ
ઉઘાડવાની ના પાડે છે. જે ઉપાશ્રયમાં અમારા ‘કુળગુરૂ’ઓ જોઈ
હોય તે ઉપાશ્રયની ખદારની બાજુ આંખ ઉઘાડી જોવાની તેઓ તદ્દન
મના કરે છે.

પ્રકાશ એક જ જારીએથી આવે શકે, એમ તેઓ બાજુએ
છે અને તે જારી તે ખીજ કોઈ નહિ પણ અમારા ‘કુળગુરૂ’ની કૃત્તિ
અથવા કાલું તો તુલસી ધર્મગ્રંથો સમજવાની શક્તિ । અમારે
જ્ઞાન પામવાનો ફક્ત આ એક જ માર્ગ છે એમ પોઢારી પોઢારીને
નેઓ કહે છે. પણ ચારે બાજુએ ખદારની પાસે એટલો બધો
પ્રકાશ આપી રહેલો છે કે અમે અમારા એ ગુરૂની આજ્ઞાઓનું
કલ્પવૃક્ષ કરીને પણ ખીજ જારીએથી ખદાર કોઢીયું કરવા દોરવાઈએ
છીએ. અને ત્યાં જરૂરે અમારી નજરે કાંઈક ઓરજ પ્રકારનો
પ્રકાશ પડે છે, ત્યારે અમે અમારા ગુરૂઓને બાજુએ છીએ, અને તે

પ્રકાશને લીધે અમારી આંખો ઉઘડવાથી અમે નવા નવા પ્રશ્નો
 પૂછવાને દોરવાઈએ છીએ; પણ તે પ્રશ્નોના ખુલાસા આપવાને બદલે
 અમારા આંખે રૂથાપેલા નાયકો અમને જણાવે છે કે ' એ પ્રકાશ
 તે ભૂતનો ભડકો છે, અને શંકા આણુની તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રશ્ન
 પૂછવો તે નિર્ણવપણું છે, અને ખારી બહાર જોવું તે સંસારમાં
 ભટકવા સમાન છે । ' આ પ્રમાણે અમે, હે ગુરો ! પ્રકાશ વિના
 રક્ષણીએ છીએ । 'પર્વર્શન જન અંગ ભણીજેજી ' એ આપનું
 કિરણુ ગ્રહીને શ્રી આનંદધનજીએ જણાવેલું વાક્ય જે અમે ખોલીએ,
 અને તે પ્રમાણે જે જે અપેક્ષાએ અન્ય ધર્મમાં સત્ય જણાય, તે તે
 જણાવીએ, તો તે પણ નિથ્યાત્વ । તે પણ નિર્ણવપણું । તે પણ
 ઉત્સાહપ્રરૂપણા । તે પણ સંઘ બહારની શિક્ષાને પાત્ર । હે ગુરો !
 અમારાં વીતક ક્યાં જઈને કહીએ, અને કોની આગળ રડીએ ?
 વિચારની વિશાળતા અમારામાં બિલકુલ નથી અમે કોકટ જણાવીએ
 છીએ કે અમે સ્વાઠાદ અનેકાંતવાદને માનનારા છીએ. સ્વાઠાદ
 ધર્મ તો એટલો વિશાળ છે કે તહેના એક ઉપારકે કહ્યું છે કે 'યુક્તિ-
 મદ્વચનં યસ્ય તસ્ય કાર્યઃ પરિગ્રહઃ ' જેનું વચન યુક્તિ યુક્ત
 લાગે, જેનું વચન હૃદયે અને બુદ્ધિને સંતોષ આપે, જેના વચનનો આ-
 પણા અંતઃકરણમાં પ્રતિધ્વનિ પડે તે વચન બાળકે કહ્યું હોય કે વૃદ્ધ
 કહ્યું હોય, સ્ત્રીએ ઉચ્ચાર્યું હોય કે પુરૂષે ઉચ્ચાર્યું હોય,
 છતાં તે અંગીકાર કરવા યોગ્ય છે-માનવા યોગ્ય છે-આચરવા
 યોગ્ય છે. આપે, હે ગુરો ! એટલે સુધી જણાવ્યું છે કે સમ્યગ્દષ્ટિ
 જીવ ગમે તે પુસ્તક વાંચે તો તહેને તે સમ્યક્ત્વ રૂપે પરિણમે, અને
 મિથ્યાદષ્ટિ ગમે તે પુસ્તક વાંચે તો મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે; પુસ્તકના કાંઈ

વાંકે નથી. પુસ્તકે તો નિર્જીવ છે, તેને જેવી દૃષ્ટિથી જુઓ તેવો તે લાભ આપે. આપનું આવું દીવા જેવું વાક્ય છતાં અમને અમારા નાયકો કહે છે કે અમુક વાકાના આચાર્યે કોણે પુસ્તકો સિવાયનો તમામ પુસ્તકો મિથ્યાત્વી પુસ્તકો છે.

હે શુરો ! આપની ધૃપાની આ અવસરમાં ઘણી જ જરૂર છે. જે ધર્મને નામે લોકોનાં અંતઃકરણ પ્રેમની સુવર્ણમય દોરીથી જોડવાં જોઈએ, તે ધર્મને નામે જ જ્યાં ત્યાં વેર વિરોધ, મારા-મારી, કલ્લહ અને દેવ નજરે પડે છે. આપ શું આ બધું નથી જાણતા ? ‘સર્વો જીવ કંઠે શાસનરસી, એસી ભાવદયા મન ઉલ્લસી’ : આપે એક વાર એવો ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. એવું વાક્ય આપે ઉચ્ચાર્યું હતું, અને આપ જેવા મહાત્મા એવું વાક્ય ઉચ્ચારે ત્યાં તે ખરા ભાવપૂર્વક જ હોય એમાં આશ્ચર્ય શું ? સર્વ જીવોને—દુનિયાના તમામ જીવોને જૈન ધર્મી બનાવું—દયામય બનાવું—પ્રેમી બનાવું—કપાયમુક્ત બનાવું—એજ આપની અપૂર્વ ભાવના હતી, અને આપે બનતો પુરુષાર્થ કર્યો અને હજી કરો છો. પણ અમે આપના અનુયાયીએ તે ભાવના પર પાણી ફેરવવા એકા છીએ; તે ભાવનાને યગ નજે કચરવા એકા છીએ; અમે ખરેખર શાસનરાગી નથી; અમે ખરેખર આપના ભક્ત નથી.

અમે અમારી માનપૂજનના લોહીપી છીએ. અમારી માનપૂજનમાં કે પ્રતિજ્ઞામાં જેઓ વિદ્વદર્તા હોય તે સ્વજાગ્યોને અમારા શાસન-માંથી દેશનિકાસ કરવાના. (જાણે કે ‘શાસન’ અમારા જાપનું હોય નહિ !) હે નાયક ! આપનું શાસન અમે પચાવી પડ્યા છીએ. હે શુરો ! અમે આપની સત્તા ધારણ કરી એકા છીએ. આ જગતમાં

જો કોઈ કેવળજ્ઞાની હોય તો અમે જ છીએ, અને અમારી આજ્ઞા પ્રમાણે જૈનધર્મની ધ્વજ આમ કે પેલીગમ ફરકવી નેધએ ! આહા કેવી અમારી ધૃષ્ટતા ! કેવી અમારી હલકાઈ ! કેવી અમારી સંકુચિતતા ! કેવો અમારો સ્વાર્થ ! જ્યાં ત્યાં ‘હું’ ની જ પૂર્ણ છે. અમને જૈનધર્મ કરતાં અમારો આ સાંડાવણ હાથમાં રહેલો ‘હું’ વધારે વહાલો છે ! ધર્મનું નિકંદન થાય કે લોકોની નજરે જૈન ધર્મની હલકાઈ થાય તે અમે જોઈ રહીશું, પણ અમારા ‘હું’ ને જરા પણ અડચણ આવવી નેધએ નહિ ! જો તે ‘હું’ની સત્તામાં કોઈ આડે આવ્યું, જો તે ‘હું’ના માનમરતબામાં કોઈ આડખીલ રૂપ થયું તો પછી અમારી દયાનું અમારે કામ નથી ! ગમે તે ઉપાયે, ગમે તેટલા છળ કપટથી, ગમે તેટલા ભોગે તે મનુષ્યને, હેના સગાં-વહાલાંને, હેના અનુયાયીઓને, હેના મિત્રોને અને હેની સાથે સંબંધ ધરાવતા સર્વને અમારાથી બનતું નુકશાન કરવા અમે ચૂકીશું નહિ. ધર્મની અમારી વ્યાખ્યા આટલામાં આવી ચૂકી ! હાલ તો

ગચ્છકદાગ્રહ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ;
આત્મગુણ અકળાયતા રે, ધર્મ ન બળે રે શુદ્ધ.
તત્ત્વરસિક જન થોડલા રે, બહુલો જન સંવાદ;
બળેછો જિનરાજજી રે, સવળો એહ વિવાદ.

આ રીતે ગચ્છના ભેદો, અને હેના ઉપ ભેદોને પ્રધાનપદ આપવામાં, અને કદાગ્રહ વધારવામાં ધર્મની પ્રસિદ્ધિ આવી રહી હોય એવું અમારા નાયકો સમજે છે, અમને સમજાવે છે અને અમે પણ ગાડરીયા પેડે ‘હાજી સાહેબ !’ કહી એમને એવા કામમાં સહાય

આપીએ છીએ. આત્માના ગુણ જે જ્ઞાન, દર્શન અને આરિત્ર તે જોવી ખીસે, અથવા ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ રૂપ કપાય જોવી મંદ પડે, તેવા જે ખરો ધર્મ-જે શુદ્ધ ધર્મ તહેનો ઉપદેશ કોઈ આપતું નથી. જ્યાં જોઈએ ત્યાં બદારની ધર્મધર્મા સાથે છે અને ધર્મ પણ તહેમાં જ રહેલો હોય, એમ જણાવવામાં આવે છે. હે પ્રભો ! આ સમયમાં તત્ત્વના-આત્મતત્ત્વના-ધર્મના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને જાણવાના રસવાળા પુરુષો બહુ થોડા છે. અને મોટે ભાગે તે મનુષ્યોની વિકલા જ આલસ પડે છે. એક ખીજની નિંદા, એક ખીજની અદેખાઈ, એક ખીજની ઈર્ષ્યા, એક ખીજને દલકો પાડવાની વાતો-આવી બાગતો જ ઘણે ભાગે સંભળાય છે.

હે છત્રરાજ ! હે દયાળુ દેવ ! આપ તે સર્વ જાણો છો. આપથી આ બાગત કાંઈ અજાણી નથી. માટે હે પ્રભો ! હવે કાંઈ આ તરફ દૃષ્ટાદષ્ટિ કરો. હવે લોકોને ખરું સત્ય શું છે, તે સમજાવો. લોકોને વિશાળ દષ્ટિના અને ગુણાનુરાગી બનાવો, અને તહેમને એવો પ્રેમ શિખવો કે જે પ્રેમથી તેઓ ખીજને પોતાનાથી દૂર ન કરતાં પોતાનામાં ભેળવવાનું સમજે. આપ 'પ્રેમ સ્વરૂપી' છો, 'પ્રેમના સર્વ' છો; તો આપ તે પ્રેમનું એકાદ કિરણ પણ અમારા જેવા અજ્ઞાની અને સ્વર્ણી મનુષ્યો તરફ મોકલજો તો અમે તહેના આધારે કાંઈક વિશાળતા શિખીશું, કાંઈક ખરો દયાભાવ શિખીશું, અને એ કિરણને અધરે આપ તરફથી ખીજા વિશેષ કિરણો પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થઈશું.

(૧૧)

પરમ કૃપાળુ પ્રભો !

આપ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ગિરાજના છો, તથાપિ આ ક્ષેત્ર ભગ્ની પણ દષ્ટિ કરવાનું આપનું કર્તવ્ય છે, એ આપને સ્મરણમાં લવરાવવા ખાતર હું કાંઈ પણ લખુ. હૈમાં જે આ સેવકનો અનિય થનો હોય તો હેતી, હે પ્રભો ! હમા આપશો; કારણકે આ સેવકનો આશય શુદ્ધ છે. અમારા જાતિ બાંધવોનું હિત જોઈ શાય એ જ આશયથી આપને આ પત્રો લખવામાં આવે છે અને હૃદયના ઉદ્દગાર ખાલી કરવામાં આવે છે.

હે ગુરો ! અમારી આ સ્થિતિ થવાનું કારણ વિચારતાં— સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકતાં—એમ લાગે છે કે અમારામાં નૈતિકબળ નથી—અમારી આત્મશક્તિમાં અમને વિશ્વાસ નથી—અમારા હૃદયમાં યુગ્મર્થ નથી. અમે ઘણી બાબતોમાં મત્ત થઈએ તે સમજાએ છીએ, આનગી મિત્રોમાં હેતી વાનો પણ કરીએ છીએ, અલંકારિક ભાષા દ્વારા તે જણાવીએ પણ છીએ; પણ તે સત્યને હેતી નમ્ર સ્વરૂપમાં મૂકવાની અમારામાં રિમ્મત નથી—નૈતિક બળ નથી. એનું કારણ બીજું કાંઈ નહિ પણ અમારો સ્વાર્થ છે. અમે સ્વાર્થી બનેલા હોવાથી અમારા સ્વાર્થને જોઈ વાંધો આવે, અમે અધીનિને પાત્ર થઈએ, અમે લોકવલ્લભ થતા આકીએ, એ ભયને લીધે—એ માની લીધેલા ખોટા સ્વયને લીધે—અમે અમારા હૃદયના ભાવ ખુલ્લો રીતે જણાવી શક્તા નથી. અને એથી જ, હે નાથ ! આપના જૈનશાસનની સ્થિતિ આવી ડામાડોળ થઈ છે.

મનુષ્યો હૃદયથી જે માનતા હોય, તે વાત જે ખુલ્લો રીતે

જાનકર કરતા રહે, તો ઘણા પ્રકારનો મહેલ એની મેળે ચાલ્યો જાય. પણ 'silence gives consent' ચૂપડી એ પણ હા પાડવા સમાન છે ' એ ત્યાંએ અમે અમારી ચૂપડીથી ઘણા પ્રકારના સડાને દેખાતો આવીએ છીએ. અમુક રિવાજ ખરાબ છે, એમ અમે બોલીએ છીએ; એનાં કડવાં પરિણામ આવેલાં અનુભવીએ છીએ; પણ તે છતાં તે ખરાબ રિવાજ અથવા રથમતો ત્યાગ કરતાં અચકાએ છીએ. કારણકે રહીના અમે ગુલામ છીએ—ખરેખર ગુલામ છીએ. બ્રીટીશ સરકારે ગુલામનો ધંધો બંધ કર્યો, પણ રહીના ગુલામોની સંખ્યા તો એટલીને એટલી જ છે. રહીંથી વાદળનું અંધકાર એટલું બધું વ્યાપેલું છે કે જેઓને આંધો છે, જેઓને સાઈ ખોટું પારખવાની શક્તિ છે, તેવા લોકોનવંતા પુરુષો પણ કાયદા અંધ દેખાય છે.

હે ગુરુ! અમે કર્મના નિયમને માનનાર છીએ; અમે એમ પણ કહીએ છીએ કે કરેલો પુરુષાર્થ કદી નિષ્ફળ જતો નથી; છતાં અમારાં કાર્યો આપ અવલોકશે તો જણાશે કે અમે દ્રક્ષ આ છાંદગી વાસ્તે જ છીએ છીએ. આ છાંદગી એ જ સર્વસ્વ છે એમ અમારે મન બાંધે છે. આ તો તેથી જે કાર્યનું ફળ તરત આવે તેજ કાર્ય અમે કરીશું; જેથી આ જગતના લોકોની વાહવાહ મંડે તેવાંજ કામો કરીશું; પણ જેથી દુનિયાનું ખરું કલ્યાણ થાય તેવા કાર્યો અમે અંગેકર કરીશું નહિ, જેથી સ્વ અને પરના આભાનું કલમનું દિન થાય તેવા રસ્તો ચલાવ કરીશું નહિ. કારણ કે અમારું—આમા અમર છે એમ માનનારાનું, જાણે કે પુનર્જન્મ સુધી દેખાત નહિ એવું વર્તન થઈ ગયું છે.

હે પ્રભો ! હવે અમારા ઉદ્યનો ફક્ત એક જ માર્ગ છે. જેઓનાં શરીર નિર્બળ છે, જેઓનાં મન નિર્બળ છે, જેઓનાંમાં સત્યને ખાતર સત્યને પડખે ઉભા રહેવાની હિંમત નથી, તેવા ડરપોકથી, હે ગુરો ! કદાપિ જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો નથી. જૈન ધર્મ ક્ષત્રીયોનો છે, જૈન ધર્મ ક્ષત્રીય જેવા ટેકીલાનો છે, જૈન ધર્મ ‘જીતનારા’ઓનો છે, જૈન ધર્મ સત્યના ઉપાસકોનો છે. તે જૈન ધર્મ અત્યારે એ પૈસા વાસ્તે ધર્મને વેચનારાના હાથમાં આવ્યો છે. તે ધર્મ આજે લોકપ્રિયતા ખાતર સત્યને વેચનારાના કબજામાં પડ્યો છે. તે ધર્મ આજે રૂઢીના ગુનામોના સકંચામાં મપડાયો છે. તે ધર્મના સત્યસિદ્ધાંતોનો વ્યવહારિક ઉપયોગ બહુ જ ઓછો જેવામાં આવે છે. સત્યના ઉપાસકો—શિરસાટે પણ સત્યને વળગી રહે એવા ઉપાસકો ગણ્યાગાંઠ્યા મળી આવશે. આ જ કારણથી—ખરેખર આ જ કારણથી અમારી આ શોચનીય દશા થઈ છે. આવકોનો વાંક હોય તો ખુદ્દા દત્તથી આવકોને બેંધડકે ઉપદેશ આપનારા સાધુઓ કંઠાં નજરે પડે છે ? સાધુઓનો દોષ હોય તો તહેમને શિખામણ આપી તહેમને સાધુપણના વર્તનમાં સ્થાપવા જેટલી હિંમત કયા જૈનમાં માલૂમ પડે છે ? જ્યાં સ્થિતિ આવી છે, જ્યાં નૈતિક બળની ખામી છે, ત્યાં હે પ્રભો ! ઉદય શી રીતે થઈ શકે ?

“Reform the clergy, reform the laity.” સાધુઓને સુધારો, આવકોને સુધારો—સુધારો સુધારો—પણ કોણ કોને સુધારે અને તે શી રીતે એ પ્રશ્ન આવી ઉભો છે. આપે તો, હે પ્રભો ! મૌન જ ગ્રહણ કર્યું છે. શું આ સ્થિતિમાં આપની સલાહની—આપના કિંમતી ઓધની અમને જરૂર નથી ? ખરેખર જરૂર છે, માટે હવે અમને આપનું નૈતિક બળ આપો, કે જેથી અમે પ્રથમ

અમારી જાતને સુધારીએ, અમે અમારા દુર્ગુણોને વશ ન થતાં
તેને 'ના' કહેતાં શિખીએ, અમે કોઈની સ્ત્રીમાં ન ત્યાગતાં અ-
મારા અતંકરણના અવાજને માન આપતાં શિખીએ. જરૂરે
અમે આ રીતે વર્તીશું, ત્યારે જરૂર અમારું મનોબળ ઘણું વધશે—
જરૂર અમારી આત્મિક શક્તિઓ ઘણી ખીલશે. અને હું ગુણે ।
આપની સહાયથી—આપની કૃપાભરી દૃષ્ટિથી અમે અમારી જાતને
સુધારી અમારા બધુએને સુધારવા મથીશું અને અમારા બધુએ
અને અમે જરૂરે સુધાર્યા ત્યારે ગુરુવર્યોને સુધરવું જ પડશે; તદિ
તો પછી કાળ પોતાનું કામ કર્યું જશે—અને ભવિષ્ય શું આવશે તે
નો આપ સર્વજ્ઞ હોઈ મારી રીતે જાણો છો. કોઈપણ પ્રજા, કોમ
કે ધર્મના ઉદય થવો હોય તો તે પ્રજા, કોમ કે ધર્મના મનુષ્યોના
ચરિત્ર (character) માં પ્રથમ સુધારો થવો થયે છે. હવે, નાયા
બાદ્ય ક્રિયાઓથી કોઈપણ મનુષ્ય ધર્મી ગણાય એ સમય રહ્યો નથી.

ક્રિયાઓ—શુદ્ધ ક્રિયાઓ—હૃદયના પ્રેમ વગરની ક્રિયાઓથી
કોઈના જીવનનો ઉદ્ધાર થાય, એમ આ હૃદય તો માનતું નથી; જેઓ
તેમ માનતા હોય તેની આંતરે પણ આવતું નથી. ચારિત્ર એજ
સર્વસ્વ છે. તેનું અનુપાસન એજ મનુષ્યના જીવનની કસોટી છે.
આપ અમામથી ઘણે દર વસો છો છતાં અમે આપને વારંવાર
સહારીએ છીએ તેનું કારણ આપના ગુણો છે—આપનું હૃદય
ચારિત્ર છે. જે મનુષ્યમાં હૃદય ચારિત્ર નથી, તે જાહેરે મોટી
મોટી ક્રિયાઓ કરે, મોટી મોટી માળાઓ જપે, પણ તેઓ
જે પ્રજા : આપની દૃષ્ટિમાં કોઈ વિમાનમાં ગણાતા નથી. જે સારી
ક્રિયાને નિષેધક નથી, પણ ચારિત્ર વિનાની ક્રિયાઓ છાર ઉપર
વિષય જરાબર છે, એમ તો મ્હારું માનતું આવકય છે. હું ગુણે ।
આપના વિચારો જાણવામાં પણ નૈતિક જાળની જરૂર લેવું છે.

“ મહારા વિષે લોકો શું ધારશે ? મહેને કેવો કહેશે ? ” જ્યાં સુધી
 એ ભાવના હૃદયમાં રમ્યાં કરે, ત્યાં સુધી સત્ય શી રીતે પ્રગ્ની
 શકાય ? ત્યાં સુધી સત્ય મેધક શી રીતે જણાવાય ? હે નાથ !
 અમારામાં આ આખતનું નૈતિકગ્ન બહુ જ ઓછું છે, તે હવે
 અમને ધારો—અમારા આત્માની શક્તિઓને સતજ કરો, કે જેથી
 અમારા અંતઃકરણને ખરાં લાગતાં સત્યો જણાવી અમે આપની
 સેવા બળની શકીએ. હે નાથ ! આ વિચારોથી કોઈના વિરુદ્ધ
 વિચારો હોય તો તહેમાં કાંઈ દોષ નથી; કારણ કે દરેક મનુષ્યની
 બુદ્ધિમાં ભેદ હોવાનો સંભવ છે. ઘણા મનુષ્યો આવા વિચારના હોય
 છે, પણ તે જણાવવાની તેઓ હિમ્મત ધરતા નથી, એટલું જ નહિ
 પણ જ્યારે કોઈ તે વિચારોને સ્થૂળ રૂપમાં પ્રકટ કરે છે ત્યારે હૃદય-
 થી તંડેને સત્ય તરીકે માનવા છતાં, ખડુરથી તે વિચારોની નિંદા
 કરે છે. આવા ‘ અંતઃકરણના ચોર ’ મનુષ્યો, હે પ્રભો ! આપના
 જૈનશાસનમાં અનેક છે. અંતઃકરણને વેચનારાની સંખ્યા કાંઈ
 ઓછી નથી. આ દોષ અભણ તેમજ ભણેલાઓ બન્નેમાં માલૂમ પડે
 છે. અભણને વારને તો કાંઈ કહેવાનું નથી, પણ જેઓ લાઘ્યમાં દીવક લેઈ
 કુવામાં પડે છે તેવા વિચારો તો વિશેષ દયાને પાત્ર છે. હે નાથ !
 તેવાની કુમકે ધાર્મિક અને હૈમતા અંતઃકરણમાં સત્યની જે ચિણુ-
 ગારી છે તહેને પ્રજ્વલિત કરો. તે ચિણુગારી કદાપિ ઓલાવાની તો
 નથી જ, પણ અનુકૂળ સંજોગો ન મળવાથી ઘણા વખત સુધી
 તહેના પર પડલ આવી જાય છે. તે પડળને દૂર કરી અમારા—દરેક
 જૈનના—સાધુ કે શ્રાવકના હૃદયમાં, હે નાથ ! સત્યને જાહેર કરવાની
 હિમ્મત આપો, કે જેથી અમે અમારી ભૂલો સુધારી શકીએ,
 અને અમે અમારા હૃદયનો માર્ગ બ્રહ્મ કરી શકીએ.

વર્ષ આપે નયનિનેન્દ્ર.

કાળને આદિ નથી, અંત નથી; એવા અચિન્ત્ય કાળના પટ ઉપર એક તરખલા તુલ્ય—એક મિદુ તુલ્ય ‘જૈનસમાચાર’ની પાંચ વર્ષના હમર સમ્યન્ધી બોલવું શું ? જે કાળે અનેક પરદુઃખ-ભંજન વિઠ્ઠોને લેયા, જે કાળે અનેક દોડે સોનેયા મહેરોનું દાન દેવારા લીવંકેને લેયા, જે કાળે અનેક દેવલ્ય જ્ઞાનીઓ લેળા, જે કાળે પોતાની પ્રગતિ અટકાવીને પણ પારકાના કંદાર માટે અનાર્થ ધૂમિઓમાં વિચરનારા મર્તિમાન ‘પરોપકાર’નાં અનેક રૂપો લેયાં, જે કાળે સૂઝાર્થ વિદાનો—વિચારકો—શોધકો—લેખકો અને સુધારકો લેયા, તે કાળના મોટા ચોપડામાં યુદ્ધિવગરના, બળ વગરના, કળ વગરના, જર વગરના, ધર વગરના બાળક ‘જૈનસમાચાર’ના પાંચમા વર્ષની યાદી નોંધાવાની શી આશા રાખી શકાય ?

મહાન ‘કાળ’ના ચોપડામાં નહિ તો છેવટે તે કાળના ભક્ષક આ ચોપડાના—આ ‘વર્ષ’ના પાનામાં તો પાંચમા વર્ષની પૂર્ણિદની નોંધાવી દેશો; કારણકે આવતી કાલથી—આવતા સોમવારથી ફરીઆ આ બાળકને છઠ્ઠા વર્ષમાં દાખલ થયું માનશે.

કેવી આવર્થજનક વાત છે ! દર સોમવારે જુદાજુદા કાળના દુકાદા ઉપર અને જુદાંજુદા લમાળો છપાય છે; છતાં ગયા સોમવારના કાળજીઆને પણ ‘જૈનસમાચાર’ ક્યું અને આ સોમવારના

કાગળીઆને પણ 'જૈનસમાચાર' જ કહ્યું ! પુદ્ગળ તો તદ્દન જૂઠ્ઠાજ-
તદ્દન બદલાઈ ગયેલા છે. એક પણ પુદ્ગળ ગયા સોમવારના કાગ-
ળીઆનો, આ સોમવારના કાગળીઆમાં નથી; છતાં બન્નેનું નામ
તો એનું એજ ! અને પુદ્ગળો બદલાઈ જવા છતાં નામ એક વર્ષનું-
એ વર્ષનું—ત્રણ વર્ષનું—ચાર વર્ષનું અને છેવટે પાંચ વર્ષનું ગણાઈ
ચૂક્યું અને છઠ્ઠા વર્ષનું કહેવાની તૈયારીઓ થઈ ! ખરેખર, આત્મા
એવા જ રીતે ઉમરમાં વધતો જાય છે અને નવા નવા દેહો
ધારણ કરે છે. અમુક તારીખના 'પેપર' ના કાગળીઆ ભારે કે
હલકા હતા તે ટાઈ યાદ કરતું નથી, પણ તે અંકમાંના વિચારો
તો લોકોના મનમાં છપાઈ ગયા છે. આત્મા જે જે પુદ્ગળો ધારણ
કરે છે—જે જે રૂપો—જન્મો લેછે તે સુંદર હો કે કદરૂપા હો, ધની
હો કે નિર્ધન હો, ચપળ હો કે ભદ્રીક હો, તે કશાની યાદી કાળના
ચિત્રપટ પર રહેવાની નથી; પણ તે આત્મા તે તે જૂઠ્ઠા જૂઠ્ઠા 'અંકો'માં
—તે તે જૂઠ્ઠા જૂઠ્ઠા જન્મોમાં જે કાંઈ કરી ગયો છે—જે જે જ્ઞાન-
દર્શન—ચારિત્ર લખી (લખતી) ગયો છે તે જ માત્ર સ્મરણપટમાં
છપાઈ રહેશે. ઓ મહારા બહાલા 'પેપર' ! તું ખરેખર મહારો
ગુરુ છે. બીજાઓના કે સંઘના હિતાર્થે ત્હારી નોકરી કરવાનું હું
કહું તે ખરેખર ગુન્હો છે; ત્હારી નોકરી મહારા જ હિતાર્થે છે.
તું અને હું સાથે જ ઉછરીએ છીએ, સાથેજ સ્વાર્થ સાધીએ
છીએ. ત્હારો મુંગો બોધ મ્હને મહારા બાળપણમાં ધારેલા ગુરૂના
બોધ કરતાં અગત્યે ઘણો ઉત્સાહ, પ્રેમ અને જ્ઞાન આપે છે. ત્હને
હું દર સોમવારે નવાં નવાં કપડાં પહેરાવું છું—મૃતિપૂજકો હૈમના
દેવને પહેરાવે છે તેમ;—અને તે લગડાં પહેરાવતી વખત મ્હને

જાન થાય છે કે, આવી જ રીતે હું દર પળે નવા નવા પુલ્કણો
 રૂપી છપ્પાં પહેરતો જાઉં છું અને તારી પેઠે જ હું દરપળે નવો
 નવા બની જાઉં છું. એ 'નવા બનવા' ના બનાવને હું 'ચિંતા',
 'હાથિ', 'હુણ', 'મુશ્કેલી', 'ગરબાઈ' વગેરે નામો
 આપું એ તારી બૂલ જ છે. મ્હારે માત્ર તારી પેઠે મુંઝામુંઝા
 'હાથિ જવું' અને 'વાંચાઈ જવું' એટલું જ કરવાનું છે.
 હું ક્યારે પુરેપુરો હાથિ જઈશ ? હું ક્યારે મ્હારાથી પુરેપુરો
 વાંચાઈ રહીશ ?

ક્યારે ? ક્યારે એ સવાલ કરવામાં પણ ગુન્હો છે. હાથિ
 રહેવાની અને વાંચાઈ રહેવાની ક્રિયાની સમાપ્તિ છ'છવી એ અકિંચ
 હજી હજીવા બરાબર છે. હું તે નહિ છ'છું. મ્હને કામ વધારે
 વડાલું છે. ઘણાએ કાગળીઆ કોરા છે—કાંઈ લેને, વાંચતું નથી.
 એથી કાંઈ એ કાગળ મુક્તિ પામે એ હાલે શે નહિ ! 'હાથા જવું'
 અને 'વાંચા જવું'—તારી પેઠે નિયમિત રીતે—એજ આનંદ છે.
 છેવટની દર શું કરો એ જાણવાના આપણે અધિકારી નથી બન્યા,
 ત્યાં મુખી એ ઉંડા કુવામાં તું કે હું નહિ જ ઉતરીએ. 'હાથા
 ખાતર હાથાઓ' અને 'વાંચા ખાતર વાંચાઓ' એજ આપણું
 જીવનચર હોવું જોઈએ.

કેવી અદ્ભુત પાર્તી ! 'જનસંગાચાર' કેવા સંજોગમાં જન્મ્યું ?
 કેવી પંથરની મુનિમાં ઉછર્યું ? વળી કેવા અને કેટલી જાતનાં
 વિદ્યો નવ્યાં ? છેવટે સરકારી કાગળની મુંઝાળમાંથી કેવી અગત્યજ
 કરને જન્મ્યું ? કેવી રીતે માત્ર એ આસમાં તે હાલતી રિધતિએ
 આનંદ ? આ સર્વ કુતુહલ જ છે અને જ્યારે હું વર્તમાનની

હંચી ટેકરીએ ચઢીને પાછળના ભૂતકાળ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવું છું, ચકારે મહત્તે ખરેખર દેખાવ રમણીય અને આશ્ચર્યરૂપ લાગે છે. જીવંતીના વારાફેરા ઘણું જ્ઞાન પ્રમેદિ છે અને દરરોજના ન્હાના મોટા બનાવોમાં લાલચો, ધમકીઓ અને સ્વાર્થ બુદ્ધિ તથા કાયરતા એ ચારની સતાવણી વખતે ઘણું બળ અર્પે છે.

પુરા થતા વર્ષનું અવલોકન કરવું એ હવે ગમતું નથી. આવતાં વર્ષમાં સઘળા ગ્રાહકોએ કાગમ રહેવું એવી અરજ કરવાની પણ ઇચ્છા થતી નથી. એટલી ઇચ્છા તો અવશ્ય થાય છે કે હાલની આ પત્રની બાલીશ સ્થિતિ-તહેના જ્ઞાનનું અસ્પર્શકોણ સુધરવા પામે.

નવા વર્ષમાં ભેટ તરીકે આપવાનાં બાર પુસ્તકો સમ્મનથી એટલે 'ખુશાસો કરવાની જરૂર છે કે, તે લાલચ તરીકે નથી. જેઓ ભેટ ખાતર જ ગ્રાહક થતા હોય તેમને હું ખુશ્કુ જણાવી દઈશ કે, હરમાલ કાંઈ જરૂર ભેટો મળવાની નથી. જે ત્રણ રૂપીઆ લેવાય છે તે તો પેપરની જ કિંમત અને પોષ્ટેજ માટે લેવાય છે. 'ભેટ' તો 'ખુશીનો સોદો છે', મહારા વાચક, બંધુઓનું વિચારક્ષેત્ર વિશાળ અને એટલા જ માત્ર હેતુથી ભેટો અપાય છે અને તે ભેટો જેમ જેમ તૈયાર થતી જશે તેમ તેમ પેપર દ્વારા જાહેર ખર્ચ આપવામાં આવશે. તે પહેલાં મગાવવાની તાકીદ કોઈએ કરતી નહિ.

ગ્રાહક મહાશયોને ખાસ ભલામણ કરવાની રમ લઈશ કે ભેટનાં પુસ્તકો આપતું જ્ઞાન ખીલવવા માટે જ યોગ્યતા છે માટે અથ ઈતિ દરેક પુસ્તક વાંચવા કાળજી રાખશો તો લખનારાઓનો અને આપનારાઓનો આત્મભોગ સફળ થયો ગણાશે.

છેવટમાં, આ પત્રને એક યા ખીજા રૂપમાં ઉત્તેજન આપનારા અને ઉત્તેજન ન આપી શકવા છતાં અંતઃકરણથી હુવા આપનારા (કે જે હવાઓના સરવાળાથી જ તે જીવી શકે છે) તથા ભેટનાં પુસ્તકોના ખર્ચમાં થોડો ઘણો હિસ્સો દેવા જેવો આત્મલોગ આપનારા મહાશયોનો તેમજ ભેટનાં સાંખ્યાખંધ પુસ્તકો લખવામાં મદદગાર થનારા વિદ્વાન મહાશયોનો હું આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. જે ગ્રાહક મહાશયો પેપરમાંના સ્ત્રોતો કાળજીથી વાંચતા હશે અને સ્વતંત્ર રીતે તે વિચારેલી યોગ્યાયોગ્યતા ઉપર મનન કરતા હશે તો મને પણ આભાર માનું છું.

વર્ષ પુરું કરતાં પહેલાં, જે હું એક મહાન કર્તવ્ય અનુભવવાનું વીસરી જાઉં તો ખરે જ દોષીન હું. તે કર્તવ્ય જેમના જેમના સમ્યક્ધર્મમાં મહારે આત્મ વર્ષમાં કાંઈ પણ અવાજ ઉઠાવવો પડ્યો હોય તે સર્વના આત્માઓને ખમાવવાનું છે. તે તે આત્માના અમુક રૂપે-અમુક દેહે અપરાધ કર્યો, અગર અપરાધ કર્યો એમ મહુને લાગ્યું તેથી મહારે મૈત્રીભાવે—દેશ-કાળાદિનો વિચાર કરીને લખવું પડ્યું હોય અને તો મને મર્મ કે આશય ન સમજવાથી તો મને લાગણી દબાઈ હોય તો હું તો મને શાન્તિ ઇચ્છું છું.

આ લેખો પસંદ પડતા હોય તો

હમેશ એવા જ લેખો પ્રગટ કરતું

અઠવાડીક પત્ર

‘જૈનસમાચાર’ ખરીદ કરો.

‘જૈનસમાચાર’ દર સોમવારે પ્રગટ થાય છે.

‘જૈનસમાચાર’ નું બાર માસનું મૂલ્ય રૂ. ૩) છે.

(બાર લેટોનું પોષ્ટ ખર્ચ ૧-૦-૦)

**‘જૈનસમાચાર’ ના પ્રાહકોને દર
વરસે ૧૨ લેટો મળે છે.**

સન ૧૯૧૨ માં આપવાની ૧૨ લેટોમાં

રૂ. ૫) ની કિંમતનું શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પણ છે.

(મૂળ પાઠ—અર્થ—વિવેચન સાથે)

‘જૈનસમાચાર’ લેવાની જરૂર જણાય તો લખો:-

એનેજર, ‘જૈનસમાચાર’, મામાની હવેલી, દાણાપીઠ—અમદાવાદ.

તૈયાર છે !

નૈનસમાચાર-ગદ્યાવલિ.

ખંડ ૩-૪

 આની અંદર સમાવવામાં આવેલા વિષયોની ટુટણી એવા આશયથી કરવામાં આવી છે કે, પર્યુપણુના દિવસો માટે ખાસ બુક તરીકે તે સંગ્રહ કામ લાગે.

સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

૧. ધર્મયુક્તી મોસમ શરૂ થઈ; વગર પગારે-માત્ર નિરસ બોજન માટે માથું મુઠી લડનારા વીર-યોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું વિશાળ દર્શન્ય ક્ષેત્ર.
૨. આતુર્ભાસમાં વંચાતું જૈન સાહિત્ય; વ્યાખ્યાન શાનું અને દેવી રીતે આપવું ?
૩. શ્રી પર્યુપણુ પર્વઃ કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુદ્દર દશાયતું અઢવાડીકું.
૪. શ્રી પર્યુપણુપર્વ કે અગદતા પત્થર વડે મેળવેલું મોક્ષ.
૫. શ્રી સદાવીરઃ લેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર અને લેમનો ઉપદેશ.
૬. પર્યુપણુ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રા !
૭. દરીઆમાં આગઃ કોણ બુદ્ધવશે ?
૮. અગાવનાં શરનાશો નહિ.
૯. પર્યુપણુની પ્રભાવના,

ખંડ ૩—૪ની અનુક્રમણિકા.

૧	ધર્મયુદ્ધની મોસમ શરૂ થઈ; વગર પગારે--માત્ર નિરસ ભોજન સાટે માથું મુકી લડનારા વીર--યોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું વિશાળ કર્તવ્ય ક્ષેત્ર. ... .. પૃષ્ઠ ૧૬૧
૨	ચાતુર્માસમાં વંચાતું જૈન સાહિત્ય; વ્યાખ્યાન શાતું અને કેવી રીતે આપવું ? ... .. પૃષ્ઠ ૧૯૨
૩	શ્રી પર્યુષણ પર્વઃ કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરાયેલું અઠવાડીઉં. ... .. પૃષ્ઠ ૧૯૮
૪	શ્રી પર્યુષણપર્વ કે ચળકતા પથ્થર વડે મેળવેલું મોક્ષ. ૨૦૭
૫	શ્રી મહાવીરઃ હેમનું જીવનચરિત્ર અને હેમનો ઉપદેશ. ૨૧૩
૬	પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો ! ૨૪૦
૭	દરીઆમાં આગઃ કોણ યુઝવશે ? ૨૪૫
૮	ખમાવતાં શરમાશે નહિ. ૨૪૭
૯	પર્યુષણની પ્રભાવના, ... ૨૫૧
૧૦	શ્રીમદ્ પૈસા -પુરાણ ! ૨૫૪
૧૧	પૈસો વાવવાની વિધા. ૨૮૨
૧૨	કાન દો ! ૨૯૩
૧૩	પર્યુષણમાં આત્માને નિર્મળ બનાવવા માટે બાર શુદ્ધ દવાઓ અથવા બાર ભાવના. ૩૦૫
૧૪	પર્યુષણપર્વ અને આપણાં કર્તવ્યો. ૩૦૯

આતુર્ભાસ માટે ખાસ વાંચન.

વિશેષ કરીને

પર્યુષણ પર્વ સંવંધી જાણવા જોગ દરેક વાવતનો સંગ્રહ.

‘જેનસમાચાર ગદ્યાવલિ’ના આ ત્રીજા-ચોથા ખંડમાં ખાસ
આતુર્ભાસ અને પર્યુષણને લગતા જૂદા જૂદા ઉપદેશી, રસુલ
અને કદપનામય લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, માટે, આ પુસ્તક
જેમની પાસે આવે ત્હમણે ફૂપા કરી આતુર્ભાસની શરૂઆતમાં
અને ખાસ કરીને પર્યુષણમાં સંઘ સમક્ષ વાંચી સંભળાવવા ચકુંલું
નહિ; એથી ઘણો આત્મિક લાભ થશે. પોષધ વ્રત આદરીને
એઠવાઓ માટે આ પુસ્તક ઘણું આનંદદાયક અને જ્ઞાનદાયક થઈ
પડવા સંભવ છે.

ધર્મ યુદ્ધની મોસમ શરૂ થઈ !

વગર યમારે, માત્ર નિરસ લોજન સાટે માથું સુકી
લડનારા વીરયોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું
વિશાળ કર્તવ્ય ક્ષેત્ર.

(૧)

ગુરૂત્વાકર્ષણ (Gravitation) ના બળ સામે દરેક પ્રાણીએ
દર સેકન્ડે 'સામું' બળ ' વાપરી નિરંતર યુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે
એ કોણ નથી જાણતું ? પાપની લાલચો રૂપી સેતાનથી વિશ્વને
નીચે પડતું બચાવવા માટે મહાત્માઓએ એવી જ રીતે સતત
'સામું' જોર ' વાપરી ધર્મયુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે.

દુનિયામાંથી એવા ધર્મયુદ્ધના સૈનિકોને લઈ લો; એટલે દુનિયા-
નું આપોઆપ પતન થશે. પછી તે વસવા લાયક જ નહિ રહે.
સ્થગને આ વાતનો ખ્યાલ પણ કદાપિ નહિ હોય કે પૃથ્વીના જૂદા
જૂદા ભાગોપર એવા સંખ્યાબંધ જીવો છે કે જેમાંના કેટલાકનાં
પરોપકારી કામો અને કેટલાકની પરોપકારી સલાહો તથા કેટલાકની
પરોપકારી 'ભાવના' અથવા 'શુભેચ્છા'ઓ આપણું બચાવું નિરં-
તર રક્ષણ કરવાનું કામ કર્યે જાય છે. તે વિના આપણે જીવવું પણ
મુશ્કેલ થઈ પડે.

આપણને દર પળે જાણવતારા પુરૂષો દરેક દેશ અને દરેક વર્ગમાં થોડાં યા ઘણા હોય છેજ. પરંતુ આપણા જીનેને પ્રત્યક્ષ લાભ પહોંચાડનાર, આપણા સહવાસમાં નિરંતર આવી આપણને સીધી રીતે સહાય કરનાર જોન ધર્મગુરુઓ છે, કે જેમને પુર જોશથી—પોતાની સઘળી શક્તિઓ વડે ધર્મયુક્ત કરવા માટે કંપન મહાવીરે નિર્માણ કરેલી મોક્ષમુખ્યા ગુરુવારથી શરૂ થનારી છે; મન-લગ્ન કે આ પત્રનો આ અંક બરાબર તે શુભ ઠાંકણા પર જ પ્રગટ થાય છે. એથી કરીને હું મહારા આ પત્ર રૂપી કર વડે વીરતા સઘળા સુમત્રોને કર્તવ્ય ક્ષેત્રના જૂઠા જૂઠા ભાગોમાં દાખલ થવી વખતે હર્ષપૂર્વક સત્કાર આપું છું અને એમના તે યુદ્ધમાં એમને સુખપૂર્ણ વિજય મળે એમ ઇચ્છું છું. કમનસીબે આપણી પાસે સઘળા સૈનિકો અથવા યોદ્ધાઓનાં નામોની યાદી તૈયાર નથી તેથી દરેકની હીલચાલની નોંધ રાખવાનું જની શકશે નહિ; તથાપિ સમુ-ચ્ચયે આપણે જેઈ શકીશું જરા કે, કોણ કોણ પ્રદેશમાં ક્યા ક્યા સૈનિક કેટલો વિજય કર્યો.

સામાન્ય રીતે હરપોક લોકો પણ જન્દારે યુદ્ધક્ષેત્રમાં જાય છે અને રણરાગના લક્ષ્યાર લેખના કાનમાં પડે છે તદ્દારે લેખને શ્રીય સ્મરિ આવે છે અને ‘મરવું કે મારવું’ એવો નિશ્ચય બાંધતા નેઓ સ્વભાવના જ પ્રેરાય છે. તેવીજ રીતે સામાન્યતઃ પ્રમાદી એવા ઘાટ સાધુ હોય તે પણ આતુર્માંસમાં પોતાની આતરક શ્રાવક-આવિશ્વતી દર જોઈને અને લેખને મ્હોટે પોતાની પ્રથંસાના અવાજ નિરંતર નીકળતા સાંભળીને લેખને અવનવો જુસ્સો આવવો જ જોઈએ અને એ જુસ્સાને લીધે “કાંઈક સુદૃઢ ઓણના આતુર્માંસમાં

જરૂર કરવું જ, નહિ તો ફરી આ ગામનું મ્હોં જોવું નહિ ” એવો નિશ્ચય તે વીરસુંભદ્રો કરે તો એમાં કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી.

જે આતુર્ભાસમાં આખી પૃથ્વી તાજા લીલા રંગમ રસમોળ કરેલો વાઘો પહેરી આનંદમાં મહાલતી જોવામાં આવે, જે આતુર્ભાસમાં કુદરત પણ આઠ માસ સુધી અહીંતહીંથી વરાળ રૂપે એકલું કરેલું પાણી એક સામટું વર્સાવવાની ઉદારતા બતાવે, જે આતુર્ભાસમાં જમીન પણ ખેડૂતનો માર ખમવામાં પુન્ય સમજીને મારનારને ઉલટું અનાજ આપવા તૈયાર થાય, એવી આ આતુર્ભાસની મોસમમાં જૈન સંઘ જન્મળ મુકી જેરા ધર્મરૂપી આનંદમાં મહાલવા, આઠ માસ સુધી બચાવેલું ધન છૂટે હાથે પરોપકારી કાર્યમાં ખર્ચવા, અને સાધુ રૂપી ખેડૂતના વચનરૂપી મારને ખમીને તહેમના પ્રત્યે ઉલટી વધારે ભક્તિ બતાવવા ન ઇચ્છે તો એમના જેવું નસીબનું કુટુંબ જીવનું કોણ હોઈ શકે ? ચોમાસામાં પણ જવાસો બળતો જ રહે એમાં જીવન કોનો દોષ—સિવાય કે પોતાના કર્મનો ?

જે કાંઈ ધર્મ સંબંધી ઉદ્યમ કરવો હોય તે પ્રાયઃ આતુર્ભાસ માં જ વધારે સારી રીતે થઈ શકે. માટે મુનિઓએ અને ડોન્ડરન્સ આદિસે આ ‘મોસમ’નો એક ક્ષણ જોડેલો પણ ટાઇમ—એક ‘સમય’ માત્ર પણ પ્રમાદમાં ન ગાળતાં એકેક મીનીટને કોઈ નહિ ને કોઈ સુદૃઢ, સુશબ્દ કે સુવિચારથી શણગારવાને પુરતું લક્ષ આપવું જરૂરનું છે, એમ ભાર દબને સૂચવવા હું રજા લઉં.

જે જે ધર્મચોક્ષાઓ આ સુદ્ધમાં દાખલ થયા છે તહેમની સામે કેટલું વિશાળ કર્તવ્યક્ષેત્ર પડ્યું છે તે આપણે તપાસીશું. ધર્મના ચાર રસ્તા શ્રી વીરે દર્શાવ્યા છે: દાન, શીલ, તપ અને ભાવના. આ

ચારમાં એકંદર રાસોનો સાર સમાધ જાય છે; સરકારના કાયદા, વિદ્વાનોની વિદ્વતા, સાધુઓની સાધુતા સમજાવે એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. એ ચારને અંગે શું શું કામ ચાતુર્માસમાં કરવાનું છે તે આપણે અત્રે વિચારીશું.

પ્રથમ દાન: ચાતુર્માસમાં ઘણી પ્રકારનાં દાન થતાં આપણે જોઈએ છીએ. કોઈ દહાણી પ્રભાવના કરીને એ રસ્તે ગુરુભક્તિ બતાવે છે. કોઈ સંઘ જમાડશે અને કોઈ સંઘ કહાડશે, થોડાએક શુદ્ધિશાળી પુરુષો જૈનશાળા કે પુસ્તકશાળા ખોલાવશે અને કોઈ રથાનંદ ખાતે એક ધર્માદા પેટી કાયમ કરાવશે. આ સર્વ દાનના જ રસ્તા છે. અને વીર શાસન ૨૪૩૬ વર્ષનું જનું—પુરાણ થવા છતાં એના અમલદારોના માન ખાતર આજ આટલે વર્ષ આટલું પણ થાય છે એ ખુશ થવા જેવું છે. પરંતુ આપણે આજે ક્યા જમાનામાં વસીએ છીએ તહેનો કાંઈક ખ્યાલ કરીને જો ખર્ચ કરીએ તો તેનું તે ખર્ચ વધારે સાફ દ્રવ્ય આપે. મારે હવે સાધુ મુનિ-રાજોના માનમાં પૈસો ન ખર્ચતાં સાધુ મુનિરાજ જે સંઘસેવાનાં કામો સૂચવે તે પાછળ તે પૈસો ખર્ચવાની જરૂર છે. સાધુ મહાત્માઓએ તો ઘર છોડ્યું, કુટુંબ છોડ્યું, પૈસો છોડ્યો તે સાથે જ માન પણ છોડી જ દીધું છે; એટલે એમની પ્રશંસાનાં ગીતો ઉપાશ્રયમાં આવતી કાંઈ જરૂર રહેતી નથી, તેમજ હેમના માનમાં દહાણી પ્રભાવના અને રથાંગીવસત્ર ગચ્છ જમાડવાની પણ જરૂર રહેતી નથી. જો તહેમનાં સૂચવેલાં ધર્મકાર્યો યાદ રાખીને તે પાછળ ખર્ચ કરવામાં આવે તો તે મહાત્મા પુરુષોના હૃદયમાં વધારે આનંદ થાય અને સંઘની ભક્તિ પણ વધારે સારી રીતે બચ્છ કહેવાય. દરેક દરેક

ગામમાં, એક જૈનશાળા, એક પુસ્તકસંગ્રહ અને એક યુવક-મંડળ એ ત્રણની સ્થાપના થાય તો જ એ સંઘ ભગતો હોવો રહે. અને એ ત્રણની સ્થાપના માટે જોઈતો ઉપદેશ કરવો તે સાધુજીનું કામ છે; બંદોબસ્ત કરવો તે શ્રાવકોનું કામ છે.

18-7-10.

(૨)

જૈન ધર્મ એ કોઈ ‘વાડો’ નથી, ‘મત’ નથી; એ એક અંધુમંડળ (Brotherhood) છે. જ્ઞાન, હૃદયશુદ્ધિ અને પરોપકારના પ્રચાર માટે એ એક ‘મંડળ’ છે અને ચિંતામ્બર, દીગંબર એ વગેરે તેની શાખાઓ છે, કે જેમણે કોઈ એક બીજાથી ભિન્ન ઉપદેશ આપવાનો નથી પણ કામની વહેંચણી કરી અમુક જોખમદારીઓ પોતાને શિર લેવાની છે. દરેક સંપ્રદાયના મુનિઓને માથે તે જ્યાં જ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં પ્રકાશ પાડવાની જોખમદારી સુકાયેલી છે. તે જાણે કે હું અંહી નીરાંતે ચાર માસ આરામમાં ગુજરું, તો શ્રી વીર ભગવાનની દૃષ્ટિમાં તે મહાન અપરાધી અને તિરસ્કારને પાત્ર ગણાશે. એણે તે ગામની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ત્યાંના લોકોમાં કયા ગુણો છે, કયા અવગુણો છે, તે ગુણોને કેવી રીતે વધારે પ્રકાશીત કરી શકાય અને તે અવગુણોને કેવી રીતે દૂર કરાવી શકાય, એ બધી બાબતોનો તેણે વિચાર અને મનન કરી ચાર માસ સુધીની પોતાની સ્થિરતા દરમિયાન કરવાના કામનું એક કાર્યક્રમ (Programme) તૈયાર કરી તે સુખમ વર્તવાને તૈયાર થવું જોઈએ. દાખલા તરીકે એક અમદાવાદ

શહેરમાં જે સ્થાનકે જે સમુદાયના મુનિવરો ખીરાજો છે એમ ધારો. ધારો
 કે તેઓ તદ્દન નવા જ છે, પણ તપાસ કરતાં હોમને જણાશે કે અહીં
 દરીઆપરી સંઘ અને છટ્ટેટી સંઘ એ જેના મગ જૂઠા જ રહેકે
 છે; અને દરીઆપરીમાં પણ એ પક્ષ છે. અહીં કોઈ દમવાળી જોતશોળા
 નથી, પુરતકશાલા મુદ્દલ નથી, સભા તો કોઈ જતની નથી. એક
 ઉમંગી ગૃહસ્થે એક શ્રાવિકાશાળા ખોલી છે હોને પણ ઈર્ષાળુઓ
 તોડી પાડવા જેવું કરે છે, તેથી એ સંસ્થાનું કામ સંતોષમનક
 ચાલતું નથી. બન્ના આગળ ચાલો; વધુ વસ્તુસ્થિતિ તપાસો. અહીં
 અમુક શ્રીમંતો છે અને બાકીનાઓ પણ સુખી છે. પૈસા ખર્ચવાનું
 કોઈએ શિક્ષણ આપ્યું જણાતું નથી. ગરબ જમે છે અને દલાણીઓ
 થાય છે. નાતમાં પુષ્કળ ક્ષેપ હોવાથી કોઈ જતનું ધારાધારણ
 રહેવા પામ્યું નથી. જોન ધર્મના તત્વને સમજનારો—કંડો અભ્યાસી
 અહીં એક પણ આવક નથી. હજી આગળ ચાલો. વૈષ્ણવોની
 કન્યા ન મળવા છતાં વૈષ્ણવોને કન્યા આપવામાં ઉત્તરી 'ખાનદાની'
 ગનાય છે; પત્રાળીમાં જમણુ થાય છે; એક ઉપર ખીજ સ્ત્રી કરવાનો
 રીવાજ જોરથી ચાલે છે; ઝાલાવાડનો 'ગોળ' અને જુનરાતના
 ગામડાનો 'ગોળ' થવાથી કન્યા મેળવવાની મુશ્કેલી અહીંના ગરીબ
 વર્ગને પડવા લાગી છે. હવે શહેરની પોતાની વસ્તુસ્થિતિ તપાસો.
 મોટું આપારતું ગચક છે. કાઠિયાવાડ, ખારવાડના કેટલાક જૂએ
 મરતા જેનોને સારી રીતે કેટલો આખી શહે એવું શહેર છે. કેળવણીની
 સગવડ ધારીજ સારી છે. દુત્તર તેમજ સાહિત્ય જાનેની તાલીમ
 માટે અનેક સંસ્થા, કોલેજો, પબ્લીક લાયબ્રેરીઓ છે; છતાં સ્થાનક-
 વારી જેનોમાં શિક્ષણ મુદ્દલ નથી. ઉત્તેજન આપનાર ન હોવાના.

મગળે ગુજરાતના ગામડાના ચાલાક છોકરાઓ, ગામડાં ઉજ્જડ થતા જતા હોવાથી, અહીં આવી ૫-૭ રૂપૈડીની ગુલામી શોધતા નજરે પડે છે. અરેરે, શું ત્યાગી થતા હશે હૈમને પોતાનાં સંતાનોની આવી દશા માટે કંઈ જ નહિ થતું હોય ? મહેને આ લખતાં આંખમાંથી અશ્રુ પડે છે. તો શું મહારા પૂજ્ય પુરુષો 'દુનિયા ત્યજી' એટલે 'પ્રેમ'ને પણ-દયા'ને પણ ત્યજી બેઠા એમ કદાપિ થઈ શકે ? એમજ જો જોઈને મુનિઓ માનતા હોય તો હજી તેઓ 'પ્રેમ' નો અર્થ જ સમજ્યા નથી. 'પ્રેમ' અને 'સ્નેહ' એ બે તદ્દન જુદી વાતો છે. 'પ્રેમ' છે તે સુગંધી અત્તર છે, કે જે સુગંધ ઘણી આપવા છતાં કપડાને બગાડતું નથી; 'સ્નેહ' છે તે સુગંધ થોડી આપી પાછળથી ગંધાય છે અને વળી કપડાં ચીકટાં કરી બગાડે છે. 'સ્નેહ' એક વિકાર છે, 'પાપ' છે; 'પ્રેમ' એક ઉચ્ચ ખવાસ છે, આત્માનો સ્વભાવ છે. શ્રી મહાવીરમાં 'પ્રેમ' ન હોત તો પોતે તરેલા હોવા છતાં આપણા માટે શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરત જ નહિ. 'પ્રેમ' તે જ જગતનું જીવન છે. પ્રેમમાં સ્વાર્થ, બદ્ધો કે માનનો લેશ માત્ર પણ સંભવ હોઈ શકે નહિ, તો પછી ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાનો તો છાંયે પણ શાનો હોય ? જેમાં તે છે તે પ્રેમ નથી; તે તો કદાપિ 'સ્નેહ' હોય. એ 'પ્રેમ'નો જ સિદ્ધાંત છે, કે જે જોઈને સાધુઓને બીજા જીવોના સુખ અને સહીસલામતી ખાતર જ, અનેક સ્વાક્રીષ્ટ શાકભાજી અને ધગધગતા ગ્રીષ્મમાં પણ ઠંડા જળનો ઉપયોગ કરતાં અટકાવે છે. એ 'પ્રેમ' નો જ સિદ્ધાંત છે કે જે સદૈવ કરતા રહી જગાએ જગાએ જ્ઞાનપ્રકાશનો પરમાર્થ કરવાની જેમને માથે ફરજ નાખવામાં આવી છે તેવા મુનિઓને પણ

ચાતુર્માસમાં ચાર માસ એક જગાએ રહેવા ફરમાવે છે, અને તે
 વખતે પણ તપ કરવા ફરમાવે છે. કેવો 'પ્રેમ'મય ધર્મ ! અને તે
 છતાં આજે અમારા સાધુઓ 'પ્રેમ'માં જ પાપ સમગ્ર આવકોના
 ઉદ્યતી વાતથી દૂર નાસતા ફરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય ! હું કમુદ્ર
 કરીશ કે 'પ્રેમ'નો પાઠ ભણુવા જતાં 'સ્નેહ'માં કે 'હિંસા'માં
 ન ઉતરી જવાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. પણ તે તો
 ખુદ્દુ છે કે જેઓ જોખમદારીભર્યું કામ ઉઠાવે તેમણે હિતાહિત
 વિચારવાની શક્તિ અગાડથી હાંસલ કરી લેવી જ જોઈએ; નહિ
 તો પછી ધર્મ-અધર્મ વચ્ચેનો તફાવત ન સમજી શકવાથી ધર્મને
 બદલે અધર્મ આવરી જાય જ. અજ્ઞાન રાજ જેવું પ્રજાને બીજું
 દુઃખ હોઈ શકે નહિ. આ પ્રમાણે ચાતુર્માસીય સ્થળની વસ્તુસ્થિતિનો
 ચોતરફથી હું અભ્યાસ મુનિઓએ કરવો જોઈએ અને પછી
 પોતાની શક્તિ, જ્ઞાન, લાગવગ વગેરેનો ખ્યાલ કરી આ બધાં પંક્તિ
 કર્મ કદ બાબતનો સુધારો જોણુના ચાતુર્માસમાં પોતે હાથ ધરી
 શકે તેમ છે તે વિચારવું જોઈએ. અને એ નિશ્ચય કર્યા પછી એ
 રસ્તે કામ કેવી રીતે કરવું તેની યોજના જોડવડી જોઈએ. કાષ્ઠ
 દ્રાવ્ય આવકોને પોતાના મહંગાર બનાવી લેવા, કેવી રીતે ઉપદેશ
 દેવો, ગૃહસ્થમાં શું હીલચાલ કરવી અને ખાનગી રહે શું હીલચાલ
 કરવી એ સર્વ મુદ્દાપર એકાંતમાં ચિંતન કરી 'કાર્યક્રમ' જોડવડો
 જોઈએ. આ પ્રમાણે ચતા પ્રયાસોની વળી પાછી એક 'કાયરી'
 અથવા 'દેધ' રાખવી અને પોતાના પછી જે સાધુ એ જગાએ
 ચાતુર્માસ કરવા પધારે તેમને પોતાનાથી થયેલા અને અધુરા
 રહેલા કામોની યાદી સોંપી ગાકીનું પુરું કરવાની બક્ષામણુ કરી જોઈએ.

સંઘ કે દેશને સુધારવાનો એ જ રસ્તો છે. 'છુટું છુટું' કરાયલું કામકાજ ધોવાઈ જાય છે.

25—7—10

(૩)

મહાત્મા જ્ઞાનમયુદ્ધે 'મહાવંશ સૂત' માં અસરકારક રીતે કહ્યું છે કે: "હે શિષ્યો ! ધણા પુરૂષોના કલ્યાણને ખાતર, મનુષ્ય જાતિના બલારને ખાતર, જગત તરફ દયાને વાસ્તે ત્હમે અહીંથી જનઓ અને દેશોદેશ વિચરો. જે શિક્ષણ આદિમાં પ્રકાશિત છે, મધ્યમાં પ્રકાશિત છે અને અંતમાં પણ પ્રકાશિત છે ત્હનો શબ્દશઃ તેમજ અર્થ સહિત ઉપદેશ આપો. એવા ધણા મનુષ્યો છે કે જેમના જ્ઞાનયક્ષ્મ અજ્ઞાનથી થોડાં જ છવાયલાં હોય; તથાપિ જો ત્હમને આ શિક્ષણ ન કહેવામાં આવે તો તેઓ મુક્તિનો માર્ગ કદાપિ અહણ કરી શકે નહિ. તેઓ શિક્ષણ સમજશે અને અંગીકાર કરશે. માટે તેઓના કલ્યાણને સાર દેશોદેશ વિચરો !"

કેવા દયામય શબ્દો ! પરાંપકારના રંગથી રસગ્રસ્ત થયેલો કેવો આદેશ ! ખરું જ છે કે આ જગતમાં ધણાએક પુરૂષો તો એવા છે કે જેઓ મોક્ષના અધિકારી હોવા છતાં ત્હમને કાંઈ જ્ઞાન આપનાર ન મળે તો મોક્ષનાં સ્વપ્ન દૂર થઈ જાય છે. દારૂખાનું તૈયાર પડ્યું હોય પણ ત્હની આગળ સળગેલી દીવાસળી ન લાવવામાં આવે ત્હાં સુધી તે દારૂખાનું કાંઈ કરી શકે નહિ. ધણાએ આત્માર્થી પુરૂષો ગામડાંમાં અને શહેરોમાં, અપોત્તરામાં અને ઘરોમાં, બજારમાં અને

મંદીરોમાં એવા જિજ્ઞાસુ છે કે જેઓને એકાદ તત્ત્વનું ઉપદેશક મળી જાય તો તેમને એકો પાર થવામાં કાંઈ વાર ન લાગે. પરંતુ એવો ઉપદેશક ન મળવાથી ધણાએ ભવ્યોનું ‘ધમ્યું સોનું ધૂળ મેળે છે.’ અને એટલા જ માટે દહેવું પડે છે કે, મુનિ વર્ગે એમ નથી સમજવાનું કે આપણે ચાર માસની નિરાંત પામ્યા છીએ. આઠ માસ ગામોગામ અને ચાર માસ એક ગામમાં રહીને તેમણે એકજ જાતનું કામ-લોદાનાં જ્ઞાનચક્ર ખોલવાનું કામ સતત કર્યા કરવાનું છે. આઠ માસ દરમ્યાન એક ગામમાં લાંબો વખત થોભવાનું ન હોવાથી માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ દરજ્જા તેમને શિર આવી શકે; પરંતુ ચાર માસ તો એક જગાએ સ્થીરતા હોવાને લીધે માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ દરજ્જા નહિ પણ લોદાની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી તે સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારી શકાય એ જાણતો વિચાર કરી ધોરણસર (Systemetic) ઉપદેશ કરવાની દરજ્જા તેમને શિર સમજવાની છે.

ત્યાગી વર્ગ તરફ જે અતુલ ભક્તિભાવ રાખવાનું તમામ ધર્મશાસ્ત્રોમાં દરમાવેલું છે તે કાંઈ અતિશયોક્તિ ભર્યું નથી. એ વર્ગના મદાશયોની નેટલી ભક્તિ દરાય તેટલી થોડી છે. અને તેનું કારણ માત્ર તેઓતો આત્મભોજનો ગુણુ છે. તેમના જપ-નપ માટે કાંઈ આપણે તેમને પૂજતા નથી; તેમની આકરી દિયા માટે કાંઈ આપણે તેમને “તરણુ-તારણુ દેવ” કહેતા નથી. એ બધા પરિશ્રમ તો એમના પોતાના સ્વાર્થ માટે છે-એમની આત્મસિદ્ધિ માટે છે. અને એક માણસ કસોડો રૂપીઆ મેળવે તેથી તેના પડારીઓ કે તોડારને શું લાભ છે? પણ જે હજારપતિ પોતાના તોડારને કે

પડોસીઓને પોતાની આમદાનીના પ્રમાણમાં કામે લાગતો હોય—
ઉપયોગી થઈ પડતો હોય તે હજારપતિ તરફ તે લોકો પ્રેમ, માન
અને ભક્તિની લાગણીથી આપોઆપ જશે; અને એ જ ખ્યાલથી
આપણા શાસ્ત્રકારોએ પણ સિદ્ધ પ્રભુને વંદન કરવા પહેલાં-ઉપદેશ
રૂપી લાભ આપનારા અરિહંત પ્રભુને વંદન કરતાં આપણને શીખ-
વ્યું છે. એટલે ત્યાગી વર્ગ તરફ જે કારણથી આપણે બહુમાન
અને ભક્તિ બતાવવાની છે તે હૈમની ઉગ્ર તપસ્યા માટે નહિ પણ
તેઓ આપણને અંધારાના લોંચરામાંથી ખેંચી કહાડીને પ્રકાશમાં
લાવી મુકે એ હૈમના પરોપકાર માટે જ આપણે ભક્તિભાવ
બતાવવાનો છે. આપણે તો એક કૃપણ શ્રીમંત કે જે લાખોની
કિંમતના ઝગઝગતા હાર પહેરીને જે ઘોડાની બગીમાં ફરતો હોય
છતાં આપણને ભુખે મરતા જોઈ શકતો હોય તેવા કૃપણ શ્રીમંત
કરતાં, એક સખી ગરીબ માણસ કે જે પ્રાતઃકાળથી સધ્યા સુધી
અનાજના થેલા ઉઠાવી ઉઠાવીને મહીને દસ રૂપિયા રળતો હોય.
અને હૈમથી પાંચથી પોતે સંતુષ્ટ રહી, જે માણસો થેલા ઉપાડવાનું
પણ કામ ન કરી શકતા હોય અને ભૂખે-દુઃખે રીયાતા હોય હૈમને
બાકીના પાંચ વહેંચી આપતો હોય તેવો તે સખી મજૂર વધારે
પૂજ્ય છે-વધારે અર્થનીય છે. જે સાધુઓ જાનના ઉદ્ધમને બાળુએ
મુકી, “માત્ર મહાઈ જ કલ્યાણ કરે; દુનિયામાં કોઈ કોઈનું નથી”
એવા સ્વાર્થી ખ્યાલથી માત્ર તપસ્યા અને ક્રિયામાં જ મગ્યા રહે
તેવા સાધુઓને આપણે દૂરથી વખાણીશું ખરા પણ તેઓ તરફ
ભક્તિભાવનો ઉમળકો સ્વભાવતઃ આપણા હૃદયમાં નહિ આવી
શકે. સ્નાત્કાવિક પ્રેમ અથવા ઉમળકાનું મૂળ તો પરોપ-
કારમાં છે-સ્વાર્થત્યાગમાં છે—આત્મભોગમાં છે, અને જેઓ

દુનિયાને વોશીરાવવા છતાં ‘અપ્પાળં વોસિરામિ’ એમ ન કહી
 શકતા હોય અર્થાત્ આત્માને વોશીરાવવાનું ન શીખ્યા હોય તેવા
 ત્યાગીઓ જ્ઞેન દૃષ્ટિએ કે બીજી કોઈ દૃષ્ટિએ પરમપૂજ્ય-સંપૂર્ણ
 ભક્તિને પાત્ર કેમ બની શકે? જેઓ દુનિયાને સ્વાર્થી કહીને દુનિયા-
 ના લાંબા હાથ કરીને ભમતા દુઃખી માણસોથી પણ દૂર નાસે
 એમના હૃદયમાં પગેપકાર અને પ્રેમ કેટલો હોય શકે? અરેરે,
 દુનીયા સ્વાર્થી છે એમ બહુનીને લેને ત્યજનારાઓ પોતે પણ પાછા
 સ્વાર્થમાં પડી જાય છે। ખર્ચીત દુનીયા સ્વાર્થી છે-અને તે સ્વાર્થી
 છે એટલા માટે જ નિરસ્વાર્થ-અરે સ્વાર્થનો ભોગ આપનારા
 ‘ત્યાગી’ નામના વર્ગની હયાતીની જરૂર પડી છે. છોકરા તોફાની
 છે માટે જ પિતાએ લેમની વધારે સંભાળ રાખવી જોઈએ છે.
 સફેદી ચંચળ છે માટે જ હરવડી લેની ખગર રાખવી પડે છે.
 દુનીયા સ્વાર્થી છે માટે જ ‘દુનીયા પાર’ના ત્યાગી મહા-
 ત્માઓએ પ્રેમથી રસબસ થઈ દુનીયાપર ઉપકાર ઉપર
 ઉપકારનો બોલો નાખી દેઈ લેમને સ્વાર્થ ત્યજવાનો પાઠ
 આવી આડકતરી રીતે શીખવવો જોઈએ છે. તેઓ જ જે
 ઉપાશ્રયમાં પડ્યા રહે, દિવસે ઉંઘવાનું મન કરે, રાત્રે પાણુ પાંચ
 માણસોને તથા સમજાવતાં યાદી જાય અને મચ્છરદાનીવાળા, પાટના
 બનાવેલા પત્રોમાં પોદી જવું પસંદ કરે તો સ્વાર્થની આગમાં
 નખથી તે શીખા મુધી જળી રહેલી આ જિયારી દુનીયા દુર્લભ
 વસ્તુ દરેકે? લેમને સ્વાર્થ-ન્યાયનો પાઠ બીજી કંઈ નિશાળમાં
 શિખવાનો પ્રયત્ન મળશે? લાંબા ઉપવાસ અને આકર્ષી ક્રિયાઓને
 જે ‘તપ’માં ગણાય નો ‘જ્ઞાનાભ્યાસ’ પાણુ તપજ છે અને તે
 ઉંચામાં ઉંચી પ્રતિભા તપ છે. ઉપવાસમાં જે કંઈ કંઈ પડે છે

તે કરતાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં વધુ કષ્ટ પડે છે અને જ્ઞાનદાનમાં એથીએ વધુ કષ્ટ પડે છે. મહીનાનો ઉપવાસ કરનાર મહાશય બીજે કે ચોથે દિવસેથી પથારી પાથરીને સૂઈ રહેશે અને જેમ તેમ દિવસો વ્યતીત કરી 'માસખમણ' પુરૂં થયું એમ કહી મનમનામણાં કરશે. પણ જ્ઞાનનો તપ કાંઈ એક માસે પુરો થતો નથી; તે તો વર્ષો સુધી લંબાય છે અને તેટલો બધો વખત લેને રાત્રીના ૪-૫ કલાક સિવાય વધુ ઉઘવું પાત્રવતું નથી. લેને વખત નકામો. 'મારવો' પાલવનો નથી. પણ 'સમય'—'સમય'ની જનગૃતિ રાખવી પડે છે. મગજ રૂપી લેનો 'કંમેરાનો કાચ' તદ્દન સાફ રાખવાને લેણે અહો-નિશ સાવધાન રહેવું પડે છે. ભૂખ્યા રહેવાનું એકલું દુઃખ ખમનારને જેવી રીતે પડ્યા રહેવાનું મળે છે તેમ આને નથી મળતું. મગજની 'મીઠ' અહોનિશ ચાલવાથી કેટલીકવાર તેમાં જે પીડા થાય છે લેનો ખ્યાલ બિચારા જ્ઞાનતા ઉઘમથી અગળ્યા માણસો શું સમજી શકે? તે તો જેઓ સહવારથી રાત સુધી અનેક જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનાં કામોમાં દૃઢપણે મજૂરી કર્યા પછી જન્મવા ઉઠતી વખતે જે હોયે માથું કુટીને માથાને 'સાના' ઉપજવતા હોય અને ચક્કર આવવાથી રાત્રે પડી જતા હોય લેમને જ ખબર પડે. અને શું આ તપ ત્વમારી લાંબણો કરતાં ઓછો ઉતરે કે? અરે, ભૂલા ભમનારા મનુષ્યો! ત્હમે જાણી બુઝીને દુનીઆને ભૂલમાં ન નાખો. સૌથી મહોરો તપ જ્ઞાનનો છે; માટે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનો તપ કરો અને સર્વને તે પ્રકારના તપનું માહાત્મ્ય સમજાવી અરે રસ્તે ચઢાવો. જ્યાં સુધી કાન, આંખ અને વિચારશક્તિ છે ત્યાં સુધી જ જ્ઞાન મેળવી શકાશે; પછી—પા.પા. વર્ષની આ મુસા-

ફરી પછી એક રતી જ્ઞાન એક કરોડ રૂપીઆ સાટે પણ નહિ મળે; અને તે આત્મા 'જ્ઞાન'મય છે એ ભગવદ્વાક્ય તદ્દમે માનતા હો તો મોક્ષ એજ જ્ઞાન છે અને સાધવાનું જે કંઈ છે તે પણ જ્ઞાન છે અને ધર્મ માત્ર જ્ઞાનમાં જ સમાઈ રહ્યો છે એ વાતમાં શ્રદ્ધા રાખો; અને એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સંધ્યાકાળે કોપ કે શ્રાવકોના કોપ વહોરવો પડે તો હસ્તે મુખડે તે વહોરો; એવા તે જ્ઞાન માટે આવા અનેક જન્મ લેવા પડે તો ખુશીથી લેવો; એવા એ જ્ઞાન માટે આહાર અને નિદ્રા ધરાવે મુકવાં પડે તો પ્રસન્ન વદને તેમ પણ કરો. પણ તે જ ઉચમ કરો, તે જ 'ધર્મ' આવરો; અને એવું જ્ઞાન જેમ જેમ મેળવતા જાઓ તેમ તેમ લેવું દાન પણ ખીમતે કરતા જાઓ, કે જેથી તદ્દમારાં 'જ્ઞાનાવરણીય' કર્મનાં પડળ દૂર થઈ તદ્દમારાં આંતર્યક્ષ આપોઆપ ખુલે (તદ્દમને *intuition* થાય) અને તેથી ગોળવા-વાંચવાની મહેનત વગર જ આપોઆપ સર્વ જ્ઞાન આપડી જશે. હકીકત તો બહારથી રળવી પડે છે; અને તપ પણ જેટલો શક્ય એટલો જ લાભ છે; પણ જ્ઞાન તો આત્માનો સ્વભાવ જ હોવાથી તે સ્વભાવની બક્ષિ કરનારાં માણસ થોડી મહેનતે પણ સિદ્ધિ મેળવી શકે છે; કારણ કે તે લેવે બહારથી લાવવું પડતું નથી પણ અમુક મહેનત પછી ઠાંકણું ઉઘડી જાય છે અને નીચેથી આપટ દ્રવ્ય નળરે પડે છે ! અરેરે, આવા અનેકગણું ફળ આપનારાં વ્યાપારને બહી આડી અવળી આગપંખાગમાં પડનારાં પ્રાણીઓ કેટલી બધી દયા ખાવા જેવા છે ! આનુર્ભાસમાં જેની શક્તિ નહિ હોય તે પણ કોઠામાં ચોક્કસ ૨-૩ ઉપવાસ કરશે અને પછી રાંડો પાકીને વખત પુરો કરશે; પરંતુ તદ્દમે એવા ૨૫—૫૦ તો આવકો બતાવે

કે જેઓ ઉપવાસથી પણ મોટા અને વધુ લાભદાયક જ્ઞાનના તપ માટે એ દિવસ સતત બેસતા હોય અને આત્માને વિચારશી આંગળીથી ઘસી ઘસીને intuition કે આંતરદ્રષ્ટિ રૂપી વિજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરતા હોય ? અને તદ્દમે એક તો એવો સાધુ બતાવો કે જે પોતાના સૂક્ષ્મ ભક્તિ ભોટીલાંને એ ખરો રસ્તો બતાવતા હોય ? અરે જ્ઞાનની ભક્તિ માટેની જ્ઞાનપંચમી અને ભક્તિની ભક્તિ માટે નિર્માયલી ‘મહાવીર જયંતિ’ માં પણ ઉપવાસ ચતા હશે ખરા; પણ જ્ઞાનનું આરાધન કંઈ જ ન મળે ! ભાવનાઓનું પુસ્તક લઈ તે પર ધ્યાન ધરવાનું કે શ્રી મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર લઈ તે સાથે પ્રેમ બેઠવાનો પ્રયાસ કરવાનું અઘાપિ સુધીમાં કાણે શીખવ્યું ?

ત્યારે હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચાર માટે આતુર્ભાસમાં મુનિવંશેએ શું શું કરવા યોગ્ય છે તે આપણે વિચારીએ. ‘અતિથિ’ એટલે પરોણા તેમજ ‘અતિથિ’ એટલે સાધુ; ચાર માસ માટે પ્રધારેલા ‘અતિથિ’ને ળીજ્ઞઓ સૂઝતા આહાર પાણીથી કે વંદન—નમસ્કારથી સ્વાગત (welcome) કરશે ત્યારે આ સૌ શ્રાવકોથી નહાનો શ્રાવક અર્થાત્ આ લેખક, તે મહાત્માઓને આ ‘લેખમાળા’ વડે સ્વાગત કરશે ! એ માળા ‘સૂઝતી’ છે, જે કે પ્રેમમયી છે માટે ‘સચેત’ છે—અચેત નથી અને તો પણ ત્યાગી વર્ગને તે ‘સૂઝતી’ છે !

1—8—10

(૪)

શારીરિક તપ કરતાં જ્ઞાનનો તપ વધારે ‘ઉપકારી’ છે એ આપણે ગતાંકમાં જોઈ ગયા; ત્યારે હવે સંવાદ એ થાય છે કે

પડશે અને જમીન પણ ફળદ્રુપ હશે તે છેક જ નિષ્કળ નિવડશે ?
 શું પ્રત્ય સાહેબના તે બંને આખા ગુજરાત ખાતે એટલી એક
 પુસ્તકશાળા કરવા પાછળ પાંચ-સાતસો રૂપૈડી પણ નહિ કહાડી
 શકે ? પ્રત્ય સાહેબ કદાપિ કહેશે કે, 'ભાઈ ! અમારે શું ? અમે તો
 ત્યાગી હયા' તો હું કહીશ કે, ત્હમારે શું કેમ ? ત્હમારે જ બધું
 છે. અમદાવાદ કેનું ? લોન્ડનશાહ અને ધર્મસિંહ મહાત્માનું ! અને
 તેની ગાદી અત્યારે આપ સાચવો છો. તે ગાદીના સ્થળે, તે જ
 ગાદીની કીર્તિના રક્ષણાર્થે ત્હારે ચર્ચા કરવા માટે અમુક પુસ્તકો
 લેખતાં હતાં, તે ન મળી શક્યાં તે માટે કેને શરમાવાનું છે ? શું
 ત્હારે ? ના, ના; તે માટે શરમાવાનું આખા સંધને છે. ત્હારા
 ધર્મનું ઉજળાપણું આખી દુનીઆમાં ગતાવવા માટે ત્હારે સાધનો
 લેખે છે-તે નહિ પૈસાનાં પણ માત્ર પુસ્તકોનાં; અને તે પુસ્તકો
 ત્હમે ગાદીના ગાદીકો ન પુરાં પાડી શકો તો પછી ખાતે ક'દાં
 જવું ? 'હું શું કહું ?' એ આપના સમ્બોલું પરિણામ બરાબર
 કાળજીથી લેવા કૃપા કરો. એ જ કલોલ કે જ્યાં આપ હમણાં
 ખીરાળો છો અને જ અમારા સંધની એક વખત વિલાયત હતી
 ત્યાં એકલા મનઘુખભાઈએ પૈસાના જોરથી કેટલું બંગાળ પાડી
 દીધું ? ત્યાં છે તે ત્હમારું પાંચ વર્ષ પરનું બળ, શોભા અને દળ-
 દબો : ત્યાં છે ઉમંગ ? ત્યાં છે ત્હમારું પોતાનું પણ પહેલાં જેટલું
 માનપાન ? સાથી ? માત્ર એક માણસે પૈસા ખર્ચાને, પૈસાનાં પણ
 સંગતનારા ત્હમારા મંત્રોને વટલાવ્યા તેટલા જ માટે. અને હજી
 ત્હમે કહેશો કે "અમે શું કહીએ ?" તો અમારી દશા એવીએ
 સરી મગજને. ખીળઓ ત્હારે દેશમાં પૂજા નિમિત્તે પણ એકલા
 મળી શકે છે ત્હારે અને શું એક 'સંસ્કૃત ગ્રાહ્યેરી' માં વાંગલા

નિમિત્તે પણ એકઠા ન મળી શકીએ ? અને એકઠા મળીશું તો કાંઈક ઉદ્યતા વિચારે કોઈક દિવસ પણ કરીશું. પ્રથમ તો અમારે એકઠા મળવાનું જ ઠેકાણું નથી. અપાસરો તો 'કાટી'ઓનો છે; તે કાંઈ બધાને માટે ખુલ્લો નથી; અને લાઇબ્રેરી તો બધાને માટે ખુલ્લી હોઈ શકે. એક લાઇબ્રેરી સારા પાયા પર ચાલતી હોય ત્યાં કાંઈ કાંઈ પ્રસંગે અન્યધર્મી લોકો પણ વાંચવા આવશે અને એ વખતે ટેમ્પલ પર આપણા ધર્મનાં પેપરો અને પુસ્તકો પડ્યાં હશે તે પણ વાંચવા લલચાશે અને આપણા ધર્મ માટે જે ખોટો મત માત્ર 'હું શું કહું ?' એવું કહેનારા આપણા મુનિવરોના કારણથી જ લોકોમાં બંધાઈ ગયો છે તે ખોટો મત આપોઆપ દૂર થશે. અને એ લાઇબ્રેરીનાં પુસ્તકોમાંથી મંથ ચુંટીચુંટીને મહારા જેવા થોડાક વગરપૈસાના મળુરો કોઈક દિવસ એ મંથ જાહેર પ્રજા વચ્ચે રજુ કરશે તો એ ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘેરોઘેર પૂજશે. બાકી કાંઈ તહમારો અપાસરાઓમાં અન્યધર્મીઓ આવીને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન શીખી જાય એ વાત ૫-૨૫ વર્ષમાં તો બનવી નથી. મહેને આપણી આવી અગત્યની બાબતોમાં ચાલતી બેઠરકારી જાણીને અત્યંત બેદ થાય છે. હાથમાં હીરો છતાં બિલ્લુક તરીકે જીંદગી ગુજારવી પડે છે તે માટે ઘણું જ લાગી આવે છે. વીરાચંદ્ર રાધવજી વિદ્યાવત ગયા અને ત્યાં મૂર્તિપૂજક જૈન ધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે જન્મથી જ મૂર્તિ-પૂજના વિરોધી એવા દેશના વિદ્વાનોને મૂર્તિપૂજમાં પણ ધર્મ મનાવી પોતાના ધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે કેવો ગજબ કે તહમારો ધર્મ, મુદ્દલ વહેમ કે ઢાંગસોંગ વગરનો, માત્ર Self help એટલે 'આપણ'ના સિદ્ધાંતને ચાહનાર; યુરોપ-અમેરિકા-જ્ઞાન જેવાં

દેશોને તદ્દન અનુદ્રુગ અને હૃદય સિક્કાંતોને માનનારો હતાં હિંદુ
 મહાર તે નથી પળાતો એટલું જ નહિ પણ હિંદુમાં પણ તે ધર્મ
 આજે વગોવાય છે,--રે ત્હમારા 'હું શું કરું?' એ શબ્દોને ખાતર
 જ માત્ર વગોવાય છે. અમને ગંદગોખરા કહી લોકો હાંશી કરે છે
 અને તે જોઈ ત્હમે કહો છો કે "હું શું કરું?" આ શું મા-
 આપના શબ્દો છે? આ શું તરણ-તારણના શબ્દો છે? આ
 મહાવીરના મીશનરીઓ! આ લોક-વીરના લડકાઓ! ત્હમે
 બધું કરી શકો તેમ છો. ત્હમે ત્હમારા શ્રાવકોને ભગવાને ખતાવેલા
 આર રસ્તામાંનો પહેલો (દાનનો) રસ્તો ખરાબર શીખવો અને પછી
 જોઈ છો કે હિંદુમાં તો શું પણ વિધાયત, જર્મની, જાપાનમાં
 પણ ત્હમારો ધર્મ પળાતાં શી વાર જાગે છે? જે ધર્મ મહાવીર
 જેવા તીર્થંકરમાં મોહ રાખનારા ગૌતમ જેવા ગણધરનો પણ પક્ષ-
 ખાત નથી કર્યો અને એ મોહ દૂર કરી આપખળ અજમાવ્યું
 ત્હારે જ ગૌતમને કેવલ્ય પ્રાપ્ત થયાનું કહ્યું છે, તે ધર્મના
 તે આપખળના સાગર તુલ્ય ધર્મના આવા હાલ હોય? આવા
 શબ્દો તે ધર્મના ધુરંધરો બોલી શકે? એ ધર્મ સ્વાત્મસંશ્રયના
 સિક્કાંતના પ્રજ્વરા પેલા યુરોપ-અમેરીકા-જાપાનમાં ધેમેધેર શું ન
 પળાય? આ આપણું લક્ષ્યગિંદુ હોવું જોઈએ. ત્હારો ધર્મ કે જે
 દરેક તત્વને 'દુટી' શકે છે, દરેક જગાથી સાર પ્રાપ્ત કરવાનું આદર્શ
 બતાવે છે, જે મુક્તિ આપતે અને હૃદયપરના કાણુને પાતાનું મુખ્ય
 કર્મ બાને છે, જે નકામી 'ક્રિયા'ઓ (Ceremonies) અને
 પ્રજ્વ-પાંકમાં વખન અને પૈસાનો વ્યય કરાવતો નથી, પરંપરા-
 નાન અને આત્મવ્યોત્તિના જ જે ખખ હરે છે એવા ધર્મના

આહોતો ટાટો શો ? માત્ર એ માલ એવો છે એમ ખતાવનાર જ થોડા છે, એ જ વાંધો છે. અને એમ ખતાવનારા વધારે પ્રમાણમાં નીકળે એટલા જ માટે એક સંદ્રષ્ટ લાઇબ્રેરીની મુખ્ય જરૂર છે. કહો, કૃપાળુ દેવ ! આણના ચાતુર્માસમાં તે 'મીશન' આપ બખ-વશો ? કહો, તરણુતારણુ સફરી :જહાજ ! અમને તારવા માટે આટલું હોડીકું સંપડાવશો ?

કમોલથી સીધા તે જ R. M. Roy. મારફત હવે આપણે બ્યાવર (નયાશહર) અને ત્યાંથી મારવાડ જઈશું. મારવાડની વસ્તીના કેટલાકે આંકડા મૂકે મળેલા છે, જે સાંભળી મહારા વાચક મહાશયો ચક્રીત જ થઈ જશે અને તેમ છતાં મૂકે બમણું રડવું આવશે; કારણકે હજારોની સંખ્યા ધરાવતો તે દેશ છેકજ અત્તાનમાં સડમડે છે; ત્યાં જ્ઞાનનું એક ઢીરણુ પણ મોકલવા કોમળે તકલીફ લીધી નથી. કહેવાતા બેચાર મારવાડી ઐજ્યુએટોએ હજી ધર્મના સિદ્ધાંતો જાણવાની પણ દરકાર કરી નથી તો ધર્મના ઉદ્ધારની વાત તો હોમને સૂઝે જ કેમ ? :મારવાડ ! તું ધારે તો આખા હિંદના સાધુમાર્ગી જૈન સંઘનો તહારા પૈસા વડે ઉદય ઉદય કરી શકે તેમ છે. પણ અમે જ અપરાધી છીએ, અમે જ સ્વાર્થી છીએ, અમે બે અક્ષર ભણેલા જ ટુંકી દષ્ટિવાળા છીએ, કે જોને પ્રતાપે તહારે ખુણામાં પડયું રહેવું પડયું છે. તહારા ઉદયમાં અમારો પણ ઉદય છે, એ અમે સ્વાર્થીઓએ હજી વિચાર્યું પણ નથી. ગણપતી દેવની માફક તહારું પેટ ફેવું મ્હોકું છે તે બાબતની 'જીતા' આવના અંકમાં ગાઇશ અને કૃતાર્થ થમશ.

(૫)

તા. ૮ ઓગસ્ટના અંકમાં વચન ઓળખ્યા પ્રમાણે હવે આપણે
 ક્ષેત્રોલથી R. M. Raj ભારત ખ્યાવર (નયાશહર) આવીશું.
 ક્ષેત્રોલમાં આપણું (કાલ્પનિક) જવું ઇચ્છીત અમર કરી શકું અને
 તુરત જ ત્યાં જોન પુસ્તકાલયનો પાયો નખાયો એ જોઈ આપણી હવે
 પછીની માનસિક મુસાફરી વધારે સફળ થશે એવી આશા ખાંધવાનું
 મન થાય છે. ખ્યાવર એ રાજપૂતાનાનું પ્રસિદ્ધ શહેર છે. આપણા
 સ્વધર્મીઓ ત્યાં સારી સંખ્યામાં વસે છે. અન્યથેર કોન્કરન્સ
 વખતે આપણા માનવંતા પ્રેસીડેન્ટ શ્રીયુત બાલમુકુંદજી સાહેબને
 ત્યાં ઉતારીને સંઘે ધાણું સાંઝું આતિથ્ય કર્યું હતું, એવો એ સંઘ
 ઉત્સાહી છે. ત્યાં વળી ઓણુ ઘણી ઉંચી કિંચા પાળવા માટે
 પ્રસિદ્ધ થયેલા અને અન્યધર્મીઓને પણ ઉવદ્યાના ભક્ત બનાવવાની
 શક્તિ માટે મશહૂર થયેલા પૂજ્ય સાહેબ શ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ
 માટેનું આતુર્ભાસ છે. એટલે એનું અને સુગંધ ભળ્યું છે. સેંકડો
 ગામના લોકો દર્શનનો લાભ લેવા અહીં આવે છે અને આખા
 આતુર્ભાસમાં ઓળખા કરશે, જેમની બરદાસમાં શ્રી સંઘ સારી રીતે
 ખર્ચ કરશે અને આવનારાઓ પણ ખર્ચ કરશે. આ સર્વ તકનો
 લાભ લઈને ખ્યાવરની ' ઉવરક્ષા કમીટી 'એ ઉદ્યમ કરવાની
 જરૂર છે. આખા રાજપૂતાનામાં આ એકજ ઉવરક્ષાનું ખાતું છે
 અને તેની પાછે પણ પુરતી રકમ નથી. જે લોકો ઉવદ્યાની
 ખૂબ સૌથી વધારે મોટે અવાજે પાડે છે ત્યાં તે ઉવદ્યાનું
 નામનીયાન પણ ન મળે! શુભરાત-કાઠિયાવાડમાં તે જગાએ
 જગાએ ખાંજરાપોળો છે. રાજપૂતાનાના દયાળુ વૈષ્ણવો, જેનો વગેરેએ

હેમની આજસુધીની બેઠરકારી માટે શરમાવું જોઈએ અને જોણસાથ
 ચોતું અને સુગંધ જેવો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે તો અને તેટલો
 પ્રયાસ કરીને જીવદયાના ચાલુ ખાતાને મજબૂત કરવું જોઈએ. જે
 જે શ્રાવકો બહારગામથી વાંદવા આવે હેમને જો અરજ કરવામાં
 આવે તો તેઓ પૈકી દરેક મનુષ્ય જરૂર કાંઈ નહિ ને કાંઈ એ
 ખાતે આખા વગર ન જ જાય. વળી મહાત્માશ્રીનો ઉપદેશ
 પણ જીવદયાના સંબંધમાં પુર જોશથી થતો રહેશે તેથી લોકોનાં
 મન કુણાં થયાં વગર નહિ જ રહે.

વધારે ઠીક તો એ છે કે સ્થાનકંતી બહાર બે પેટીઓ રાખવી;
 એક પેટી જીવદયા કમીટીના લાભાર્થી અને બીજી રતલામની જૈન
 ટ્રેનીંગકોલેજ માટે. જતા આવતા માણસો બન્ને પેટીમાં યથાશક્તિ
 રકમ નાખશે, તેથી બન્ને ખાતાને સારી મદદ મળશે. ટ્રેનીંગકોલેજ
 એ બીજું કાંઈ નહિ પણ આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો શીખવાનું ખાતું છે.—તે
 એક ‘અપાશરો’ છે—તે એક ‘સાધુશાળા’ છે એમ ઉપમા આપીએ
 તો હરકત આવે નહિ. તેમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ આપણા ધર્મનો
 ઉપદેશ ધણી જગાએ ફેલાવશે. કોઈ કહેશે કે, શું મુનિરાજે નથી
 ઉપદેશ આપતા કે આ વિદ્યાર્થીઓ ધાડ મારવાના હતા ? પણ
 તે બોલવું અનુભવ વગરનું છે. કારણ કે હિંદના ધણા ભાગોમાં
 હજી મુનિરાજેનાં પગલાં થયાં જ નથી. મુનિ થોડા છે અને ગામ
 ઘણાં છે. “દીકરો એક અને દેશાવર ઘણા.” ૭ ગામથી શ્રાવકોએ
 મળને લખ્યું હતું કે અહીં સાધુમહારાજ કૃપા કરી પધારતા જ નથી
 માટે કોઈ શ્રાવકને ધર્મકથા માટે મોકલાવશે તો અમારો ધર્મ
 જગવાઈ રહેશે; નહિતો ધર્મનું નામનીશાન પણ નહિ રહે. મહે

તે જગાએ બંદોબસ્ત કરી આપ્યા છે પરંતુ તે બધી ગોઠવણી
 મદને સંપૂર્ણ સંતોષકારક લાગી નથી; કારણ કે કોઈ આવકમાં એક
 ગુણુ હોય તો પાંચ અવગણુ હોય તેમને વ્યાખ્યાન વાંચવા મોકલવા
 એ મદને જોખમભરેલું લાગ્યું. પરંતુ લાચાર, કોઈ ન મળે ત્યાં
 શું કરવું ? ‘ નહિ મામા કરતાં કહેણો (કહેવાનો-નામનો) મામા
 પંથુ શો ખોટો ? ’ તેમજ જૈન પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે પણ
 શિક્ષકો નથી મળતા. મારે શિક્ષકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરનારી
 આ આપણી ‘ જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ ’ પ્રત્યે આપણી ‘ માતા ’ જેવો
 પ્રેમ રાખવો જોઈએ અને તેની અને તેટલી ભક્તિ કરવી જોઈએ.
 એક તરફથી અગ્રેજ બ્રહ્મણો ધર્મને બૂલી જશે અને બીજી
 બાજુથી સામાયિક—પ્રતિક્રમણ કરનારા ધર્મી ભાઈઓ પણ ધર્મ-
 જ્ઞાનની આગી નિશાળને બૂલી જશે તો અમારો ધર્મ શી રીતે
 આપાદ થશે ? અરે તે કાયમ પણ કેવી રીતે રહી શકશે ? મુનિરાજે
 ગમે તેવા સારો ઉપદેશ આપશે તો પણ તેઓ એકલા શું કરી
 શકે ? ધણાં ગામોમાંથી ધર્મ નાશ પામ્યા પછી ચેતશે તો તે નકામું
 છે. મારે ‘ જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ ’ને દરેક સાચા જૈને-દરેક સાચા
 ધર્માત્મા સાધુએ અને તેટલી રીતે સહાયતા પહોંચાડવી ઘટે છે. અને
 જો આ આતુર્ભાગમાં તેઓ કાંઈ ન કરી શકે તો પછી કોઈ દિવસ
 કાંઈ થઈ શકવાનું નથી. અત્યારે આવકોનાં મન ઉપદેશથી તપેલા
 સોખંડ જેવાં ધર્મા છે તેમના ઉપર હથોડો મારવાથી જેવો ઘાટ
 ઘડવો હશે તેવો થઈ શકશે. સોખંડ હરી ગયા પછી હથોડો મારનારના
 હાથ ટૂંકી જાય તો બન્ને પણ સોખંડ તે; જરાકે વળવાનું નહિ.
 ખરેખર આજકાલના જૈનોનાં (સેવકડું પડેલું) હૃદય સોખંડ જેવાં

અર્થ ગયાં છે. અને સુનિમહારાજે (જે હેમને આરબ-સમારબનો
 હર લાગતો હોય તો જ્યણાથી-ભાષાસમિતિ પૂર્વક) ઉપદેશ દેવામાં
 વિલંબ કરશે તો આપણો ધર્મ લાંબો વખત ટકવો મુશ્કેલ છે.
 કારણ કે અન્ય ધર્મવાળાઓની ધામધુમે અને આકર્ષણ વધતા
 જાય છે. અને આપણે જેક જ જૂણામાં પડતા જમએ છીએ. તે
 કીક નહિ. આ બધું અને આથી હજાર ગણું જ્ઞાન મહાત્માશ્રીમાં
 વિદ્યમાન છે; તેઓશ્રી મહારા જેવા હજાર પત્રકારોને શીખામણ
 આપે તેવા છે. આપણે તો હેમને અરજના રૂપમાં વિનંતિ માત્ર
 કરી શકીએ. છોકરાને ધોતી જેમએ તે વાત બાંધ જાણે તો છે;
 છતાં છોકરાએ તે માગવી પડે છે. તેમ અમારા ઉદય માટે શું
 જેમએ છે તે બાબત મહાત્માઓ જાણે તો છે, છતાં અમારે માગવું
 તો જેમએ જ. માગ્યા વગર તો સગી : મા પણ પીરશે નહિ :
 હવે ઓણના ચાતુર્માસમાં આ માંગણી કરી છે તો ભાણામાં કેવીક
 મીઠાધઓ પીરશાય છે તે જેમશું !

અહીંથી આપણે મારવાડનાં મુખ્ય શહેરો જેવાં કે પાલી,
 જોધપુર, બીકાનેર વગેરે સ્થળે જમએ. કેવી એ બેહાદુરોની ભૂમિ !
 કેસરીઆં કરનારા જખરા પુરૂષો આ ભૂમિ પર થયેલા. કોડોપતિ
 આ ભૂમિમાં વસેલા. મહાન સતીઓ અહીં થઈ ગઈ. આજે એ
 ભૂમિ સર્વ લોકોની મસ્કરીનો વિષય થઈ પડ્યો છે. જોનોગ્રાફના
 “ રેકર્ડ ” માં જે ગીતો ઉતારવામાં આવ્યાં છે તેમાં પણ “ ઓ
 મારવાડી ! ખેસી જા ! ખેસી જા ! ” એવા શબ્દો બોલાય છે !
 મતલબ કે એક તુચ્છ પ્રાણીના તરફ જેવી દૃષ્ટિથી જેવામાં આવે
 એવી દૃષ્ટિથી આ ભાઈઓ તરફ લોકો જેવા લાગ્યા છે. શાથી ?

માંવં એટલા જ ખાતર કે હિંદની કીર્તિ વધારવા માટે લાંગા વળત મુખી દેશરીઆં કરી કરીને હમણાં તેઓ થાકી ગયા છે તેટલા માટે એમનામાં હમણાં પ્રમાદ, અજ્ઞાન, દુષણના દોષોએ ધર ક્યું છે અને તે શત્રુઓને મારી કહાડવામાં લેમના પોતાનામાં હવે શક્તિ રહી નથી અને બીજાઓ લેમને તે યુદ્ધમાં મદદ કરતા નથી તેટલા માટે.

મારવાડ ઘણો વિશાળ દેશ છે. ત્યાં વસતા સાધુનાર્થી જોડોનાં ધરની જે સંખ્યાના અડમ્મણ મળે મળ્યા છે તે ઉપરથી જ એના વિશાળપણનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

બોકાનેર	૨૦૦૦	કુચેરા	૩૦૦	રાહીટ	૧૧૦
મેમણુર	૧૫૦૦	દેશગાંઠ	૩૦૦	ખીચંદ	
નયાગપુર	૮૦૦	બીનાસાર	૧૦૦	વડહ	૧૦૦
નાગાર	૫૦૦	ગંગાસર	૧૦૦	સાદરી	૩૦૦
વાડાળ	૭૦૦	રાયપુર	૧૦૦	હુરસાલા	૧૦૦
શીરદાર શહેર	૭૦૦	મેડતા	૨૫૦	કાલુ	૧૫૦
ગાજમેર	૫૦૦	કોણાવટ		લીળાજ	૮૫૦
ગાંધી	૧૦૦	બીરી	૧૦૦		

આ સંખ્યા માણુઓની નહિ પણ ધરોની છે.

આમાં કેટલાક શ્રાવકી તથા તેરાપંથી પણ છે. પણ તેઓ સાધુનાર્થી જોડે જ ગણાય. કારણ કે આ ધર્મનાં સિદ્ધાંતો બરાબર સમજાવવાનારની ખામીને લીધે હુંકી દષ્ટિવાળા લોકો ધર્મને ગાદું રૂપ આપી રહેલ રહેલ આળતમાં જુદા પડે તે કાંઈ જુદા પંથ કહેવાય નહિ. લેમને સમજાવનાર મળે તો ખુશીથી તેઓ સાધુનાર્થી જોડે જ અને.

મેડતા, ઝાંઝાર, ફોધી, વગેરે બીજાં પશુ મહોત્સવ સંખ્યા
ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો
તો સેંકડો છે. અને લગભગ દરેક ગામમાં આપણા એકાદ
લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.

આટલી સંખ્યા હજી બસ નથી. મેવાડ, માળવા અને દક્ષિણ
એને આપણે વાજગી રાહે તો 'મારવાડ' જ કહેવું. જોઈએ;
કારણ કે ત્યાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ સ્થાનકવાશી જોનો
મારવાડમાંથી જ જમ વસેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મહેં જે અજમેર
અને બ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દૃષ્ટિગિદ્ધએ તો મારવાડ ન
ગણાય, મેરવાડા પ્રાંતમાં ગણાય પરંતુ ત્યાંના જોનો મારવાડથી
જ આવી રહેલા. શેઠ ચાંદમલજી, શેઠ ઉમેદમલજી વગેરે બધા
મારવાડનો જ છે.

મેવાડ એ પણ મારવાડને લગતો જ પ્રાંત છે અને રાજ-
પૂતાના વિભાગમાં મારવાડ, મેવાડ, મેરવાડા, હાડોતી, હંઠાડ વગેરે
પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા
હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મહોટા મહોટા છે. ઉદેપુર, ચીનોડ,
કીશનગઢ, છોટી અને બડી સાંઢી, નીમચ વગેરે અનેક શહેરોમાં
આપણી વસ્તી ભરચક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત ભો-
પાળસિંહજી સાહેબ અને કોટારી બાવંતસિંહજી સાહેબ ખુદ
સાધુમાર્ગી જૈન છે. બીજાં શહેરોમાં આપણા ભાઈઓ મહોટા
અમલદાર છે. કીશનગઢમાં રાપપાહેબ શેઠ લક્ષ્મીચંદજી હાજેડ
ગવર્નમેન્ટ ટ્રેડર છે અને ડેરાઈસમાં ધણાન સુધી એમની પેઢીઓ.

છે. ખીસનેરના શ્રીયુત ગણેશલાલજી માણુ અને રેઠ અગરવંદજી
 મેરદાનજી શેડીઆ વગેરે મોટા સાહસિક લક્ષ્યાધપતિ વ્યાપારીઓ
 છે, કે જેઓ અંગાળામાં સુધસિદ્ધ છે. રોટ કાઉન્સીલના માંજ
 સભાસદ અને જાગીરદાર મહારાઓ શ્રી સવાઈસિંહજી સાહેબ પણ
 આપણા પવિત્ર સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મને અને વર્ણિક કોમને શયુગાર
 રૂપ છે. સરદાગઢ કેમ્પના કોડપતિ ગૃહસ્થ શ્રીયુત ચૈતરામજી
 અપતરાયજી કલકત્તામાં ધર્મધાકાર વ્યાપાર ચલાવે છે. ભીનાસરના
 એક ગૃહસ્થે એક લાખ રૂપીઆ સૂત્રાની નકલો કરાવવામાં કહાડ્યા-
 નું સંભળાય છે.

આ તો માત્ર જોરવવાળા મારવાડ દેવીનું બહારનું રૂપ દર્શાવે
 જેમને વર્ણવ્યું. મ્હેં હજી મારવાડનાં દર્શન કર્યા નથી એટલે
 પૂર્ણ હકીકતથી હું વાકેફ નથી. બાકી લખવાનું તો ઘણુંએ છે. ખુદ
 આપણા સાધુઓ પણ મારવાડમાં છે તેટલા ખીજે રથજે નથી.
 ઘણાએક 'સંઘાડ' લહાંના છે. ગુજરાત-દાહિયાવાડને જે મહાત્મા
 શ્રી દોલતરામપિંજી મહારાજ પ્રત્યે આજે અપૂર્વ ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન
 થયેલો છે તે મહાત્મા આ દેશના અર્થાત્ મારવાડના જ છે.

આત્રા જોરવવાળા દેશમાં આજે ચોતરફ અંધારું નાણાય એ
 કેવી ખેદની વાત : પેસો, વસ્તી અને મુનિરામ્નેની પુરતી સંખ્યા
 હતાં પણ આજે આપણા મારવાડી માદઓની દશા સુધરવાને
 બદલે બગડતી જતી જોઈને આપણને આંખમાં આંસુ કેમ ન આવે ?
 નહીના કીનારે માણસ તરસ્યો મરે તે જોઈ કોને ખેદ ન થાય ?
 પરંતુ ખેદ કર્યો નકામો છે. ખેદ કરનાર પોતેજ 'અપરાધી' છે-
 દોષાન છે; કારણ કે તેની કલ્પ છે કે આંસુ પાડવામાં રખત

સુભાવવાને બદલે નદી કીનારે દોડી જઈ હથેળીમાં પાણી લઈ પેલા
 મરવા પડેલા માણસના મ્હોં પર અતે મ્હોંમાં રેડવું અતે તે સચેત ન
 થાય એટલે નદીમાં જરા આગળ લઈ જઈને શુદ્ધ જળ પોતાની
 જાતે પી શકે એમ કરવું. આપણે કે જેઓ મારવાડની સ્થિતિ માટે
 એક પામતા હોઈએ-જેમનામાં માખાડ કે જેવા ગૌરવવાળા દેશના પર
 એમ છૂટવાથી એના આ દુઃખ માટે લાંગી આવતું હોય તેઓએ
 પોતાના ખર્ચે મારવાડી ભાઈઓને ખરો રસ્તો બતાવવાના પ્રયત્નો
 કરવા જોઈએ. અતે એમ કરવાથી તે ભાઈઓમાં થોડુંક ચેતન
 આવશે તો પછી પોતાની મેળે નદીમાં જઈ પાણી પી ટટાર બનશે.
 અર્થાત્ પછી તો તેઓ પોતાના ખર્ચે સર્વ હીલચાલો કરશે.
 અતે પોતે સુધરશે તો બીજા પ્રાંતોને પણ ટટાર કરી શકશે.

ત્હારે હવે સલાહ એ થાય છે કે, મારવાડના સુધારા માટે
 શું કરવું ? ત્રણ રસ્તા મ્હારી નજરે પડે છે.

(૧) સાધુવર્ગને મળીને હેમને અરજ કરવી કે અમુક અમુક
 બાબત પર ઉપદેશ કરવાની આપ કૃપા કરો; કે જેથી આપના ઉપ-
 દેશનું માન રાખીને આ ભાઈઓ સુધરશે. મારવાડમાં કોઈ જાતનો
 સુધારો, જ્યાં સુધી સાધુવર્ગની સહાનુભૂતિ ન મળે ત્યાં સુધી,
 થવાની કદી આશા ન રાખવી.

આ કામ માટે મ્હારી ઇચ્છા છે કે મ્હારે જાતે તે
 મહાત્માઓ કે જેઓ મ્હારા તરફ સારી કૃપાદષ્ટિ ધરાવે છે અતે
 મ્હારા ગાંડા-ધેણા કથન પર સારું લક્ષ આપી મ્હને ઉપદ્રુત કરે છે
 હેમને મળીને યોગ્ય વિષયોની યાદી બતાવવી. મ્હારી આશીસ જરા

પગનર ધર્મા પ્રશ્ન-આ કામ પહેલું જ હાથમાં લેવા હું હચ્છું છું. અને મહત્તે-ખાતી છે કે મહારા પરમકૃપાકારી ગુરુદેવો મહારા તે ભુમતી સેવાના-કામમાં મહત્તે મદદગાર બદર થશે.

(૨)-મારવાડના પાંચેક આગદાર-જ્ઞાનદાન આગેવાનોનું એક 'કો-યુટેશન' બનીને અઢેક વર્ષમાં અઢેક તાલુકામાં ફરવાનું તેમણે કરાવવું જોઈએ. અગર જો રૂપ ગૃહસ્થો આ વાત મચ્છુર રાણે તો પાંચ ટોળીઓ બને, તે ફરેક ટોળી અઢેક તાલુકામાં ફરે તો આખા-મારવાડમાં એકજ વખતે ફરી વળવાનું બની શકે.

આ કો-યુટેશને સંઘના કહ્યા ફર કરાવવા, તેરાપથી અને આવગી બાદજોને આપણા બેગા ભેળવવાનો પ્રયાસ કરવો (અધ્યાના કારણે આ કામ દુરતમાં થઈ જવું મુશ્કેલ છે પણ આસને આસને, દદ નિશ્ચય હશે તો, કાંઈ વાન અશક્ય નથી.)

બધાં કેળવણીનું-સાધન કાંઈજ ન હોય ત્યાં સંઘને અરમ કરીને કદ કરાવવું અને પુરતી રકમ માટે અન્ય અગના લક્ષ્યાધિ-પતિઓ પાસે સચન કરવી.

મુસાફરી દરમ્યાન શ્રીમંતોને મળીને મારવાડમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ કેલાવવા માટે રજાગરસીપ કંડ બોલવું.

કેટલાક દાનીકારક ગીવાન્ને કે જે ઓછી મુશ્કેલીથી ફર થઈ શકે તેવા હોય તે માટે ઘટના કરાવો કરવા સંઘને સમજવતા જવું.

(૩) ત્રીજે રસ્તો એ છે કે ઓછું બળેલા મારવાડી બાદજો પાત્ર સમજી શકે એવી બાવામાં સામાન્ય નીતિ, ધર્મ, અને ઉચ્ચ રાણો પ્રેરનારાં પુરતકો દ્વારા ભેને વિનાયક્ય જેવાં, કે જેવાં

તહેમનામાં વાંચવા-વિચારવાનો શોખ ઉત્પન્ન થશે અને એમ થશે તો તેઓ અધારામાંથી નીકળી અજવાળામાં આવશે.

આ ત્રણ રસ્તા મેં સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યા છે, પણ કામ કાંઈ સંક્ષેપમાં થઈ જાય એવું નથી. કામ કઠણ છે, કામ આત્મભોગનું છે, અને કામ ખુદ્ધિ વાપરવાનું છે. મારવાડની એક પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ ભરાય તો ઉપડાં ત્રણે કામ રહેલાઈથી થઈ શકે. પરંતુ તેમ કરવા પહેલાં એક વાર ૨-૪ ગૃહસ્થોએ આખા મારવાડમાં ફરી વળવાની જરૂર છે, જેથી લોકો 'કૉન્ફરન્સ શું ચીજ છે?' તે સમજી શકે અને જ્યારે મારવાડની પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ જોધપુર કે ખીકાનેર જેવાં શહેરોમાં ભરાય ત્યારે ઉમંગથી સર્વ જગાના મારવાડીઓ તહેમાં ભાગ લેવા દોડ્યા આવે અને બોલકણા ગુજરાતી-કાઠિયાવાડીતે લજ્જત કરે એવી સખાવતોથી ગૌરવવાળી તે ભૂમિની જય બોધાવે.

22—8—10.

* * આ પછી પાંચ વગેરેના સ્થાનકવાશી જૈન સંઘોની સ્થિતિનું વર્ણન આપીને કેટલીક સૂચનાઓ કરવી ધારી હતી પણ તે ઉદ્યમ અપૂર્ણ રહી ગયો હતો. આ પાંચ સીરીઝમાં અપુક અમુક ગ્રાંત કે અમુક મુનિને કસાયલી સૂચનાઓ માત્ર તહેમણે એકલાએ જ નહિ પણ સર્વ દોષએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

ચાતુર્માસમાં વંચાતું જૈન 'સાહિત્ય'.

ચાતુર્માસના ચાર માસમાં જે પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય (literature) મુનિવરો શ્રાવકોને વાંચી સંભળાવે છે તે તથા શ્રાવકો પોતા વાંચે છે તેનો વિચાર અત્યાપિ સુધી કોઈને થયો જણાતો નથી. 'અક્ષર તેવો જોડકાર' અને 'વાંચન તેવા વિચાર' અને 'વિચાર તેવા આચાર' એ કહેવતોનું સત્ય સ્વીકારનારા પુરુષોએ તો ચાતુર્માસમાં વંચાતા જૈન સાહિત્યનું અવલોકન શાન્ત ચિત્તે કરવું જોઈએ છે.

મુનિવરો રહવારે કોઈ સૂત્ર અને બપોરે 'રાસ' કે 'દાળો' કે 'ચાપાઈઓ' વાંચે છે. મારવાડમાં કેટલીક જગ્યાએ રહવારમાં પણ સૂત્ર અને 'ચાપાઈઓ' બંને વંચાય છે અને બપોરે પણ 'દાળો' વંચાય છે. વંચાતાં સૂત્રોમાં મુખ્યત્વે આચારાંગ, દશવૈકલ્પિક, વગેરે સૂત્રો હોય છે, કે જેમાં સાધુના આચાર સંબંધી હકીકત મુખ્યત્વે હોય છે. આ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે શ્રાવકો આગળ વારંવાર સાધુના આચારનું વર્ણન કરવાની કાળજી રાખનારા સાધુઓ શ્રાવકોને હૈમના પાતાના એટલે શ્રાવકોના આચાર સીખવવાની કાળજી બાંધે જ રાખે છે. સાધુએ આમ ખાવું, આમ પીવું, આમ આલવું એ વગેરે વર્ણન સંભળાવવામાં દરેકજ વસ્તુ કલાક અતીત કરવા એ કોઈ રીતે જરૂરી નથી. અમુક સાધુ ભગવાને દરમાયા મુજબ આલનારા છે કે તદિ તેની પરીણ

કરવા માટે જોઈએ એટલું જ્ઞાન આવક વર્ગને આપવું એસ છે અને તે માટે કાંઈ દરરોજ આચારાંગ કે દશવૈકલિક સૂત્રનું વ્યાખ્યાન આપવાની જરૂર હોય નહિ. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર વગેરે તત્ત્વથી ભરપૂર સૂત્રો વ્યાખ્યાનમાં વંચાય તો આવકોને ઘણી બાબતો બંધાવાની મળે. વળી ઠાણાંગ સૂત્રમાંની 'ચૌભંગીઓ' સમજાવવાથી આવકોની તર્કશક્તિ ખીલવા પામે. એમ જે સૂત્રોમાં કાંઈ પણ નવું બંધાવાની કે તત્ત્વની બાબત હોય તે જ આતુર્માસમાં સ્વારમાં વંચાય તો વધારે સારું.

અને બપોરે જે 'રાસો' 'ચોપાદ્યો' વગેરે વંચાય છે તેમાં મ્હોટું જોખમ એ રહેલું છે કે, આવા 'રાસો'નો સેંકડે ૯૮ ટકા ભાગ મૂર્તિપૂજકોનો બનાવેલો હોઈ આ રાસો સાંભળનારાઓ ગમે તેવા દૃઢધર્મી હોય તો પણ તેમના મનમાં સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મના સમ્યન્ધમાં સંશય પડે કે "મહારાજજી આવો સરસ રાસ અમને સંભળાવે છે તે રાસનો બનાવનાર ખરેખર મ્હોટો પંડીત જણાય છે, માટે એમાં લમેલી મૂર્તિપૂજની લકીકત પણ ખરી હશે શું?" આવા સંશયમાં પડવાથી ફરી કોઈ મૂર્તિપૂજક જૈન સાધુ કે શાવકનો સહવાસ થતાં તે મહેલાઈથી તે વર્ગમાં ભળી જાય છે. આનો સઘળો દોષ મુનિવર્ગ પર છે; કારણ કે એમણે એવા રાસો ન વંચાવ્યા હોત તો આ પરિણામ આવત નહિ. સૌથી ઉત્તમ તો એ છે કે બપોરે 'દાળો' ની જગાએ જ્ઞાતાસૂત્ર કે વિપાકસૂત્ર જેવાં કથા રૂપ સૂત્રો વાંચવાં. અને તે એવી રીતે વાંચવાં કે પાઠ ન વાંચતાં માત્ર ભાવાર્થ કહેવો. ખાનગી વખતમાં મુનિરાજે પોતે મૂત્રનાં અમુક પાનાં વાંચી જવાં અને એક કલાક કે દોઢ કલાક સુધી વિચેચન કરી શકાય એટલો ભાગ વાંચી ગયા પછી તે પર પોતે

‘નોદ્ધ’ કાગળના ટુકડા પર લખી રાખવી અને તે નોટ પર વિવેચન કરવું. વાર્તારૂપે જે સૂત્રો છે તે, રાસ જેવાંજ રસીક છે; એટલે પછી ખાસ ‘રાસ’ ની જરૂર રહેતી નથી. રહવારનું વાંચન ગંભીર અને અપોરનું રસીક હોવું જોઈએ એટલે જ સવાલ છે અને તે હેતુ આ પ્રમાણે કરવાથી સારી રીતે પાર પડે તેમ છે.

વળી ૧-૨ અઠવાડીયાં સુધી અપોરે કોઈ તત્વજ્ઞાનના વિષય પર વિવેચન કોઈ પુસ્તકમાંથી વાંચી સંભળાવવું કે સુખેથી કહેવું. ૨-૪ અઠવાડીયાં સુધી સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ કર્યા કરવો. ૨-૪ અઠવાડીયાં સુધી સંસારસડાના મુદ્દાઓ એક પછી એક લઈને તે પર ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પ્રકાશ નાખવો;--જેમકે રહેવું-ફરવું એ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ આર્તધ્યાન અને રાદ્રધ્યાનના પેટામાં છે એમ બતાવીને તેથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ કરી શકાય.

અપોરે જે સુત્ર ક્યારેય વાંચવાનું પસંદ કરવામાં આવે તેના મૂળપાઠ વાંચવાથી માત્ર શાદનું પંડીતપણું જણાય એટલે જ લાભ થાય; બાકી શ્રોતા વર્ગને તે માગવી પાઠ સંભળવાથી ઉત્તરો દેવાનો આવે. માટે પાઠ તો ખાતગી રાહે બીજો વખતે મુનિએ વાંચી જવા અને હૈમાંથી ‘નોદ્ધ’ એક કાગળના ટુકડા પર કરી રાખવી.

દૃષ્ટાન્ત.

દૃષ્ટાન્ત તરીકે વ્યાખ્યાન માટે જ્ઞાતા સૂત્રનું પહેલું અધ્યયન (એવ-કમારનું)લક્ષ્મીબાઈ આઠવાડીયાના અંકમાં અને આજના અંકમાં જેટલો આગ છપાઈ ગયો છે તેટલો જ ભાગ એક અપોરે વાંચવાનો હોય

છે એમ ધારો. હવે તે ભાગ મુનિરાજે એકાંતમાં વાંચી જવો જોઈએ અને નીચે મુજબ 'નોટ' કરવી જોઈએ.

(૧) મેઘકુમાર માતાપિતાને જવાબ આપે છે: કાયર પુરુષોને માટે જ ચારિત્ર દોહલું છે, બીજાને માટે નહિ. (આ ઉપરથી મહારે શ્રોતાઓને આત્મબલની અગત્ય સમજાવવી.)

(૨) મા-બાપની આજ્ઞા લઇને પછી જ દીક્ષા લેવાનું કહે છે. (મા-બાપ વગેરેને સંતુષ્ટ કર્યા સિવાય સંસારત્યાગ ન થઇ શકે; જોખમદારીનો ત્યાગ ન થાય, માત્ર જન્મજનો ત્યાગ થાય.)

(૩) એક દિવસની રાજસાલ્ભી ભોગવવાની માગણી કમુક્ક કરે છે. રાજ્યાભિષેકની ધામધુમનું વર્ણન. આશિર્વાદનાં વચનો. ('જીત્યાને પાળજો!' એવા આશિર્વાદના શબ્દોનું ગૌરવ સમજાવવું)

(૪) આ સઘળી ધામધુમ વચ્ચે મેઘકુમાર ઓઘામુકપતિની માગણી કરે છે. (કેવી આનંદી કલ્પના !)

(૫) દીક્ષાઓત્સવનું વર્ણન. (આટલો ઠાઠ થવાનું કારણ દીક્ષા પ્રસંગ નહિ, પણ રાજાએ પોતાની સ્થિતિના પ્રમાણમાં ઠાઠ કરવો પડે એ રીવાજ છે. ગરીબો દીક્ષા વખતે રાજાનો વાદ લે તે અયોગ્ય.)

(૬) મેઘકુમારની માતા મહાવીર પ્રભુને શિષ્યનું દાન આપે છે તે વખતના તેણીના શબ્દો. પુત્ર પ્રત્યે છેલ્લી શીખામણ. (જ્ઞાનનક પ્રયાસની ખાસ ભલામણ કરે છે. અને પછી તપ-ઇન્દ્રિયનિયંત્રણ ભલામણ કરે છે. આજે કેટલીક માતાઓ આવી શિક્ષા આપે છે?)

(૭) મેઘકુમારની ભગવાન પ્રત્યે અરજ. બળતા ઘર અને આ દેહનો મુકાબલો. ભગવાને આપેલી સાધુકર્તવ્યની કુંઠ પીગાળી. (‘ચલતા’ને પ્રધાનપદ આપ્યું છે. બોલવા-ચાલવા-સૂવા-ખાવા-સર્વમાં ચલતા અથવા ડાળછ અથવા વિચારશીલપણું વાપરવાનું હતું છે. આ એકજ શિખામણમાં સર્વ શાસ્ત્રોનો સાર સમાઈ જાય છે એમ મ્હારે દયાનતો સાથે સમજાવવું.)

(૮) મેઘકુમારને રાત્ર પડેલો પરિસહ; “ચેલો મુંડ્યાતી ગરજે ભગવાન મ્હને મીઠા સજ્જેથી બોલાવતા; હવે મુંડ્યા પછી ગરજ રહી નહિ” આવા સંશય પર્યા સું સામીત થાય છે ! એજ કે ભગવાન તો એવા નહોતા પણ ભગવાનના જમાનામાં પણ ચેલાતા લેખી પુરંગા હશે ખરા; માત્ર આજે જ એવા લેખ છે અને પહેલાં બધા મહાત્માએ જ હતા એમ કાંઈ નથી. મારે પાંડેલાં જમાનાનાં જેમ ભગવાનના ઉત્તમ સાધુઓ ઉદય કરતા તેમ આજે પણ ઉદય કરશે; હવેનો જનાનો બૃષ્ટ છે એમ સમજ ઉદય કરતાં અટકવું નહિ.

આ મુદ્દાઓ પર્યા સામુદ્ધ એટલી કથા ગ્રંથમાં જેવા સિવાય પણ કહી શકજે અને વચ્ચે નોંધેલા મુદ્દાપર વિવચન કરી શકાતી શકિત અને હૃદયને પ્રવિત્ર અને બલવાન બતાવી શકશે.

અને જે સમજાવ ન હોવાના સમયે કે અક્ષર શાસ્ત્રના રોજને લેખે મારું સાધુનું ‘રાસ’ જ વાંચવા હોય તો લેખો ને બાળપણની કામચલાવ રહેલી જોઈએ. (૧) મૂર્તિપૂજકનો બતાવેલો ‘મુક્ત’ ને લેખો જુનાગઢ હોય તો પણ તે વાંચી સંભળાવવો નહિ. માત્રતા રસ્તા વાંચ નથી કે જેથી આવા સંશયકારક સાધન

સ્ત્રીકારવાં પડે. (૨) રાસમાં ધણેભાગે શૃંગાર રસ હૃદયારતો હોય છે. સ્ત્રીઓનાં વર્ણન લખનારા આ ત્યાગી લેખકો એ વર્ણનમાં એટલા તો ઉંડા ઉતરી ગયા હોય છે કે ગમે તેવા બાયકાને પણ સ્ત્રી પ્રત્યે રાગ ઉત્પન્ન થયા વગર રહે નહિ. આવે વખતે કૃટલાક શ્રાવકો તો સામાયિક કરીને ‘રાસ’ સાંભળવા બેઠા હોય છે. અને સ્ત્રીકથાર્થ દ્વારા રહેવાના સોગન લખને એ જ કથા પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે અને કૃટશીક વાર સ્ત્રીનું વર્ણન હેમને રગેરગે કામ ઉપજવી દે એવું આવે છે ત્યારે બાળુએ બેઠેલી સ્ત્રીઓના બારીક કપડાને વીંધીને હેમની દૃષ્ટિ યુવતીઓના મુખ પર જઈ ચઢાંટે છે અને હેમના કાન જતીઆવતી સ્ત્રીઓના પગના નેપુરના વાઘમાં લીન થઈ જાય છે. આ વખતે તેઓ કેવાં સ્ત્રીકણાં કર્મ બાંધે છે હેનો કાંઈક અનુભવ આ લેખકે જોયેલો છે અને ત્યારથી કોઈ દિવસ બપોરના અપાસરે જવાના જ સોગન લેવાની ઇચ્છા થઈ ગઈ હતી. અરેરે ત્યાગી મહાત્માઓના મુખે સ્ત્રીઓનાં રૂપ તથા વિલાસનાં રસીક ગુણુગ્રામ ગવાય ! એ લખનારા સાધુઓને પણ શું કહેવું અને વાંચનારને તો હું ફક્ત હાથ જ જોડું છું. વાચક વર્ગને રમ પમાડવા માટે જરા રસની ‘ચટ્ટી’ લગાડવી પડે તે જૂની વાત છે પણ આ તો હૃદય થઈ !

માટે રાસની પસંદગી કરવામાં પણ ડહાપણ વાપરવાનું છે.

કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરવામાં.

આવેલું અઠવાડીઉં.

શ્રી પર્યુષાણુ પર્વ.

કર્મ નામના જળરત્ન સાથે હંદ્ર યુદ્ધ કરી 'દ્વરાજ્ય' મેળવવા ભાગ્યશાળી થયેલા તે 'મહાવીર'—જળરત્ન વીર, પરતંત્ર અનેલા—શુભાશીમાં સહતા—આધિ-બ્યાધિની બેડીઓથી જલેમનાં અગો કોહીશુવાણુ થયાં છે એવા સર્વ મનુષ્યોને પોતાના જેવી સ્વતંત્રતા મળે એ હેતુથી, પોતે જે શસ્ત્રો વડે 'દ્વરાજ્ય' પ્રાપ્ત કર્યું તે શસ્ત્ર કંઠાંથી મેળવવાં, કેવી રીતે તહેનો ઉપયોગ કરવો, કેવી રીતે તહેમને અગ્રકતાં રાખવાં એ વગેરે વિદ્યાના 'પાઠ' આપવા માટે આમ 'દિવસ' (Terms) કરાવેલા છે. વીરતા સાથે જાનનો નાશ સ્વભાવથી જ જોડાયેલો હોય છે તે નિયમાનુસાર, મહાવીરમાં પોતાનો જિજ્ઞાસુનાનો ખાજનો બીજને આપવાની તીવ્ર હિંદ્રા દોષ એ સ્વાભાવિક જ છે.

વીર પુરુષોને કાયરતા પાલવતી નથી; પરતંત્રતા પસંદ નથી; શુભાશી મળતી નથી. અને ખરા વીરો બીજાઓને પણ કાયર-પરતંત્ર કે શુભાગ જોઈ શક્તા નથી. જેઓ હીચકારા હોય છે

તેઓજ માન, દ્રવ્ય કે સત્તાના સ્વાર્થમાં પડી પોતા સિવાયના ખીજાઓને ગુલામ બનાવવા કે બનેલા જોવા ખુશી હોય છે.

મહાન વીર પુરુષ શ્રી મહાવીરે પોતે 'કર્મ' નામના પ્રબળ જીવનમગાર (Despot) ને દૂર હાંકી કહાડીને પોતાને માટે શાશ્વત 'સ્વરાજ્ય' -સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાના જોવા ખીજા જીવો પણ શા માટે એ દુષ્ટ જીવનમગારની ગુલામીમાં સડ્યાં કરે એવો એમને સલાહ આપે છે. તેઓ જીવનને તે જીવનમગાર વિરુદ્ધ બળવો કરવા ઉપદેશ કરે છે; એટલું જ નહિ પણ એ બળવા માટે અમુક દિવસ પણ મુકરર કરી આપે છે, જે દિવસોનું નામ 'પર્યુપણુ' છે.

ખરેખરા યુદ્ધનો દિવસ તો એકજ છે કે જે ભાદ્રપદ શુદ્ધ પંચમીનો છે. પરંતુ તે દિવસ માટે અસ્ત્ર શસ્ત્ર તૈયાર કરવાં—સૈનિકોને ક્વાયત કરાવી તૈયાર રાખવા—એ વગેરે વ્યવસ્થા માટે પાંચમ પહેલાના ૭ દિવસ કામમાં લેવાના ઠરાવવામાં આવ્યા છે, જ્યાંને પણ 'પર્યુપણુ' અથવા 'કર્મ' સાથે યુદ્ધના દિવસો 'માં ગણવાની પ્રથા પડી ગઈ છે.'

સાધારણ રીતે દરેક માણસ ઠંડા લોહીમાં દિવસ પછી દિવસ નિર્ગમન કરે છે. કુટુંબના કાંચાકચલામાં—નોકરી કે ધંધાની જગ્યામાં—કે પછી નિદ્રા દેહીનાં રમકડાં બની 'પડ્યાં પડ્યાં મુસાફરી' કરવામાં વરસ પછી વરસ વિતાડે છે. પરંતુ જ્યારે તે જ માણસનો પુત્ર 'વરરાજ' બનવાનો હોય છે ત્યારે 'ગાજાવાજા' અને કૃત્રીમ લક્ષ્મી સાથે તે કેવો દોડધામ કરવા લાગી જાય છે ! જેનું ઠંડું

લોહી તે વખતે ટું ગરમ અને ગતિમાન થઈ જાય છે ! એ એનો દૃત્તિમ યુદ્ધ (Mook fight)નો દિવસ છે !

અને એવા દૃત્તિમ દિવસમાં પણ તે ડેટલું વિન ઉડાડે છે ! તે ડેટલી થમાલ હરી મુકે છે ! તે ડેટલો હિમાલમાં ચાલી જાય છે ! યુદ્ધનો—લડાનો દિવસ તો એક જ છતાં તે પહેલાં ૧૦—૮ દિવસ મુઠ્ઠા પીડી, રાજા, ગીત, વડી-પાપડ, આદિ ડેટલી ડેટલી તૈયારીઓ—દિયાઓ-ધાનધુમે જાવી રહે છે !

એ એક ‘ દૃત્તિમ યુદ્ધ ’ ની વાત હતી. ક્ષત્રીય તદિ પણ ‘ દીલી લાગતા ખાતારા ’—પુરમાં જમ પડે તે વખત પક્ષીઓનાં નામનારા—ગરમી ફોરલી થઈ ગયા તો સિંહ જેવી ગર્જના કરનારા લોકોની વાત થયું.

હવે સંધ્યમ પ્રતિના યુદ્ધની વાત કરીશું. તે યુદ્ધ અતિશય છે. ધાગુએક કેવળીઓએ પૂર્વાશ્રમમાં એવાં યુદ્ધ કર્યા હતાં અને ત્યાર પછી એથી પણ વધારે યુદ્ધ—‘ અરેબરા ’ (ફરીન તદિ) યુદ્ધ—આવ યુદ્ધ—અદર્ય ક્રિતમાં થતાં યુદ્ધ કરતાં તેઓ શીખ્યા હતા. તે સંધ્યમ પ્રતિના યુદ્ધમાં યુદ્ધનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવે છે પણ પછી જુદી જુદી નૈપારીઓમાં એકાદ અકવાડીકે પસાર કરવામાં આવે છે (કે જે સમય પણ યુદ્ધને લગતા સમયમાં જ ગણાય છે) આદ મુકરર કરેલી જગ્યાએ જનને પહેલ સામસામા વત્તા. સમવાવાનો આવજર સંતોષિને પાણી વટાવતો. ‘ ઇતીશું તો જાન અને કમ્પ નવો અને ગરીબું તો આશ્રસ મળશે ’ એવી કદ શ્રદ્ધા તે સમવાઓમાંથી ડાંગતી અને પછી એકની સામેએક એમ દેડ યુદ્ધમાં સામનો પોકવાઈ વત્તા આજની આકે તે વખતે હાંદ દર રહીને તોંગો મારી અમદ્દી

ખતાવવાની નહોતી. રાણીજીયા સિવાય એવી બહાદુરી કોઇ ખતાવી શક્યું નથી. એ જીવવા અને અને મરવાનો સવાલ હતો; એ જીંદગીના મદો હતો અને એ સ્વદેશ માટે અપાતા સ્વાત્મભોગનો ઉંચામાં ઉંચો નમુનો હતો.

તે દિવસો વહી ગયા ! તે સાથે 'સ્વદેશ ભક્તિ' પણ વહી ગઇ ! આજે સ્વદેશભક્તિ માત્ર શબ્દોમાં રહી છે; બહુ તો ઉછાંછળા યુવાનોના 'આમ્મ' માં રહી છે !

અને ઉત્તમ પ્રકારના યુદ્ધની કળા તો છેકજ ખુણામાં પડી છે.

ઉત્તમ પ્રતિનું યુદ્ધ—અદૃશ્ય ક્ષેત્રમાં થતું યુદ્ધ—અદૃશ્ય રહી લડતા 'માયાવી' કર્મરિપુ સાથેનું યુદ્ધ—અનેક રૂપો ધારણ કરી છાપા મારતા શત્રુ સાથેનું યુદ્ધ તો ઉપર કહેલાં સઘળાં યુદ્ધો કરતાં વધારે મુશ્કેલ અને ભયંકર છે.

એવા મહાન યુદ્ધની કળા શ્રી મહાવીર પિતાએ પોતાની મેળે બાણી લીધી—એ કળાના ઉપયોગથી 'સ્વાતંત્ર્ય' પ્રાપ્ત કર્યું અને એ કળા બીજાને શીખવવા માટે 'શાસ્ત્રો' ઉપદેશમાં તથા ભાવ-યુદ્ધ માટે અમુક દિવસો મુકરર કર્યા.

એ અમુક દિવસો—પર્યુષણના 'ભાવયુદ્ધ' ના દિવસો હવે આવી લાગ્યા છે ! આજે આપણે સર્વ 'સ્વરાજ્ય'ના શોખીનોએ સજ્જ થવાનું છે ! આજે આપણે 'ભાવયુદ્ધ'માં જીપજાવાનું છે ! અદૃશ્ય સૃષ્ટિમાં અદૃશ્ય હથિયારો સાથે આજે ઝુઝવાનું છે !

કયો બાપ પુત્રને 'વરરાજ' બનાવતી વખતે ઉત્સાહમાં નથી આવી જતો ? કયો રાજા વિદેશીઓને હાંફી કહાડવા માટે લડાના યુદ્ધમાં શુરવીર નથી બનતો ? અને કયો કર્મરિપુના ત્રાસનો

અનુભવ પામેલો છવરાજ ભાવયુધ્ધના દિવસોમાં આપણે—સુંવાળો
ફૂલ—મૃદુ યદ્ય પડી રહેવાનો ? શરમ છે—ઓ હજાર શરમ છે
તે પામર પર, કે જે રણક્ષેત્ર અને યુધ્ધનો દિવસ પ્રાપ્ત થયા છતાં
થોડાક દોડડાની—થોડીક તકલીફની કે થોડાક વખતની દરકાર
કરતો રહી ‘વિજય’ની તમા વગરનો અને છે. યુધ્ધના એક દિવસ-
ના પરિણામ ઉપર આખી છાંદગીનું ભવિષ્ય લટકી રહે છે, એ
તકિ જાણનાર ગમારને છાંદગી પર્વેન દુઃખ પામતો જોવા છતાં
જેની કાણ દયા આશે ?

વીર પિતાના વીર પુત્રો ! તમારા તે શુરવીર પિતાએ સુકર
કરેલા યુધ્ધના દિવસોમાં તમને પ્રવેશી ચુક્યા હો. શું આ દિવસોમાં
તમને સુપસુપ જ એકી રહેશે ? અને એકી રહેવા છતાં જયવંતું
‘જૈન’ બીરદ ધારણ કરશે ?

કદી તકિ; તમારે તે નામને શોભાવવું જોઈએ, નામ પ્રગાળે
રાગ કરવું જોઈએ; જો એટલે છતાં એ ધાતુ ઉપરથી ઉત્પન્ન
થયેલ ‘જૈન’ નામને શોભાવવા માટે આ આ દિવસોમાં તમારે
નોખ સધીયારો સાથે યુદ્ધમાં જીપજાવું જ જોઈએ.

આ આ દિવસોમાં દુઃખ, શરીર અને સંસારી સર્વ વસ્તુઓની
દરકાર ઓછી કરી સુદ્ધમાં ‘જય’ની જ દરકાર કરવી જોઈએ.

યુદ્ધ માટેનાં સધીયારો શ્રી વીરે ૪ બતાવ્યાં છે:—

(૧) તાન.

(૨) શીલ.

(૩) તપ.

(૪) ભાવના.

આ ચાર હથીઆરમાંનું પકેલું તો જૈનોએ ઘણું ભાગે ખોટે જ રૂસ્તે વાપરવા માંડ્યું છે અને સાધુમાર્ગી જૈનો તો તે હથીઆરને હાથમાં પકડતાંજ ડરે છે ! હથીઆર વગર કદી લડાઇ જતાતી હોય તો સાધુમાર્ગી જૈનો દાન વગર કર્મરિપુ સાથેના યુદ્ધમાં જીત મેળવી શકશે ! *

* * * * *

કેટલીક જગાએ સ્થાનક તથા પુસ્તકશાળા નથી, જ્યાં મુનિને જવું મુશ્કેલ હોવાથી મુનિનાં પગલાં તે તરફમાં ભાગ્યેજ થાય છે અને તેથી જ્ઞાનની પ્રસાદી તેવાં ગામોમાં ભાગ્યેજ મળે છે. પાલી-તાણા-ભરૂચ વગેરે શહેરો તથા કાસંદ્રા જેવાં ગામોમાં સ્થાનકના અભાવે ધર્મની જે સ્થિતિ જોવામાં આવે છે તે તરફ દરેક શ્રીમંતે ધ્યાન દોડાવવું જોઈએ છે અને જ્ઞાનનાં સાધનામાંનું એક એવું જે ‘સ્થાનક’ તે દરેક સ્થળે મેળવી શકાય તો સારૂ એ વાત હરબડી યાદ રાખી જાઈએ છે.

દરેક ગામના સ્થાનક સાથે ઓછામાં ઓછાં ૫૦-૧૦૦ પુસ્તકોની એક લાઇબ્રેરી કરવાની કાળજી દરેક શ્રાવકે રાખવી જોઈએ જ.

પુસ્તક એ જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન છે. ઉત્તમ પુસ્તકો અને ધાર્મિક પત્રો (પેપરો) દરેક સ્થાનકમાં જોઈએ અને દરેક ગામના સ્થાનિક સંઘે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ. જે તહેમની સ્થિતિ

---

* આ જગાએ જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ વગેરે જ્ઞાનખાતાં, કોન્ફરન્સ, છવ્વયાને લગતાં ફોરો, તથા જ્ઞાનનો ઉદ્યમ કરતા લેખકો વગેરેને મદદ મોકલી આપવાનો ઇસારો કર્યો છે.

સારી ન હોય તો જલદાર ગામના શ્રામતોએ આવવા જાનના કામ-
માં આવશ્ય મદદ કરવા જોઈએ. લગ્ન—મરણ આદિ પ્રસંગે થતાં
નકામાં ખર્ચો જોઈતાં કરી આવે રસ્તે 'દાન' અવશ્ય કરવું જોઈએ.

શીલનું હથીઆર બીજન નગરે છે. કિયાથી જ નદિ પાણુ
વિચાર નાતથી વરખિચાર ન કરવો એ શીલ ગણાય છે. એક
ખરાબ કિયા કરતાં એક ખરાબ વિચાર વધારે નુકસાનકારક છે;
હારાણ કે તે વિચાર ભવિષ્યનાં કૃત્યોની 'પ્રણાલિકા' બને છે.

તપ એ કમને કાપતાં જળદું હથીઆર છે પણ તે માત્ર
બુખ્યા રહેવાનાં જ હાથ નો ગાંધાર્થ રખાયું છે. પરમાર્થના કાર્ય
માં શરીરને કષ્ટ (કમ-તકલીફ) આપવાને પણ 'તપ' કહેવાય
છે, તે થોડાં જો જાણે છે. તપ એની ખરેખરી વ્યાખ્યા તો
એટલીજ છે કે, શરીરથી અલગ એવા આ ચૈતન્ય શરીરનાં દરકાર
વગરનો બતાવવાના પ્રયોગો. આ આશય વૃન્ધા રહેવાથી જ સરે છે
એમ માંડે નથી, પણ જે જે પરમાર્થનાં કામોમાં શરીરને તકલીફ
પડે અને તકલીફ પડ્યા છતાં તે તકલીફ તરફ હક્ક ન રાખે એવા
દરેક કામને 'તપ' જ કહેવાય.

ભાવતા—કૌથી જળદું દરાળયત્ર—કૌથી જળરી લોપ હાથ-
માત્રમાં કમરિપુતો નાશ કરી શકે છે. પણ તે દાન, શીલ, તપ એ
અનુક્રમે મરણી શક્તિવાળાં હથીઆરો વાપરવાની તાલીમ લીધા
ગિવાય અમિલ જ વાપરી શકાય છે. કુદરતમાં દરેક કામ અનુક્રમે
બને છે: કદે ને કમકે હાંધે બનતું નથી.

ભાવતા શુદ્ધ પંચમી સોમવારે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ સર્વે સામે
મળાને કરતાં જળને એ 'ભાવતા'નું બળ અજમાવવા સર્વ રસધર્મી

ભાઈઓને ખાસ અરજ છે. પરંતુ તે અખતરો વંધારે ફતેહમંદ નીવડવા માટે આપણે અત્યંત આગ્રહપૂર્વક અરજ કરીશું કે થોડામાં થોડું પણ દાન કર્યા પછીજ, ઓગ્રમાં ઓછા પણ પાંચ દિવસ સમ્પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા પછી જ, થોડામાં થોડો પણ પરોપકાર કે શુદ્ધ પોષધ (ખેમાંથી જે ખેતે તે) કર્યા પછી જ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની ભાવના સંબંધી આ ભક્ષામણુ છે. એમ કહે થશે તો તે ભાવના જરૂર ફલીભૂત થશે.

હવે તે ભાવના કંઈ, તે વિચારીએ.

ખીછ વંદના બોલાતી વખતે ઉતાવળ નહીં કરતાં, આંખો બંધ કરી, શ્વાસોશ્વાસને નિયમીત બનાવી, સિદ્ધશિક્ષાની જગ્યા બોલાતી જાય તેમ તેમ કલ્પનાને તે પાછળ દોરાવા દેવી; આપણે એક પછી એક દેવલોક છોડી છેવટે કહેવામાં આવતી સિદ્ધશિક્ષાએ મનથી પહોંચી જવું; અને ૪૫ લાખ યોજનની લાંબી પહોળી (વિશાળતાની કલ્પના કરો), રૂપાના પટ જેવી ઉજળી (કિરણગતતાની કલ્પના કરો) સિદ્ધશિક્ષાના એક યોજનના છેદા ગાઉના છદ્દા ભાગને વિષે સિદ્ધ ભગવંતને આંતર્યક્ષુધી નિહાળો; જ્ઞાનદર્શનના અખુટ ખજાના રૂપ ભગવંતને કલ્પનામાં લાવો; કલ્પનાથી જ ત્હા આગળ મસ્તક નમાવો અને પછી દીન વદને પ્રાર્થના કરો:—

“હે દેવ! સર્વશક્તિમાન પ્રભો! તહારા ઉજ્જવલ ગુણોનો અંશ અમને ધીર! અમારી મંદતા દૂર કરી અમને તહારૂં વીરત્વ બક્ષ! રૂપાસિંધો! અમારા દાપો તહારી અમિદ્ધિથી પલાયન કરી જશે. અમારામાં માત્ર

તહારા અગાધ પ્રકાશનું એક કિરણ મોકલ, કે જે વરે
અમારા ભાઈઓનાં આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિને દૂર હટાવવા
અમે હિમ્મત ધરી શકીએ. અમારો હુસૃપ-અમારું
અજ્ઞાન-અમારી કૃપણતા-અમારી ખસતા-અમારી કાયરતા
દૂર થાયો! પ્રભો! તે સઘળી બસાઓ આવતા વરસમાં
પલાયન કરી જાઓ! અમે સાચા વીરના સાચા પુત્રો
બનીએ અને જગતને સહાય કરીએ એવું, હે પ્રભો!
હે શક્તિ! હે જ્ઞાન! તહારી કૃપાથી-તહારી ભક્તિથી-તહારા
અનુરાગથી અમારાથી બન્યાં કરો!

“ ॐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!! ”

આ ભાવના સઘળી જગાના—સઘળા ગચ્છોના સઘળા માધુઓ
અને આરો એકી વખતે ભાવે તો એ સંયુક્ત ભાવના બળના
પ્રતાપે આવતું વર્ષ જરૂર દમ્ભેશ કરતાં વધારે આગાહીનું જેવા
આપણે બાળકાગી ઘડએ, એમાં લેશ માત્ર સંશય નથી. પ્રસન્ન-
ચંદ્ર સમર્પણી ભાવનાનો દાખલો કોનાથી અનુભવો છે?

શ્રી પર્યુપાલ પર્વ

૬

ચળકતા પત્થરવડે મેળવેલું મોક્ષ !

કૃષ્ણપુરના રત્નલાલ ઝવેરીનો પુત્ર રત્નમણિ બહુ ડાહ્યા, વિદ્વાન અને ધર્મિષ્ઠ હતો. તે જ નગરમાં ભાભો નામનો એક ભરવાડ પોતાની સ્ત્રી સાથે સંતોષે રહી પોતાના ખેતરનું કામ કરતો હતો. ખેતરમાં એક ઝાડવાનાં ડાંખળાંનો બનાવેલો માળો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેની ઉપર ખેસીને ભાભો માટીના ગોળા વડે ચંખીઓ ઉરાડવાનું--ખેતર ટોવાનું કામ કરતો હતો. તેની સ્ત્રી શિરામણ તૈયાર કરીને ખેતરમાં ભાભોને માટે પહેંચાડવાનું કામ કરતી હતી.

એક દિવસે રહવારમાં ભાભો ગોળા બનાવવા માટે માટી ખાદતો હતો, તેમાં તેની કાદાળી સાથે કંઈકંઈ વસ્તુ અથડાતાં તે ખોદતો અટક્યો અને અચકાઈને ઉભો રહ્યો. ભાભાએ કાદાળી દૂર મૂકી અને કાંઈ પત્થર આડો આવ્યો એમ ધારી તેણે હાથવડે માટીને દૂર કરી તો તેના મ્હોટા આશ્ચર્યની વચ્ચે તેણે ચળકતા પત્થરથી ભરેલો એક ઘડો જોયો !

ભાભાના આનંદનો શું પાર ! આજે માટીના ગોળા બનાવવામાં વખત ગાળવાની તેને જરૂર નહિ પડે, એમ માની તે બહુજ

ખુશ થયો. તે ચળકતા પથરાવડે પંખી ઉરાડવાનું કામ આણસો એમ માનીને ભાભાએ તે સઘળા પથર માળાપર લઈ જઈને તાળ્યા.

આતંદ્રપૂર્વક ગીત ગાતાં ગાતાં તેણે તે ચળકતાં પથરવડે પંખી ફરાડ્યાં. ભાભાના ફેંકેલા પથર ખેનરની પેલી મેર આવેલા કૂખડા સરોવરમાં, ફેંકનારની એટા કરતા હોય તેમ ધ્રુવ કરતા જઈને પડતા અને સરોવરનાં પાણીને તળીયે વ્હાને બેસતા. આ કાર્યક્રમ ખોર સુખી ચાલુ રહ્યો.

હવે ભાભાની સ્ત્રી શિરામણુ લઈને આવી; પણ ભાભાનો તે નુંદર રંગાના પથર ફેંકવામાં અને ગીત ગાવામાં એવો તીવ્ર બની ગયો હતો કે તેણે તે લેના આવવાની ખબર પડી તદિ કે બુગ લાગ્યાનું જાન રહ્યું નહિ !

છેત્રે પથર ખૂટી જવા આવ્યા. એકાદ દુકંડા પડ્યા હતા અને ભાભાની સ્ત્રીએ કહ્યું: “આ જરા શીરાવી ર્યો.” ભાભાનું ‘જાન’ હવે તે તરફ પોંચ્યું. ભાભા શીરાવવા બેઠો અને તેણે આગક પુત્ર બેઠો પડી રહેલા એક ચળકતા પથરનો દુકંડો ફેંકી રમવા લાગ્યો.

ભાભા શીરાવી ર્યો. તેની રડી ખાસી તાસવકેસાનુ તથા ગાતાના આગક પુત્રને ફેંકાં પેર ગઈ.—પેલો ચળકતો પથર પણ આગકની સાથે પેર ગયો.

નગરનાં મનુર પુત્રક રત્નગણિએ આગકના હાથમાંના તે ચળકતો પથર લેતો. જોતો : તે તો ધિંતાચણિ રત્ન હતું. : રત્ન ગણિને તે બેલતાં જ અડ આવ્યું થયું. તે આજે પશુપણ પર્વ હાવાથી જાંદર પડ્યાં. ધારણ કરીને પોતાની ઝંપરાની દુકાને બેઠો હતો.

તેની હિમ્મતે પચ્ચીશોક પ્રધાની હતી. એક ભરવાડણીના બાળકના હાથમાં આવું અમૂલ્ય રત્ન જોઈને તેની દાદા સંજયી કાઈ પણ કીંમતે તે રત્ન તે ગરીબ ભરવાડણી પાસેથી લઈ લેવાને તેણે ઇચ્છ્યું. તેણે તેને પૂછ્યું: “કહેતો! આ પથ્થર મહેને જોઈએ છે; તેની શી કીંમત લેશો?”

ભાભાની સ્ત્રીએ કહ્યું: “મહેને કાંઈ કહેની ખચર નથી. આ છોકરાના બાપને જઈને પૂછી આવો.”

રત્નમણિ તે સ્ત્રીની સાથે ભાભાને ખેતર ગયો. અને ભાભાને તે પથ્થરના ટુકડાની કીંમત પૂછી. ભાભો તો મ્હોટા વિચારમાં પડ્યો; તો પણ જરા મ્હોં મલકાવીને બોલ્યો: “ભાઈ! સાહેબા! ત્હમે જ કહોને, તેની કીંમત શું આપશો?”

રત્નમણિ પ્રમાણિક હતો. તે માગાનું સારી આવકનો પ્રશ્ન મુણ જાણતો હતો કે “આવકથી ન્યાયસંપન્ન દ્રવ્ય જ લેવાય.” તેથી તેણે ભાભાને કહ્યું: “ભાઈ! સૂર્યોદયથી માંડીને સૂર્યાસ્ત સુધીમાં ત્હમે જે ઉસ્ત્રી-પુરુષથી જેટલું ઉચ્ચકાય તેટલું દ્રવ્ય મ્હારા ભંડારમાંથી લઈ જાઓ, એટલી કીંમત તો આ રત્નને માટે ઘણી જુજ કહેવાય.”

ભાભો અને તેની સ્ત્રી આ કીંમત જાણીને બહુજ આનંદ પામ્યાં અને ખીજે દિવસે ઘન લેવા માંડ્યું. પણ કેવું આશ્ચર્ય!

ભાભો દ્રવ્યનો ઘોષલો ભરીને રડે છે!

રત્નમણિ તો પોતાના ભંડાર આગળ આ આશ્ચર્યકારક બતાવવાના જાણે અને સ્તબ્ધ બની ગયો. ભાભાની સ્ત્રી પોતાના પતિને

સમજાવવા લાગી: “ નાથ ! આ શું કરોછો ? વખત નાહિ મુનાવો. ગાંડા થઇ ગયા કે શું ? જેટલું સેવાય તેટલું લઇ લ્યો. વાગ્યુંયો કાલે કાંઈ નહિ દે. ”

ભાભો શોક કરતો બોલ્યો: “ હે સ્ત્રી ! વિચાર તો કર કે મહેં અગત્યપણામાં કેટલાં બધાં રત્નો પેલા સનેવરમાં ફેંક્યા દીધાં છે ? તે ફરીથી મળવાનું નહિ. અરેરે ! જલ્દારે અકુષ્ઠ રતનથી આટલું બધું દ્રવ્ય મળે છે તો એટલાં બધાં રત્નોનું કેટલું બધું આવત ? અરેરે, હું કેટલો બધો કમનસીબ ! આ બધા રત્નો : હું તૈથી જ રહું છું. ”

ભાભાની સ્ત્રીએ પતિની ભૂલ જોઇ, તેણે કહ્યું: “ નાથ ! ક્યે થયું તે થયું ! ભૂલ્યા ત્હાંથી ફરીથી ગણ્યા, મળજું છે તેટલું તો ભોગવી લો. ”

બન્ને જણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લેઇ સંતોષ પામ્યાં.

* * * * *

આ બધા વખત વિહાન રતનમણિ વિચાર કરે છે:—

“ અહા ! શું આ જગતમાં મનત્વ છે : આ નિર્ઝંપ મણિ કે જે આ બધામાં જ ઐતિક સુખને આપે છે તેને માટે ભાભો આટલું બધું રહ્યો ને ખોવાએલાને માટે પરત્રાયો ! તો હું ખરો ! હું કેવા મદ ! સદ્ગુરુ પોકારીપોકારી કહેછે કે, હે બધાં ! આ પર્યુપણપર્વ એક જ વાર યથાવિધિ આરાધે તે જીવ મુક્તિને પામે. તો પાશુ મહેં તો આવાં અનેક પર્યુપણરત્નો—સદ્ગુરુ જેવીએ પરખાવ્યા છતાં—એજે મુખાવ્યાં ! તીર્થંકરનો સમોવડીયો

મહારો આત્મહીરો મહારી પાસે છતાં સંસારની લાલચો, મોહ, માયા
આદિ પાંખીઓ ડરાકવા-માટે મહેં તહેને સંસારસમુદ્રમાં નાંખી દીધો !
અહા ! આજે મહારી સ્ત્રી મહારી ભૂલ જોઈ દીક દપકો આપે છે
કે ‘આત્મરાજ ! પર્વ પર્યુષણુરત્ન પ્રથમની માફક નકામું ફેંકી
દેતા ના; તહેનો સદુપયોગ કરી લો.’ બસ, તે જ ખરું છે. આજંથી
હું સાતે વ્યસનોનો ત્યાગ કરું છું. અહા ! આવા અપૂર્વ પુણ્યે પ્રાપ્ત
થતા પર્વમાં મૂર્ખ લોકો જુગાર વગેરે રમી રત્ન ગુમાવે છે. હું તો
આત્મસંયમ કરી સદ્ગુરુ ઝવેરીએ પરખાવેલ આ આત્મહીરાની
ચારખ થઈ છે તો તહેને પરિપૂર્ણપણે સાધીશ—આરાધીશ. એ રત્ન
પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત નહિ જ થાય. આજ હું સર્વ જીવોને હૃદયપૂર્વક
ખમાવું છું; મહેને જગતના જીવો ક્ષમા આપો ! સૌ મહારા મિત્રો છે.
મહારો કોઈ શત્રુ છે જ નહિ. મહારાં પૂર્વે કરેલાં દુષ્કર્મોને હું નિંદુ
છું. પર્યુષણુ પર્વરત્નના અજવાળે હવે આટ કર્મરૂપી અંધારાનો
નાશ કરી પ્રભુનું ધ્યાન ધરીશ. ક્ષણિક સુખ આપનાર જગતની
રાક્ષસી માયાઓ મહેને હવે કંઈ જ કરી શકશે નહિ. ”

આમ વિચારતો વિચારતો રત્નમણિ સદ્ગુરુ પાસે આવી ગયો.
જન્મ-મૃત્યુના રેંટમાં પડી ચૂકેલા આત્માને સદ્ગુરુના વચનામૃતથી
અમૃત કરી, પૂર્વે ઘણાં પર્યુષણુ રત્નો ગુમાવ્યાં છે જેણે એવા તેણે
ઉદ્ધસિત-હૃદયથી માતાપિતાની રજ લેઈ ‘દીક્ષા’ અંગીકાર કરી. મહા
પુણ્યે સંપ્રાપ્ત એવા પર્યુષણુ રત્નને આરાધીને રત્નમણિ અતે
મોક્ષપુરીને વર્ષો.

*

*

*

*

*

*

પ્રિય પાદકો ! આપ સર્વ લક્ષમાં રાખજો કે એક વખત એવો
 ન આવે કે જ્ઞહારે લાભાતી માફક તહુમારે પર્ણ જોવાએજા
 પર્થુપણ રત્નાને માટે પોદ્ધિપોદ્ધિ મૂકીને રેડવું પડે । માટે વેળાસર
 એતજો. આ પર્વ કાંઈ જેવું તેવું નથી. તેને યથાવિધિ આરાધો.
 આ માંગસિક દિવસોમાં જુગાર આદિ વ્યસનો છોડી એક ચિત્તે
 આત્મધ્યાનના વિચારો કરો. સંવત્સરીના દિવસે સર્વ હોવાને ખંભાવો.
 સત્ત્વ—મિત્રને સમાન ગણો; વૈરભાવ દૂર કરો. જગત માનના હોય
 પર કંઠણ દષ્ટિ રાખો. અને સર્વ નિરૂપાધિક સુખ આપનાર
 આત્મજ્ઞાન, આત્મધ્યાન ને આત્મતાનમાં જ સદોદિત મન્થા રહી
 હોવટે મુક્તિપુરીને વરો ! શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

શ્રી મહાવીર.

તહેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર*

અને તહેમનો ઉપદેશ.

શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ચોતરફ ફેલાઈ રહ્યું છે. બાળક, વૃદ્ધ જેમજુવાન સર્વના મનમાં કાંઈક વિલક્ષણ પ્રકારનો આનંદ વ્યાપી રહ્યો છે. પશુ પક્ષી પણ કદી નહિ અનુભવેલો ઉત્સાહ અનુભવતાં હમણાં જણાય છે; કારણ કે આમ્રમંજરિ મુખમાં લઇ

* વૈષ્ણવો પોતાના ભગવાનની બાળકીડાને મહત્વ આપી તે કીડાના ગુણગ્રાસમાં આનંદ માને છે; ખ્રીસ્તીઓ તહેમના ભગવાને એક રાટલીથી સંકેતેને જમાડ્યા એ વગેરે ચમત્કારો ગાવામાં ધર્મ માને છે; જુદા મહાવીરના ફેટલાક ભક્તોએ, ભગવાન કેમ જન્મ્યા અને કેમ બાળપણું ગુજ્યું હત્યોતિ બાળતોને કલ્પનાશક્તિથી લ'બાવી લ'બાવી કલ્પસૂત્રા યોજવામાં ધર્મ માન્યો છે. પણ શુદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રાહક અધ્યાત્મપ્રેમીઓ તો, એ મહાવીર નામના પુરૂષ શું કરવાથી ભગવાન (ભાગ્યવાન-કીર્તિવાન-સુખી-સાદૃશ્યવાન-નીતિવાન-દયમવાન-બળવાન-મોક્ષ લક્ષ્મીના માલીક, સર્વવ્યાપકગુણના ધારક: આ સર્વ અર્થો સંસ્કૃત કોષમાં છે) બન્યા એજ વિચારવાનું પસંદ કરે છે, તેથી એ મહાવીર કેમ જન્મ્યા-કેમ જીવ્યા-કેમ જીવેલાં ચલાવ્યાં તે સંખ્યાથી કવિઓને છાંજતા સંકલ્પવિકલ્પ કરવા છાંડી દઇ, એ આત્માની ઉત્ક્રાંતિ (evolution) થેય તે આત્મા છેક શિખર સુધી (સિદ્ધિશિલાએ) કેમ પહોંચ્યા એ તરફ જ લેક્ષ રાખી તત્ત્વની બાજનો જ વિચારવા ધર્યો છે.

કોઢિલા પંચમ શુર કલકારતી નગરે પડે છે, નિકસેલાં કુમુદો અને
ખીસેલી લતાઓ વનસ્પતિરૂપિમાં પણ આજે થયેલા આનંદસૂચક
ફેરફાર પ્રદર્શિત કરે છે—અરે ખુદ વાતાવરણ જ બદલાયું દીગે છે
કારણ કે હવાએ મુગધી અને કિનાડ ઉછીનાં કાન જગતને ઘડી-
બરના સ્વર્ગની વાતગી બહી છે !

સ્વર્ગમાં પણ હમણાં આનંદ ઓત્સવ થઈ રહ્યો છે—અરે
ખુદ ત્રાસદાયક તરફોમાં પણ હમણાં અજવાળું અને આરામ ધીન્વા-
માં આવ્યાં છે ! આદ દેવી અનુષમ શાન્તિ ! કેવો અદ્વિતીય
પ્રસંગ ! પ્રાણીમાત્રના ભાઈ-પિતા અને માતા પુણ્ય મહાવીર
અનુના જન્મ સમયનો કેવો અકોટિ પ્રભાવ !

આ મંગલમય બનાવ જે વખતે બન્યો તે વખત ઈ. સ.
પૂર્વે ૫૯૮ ના ચૈત્રના શુક્લ પક્ષની ત્રયોદશી હતી. મંગળવાર
ઘડી ૫૫ ને ૧૧ પગે ઉત્તર દ્રાવ્યુણી તક્ષત્રના ત્રીજા પાયામાં ચંદ્ર-
ચોગ હતો ત્હાંદે ૬૯ ઘડી ૪૫ ને ૧૫ પગે જંબુદીપના ભરતક્ષેત્ર-
માં હલવાદ વંશની જ્ઞાનકુળ શાખાના ક્ષત્રીય વર્ણમાં મગધદેશના
ક્ષત્રીયકુંડ નગરમાં 'મહાવીર પિતા'નો જન્મ થયો.

પ્રાણી માત્રને અભયદાન આપવા મરજનયત્રા પુરુષસિંહે સંસાર
નાટકશાળાની જુગિ ઉપર દેખાવ દીધો હતો આ સર્વ પ્રભાવ છે.
અત્યંત ઉત્તમ કાંચો કરતાં જે આત્મા શુભ પુદ્ગલોને વરસો થયાં
—અથવા થયાં એકલાં કરતો કરતો છેવટેની ઉત્ક્રાન્ત સ્થિતિએ આવ્યા
કરતો તે આત્માનાં અંદરમાં આવવા વખતે, આવો અનુષમ શાન્ત-
—આદલાદ—પદમ પ્રસોદ્ધ દેખાવ ચાલ્યોમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નેતું

નથી તે, આ લેખના વાંચનારાઓ આ મહાનુભાવના નીચે આપેલા ચરિત્ર ઉપરથી સહજ જોઈ શકશે.

ક્ષત્રિયકુંડ નગરના રાજા સિદ્ધાર્થ, વિદેહ દેશની વિશાલા નગરીના ચેટક રાજના બનેલી થતા હતા તેથી તેઓ ખીજા ક્ષત્રીય રાજાઓમાં વધારે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા હતા. પુત્રજન્મની વધામણી દાસીએ આપતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ મુગટ સિવાયનાં સઘળાં અન્નકાર તેણીને એનાયત કર્યાં અને દાસીયણું લેના કલાટમાંથી સદાને માટે ઉમેડી ફેંડી દીધું. મહાન પુરુષોને એમ જ થટે છે; કારણ કે જડ એવી પારસમણિ પણ પોતાના પ્રસંગમાં આવનાર લોહને શું સુવર્ણ નથી બનાવતી? કમ્તુરી પોતાના પડોશીઓને મુગંધી નથી ધારતી? માત્ર સાંકડી દૃષ્ટિના-તુચ્છ વિચારના કૃપણ લોકો જ મુઠી ખાંધી રાખવાની મહાકળાથી વાકેફ હોય છે; કારણ કે તે કળા તેઓ સઘળા હૃદયના આનંદના ભોગે શીખ્યા હોય છે !

મહાવીરજન્મની વધામણીએ બંદીવાનોને છુટા કર્યા, પરિ-જનોને બક્ષાસોથી નીહાલ કર્યા, ઘેરોઘેર ઉત્સવ ઉજવાવ્યો અને ત્રિ-લોકમાં શાન્તિ ફેલાવી. ક્ષત્રીયકુંડ શહેરના કેટલાક કરો માફ કરવામાં આવ્યા અને સ્વધર્મવત્સલ રાજાએ સંઘ સમસ્તો ભોજન આપ્યું; કારણ કે સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિસલાદે રાણી શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શાસનનો આવેક ધર્મ પાળતાં હતાં.

પ્રતિદિન જહેની કળા નિસ્તરતી જાય છે એવા મહાનુભાવ મહાવીરને સાતમે વરસે ગુરૂપાસે વિદ્યાભ્યાસ માટે મૂકવામાં આવ્યા. પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારને લીધે ગુરૂને તો માત્ર નિમિત્તરૂપ ઠરાવી મહાવીર થોડા વખતમાં સર્વ વિદ્યાકલાના પારંગામી થયા. તેઓની

માનેસિક, શારીરિક, અને આધ્યાત્મિક ખીલવણી ભગતને સાનંદ-
અર્થમાં ગોથાં ખવરાવતી હતી. આ વિવિધ દિશાનું ક્ષેત્ર તેઓએ પ્રીતિ
પ્રથમ સંસારવ્યવહારમાં અને પછી આધ્યાત્મિક ક્રિયાઓમાં,
નયનિક્ષેપની આરીફીઓમાં, પ્રવેશ કરવામાં. અને શુદ્ધવાણીમાં
સવાહોના નિરાકરણમાં અતીવ ઉપયોગી થઈ પડ્યું.

બાળ્યવરદામાંથી કમંડલુ આ મહાનુભાવ ધ્યાનવરદામાં
આવ્યા ત્યારે ખીલતાં શરીર સાથે ગંભીરતા પણ ખીલવા લાગી
હતી. સંસારના મારા-ખોટા બનાવો અને દુડવા-મીઠા અનુભવોએ
એમને તાવજાતનો સાગર ખુલ્લો કરી આગો હતો. પિતાના
આશ્રયથી પિતૃભક્તિપરાયણુ યુગ્મે સંયમનો વિચાર દાખી રાખી
યજ્ઞોદા દેવી સાથે લગ્ન કર્યું; અને આ નમુનારૂપ જોડકાએ સંસારમાં
રહીને ધર્મપરાયણુ છંદગી દેવી રીતે શુભરી શકાય એના દાખલો
જનમમાળને પુરો પાડ્યો.

શ્રી મહાવીરની ૨૮ વરસની ઉંમરે પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો
એટલે હોમણે વડીલ ગંધુ નંદીવર્ધન પાસે સંસાર છોડવાની આજ્ઞા
માગી. પરંતુ વડીલની દૃષ્ટિ હોમને એ વરસ વધુ સંસારમાં રાખવાની
હોવાથી તે બિનચર્ચાન ભગવાને શુદ્ધ બાવથી જનકમલવત
સંસારસમુદ્રમાં પડ્યા રહેવું કમલ-રાખ્યું.

જેનેના પિતા શ્રી મહાવીરે દેવતી પિતૃભક્તિ, ગંધુભક્તિ
સાથે વિનય એ ગુણોને નીતિના ઉચ્ચતમ ધારણ તરીકે મુદ્રી શકાય
અને ધર્મના પ્રગથિ આ રૂપ લેખી શકાય.

તે એ કરે તેઓએ સંસારમાં શુદ્ધ બાવથી રહ્યા તે એ
વરસ તેઓએ મુખ્યધ્યા, વિનિવૃદ્ધ, સ્ત્રીસહવાસ, રાત્રીગોળન અને

અર્થેત વરતું જાતો. ત્યાગ કર્યો હતો, જાણુ કે દીક્ષિત દશાને મહાવરે
 પાડતા હોય નહિ. એમ કરતાં એક વરસ દીક્ષા માટે જાણી રહ્યું
 હોય દાન દેવું શરૂ કર્યું. ભગવાનનાં જ્ઞાન-શક્તિ-ચારિત્ર ધર્મોદિ
 જેમ અગાધ હતાં તેમજ હોય તેમજ દાન પેણ અકથ્ય ન હતું.
 હાલના મુંઝા-આવડા ભોજ્યેના સાંમળાને કાળજી ઠેકાણે રાખી
 શકશે કે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦,૦ (ત્રણ અબજ અઠ્યાસી કરોડ એસી
 લાખ) સોનેયા ભગવાને દાન દેવામાં ખર્ચ્યા હતા ! અને એ
 પ્રમાણે પોતાના ઉપદેશને પોતેજ અમલમાં મૂકી બતાવ્યો હતો કે 'દાન
 -શીલ-તપ એમ ભાવના એ ચાર મોક્ષના રસ્તા છે.' એમણે એ
 ચારમાં દાન ગુણને પ્રથમ પદ આપ્યું છે અને એજ મુજબ દીક્ષા
 તો પછી પણ દાન પહેલું કર્યું હતું. છે કોઈ આજે આ રહસ્યના
 જાણનાર શ્રીમંતો ? છે કોઈ આજે આ જગતહિતકારી સત્યના
 સમજવનારો સાધુઓ, કે જેઓ દાનને નિપેત્રી-આરંભસમારંભનું
 કારણ ઠરાવી જગત માત્રને શુદ્ધ-હૃદય વિનાનું—કાગણી વિનાનું—
 અરે 'દયા' વિનાનું અને ધર્મના 'અધિકાર' વિનાનું બનાવી
 દેવાનું બચ કરે? ભગવાન મહાવીર—તીર્થંકર પદના ઉમેદવાર શું
 આજના બારાખડી શિખનારા સાધુ નેટલું પણ 'આરંભ સમારંભ'
 શબ્દનું જ્ઞાન નહિ ધરાવતા હોય ?

પછી ક્ષત્રીયપુત્ર મહાવીરે દયાધર્મની દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લીધા
 પછી તુરંતજ હોય તેમને મનઃપર્જવ જ્ઞાતું ઉભવત્ત્વ યથું પોતાના વતન
 કુંડ્યામનો અશિ માત્ર પણ મોહ લાગે નહિ એટલા માટે ભગવાને
 પ્રયાણ શરૂ કર્યું. આરંભ સમારંભ તપશ્રયમાં શુભર્યા
 તેઓ નિર્જન સનમાં જઈ ધ્યાનગ્રસ્ત બનતાં, ઇન્દ્રિયદમન કરતાં,

આંખ નીચાને અમિત્ર સુખ આપતા. આ મહાવરને લીધે—
 આત્માને જે જીવતા મુખોનો મહાવરો કરેડો-પરદો વરમો થયાં
 હોતો તે મહાવરો ફરે કગલી લેતી જગાએ નિસ્પૃહીપણાનો મહા-
 વરો થ્યો લેતે લીધે, શાર્ગિક હુખો લેમને સાગનાંજ નહિ
 કારણ કે જલારે જગજન પશુએ શુદ્ધમાં બગાડ જતા તેવે વખતે
 આ સિંહોનો પણ સિંહ ખુદ્દેશરીરે ધરતીપર નિહરપણે નિચરતો !
 જલારે સખત તાપથી રાત્રમેહોદ્ધમાં ખીરાજતા પુરો મગને મરતી
 સહી જતાથા મરણ પાનતા તેવે વખતે આ રાત્રમેહોના પણ
 મહારાજા તપેલી ખુદ્દી રેતીમાં જેસી ધ્યાનારૂઠ મતી આતંદમાં
 ડાલતો ! ડાસ-મચ્છરો-બમરો ઇલાકિતા ડંચતી તે અહમ્મ શરીરને
 જાતા તમા હોય, કે જડેન સિંહ અને દેવોના ઉપસર્ગે પણ ગણ-
 નરીનાં નહેતા ? વધુ નાગુગ થવા જોવું તો એ છે કે, લાગણાગ
 બાર વરસ સુતી તેઓથી એક ધડી પણ સુના નહોતા-એટલે બધે અંશે
 નિવાન કાળમાં કરી લીધી હતી; અને શું સુદના વખતનાં દેહ
 ક્ષય, મચ્છો ધડીમર ઉધો સાબળ્યો છે ? રાત્રે આં દિવસે
 ઉત્તરનું કામ આ મહાવીરના વંશજોનું નહિ પણ એના
 દોહીઓનું છે.

શ્રી મહાચરં નવસું ચોગાનું અનાર્થ દેશમાં હતું, જ્યાં
 આશ્વિન પંચમે સ્થાપક ગોસાલો ધાર્મિક શિક્ષણના મરજથી
 લેમની અધેજ આમાનુષામ કરતો હતો. અનાર્થ દેશમાંથી ફરતી
 વખતે હુમ ગામના એક ખેતરમાં એક તરૂના છોડને ઉતેડતાં ત્રાવ
 ફળના છવ વિશે પ્રશ્ન પૂછતાં મહાવીરદેવે કહ્યું કે, આ છવ ગામમાં
 તરૂને ઉપજશે. ગોસાલો આજ્ઞાધારક નહિ પણ દર્શાણોર દેવાથા

તહેણે ભગવાનનું વચન જૂઠું પાડવાના ધરાદાથી ને જોડેને - કમેડી
 દેંકા દીધો, પણ કર્નસયોગે ત્હાર પછી તુર્ત વરખાદ થયો અને
 એક ગાયત્રી ખરીયા ત્હેનું મૂળ જેનરમાં ચંપાતાં સ્થિર થયેલો એ
 છોડ પાડો કલો થયો. આ બધું કેટલેક કાળે જાણવામા આવતાં
 ગોસાલે મનમાં એવો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો કે, “જે થવાનું હોય તે
 થયાં કરે છે.” હવેમને તિરસ્કારી, ભાવીને જ માનનારો ગોસાલો
 આજ પણ ઘણાં કાયર સાધુઓ અને સંઘપતિઓના દિલનાં ભરા-
 વણો જોવામાં આવે છે, કે જેઓ એમ કહે છે કે, “આટલા દલાડા
 ત્હમે સુધારણો નહોતા તે શું નહોતું ચાલતું? જે થવાનું હતું તે
 થયું છે અને થશે; પ્રવૃત્તિ માત્ર દુઃખદાયી જ છે” ।

દશમા ચોમાસામાં નિશ્ચયાદિષ્ટિ દેવ તરફના પરિમલ શ્રી વીરે
 સમભાવે સહન કર્યા. બારમું ચાતુર્માસ અંપાનગરીમાં સ્વાતિદત્ત
 બ્રહ્મણની શાળામાં કર્યું. તે ચાતુર્માસ પુરું કરીને તેઓત્રી પશુ-
 માનિક ગ્રામની બહારના બાગમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાને નાસિકાય પર
 ચક્ષુ રાખી ઉભા હતા તે વખતે એક અત્યંત ત્રાસદાયક પરિમલ
 પડ્યો. ધ્યાનગ્રસ્ત ભગવાનને બળદોની બલામણુ કરી ગામમાં ગયેલા
 ગોપાલકો, પાછા આવી બળદો નહિ જોવામાં આવતાં ભગવાન પર
 કોપાયમાન થઈ શરકંદ વૃક્ષના અગ્ર ભાગના ખીલા બનાવી લાવ્યા
 અને તે ખીલા ભગવાનના કાનમાં પુરેપુરા ઠોકી દીધા. એ વખતની
 વેદનાનું વર્ણન આપવું નકામું છે; કારણ કે હરકોઈ માણસની કલ્પના-
 માં તે સહજ આવી શકે તેમ છે. આવી ઉજળી વેદના વખતે
 પણ ભગવાને ધ્યાનગ્રસ્ત દશા છોડી નહોતી । તેઓ જાણતા હતા
 કે, આ માત્ર ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવમાં શય્યાપાલકના કાનમાં સીસાનો

હિનો રસ રેખાનું કળ હતું-આ માત્ર 'કરેલું' હેતું વાળવાનું હતું. આ ખીસા પાછળથી શિક્ષાર્થ શેઠ અને ખરડા વેંને ભગવાનના જ્ઞાનમાંથી કઢાડ્યા હતા. ખીસા ખેંચી કઢાડતી વખતે એ શરીર, પોતાના સ્વભાવ મુજબ, હદ ઉપરાંત ધકેલે લાગવાથી પડી ગયું હતું. કહેછે કે, એ શરીરને સ્ત્રીલનારા બનને ઉપકારી હવે ભવનમાં વાસ પામ્યા હતા અને જોપાલક સાતમી તરફનાં ધસડાઇ ગયો હતો.

આ મોટા ઉપરાગ ધ્યા પછી શેષ રહેલાં કર્મ-પણ ખર્ચા ગયાં. પાંચ સમિતિ, રાણુ શુદ્ધિ, નવવિધી બ્રહ્મચર્ય, ચાર કપાયનો ત્યાગ કર્યાદિ શુભ શુભોથી જોડાયલા મહાવીર ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી ૧૨મા વરસે વૈશાખ શુદ્ધ-૧૦ ને દિવસે પાછલે પહેરે, વિવર્ય મુદ્દર્તમાં, જામિડા ગામને પાદર, ઉજ્જવલશિક્ષા નદીને કાંઠે, સામક નોને ગાયાપતિના ક્ષેત્રમાં, શાલી વૃક્ષ નીચે, ગોદોહન-આમને આત્મસ્વરૂપને ભાવતા થકા, ઉત્તર દ્રાણ્યુશી નક્ષત્રમાં, શુકલ ધ્યાન ધાવતાં, સંપૂર્ણ દૈવસ્ય જ્ઞાન અને-દૈવસ્ય દર્શન ઉત્પન્ન થયું. એ જ્ઞાન વડે તેઓ દશ્યાદશ્ય પદાર્થો જેવા-જાણુવા સમર્થ બન્યા. આખીસ વિશ્વને હથેલીમાં દેખવા લાગ્યાં.

ધરણુ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ થયા-જિન થયા-શુદ્ધ થયા-સંકર થયા—(જ્ઞાનવડે) વિષ્ણુ થયા ત્હાર પછી હેમણે વ્યવહાર્યો દેશોદેશ ફરી ધર્મોપદેશ આપવા આંડ્યો, કે જે 'ઉપદેશ' થયા—આત્મભાવ અને પરોપકારના 'ધર્મ' તરફ લાખળો મનુષ્યોને આપ્યાં. એમનો ઉપદેશ અધ્યક્ષાને કે ગપાટનો નહોતો. ગામના લોકોએ જે 'શામ્ભ' (જિજ્ઞાસુ સામ્ર)ની યોદીયણી મોકલ્યા

પ્રકાશ જાય છે તે, 'સાયન્સ' તે સર્વજ્ઞ મહાનુભાવ પોતાના હસ્ત-
કમળમાં ભેંદ રહ્યા હતા, એ જાણતો સંશય કોઇને થવા પામે તે પ્રદેશ
જણાવી દેવું હીક પડશે કે, શ્રી મહાવીર દેવે પદ્મવ્યંતી હકીકત
કહીને હમેશ ચાલતી વિશ્વરચના બતાવી છે; ધર્માસ્તિકાય અને અ-
ધર્માસ્તિકાયની હકીકત કહી ગતિ (Motion) અને આકર્ષણ
(Attraction) નો નિયમ સર્મમાં કહી બતાવ્યો છે; શબ્દનો
વેગ ઠેક 'લોક' ના છેડા સુધી છે અને ને વચ્ચેથી અડચણો
દૂર કરવામાં આવે તો 'લોક' ના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી
અચાજ સંભળાવામાં હરકત ન આવે એમ કહી હાલની ટેલીગ્રાફી
(તાર પદ્ધતિ) પ્રદર્શિત કરી છે; ભાષાનાં પણ પુદ્ગળ છે એ ભગ-
વાનના કથનને આજે અમેરીકન એડીસને ફોનોગ્રાફ (બોલતું
વાજી) બતાવીને પુરવાર કરી આપ્યું છે; ઝાડો-પેશાબાદિ ચૌદ
પ્રકારની ચીજો જે ધડીમાં ઠેકાણે ન પડી જાય તો પછી 'ગણિત
પ્રમાણુ શ્રેણિ' એ નહિ પણ 'ભૂમિતિ પ્રમાણુ શ્રેણિ' એ તેમાં
પાર વગરના જંતુઓ ઉત્પન્ન થઇ દુનિયાને રોગચરત કરી મૂકશે
અને મરદી (Plague) ફેલાશે એમ કહી ચૌદ સ્થાનકિયા સમૂ-
હિસ જીવોની અથવા બીજા શબ્દમાં કહીએ તો રોગપ્રચારક જંતુઓ
(Germs) ની હયાતી જણાવી, કે જે આજના ડોક્ટરો હજી હવે
જાણવા લાગ્યા છે. ઉપાસ, રાત્રીભોજનત્યાગ, ઉજીજનવપાન ઇત્યાદિ
સમ્યંધે ભગવાનની આજ્ઞામાં વૈદક જ્ઞાનનો ખમ્મનો સમાયલો છે.
નવતત્વોમાં દ્વિસુશીનો ભંડાર ભર્યો છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને
વતસ્પતિમાં જીવ છે તે થોડાંજ વરસો થયાં અંગ્રેજો જાણવા લાગ્યા
છે, પણ આયુર્ભૂમિના તે 'મહાન શોધક' તો આજથી અઢીહજાર
વરસ ઉપર દિવ્ય ચક્ષુથી જાણ્યું હતું.

અને 'થીઓસોફી' અથવા 'બ્રાદરશીપ પંથ' (Universal Brotherhood) ચોતરફ વાહવાડ પામે છે; પશુ અમારા મહા-વીર થીઓસોફીસ્ટે વિશ્વવ્યાપક બ્રાતૃભાવને ફેલાવવાને આજી કદગી સમર્થણ કરી હતી અને એનાં ફરમાનોનું મૂળ જ Universal Brotherhood—સર્વવ્યાપક બ્રાતૃભાવ છે !

શ્રી મહાવીર દેવ દેશેદેશ વિચરી ધર્મોપદેશ કરવા માંલ્યો. એકવાર અપાપાપુરી તરફ પધાર્યા ત્યારે ત્યાં મોગીન આહારનું યજ્ઞ કરતો હતો અને ત્યેના આગમનથી આવેલા પંડીતશિષ્યોનાં જીવન જીવન દિને ત્યાં હાલત હતી. તે યજ્ઞકુંડ પાસે થઈને કોકનાં ટાંગેટામાં બીજી જગાએ જતાં જોઈ તેઓને લાગ્યું કે અમારા કરતાં પશુ વધારે વિકાસ એવો દોષ આવ્યો છે કે આદરણીયતા લેવા લેવા યજ્ઞ પાસે ઉભા પણ ન રહેતાં બીજી તરફ જ દોડ્યા જાય છે ? એમ વિચારી તે સર્વ પંડીનો મહાન પંડીત શ્રી મહાવીર પાસે આવ્યા અને તે સમર્થ પંડીને તે સર્વના મનમાં ઉદ્ભવેલા જ્વલ જ્વલ સંશયોનું એકી યજ્ઞો છેલ્લે કર્યું.

કર્મજનના મનમાં કલ્પવિદ્યે, અગ્નિજનના મનમાં કર્મવિદ્યે, વાયુજનના મનમાં અવકર્મની એકતા અથવા શિશ્યતા વિદ્યે, વ્યક્તના મનમાં પંથજનવિદ્યે, સુધર્મના મનમાં સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી જ રાખ અને પુરુષ મરીને પુરુષ જ રાખ એ વિદ્યે, મંડીતના મનમાં જાંઘ મોહવિદ્યે, મૈત્ર્યપુત્રના મનમાં દેવવિદ્યે, અકંપિતના મનમાં નરકવિદ્યે, અચલજ્ઞાતના મનમાં પુરુષ-પાપવિદ્યે, મૈત્ર્યના મનમાં પરજ્ઞાવિદ્યે અને ૧૧ મા પ્રમાણના મનમાં મોહવિદ્યે મંદેદ હતા. મહાવીર ભગવાને એ સર્વના મંદેદ મટાડી ધર્મનો એવો ઉત્તમ

ઉપદેશ આપ્યો કે, એ અગ્નીઆરે પંડીત બ્રાહ્મણોએ પોતાના શિષ્યો સહીત શ્રી મહાવીર દેવ પાસે જૈની દીક્ષા ગ્રહણ કરી ! ભગવાને એ અગ્નીઆરેને (લાયકાત જોઈ) ગણધર પદવી આપી. એ ગણધરોએ જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ભગવાનને ભારે મદદ કરી. ઇન્દ્ર-ભૂતિ, ગૌતમ ગોત્રના હોવાથી, ભગવાન હેમને ગૌતમ કહીને બોલાવતા હતા. બ્રાહ્મણ ધર્માનુયાયી ગૌતમ આ રીતે જૈનધર્મમાં દાખલ થતાં વખતોવખત ધર્મસંબંધી ઘણી શંકાઓના પ્રશ્નો હેમણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પૂછ્યા છે અને તે સવળાનું ભગવાને બહુ સારી રીતે સમાધાન કરી ગાતમને જૈનધર્મમાં દૃઢ-પ્રતીત બનાવ્યા હતા.

બ્રહ્મદેશથી માંડીને હિમાલય સુધી તેમજ પશ્ચિમના ઘણાં ભાગ સુધી ભગવાને વિહાર કરી, શ્રેણીક, પ્રસન્નચંદ્ર વગેરે ઘણા રાજાઓને, આનંદ, કામદેવ, કુંભાર શકડાસ વગેરે ઘણા શ્રીમંતોને તથા સર્વ વર્ણનાં સ્ત્રી પુરૂષોને જૈનધર્મમાં દાખલ કર્યાં. હેમણે પોતાના બોધમાં જે દાદશાંગની પ્રરૂપણા કરી તે અવશેષ રૂપમાં હજી જૈનસમાજમાં પ્રચલીત છે. એની અતિ સંક્ષિપ્ત દિશા અહીં બતાવવી અનુચિત નહિ ગણાય.

(૧) આચારાંગ સૂત્ર—હેમાં સાધુ-ત્યાગીના આચારોના સંપૂર્ણ વિસ્તાર છે તથા શ્રી મહાવીર પ્રભુનું દુકું જીવનચરિત્ર પણ સમાવ્યું છે.

(૨) સૂત્રકૃતાંગમાં જ્ઞાન, શાંતિ તથા જૈન અને અન્ય દર્શનોની ધાર્મિક ક્રિયાઓનું વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન છે.

(૩) કાષ્ઠાંગમાં હવ (આત્મા) પ્રદગ્ધ અને જીવન દ્રવ્યોના વિચારના એક તથા વિશેષ સ્થાનો છે. જેવી રીતે કે, આત્માએ અપેક્ષાએ તો સર્વત્ર હવ દ્રવ્ય (આત્મા) સમાન છે. સિદ્ધ અને સંસારીની અપેક્ષાએ તેર પ્રકારના છે. આજ રીતે સંસારી, ગયવા જે દર્મથી મુક્ત થયા નથી એવા હવો કે જે પરિવ્રજણ કરે છે તે ૩ પ્રકારના છે. સ્થાવર, (કાલીચાલી સહે નહિ એવા), વિદ્યેન્દ્રિય (અપૂર્ણ દ્રિયોવાળા), સકલેન્દ્રિય (સંપૂર્ણ દ્રિયોવાળા). અવગાહન કાળની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ધણા પ્રકારના છે. વગેરે ધણી કહી શકે છે.

(૪) સમવાયાંગને વિષે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને બાવધી જે સમાનપાત્રું છે તેનો અધિકાર છે. જેમ કે, દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ધર્મ અને અધર્મ બન્ને સમાન છે. ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્થાન અને પહેલા નરકના પહેલા હંદ્રવિકલ અને ક્ષેત્રના પહેલા વિમાન સમાન છે. કાળ અપેક્ષાએ, ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી બન્ને સમાન છે. બાવધી અપેક્ષાએ કેવળ દર્શન અને કેવળજ્ઞાન સમાન છે.

(૫) ભગવત્કીલ (વ્યાખ્યા પ્રકાશિ) - એમાં તીર્થંકર ભગવાનને પહેલા ધણા પ્રત્નો તેના ઉત્તર સહિત છે. આ અંગમાં ધણા ઉત્તમ વિષયો ચર્ચામાં આપ્યા છે.

(૬) જ્ઞાતા ધર્મ કથાંગ અથવા જોડે ધર્મકથાંગ પણ કોવામાં આપે છે, તેમાં હવ-અહવ-નવ તત્ત્વો વિસ્તાર દેવા તેમજ ભગવાનને ગણધરોએ પહેલા પ્રત્નોના ઉત્તર છે.

(૭) ઉપાસક દશાંગમાં શુદ્ધચત્વાર્ણાશ્રમ ૧૫ અનુક્રમ. અભ્યર્ચનાદિ અને પ્રારથના બીજા ધર્મવિષયો ૧૦ આપ્યા છે.

(૮) અંતગડ દશાંગમાં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં ઉચ્ચ પરિસહ સહન કરનાર ૧૦ આચાર્ય કે જે કર્મરહિત થયા છે તેઓનો વિસ્તાર છે.

(૯) અનુત્તરોપપાતિક દશાંગમાં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં મહાન ચારિત્રના ધારક ૧૦ આચાર્યો થયા કે જે વડે તેઓએ પાંચ વિજ્યાદિ અનુત્તર વિમાનમાં દેહ ધર્યાં હોવું વર્ણન છે.

(૧૦) પ્રશ્ન વ્યાકરણ અંગમાં ભૂત, ભવિષ્ય, લાભ, હાનિ, સુખ, દુઃખ, જીવવું, મરવું, ભક્તિ, ભુંડ, વગેરે પ્રશ્નોના કેમ ઉત્તર આપવા તે સંબંધીનો અધિકાર છે; એટલે કે, તેમાં આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની અને નિર્વેદણી એ ચાર કથનીનું સ્વરૂપ છે. પાંચ આશ્રવ અને સંવરની વાતના પેટામાં પાંચ વ્રતનું સારૂં બ્યાન આપ્યું છે.

(૧૧) વિપાક અંગમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ કર્મના બંધ, વિપાક વગેરે કેમ થાય છે તેનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

(૧૨) દૃષ્ટિવાદ અંગ તેમાં 'સાયન્સ' વગેરે ઘણી ઉમદા વાતો હતી તે હાલ વિચ્છેદ ગયું છે.

મહાવીર ભગવાને સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ જૂઠા જૂઠા પ્રશ્નો જ્ઞેનધર્મનું જૂઠું ચાલ્યું આવતું બંધારણ કેટલેક અંશે દેશકાળ સુજખ સુધરેલા સ્વરૂપમાં મૂકી આપ્યું છે. એ સઘળું સંક્ષિપ્તમાં પણ અહીં દર્શાવતાં વિસ્તાર ભયથી અટકવું પડે છે.

એમ લગભગ સાડીઞેતાઢીશ વર્ષ ચારિત્ર સઞ્જો ંતે
 ઇ. સ. પૂ. ૫૨૬ માં ડાગતો ંવપર ંજણી લેમલે છઠું ડરો ંતે ં્યા
 ંવસર્પિણી ડાગતો દુપનસુપમ નામના ંથો ંરામાં ત્રણવર ને
 સાડાંઠ મલિના ંપ્રી હતા તેહારે પાવાપુરીમાં હસ્તીયગ રાગની
 ડેરેરીમાં ંલ્હાં પોને ંમાનું રહો હતા તેહાં ંોગ પડેર સુધી
 દેશના દેતા ંકા નિર્વાણ પામ્યા. ં જ્ઞાન્તિ ! જ્ઞાન્તિ ! જ્ઞાન્તિ !

મહાતીર ભગવાન ંઆશો વઃ ૦)) ંટકે દીંગળો દિવસે
 મોક્ષ પંથારો તેહારે લેમતો ધર્મગોધ સાંભળવાને ંદાર દેશના
 રાગગં પાવાપુરીમાં ડાંર રહો હતા. લેમની ંોગ પડેરની દેશતો
 ને ંકજ વાક્યમાં સાર લખીં તો તે ંે હતો કે “ ંાંવ
 રોડી, સંતર ંાદરી, ઉંગથી મોક્ષ ંળવો. ”

મહાતીર ભગવાનને નિર્વાણ પામ્યાં ંાં લગભગ ંદી-
 હતર વર્ષ ંધ ગયાં છે છતાં દહ લેમલે દશવેસો હિતમ નેન
 ધર્મ હિંદમાં ંાં છે. લેમના પ્રતિસ્પર્ધી ંુદ્ધનો ંોદ્ધગાર્ગ,
 ગોસાંતો ંાહવિઢા પંથ ંને જમાઢીનો નનીનપંથ ંે સર્વે
 ંાં હિંદની ભૂમિમાંથી ંદશ્ય ંયા છે, પરંતુ તત્વચિંતનમાં
 રાગી રહેસો ંા શાંત ધર્મ દહ હિંદના કેટલાક ંાંગમાં ંાં
 છે. ંીજ કેટલાક ધર્મોની પેઠે નૈનધર્મ દેંાવવામાં કે લેને ંેઢી
 રાખવામાં ંોધ પશુ વતની મારઢાઢ કરવી પડી તથી, ધંતરંતર
 કે વતુના વુઢા વહેમોની તોતો ંાંવવી પડી તથી; માત્ર સંપૂર્ણ
 ભાતભાવ (Perfect Brotherhood) દેંાવનારા સિદ્ધાંતોના
 પાલનમાં ન ંે ધર્મના ંનુયાયીં મશગુલ રહો છે, ંે ંંધ
 ંોઢ ંંધવાદક તથી.

શ્રી મહાવીર ભગવાને જતાવેલા અહિંસા મતની કેટલી જાણ કરેલ થઈ છે તે સર્વે જ્ઞાન વર્ગના જાણવામાં છે. જૈનમતનું મ્હોટામાં મ્હોટું મૂળતત્ત્વ જે અહિંસા તે લગભગ સઘળા હિંદુ-ધર્મમાં દાખલ થઈ ગયું છે. ખીજા ધર્મો ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુના જૈનધર્મો ઘણી સારી અસર નીપજાવી છે. પુનાના પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ-વેત્તા પંડીત બાળમંગાધર તીલકે વડોદરા જૈન ઈન્ડિસ્ત્રસના મંડપમાં કહ્યું હતું કે:—

“જૈનધર્મ અને વેદ ધર્મ એ જાને ધર્મ જો કે પ્રાચીન છે પરંતુ અહિંસા ધર્મનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મ છે. જન ધર્મ પોતાની પ્રબળતાથી વૈદિક ધર્મ ઉપર અહિંસા ધર્મની નહિ બુઝાય એવી ઉત્તમ છાપ મારી છે. વૈદિક ધર્મમાં અહિંસાને જે સ્થાન મળ્યું છે તે જૈનીઓના અંસર્ગને લીધેજ છે. અહિંસા ધર્મના સંપૂર્ણ શ્રેયના હક્કદાર જૈનીઓ જ છે. અઠીહજાર વર્ષ પહેલાં વેદવિધાયક યજ્ઞોમાં હજારો પશુઓનો વધ થતો હતો; પરંતુ ૨૪૦૦ વર્ષ પહેલાં જૈનોના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જરૂરે જૈન ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેના ઉપદેશથી લોકોનાં ચિત્ત તે અઘોર નિર્દય કર્મથી વિરક્ત થવા લાગ્યાં અને ધીમે ધીમે લોકોનાં ચિત્તમાં અહિંસાએ પોતાનો અધિકાર સ્થાપન કર્યો. આ સમયના વિચારશીલ વૈદિક વિદ્વાનોએ ધર્મની રક્ષાને લીધે પશુહિંસા સર્વથા બંધ કરી અને પોતાના ધર્મમાં અહિંસાને આદરપૂર્વક સ્થાન આપ્યું.”

વગેરે કહી મી. તિલકે અહિંસાનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મને જાતવ્યો હોયો. ખાજા ધર્મોમાં અહિંસાને પુણ્ય અને હિંસાને પાપ માની કેટલુંક કહેવામાં આવ્યું છે ખરું, પરંતુ અહિંસાને સર્વાંશે સંપૂર્ણતાથી આગળ ધરનાર તો માત્ર જૈન ધર્મ જ છે.

અહિંસા સિદ્ધાંતનો વિશેષ વિગત થવાનું કારણ એ છે કે, મહાવીર પ્રભુએ આખા જગતનું શી રીતે બહુ ધાય તે દેખાડવા સાથે આત્મોદ્ધારનો ઉત્તમ રસ્તો દેખાડ્યો. મોક્ષ માર્ગ માત્ર અમુક ઉચ્ચ વર્ણોને માટે ખુલ્લો છે અને તે માર્ગ આપણે પ્રાપ્ત કરવામાં કોઈ મંચરૂથ વ્યક્તિની જરૂર પડે છે એવા સિદ્ધાંતને લેમણે તાડી કાઢી, સાત્ત્વિક અને તાત્ત્વિક વ્યાખ્યાન શૈલિથી તોડી નાખ્યો. મોક્ષ માર્ગ સર્વે ભવ્ય જીવોને માટે ખુલ્લો છે, એમ લેમણે જાહેર કર્યું અને જણાવ્યું કે “ જેવાં કર્મ કરશે તેવાં ફળ મળશે. ” કર્મનું પરિણામ કોઈ કલ્પિત દેવ કે પરમેશ્વર અટકાવી શકે જ નહિ, વગેરે કહી લોકોને સત્ય વાતથી લેમણે ગાઢીતગાર કર્યાં.

કેટલાક યુરોપીય વિદ્વાનો પોતાના આશય સાથે અજાણતાં અન્યના આશયને મેળામેળ કરી મહાવીર સ્વામી એ ચાલતા જતન શાસનના નાયક નથી પણ યૌદ્ધ ધર્મ સ્થાપનાર જૈનમ બુદ્ધ સ્થાપના સિદ્ધાંતોની શાખા રૂપે જૈન ધર્મ ઉભો થયો છે એમ કહે છે. પરંતુ એ વાત ખરી નથી. હવે યુરોપના કેટલાક સંશોધકોએ સારી રીતે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે, જૈન ધર્મ એ યૌદ્ધ ધર્મની એક શાખા નહિ પણ એક સ્વતંત્ર પંથ છે. ઉલટું એ લોકોએ વધારે ત્યાં સુધી જતાવ્યું છે કે યૌદ્ધની પહેલાંનો જૈન ધર્મ એ બુદ્ધ અને મહાવીરના જન્મ-નિર્વાણના વર્ષો જોવાથી પણ એ વાત

સિદ્ધ થાય છે. મહાવીર ભગવાન ઇ. સ. પૂ. ૫૮૮ માં જન્મ્યા અને ૫૨૬ માં નિર્વાણ પામ્યા એ વાત સર્વ જૈન ગ્રંથો કબજી રાખે છે. આઘટકર્સની પાલી ડીકશનેરીમાં બુદ્ધના જન્મની સાલ ઇ. સ. પૂ. ૬૨૨ અને નિર્વાણની સાલ ઇ. સ. પૂ. ૫૪૩ ની આપેલી છે. પણ યુરોપના વિદ્વાનોએ જે નવી શોધો કરી છે તેમાં જણાવે છે કે આ સાલોમાં લગભગ સો વરસ ઓછાં કરવાં જોઈએ. તેઓ જન્મ-મરણની સાલો ૫૫૭ અને ૪૭૭ આપે છે. પરંતુ ડૉક્ટર કર્તીગહામ શીલોન અને જર્માના જૈન ગ્રંથો ઉપરથી બહુ બારીક તપાસ કરીને બુદ્ધના જન્મ નિર્વાણની સાલ ૫૪૪ થી ૪૧૮ ની આપે છે. ચંદ્રગુપ્તની નક્કી થયેલી સાલો સાથે આ સામ્યો મળતી આવે છે અને તે યુરોપીય સંશોધકોએ સ્વીકારી છે. આથી જણાશે કે, બુદ્ધ મહાવીરના સમકાલીન હતા પણ પ્રથમ નહોતા, પાછળ હતા. અને તો પછી જૈન ધર્મની શાખા જૈન ધર્મ શી રીતે હોઈ શકે ? કેટલાકો એવું કહે છે કે જૈનોએ વૈશેષિક તત્ત્વ જ્ઞાન ઉપરથી પોતાનો ધર્મ રચી કહાડ્યો છે. એવી હેમની દલીલનો ઉત્તર એ છે કે જૈનોએ ન્યાય સાંખ્ય અને પૂર્વમિમાંસા વાળી વૈશેષિક શ્રીલ-સુશ્રીનો અભ્યાસ તો કેટલુંક હરિભદ્ર સુરીના વખતમાં એટલે છઠ્ઠા સૈકામાં કરવા માંડ્યો હતો. ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ, સત્કાર્ય અસત્કાર્ય ઇત્યાદિ બાબતો મેળવવાથી જણાશે કે જૈન અને વૈશેષિકના સિદ્ધાંતોમાં મોટો ફેર છે. આ ટુંકી વિગત ઉપરથી જણાશે કે, જે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ મહાવીર પ્રભુ પછી અગ્યારસો વર્ષે કરવામાં આવતો હતો તે તત્ત્વજ્ઞાન ઉપરથી મહાવીર ભગવાને જૈનધર્મ રચી કહાડ્યો એ શી રીતે સમજણમાં ઉતરી શકે ?

કેટલાકે વળી એમ કહે છે કે, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની ભાષા
 જોતાં તે ધર્મ બુદ્ધની પછી થયેલા વર્ષ નીકળેલા છે. એટલે, જૈનધર્મનાં
 પુસ્તકોની ભાષા જોઈ પુસ્તકોની ભાષા કરતાં પાછળથી ઉત્પન્ન
 થયેલી ભાષા જોવી છે; પણ ભાષા કે લિપિ ઉપરથી મહાપ્રભુ
 જ્ઞાતની પ્રાચીનતા કે અર્વાચીનતા સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. મહાવીર
 ભગવાને જે દાદશાંગી પ્રદર્શી હતી તે હોમના નિર્વાણ-પછી તેમની
 પાંચે યજ્ઞ સુધર્મસ્વામી, જંશુસ્વામી, પ્રભવસ્વામી વગેરેના
 વખતમાં ચાલી આવતી હતી. પરંતુ એ સ્વયં સુખપાઠે રાખવામાં
 આવતું. અંશુમ રાગના વખતમાં આર દુઃખાળાંનું સમયે પાટકી-
 પુત્રમાં મળેલા સર્વે એ દાદશાંગમાંથી જે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત તારવી
 નક્કી કર્યા હતાં તે કેટલીક સુદ્ધ જતાં અનિયમીત રીતિમાં
 આવી પડ્યાં. સુખપાઠ, સ્મરણ શક્તિના કમજોરથી નિયમીત યાદ
 નહિ રહેતાં વીસરાવા લાગ્યો અને તેથી જે હવે એ સ્વયં
 નિયમીત રીતે પુસ્તકારૂઢ ન થાય તો જરૂરે દિવસે એ જ્ઞાનની હવાની
 જોઈ જોડવા જેવા સમય આવી લાગેલો. જોઈ મહાવીર ભગવાનની
 સત્તાવીસમી પાંચે યજ્ઞ દેવર્ષિ ક્ષમાશ્રમણના ઉપરીપણા નીચે
 વચ્ચીપુરમાં એક સુખા જોડાવવામાં આવી અને તેણે સુખપાઠમાંથી
 જરૂર જેટલું જ્ઞાન પુસ્તકારૂઢ કર્યું. આ શાસ્ત્રો પુસ્તકારૂઢ થયાની
 અનિમ વિગત સંક્ષિપ્તમાં આપી જણાવવાનું એ છે કે, જે કોઈ
 એવું મમતા દોષ કે જોત શાસ્ત્રો જરૂરે લખાયાં તદાચેત
 રચાયાં, તે હોમજે તે માન્યતા દૂર કરવી. જોતાની હોમજના
 એક સારી પદ્ધતિ એ છે કે, દેશમાં જે વખતે જે ભાષા પ્રચલિત
 હોય તે ભાષામાં જોતાનાં ધર્મપુસ્તકોને ઉતારવાં કે લખવાં. આમ

કરવાનો હેતુ એ છે કે તેથી શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોનો લાભ સર્વે લઈ શકે. દેશની પ્રચલિત ભાષામાં લખાતા સિદ્ધાંતો ઉપરથી કાંઈ એ સિદ્ધાંતોનું પ્રાચીનત્વ જતું રહેતું નથી. માખલા તરીકે સંસ્કૃત ભાષા સાક્ષર વર્ગે પાછલથી તૈયાર કરી તેથી તે ભાષામાં લખાયેલા અંથોમાંના સિદ્ધાંતો શું તે પહેલાં તે તે ધર્મમાં પ્રચલિત નહોતા ? દુષ્ટામાં કહેવાનો સાર એ છે કે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘણા જુના વખતથી મુખપાઠે સ્મરણમાં રહેતા હતા.

શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાટે અગ્નિવેશ્યાયન ગોત્રના શ્રી મુધર્મ સ્વામી પાંચમા ગણધર બેઠા. તહેમણે ભગવાનને શ્રીમુખેથી જ સિદ્ધાંતો સાંભળ્યા હતા તે પોતાના શિષ્યોને કહી સંભળાવ્યા. તેઓએ ત્રીસ વર્ષ જુદા મહાવીર સ્વામીનીની સેવા ભક્તિ કરી હતી. મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા પછી બાર વર્ષ પર્યંત છદ્મસ્થપણે વિચર્યા હતા. ત્યાર પછી તેઓ કેવળી થયા અને આઠ વર્ષ કેવલ્ય પાળી એકસો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી મોક્ષે ગયા. તહેમની પાટે જંજુસ્વામી બેઠા. મહાવીર સ્વામીથી ૬૪ વર્ષ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય પુરું કરી જંજુસ્વામી મોક્ષે ગયા. એ જંજુસ્વામી પછી પ્રભવ સ્વામી પાટે બેઠા. ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં રહી ૫૫ વર્ષ ચારિત્ર પાળી તેઓ દેવલોક પામ્યા. ત્યાર પછી સચ્ચંભવ ભટ્ટ પાટે બેઠા. એમ કેટલીક પાટ સુધી તો જૈન ધર્મ અખંડપણે ચાલેો. આઠમી પાટે આર્યરક્ષિતજીના વખતમાં સંપ્રતિ નામે ઉજ્જનનો મ્હોટો રાજા જૈનધર્મી થયો અને તહેણે અશોક રાજાની પેઠે સ્થળે સ્થળે ઉપદેશકો મોકલી જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

ઐતિહાસીક સંબંધને અર્થે આપણે બીજી તરફ દૃષ્ટિ કરીએ. મહાવીર ભગવાનના વખતમાં મગધ દેશમાં એણીકરાજા

ગુજ કરતો હતો. ઔણીક પછી હૈણિક અને ઉદાગિન રાજ્ય થયા. ઉદાગિનને મારી નાંદ નામે હજમ મગધની ગાદીએ બેઠો. નવ નાંદ થયા પછી-છંદા નાંદરાજ્યને ચંદ્રગુપ્તે હણી મગધનું રાજ્ય પોતાના હાથમાં લીધું. ચંદ્રગુપ્તે પાંચ અશોક અને એ અશોકનો પૌત્ર આ સંપ્રતિ રાજ્ય. ઇસકેક કાળે જૈન ધર્મ વિમક્ત થયા હતા. હીગમ્બર અને શ્વેતાંબર એ બે હેના મુખ્ય વિભાગ થયા. હાલ એ ધર્મમાં મુખ્ય ત્રણ વિભાગ છે:—હીગમ્બરી, મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરી અને મૂર્તિ નહિ પૂજનારા શ્વેતાંબરી (અથવા ગ્ધાનક વાલી કે દુહીયા) આ ત્રણે જાગે પોતાપોતાને એક યોગ્યથી પ્રથમ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. પરંતુ એથી જે ફક્ત વધે છે તે તરફ નજર કરતાં એવા પ્રયત્નમાં વખત ગાળવો એ હાલનો દેશકાળ જોતાં અનુકૂળ નથી. હાલ તો મહાવીર પ્રભુના જન્મહતનાં અને આત્મહતનાં ફરમાનો અમલમાં મુકવા પાછળના વખત અને શક્તિનો વ્યય કરવો એ વધારે સાઈ અને ધર્મ જરૂરનું છે. એક સમય જૈન કોમનું જે વાતથી હિત થતુ શકે હેમાં મતમતાંતર ફર કરી એકત્ર થઈએ તો ખજો લાભ થાય. આપણા સંપત્તી આપણી કોમમાં દશગણું બળ વધશે અને હેના પ્રમાણમાં જૈન કોમ કેળવણીમાં, વેપારમાં, આખરમાં, બીજી કોમથી દરેક જાતની સ્પર્ધામાં અને નાણાં તથા વખતના સહુપંચાગમાં સર્વથી ઘણી આગળ વધી જશે એ ચોક્કસ છે.

જરા વિચારાંતર થયું: પણ તે જરૂરનું હતું. જૈન નવનિર્મિત મંદિરો બાંધવાનું એ, એ ધર્મની ઉંડી અને ઉંચી શીલગુરીનું ધર્મ સાઈ જાન કરાવનારે આગ્રહ્યક સાધન છે. માત્ર અને આવકતા ધર્મ

વિચારવા અને વર્તનમાં મુકવા એ પણ તેટલું જ જરૂરું છે. જૈન-ધર્મના શાસ્ત્રોમાં આપેલાં બાર વ્રતોનાં લક્ષણો, પ્રાચિન વિદ્ધિ વગેરે જોતાં જણાય છે કે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર દેવે અન્ય કામ કર્યું છે. એવાં વ્રતોને લીધે જ સરકારના અપરાધી વર્ગમાં બંધી વસ્તીના પ્રમાણમાં જૈનની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી જોવામાં આવે છે. જે જૈનો પોતાના તીર્થંકરનાં કરમાનોનો બરાબર અમલ કરે તો ઇન્ડિયન પીનલ કોડમાં દર્શાવેલા ગુન્હામાંનો એક પણ ગુન્હો લેમના હાથથી થાય નહિ. દરરોજ એ વાર પ્રતિક્રમણ કરતાં જૈન ખાસ ભાવના ભાવે છે કે:-

खामेपि सन्वे जीवा, सन्वे जीवा विं खमंतु मे॥

मिति मे सन्व भूएसु वैर मज्झं न केणई ॥

“બધા જીવોને હું ક્ષમા કરું છું અને એ બધા જીવો મહને ક્ષમા કરો ! મહારે બધા પ્રાણીઓ સાથે મિત્રતા છે; કોઈ પણ જીવ સાથે વેર નથી.” અહા ! આ કેવી ઉત્તમ ભાવના છે! એવું વર્તન થતાં એ વર્તન પોતાને અને જગતના જીવોને કેટલું બધું લાભકર્તા થઈ પડે તેમ છે ! હાલમાં જૈનો જૈનધર્મ સંબંધી જોણુ બાબતોને અધિક મહત્વની સમજીને મુખ્ય બાબતો ઉપર લક્ષ આપતા નથી. સાધનમાં આગ્રહ રાખી સાધ્યને ભૂત્રી બન્ય છે. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્યમાં રચ્યાપચ્યા રહી ભાવનાના શુદ્ધ સ્વરૂપના જ્ઞાતા થતા નથી. તેથી આપણામાં બીજાના પ્રમાણમાં કર્તવ્યપરાયણુ જનો ઓછા જોવામાં આવે છે. પરંતુ જે મુખ્ય બાબતો ઉપર યોગ્ય લક્ષ આપવામાં આવે તો એકતા વધે અને એકત્રતા તથા નીતિથી ઘણાં ભારે કામ આપણે કરી શકીએ.

શ્રી મહાવીર પ્રમુખો પ્રરૂપેલા જૈનધર્મ એ એક સાગર છે. અને ઝીઝત અન્ય ધર્મો એ નદી રૂપ હોઈ તેમાં સ્નાત્ત પામે છે. આ વાત જો તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારવામાં આવે તો જ સમજાય તેમ છે; કલ્પદયી કે વિવાદથી સમજવાની નથી. મહાવીર ભગવાને મોક્ષ તત્વના વિચારમાં ત્યાં સુધી જતાની આગું છે કે, જે બધા છવો ખરેખરા ધર્મના આચરણે આગર છે એટલે ખરેખરા ધર્મનું જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર પામે છે તે પછી ગમે તો જૈન હો કે અન્ય હો—ગમે તો સાધુ હો કે ગૃહસ્થ હો પણ તે મોક્ષ મેળવી શકે છે. આવી ઉદાર ભાવના અન્ય ધર્મ સ્થાપકોમાં હોવી સુસ્પષ્ટ છે. કહેવાની મતજગ એટલીજ છે કે, જગતના ન્હાનામાં ન્હાના છવથી તે મોટામાં મોટા સર્વ છવને આત્મા સરળો હોઈ અત્યંત દૃઢ પ્રયત્ન કરવા કહેવામાં આવ્યું છે. અને તે પ્રમાણે કહેવાની લાગણી યથાનું ધારણ પણ એ છે કે, જગતના સર્વ છવોનું કલ્યાણ શ્રી રીતે થઈ શકે એ જ મહાવીર ભગવાનનું લક્ષ્ય હતું.

મહાવીર ભગવાનના પ્રરૂપેલા જૈન ધર્મને કેટલાકે નાસ્તિક ગત માને છે; પરંતુ પદ્ધતિ રહિત વિદ્યાનવર્ગ સારી રીતે સમજી શકે તેમ છે કે, જૈન ધર્મ એ નાસ્તિક નથી. શ્રીમાન શંકરાચાર્યજીએ અનેકાંત (સ્વાદ્વચ્છેદન) સ્વરૂપ સારી રીતે શોધ્યા વિના જૈનગતને માત્ર પદ્ધતિ દૃષ્ટિથી નાસ્તિકમત કહ્યો છે; પણ પ્રમાણુદાર જગ્યાથી સદાય તેમ છે કે, જૈન નાસ્તિકમત નથી. જે જૈન નાસ્તિકમત હોય તે વેદાદિ બ્રાહ્મણ ધર્મના ગ્રંથોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે જૈનોના ખરેખરની સ્તુતિ અને રિચિત્રિ પ્રાપ્ત કરવાની દ્રષ્ટિ પ્રદર્શિત કરવામાં

આવી હોત નહિ. પાણિની જેવા સમર્થ વિદ્વાને પાણિનીય વ્યાકરણમાં નાસ્તિક આગ્તિકની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે જુઓ:—

પરલોકઃ અસ્તિ इति मतिर्यस्यास्तीति चास्तिकः ।

परलोको नास्ति इति मतिर्यस्यास्तीति नास्तिकः ।

“પરલોક છે એવું જે માને છે તે આસ્તિક છે અને નથી માનતા તે નાસ્તિક છે.” તો હવે જુઓ કે શું જૈનો પરલોકને નથી માનતા? જૈનો સ્વર્ગ નરકાદિ સર્વને માને છે. જૈનો પરમેશ્વરને સૃષ્ટિનો કર્તા માનતા નથી એટલાજ કારણથી તહેમને નાસ્તિક કહેવામાં આવે છે । પરંતુ તે યથાર્થ નથી. ૨૩૦૦ વર્ષ-પર થઇ ગયેલો ગ્રીકવિદ્વાન એરીસ્ટોટલ પણ કહેતો કે કંઈક સૃષ્ટિનો કર્તા નથી. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના જે શ્લોકો અહીં આપી એ વાતને વધારે પુષ્ટ કરીશું:—

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः

न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ।

नादत्ते कस्यचित्पापं न कस्य सुकृतं विभुः

अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः ॥

“ પરમેશ્વર જગતના કર્તાત્વને કે કર્મને ઉત્પન્ન કરતા નથી, તેમ એ પ્રકારે કર્મોના ફલોની પણ યોજના કરતા નથી. સ્વભાવથી જ એ બધું થાય છે. પરમેશ્વર દોષનું પાપ કે પુણ્ય લેતા નથી. અજ્ઞાનને લીધે જ્ઞાનનું આવરણ થઇ જવાથી બધા મુઠા થાય છે.”

શ્રી મહાવીર સંઘથી લેખ લખતાં હોમના દેટલાક સિદ્ધાંતોનું
 અને જોન ધર્મ સંઘથી અન્યધર્મની માન્યતાનું દિગ્દર્શન કરાવવાની
 કંઈક જરૂર સમજ થોડું લખાણ કયું છે, તે વાચકવૃંદ દેશકાળને
 ધ્યાનમાં લઈ ક્ષન્તવ્ય ગણવાની કૃપા કરશે. વાચકવૃંદમાં ઘણો
 ભાગ શ્રાવકનો હોવાથી ભગવાન મહાવીરે શ્રાવકના ગુણો તથા
 ગૃહસ્થ ધર્મ વિષે જે કંઈ કહ્યું છે તેનું કાંઈક દિગ્દર્શન કરાવી આ
 લેખ આપણે પુરો કરીશું. શ્રાવકાચાર એટલે ગૃહસ્થધર્મના જે
 પ્રકાર કહેણામાં આવ્યા છે. (૧) અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિ અને (૨)
 દેશવિરતિ. કાંઈપણ પ્રકારના અતિચાર લગાડ્યા સિવાય તે દર્શન-
 આચાર પાળે છે. ગુણીજનોના ગુણની સ્તુતિ કરી ગુણોની વૃદ્ધિ
 કરે છે. સ્વધર્મીઆદિની અન્નાદિક દાનથી ભક્તિ કરે છે. સદાચાર
 આચરી ધર્મોપદેશ કરે છે. ધર્મને દીપાવવા પ્રભાવક બને છે. એમ
 ઘણી બાબતમાં કહ્યું ગૃહસ્થ લક્ષ આપે છે. દેશવિરતિ શ્રાવકમાં
 તો જઘન્ય શ્રાવક ખણી જોઈને સ્થૂણ છવની લિંસા કરતો નથી.
 અભક્ત્ય વસ્તુને ત્યાગ કરે છે અને થોડાં પગથાણાં કરે છે. ઉત્તમ
 શ્રાવક સમૈત આદારનો ત્યાગ કરે છે. એકવાર જોગ્યત્વ કરે છે.
 અન્નચર્યા પાળે છે. પડીમાધારી શ્રાવક એ સર્વથી ઉત્તમ શ્રાવક છે.
 શ્રાવક જે ઘડી પાછલી રાત બાકી રહે ત્યારે તરત ઊઠી ધર્મધ્યાન
 કરવાનું છે. પછી સુનિરાગતાં દર્શન કરી આગમ્યાન સાંભળવું. પછી
 બાળ—૫૬—રોગી વગેરેને અનુકૂળ યથાશક્તિ દાન દેવું અંત
 ન્યાયતંત્રિપૂર્વક ધન મેળવવાના યત્ન કરવાને પોતાનું ધર્મ
 લાગવું. આગોપાછત ધનથી ગૃહિણીએ બનાવેલું માદું, શુદ્ધ જોગ્યત્વ
 વધારે આરોગ્યનું અને કદી ધર્મે લાગવું. જે ઘડી દિવસ બાકી
 રહે એટલે સર્વ કામ પડતાં નેહી દિવસ છતાં ચાલુ કરી લેવું ને

પછી ફરીથી સાંજની આવશ્યક કરણી કરવી. રાત્રે સૂતાં પહેલાં આજે ક્યાં સારાં કામ મહેં કર્યાં તે વિચારી, થયેલાં નકારાં કામો આવતી કાલથી જેમ અને તેમ ઓછાં થતાં જત્ય ઝેની વિચારણા કરી, સર્વ જીવોનું ભલું ઇચ્છી, વહેલાં સૂઈ જવું. પ્રાતઃકાલે વહેલાં ઉઠી પંચપરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરવું, સર્વ જીવનું ભલું ઇચ્છવું, હું કોણ છું—મહારે ધર્મ શું છે—હું શું કરું છું—મહારે શું કરવું જોઈએઃ એ વગેરે બાળતોનું ચિંતન કરી આત્મકલ્યાણ સાધવું. અનુકૂળતા મુજબ અમુક દિવસ ધંધારોજગારથી નિવૃત્ત થઈ ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવા—વિચારવામાં વિશ્રાંતિ લેવી. અનાથ જીવોની રક્ષાને અર્થે, ધર્મની શુદ્ધતાના રક્ષણને અર્થે, પામર જીવોનાં કષ્ટો દૂર કરવા અનુકંપાની વૃદ્ધિને અર્થે, જે જે તકે પ્રાપ્ત થાય તે તક હાથ ધરી. તે વખતે ધંધાધાપામાંથી વિશ્રાંતિ લઈ જીવન સફળ કરવું.

જૈનગ્રંથોમાં શ્રાવકના નીચે મુજબ ૨૨ ગુણ ગણાવવામાં આવ્યા છે:—

ધમ્મ રજ્જસસ જુગ્ગો અશ્વદો રુવંપગડસોમો
 લોગપ્પિયો અકૂરોમીરુ અસઠો સુદક્કિત્તન્નો
 લજ્જાલુઓ દયાલૂ મહ્ઝઞ્ચો સોમાદિટ્ટી ગુણરાગી
 સક્કહ સુપક્કજુતો સુદીહદંસી વિસેસન્નુ
 વુઢાણુ ગોવિણીઓ કયણ્ણુઓ પરહિયથ્થકારી
 તહ્ચેવ લલ્લુલુલુલો ઇગવીસ ગુણોહિસંપન્નો

ગંભીર (ક્ષુદ્ર નહિ), રૂપવંત, સુસ્વભાવી, લોકપ્રિય, અકૂર, પાપભીર, અશક, ડાહ્યો, લજ્જાળુ, દયાળુ, મધ્યસ્થ, ગુણનો પક્ષપાતી,

સમમાત્રી; સત્કથા દરવાવાળો, સુપક્ષ યુક્ત, નિર્વદ્યોતિ, વિશેષજ્ઞ, વૃદ્ધોને અનુસરનારો, વિનયી, કરેલા ઉપકારને અણુનારો, પરદિનમાં તત્પર. થોડી મહેનતે વધારે શીખનારો.

આ ગુણોની યાદીપર વિચાર કરવામાં આવે તો હાલના જૈનોની ધર્મ સંબંધી કેટલીક ગેરસમજૂતો પહેલી દૃષ્ટિએ જ દેખાય.

શ્રી મહાવીર ભગવાને સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, કોઈપણ કલ્પિત દેવોને સંતોષ્યાથી આત્માને ઉદ્ધાર થશે નહિ. જેવાં કર્મ કરેલાં તેવાં ફળ મળશે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન સ્થિતિનું સુખ સંપૂર્ણ હોવાના પોતાના હાથમાં છે. સ્વર્ગાદિનાં ગુણો પ્રાપ્ત કરવાં કે નરકાદિનાં દુઃખો ભોગવવાં એ હવના પોતાનાં-પોતે કરેલાં કર્મોના હાથમાં છે. હવતર અથવા ભવભ્રમણ થોડું અથવા ઘણું દુઃખ-દાયક હોય છે. માટે સ્વર્ગાદિનાં ગુણોની આદત કરતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એ જ મન્થન યોગ્ય છે.

દરેક ખંડે જૈન શ્રી મહાવીર સ્વામીના સિદ્ધાંતોને સ્વીકારી સત્રમાં કર્મોનો નાશ થશે ત્યારેજ ખંડે મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થશે એમ માને છે; ને એ રીતે ખંડે જૈન અનંત શાન્તિની આશા રાખી સંસારમાં કે સંસારત્યાગમાં પોતાનાં કર્તવ્ય કર્મો બર્જાવે છે. જૈનતા ખરો સાધુઓ, સંસારની સત્રણી લપનહપન અને ખટપટ હોડી દહ, કોંકરિતની અને આત્મકલિતની નિર્વચ જાળનો દેશકાળ મુજબ લક્ષમાં લઈ પવિત્ર ધ્યાનની સ્થિતિએ પડેંગી, આત્મકલ્યાણ સારી છે; અને ખરો જૈન મુહુર્થ પરમાર્થસદ્ગીત ધંધાધાપામાં અર્થ સાધી, નીતિ અને સન્માર્ગે વર્તી, સર્વ હવને પોતાના સમાન અધી શાશ્વત સુખની આશા રાખે છે.

આવું પરમઉપકારી મહાવીર શાસન સદા શાસ્વતું હો ।
 આત્મસંશ્રય (self-reliance) નો પાઠ શિખવનારૂં, જગતમાં
 આધારો વધારનારૂં, જડેનો કોષ બેલી નહિ ત્રહેતી પણ વંકારે
 આનારૂં, એક બે નહિ પણ પચ્ચીસ દૃષ્ટિથી દરેક આગતનો વિચાર
 કરનારૂં, પરમશાન્ત દશાને આપનારૂં શ્રી મહાવીર શાસન
 જગતમાં જયવંત વર્તો । એના દરેક ભક્તના હૃદયમાં આ
 રહેતું ટુંક સ્વરૂપ અરાગર કોતરાઈ રહ્યો અને એના પ્રતાપે તેઓ
 સઘળા કાયરતા છોડી મહાવીરના વીર પુત્રો બને ।

પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો.

ચિત્ર ૧ લું,--સંવત્સરી દેવીની પૂજા.

આકાશમાં દાદિ કરો. અહર દાદિ મુંદરી દેખાય છે. એણે ફાટ્યાં ફુટ્યાં જરીનાં વસ્ત્ર પહેર્યાં છે. મ્હોં ઉઘાડીથી ઢાઢ રતું છે. એની ભમરો શુસ્સાથી ચઢેલી છે.

હવે જમીન ઉપર નજર કરો. હજારો શ્રાવિકાઓ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બણીહણીને હાથમાં યાજ્ઞ લઈ ઉભી છે અને પેલી આકાશની મુંદરી તરફ ચોખા ઉઠાડીને કહે છે: “ઓ સંવત્સરી માતા ! અમે તહને પુછએ છીએ. અમે તહારું સ્તવન કરીએ છીએ.”

અને એ શ્રાવિકાઓની પાસે ઉભેલા ‘ડાહી માતા દાકરા’ ઓ હજારોની સંખ્યામાં સાથેથી પ્રાર્થના કરે છે: “દેવી ! ન્હારાં દર્શન-યા અમે પવિત્ર થયા. થોડા અર્ગે અને થોડી મહેનતે મોક્ષ આપનાર દેવી ! અમે રંદ વાર્ણીઓ ઉપર કૃપાદષ્ટિ રાખજો !”

અને ન્હાનાં ન્હાનાં છોકરાં “માતાડી જો ! છમછરી દેવીડી જો !” એવા લર્મનાદથી આકાશ ગળવે છે.

પરંતુ જો ! દેવી તે કાંઈ સાંભળી ખુસી થતી નથી. તેણીના હોઠ જળાળ્યા કરે છે અને મ્હોં શુસ્સાથી લાલચોળ બની વળ્ય છે. જો, તે હવે તો કાંઈ જોણે છે:

“ઓ માતૃદ્રોહી મનુષ્યો ! ત્હમે શું જોઇને મ્હોં બતાવવાની હિમત ધરોડો ? કળીયુગમાં ગમે તેટલા તપ-જપ કરે તો પણ મોક્ષ નથી મળતું છતાં હું ત્હમને એકજ દિવસમાં મોક્ષનગરીની સમીપમાં લઇ જવા માટે ત્હમારા આઠે શત્રુઓને બાળીને ભસ્મ કરનારી ત્હમારી ઉપકારી દેવી છું; તોં પણ મ્હારા દર્શન માટે ત્હમે બધા મ્હારા ભક્તો એકઠા નથી મળી શકતા ? પૂજામાં પણ અભિમાન અને ક્ષેપ રાખોડો કે ? દુનીઆમાં મ્હારી હાંસી કરાવો છો કે ? ઓ અંધાઓ ! જાઓ આજથી ત્હમારાં ધર્મસ્થળો પર અનેક વિધ્નો આવી પડશે, ત્હમારા સાધુઓ જનસામાન્યને પીડા તુલ્ય થઇ પડશે, ત્હમારી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીજાતીની આર્યાઓને ‘સ્વામી’ કહીને બોલાવવા નેટલી જ બુદ્ધિ સાચવી શકશે, ધર્મના ઠેકાણે જ કજીઆનાં કામ થશે, ત્હમારાં બાળકો ‘ધર્મ’ નામથી જ સો ગાઉ ભાગશે, ત્હમારા વિદ્વાનોની પૂજા ઝાડુ વડે થવા લાગશે, ત્હમારા શેડીઆઓની મતિ હરામતું ખાવાની-સતીઆઓને સતાવવાની અને સાધુઓને પોતાના આશ્રીત બનાવી મુંગા બનાવી દેવા જેવી થશે. ત્હમે ગમે તેટલી મ્હારી પૂજા કરશો પણ તે હું સ્વીકારીશ નહિ. જાઓ, આત્મ-દ્રોહીઓ ! ત્હમારું મ્હોં છુપાવો. જાઓ ધુત્તાઓ ! આ ત્હમારી યોદ્ધા પૂજના ઢાંગથી જગતને ઠગો, આ ત્હમારી માતા અને દેવી કાંઇ ત્હમારાથી ઠગાય તેમ નથી.”

અને જો ! પેંદાં હજારો સ્ત્રી-પુરૂષો અને છોકરાં મ્હોંમાં આંગળી ઘાલી પુતળા માફક સ્થીર બની ગયાં છે. “માતા ! માતા ! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો !” એવો સંયુક્ત અવાજ કેટલીક વારે નીકળે છે.

જવાબ મળે છે : “ત્હમે કે જેઓ કીડી-મંકોડી સિવાય કોઇને પણ ક્ષમા કરી શકતા નથી ત્હમને ક્ષમા કરવાનું મ્હારાથી બને

તેમ નથી. પણ તેમ છતાં જોકે માતાના કુદરતી પ્રેમથી કંઈકું કે જો
તહને મહારાં સમઘણાં બાળકાં એકસાંપ થઈ એટલી વખતે મહારૂં
પૂજન કરશે તો તે શાપ દૂર થશે.”

અને દેવી આકાશમાં અંતર્ધાન થઈ ગઈ.

ચિત્ર ૨ જી,—અવસરનો બાણ એટો !

એટાણ—આપાણ ! તહમે રોજ કહેતા હતા કે તહારે માટે
મજનની આંગડી શીવડાવી આપીશું પણ કોઈ દી શીવડાવી તો નહિ !

આપાણ—પણુ બા ! આજકાલ ખરચ ગાડુ થાય છે તે શું
કરીએ ? ગીમે મહીને પગારમાંથી દસ વધ્યાં તો ગરૂછની બત્રાએ
ગયા તેમાં થઈ થઈ ગયા. હવે વળી વધશે તો શીવડાવીશું.

એટાણ—અને આ મહીને મહારી બાએ મહીનાની લાંબણ
કરી છે તેથી અતાજના ચાર રૂપીઆ બચ્યા છે ! હવે તો ચાર
રૂપીઆની આંગડી શીવડાવી આપશે ને ?

આપાણ, એટાણના મ્હોં તરફ જોતા પુત્રા જેવા બની ગયા !

ચિત્ર ૩ જી,—આવડું મહોડું પેટ ?

મીસ્તર કૃષ્ણદાસ—આજકાલ આપણા પોચાર છે. પેલા
મારવાડી સાંળે આપણુ કરતાં કરતાં આપણને મગફળા સાડાસતર
આંડી ત્રગાળ્યો છે. મારોલો કહે છે શું કે મીસ્તર કૃષ્ણદાસ તો
એકલા જ પચીસ હજાર રૂપીઆ ધરમાદામાં આપી દે એવા
જાગરા છે !

કૃષ્ણ દાસના હાપરા પર પચીસ હજાર નેવાં પણ નથી તો
પણુ અંદાની વાલવાલ તો પેલા આપણુકર્તાના પ્રતાપે ઘેરોઘેર થવા

સાગી. છાપાને તો જાણે બાયકોટ ક્યું છે; એટલે મારો વાલો છાપા-
વાળો કાંઈ બંદાની વાહવાહના બે બોલ ઓછો જ છાપે તેમ છે ?
હત્તાઈ ભલું થાયરે કૃપણીઆ ! છાપાવાળાથી તે વળી વાણીઆ-
ભાઈને વેર શાં ને ઝેર શાં ? વાણીઆ મુછ નીચી તો કે' સત્તર
ચાર નીચી ! જો આજે એમ કીધું હોત તો એક પાંચપણ ખર્ચ્યા
પહેલાં મારવાડી સાંજના ભાપણમાં બંદાની જે તારીફના બોલ
બોલાયા તે છપાઈ પ્રગટ થઈ-પાંચ લાખ જેનોના ઘેર બંદાની વાહ-
વાહ ન થઈ હોત કે ? હશે, થયું તે થયું. પણ ગામમાં તો આપણી
વાહવાહ થઈ ગઈ ? આહા ! હમણું મ્હાં પેટ કેવું મ્હોટું દેખાય
છે જો ! હવે બંદાથી તો ચાલી શકવાનું જ નહિ ! પણ બોલાવવા
દે પેલા આનકીઆને; તે છે ધર્માદાનો નોકર અને બદો છે
ધરમાદાનો શેઠ; એટલે તે શા માટે બંદાને ઉચકીને નહિ ફેરે ?

ચિત્ર ૪ થું, - બે લશ્કરનાં બે 'બેરંકસ'.

સુભેદાર નયમલજી સાંજના લશ્કરમાં એક વખત ભારે ખટપટ
જાગી. કોટપાટલુંગવાળા કેટલાક સીપાઈઓ ઘોંટીઆપારેખ સીપાઈ-
ઓ સાથે લડવા લાગ્યા. એક બીજા પર મ્હોણાંનો વરસાદ વરસ્યો.

પાટલુંગદાસ -ત્હમે ઘોંટીઆ પારેખો ! ત્હમે માત્ર સ્વાર્થથી
અમારી ફોજમાં ભળ્યા છો. ધર્મોએ જ દેશનું સત્તાનાશ વાળ્યું છે
એમ જાણવા છતાં ત્હમે હમણું ધાર્મિક કેળવણી ખાતે માસિક
મ્હોટી રકમ મેળવવાના સ્વાર્થ માટે જ અમારી પલટનમાં ભળ્યા છો.

ઘોંટીઆપારેખ -ખચરદાર મી. પાટલુંગદાસ ! તાની જુને
વધારે ના બોલો. અમે અમારી માનવંતી કૉન્ફરન્સ માતાની ભક્તિ

કરવા જ આ પક્ષટનમાં આવ્યા છીએ. એ પક્ષટન નહોત્ય ત્હમારા આવતી એકલાની ! ત્હમે તો ત્હમારા માટે જંગલમાં જાણતર જાણવાની સગવડ માટે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાને જ આ ક્ષેત્રમાં ભજ્યા છો તે કોણ નથી જાણતું !

કહ્યો વધી પડ્યો અને શુભેદાર સા'બ આવી પુગ્યા. તેઓ જન્મેના તરફ જોઈને બોલ્યા : " મી. પાટલુંગદાસે ! અને શ્રીકૃત્તિ દોતીયા પારેખ ! ત્હમે જન્મે મ્હારા જમણા અને કામા હાથ પુગ્યા છો. એકના પાણુ સિવાય હું મ્હાં મુળેદાં ચલાવા શકું તેમ નથી. ત્હમે જન્મે પોતપોતાના પક્ષને આટલા આગ્રહપૂર્વક પકડી રહો છો અને ત્હેને મગજુત કરવાને ઉદ્યમ કરો છો તે જોઈ મ્હને ખેદ નહિ પણ આનંદ થાય છે. મ્હારા બહાદુર સુખેદો ! મેણું સદાય ધરમેળે નાર્યા કરજો, પણ બહારના કોઈ સામા આવે તો એક થઈ જવેદ હોં ! હવે તો ત્હમને જન્મેને જૂઠા રાખવા માટે બે 'જરેકસ' જતાગ્યા છે. રતનામ અને સુ'બધમાં ત્હમારાં ધામ થયાં છે. ત્હાં રહી જન્મે કરો હરીશાહ (દુસ્મનાવટ નહિ હોં !) અને જે આગળ વંચે ત્હેની કબુલ કરો સરસાઈ ! તેમજ કૌન્દરન્સ માતાની પધરામણી વખતે મદાદેવીની છઠી પોદારવામાં જન્મે જતી જન્મે સગા બાઈ દે

દરીયામાં આગઃ કોણ બુઝવશે ?

સંવત્સરીના વધામણીયા અંકમાં હર્ષ, આનંદ અને ગમ્મતની વાતો વાંચવા તલપી રહેલા આ પત્રના વાચકો સમક્ષ આગ બુઝવવાની અરજ કરવાનો પ્રસંગ મ્હારે લેવો પડ્યો છે એ મ્હને ગમતી વાત તો નથી પણ દરેક કર્તવ્ય કાંઈ મીઠું નથી હોતું; કેટલાંક કર્તવ્યો કડવાં લાગવા છતાં પણ બજાવવાં પડે છે.

(૧) પર્યુષણ આવ્યાં અને કમ અકલ્પના યુવાનોને માટે શાસ્ત્રશ્રવણને બદલે જીગાર રમવાની છુટ્ટી પણ લેતા આવ્યાં ! આતું નામ દરીયામાં આગ નહિ તો ખીજું શું ? પર્યુષણમાં તો દુષ્ટો પણ પવિત્ર થાય, કસાઈ પણ દુકાન બંધ રાખે, અને જૈનના બાળક સપ્ત વ્યસનમાંના એક નિંદ વ્યસનને સેવે એ શું દરીયામાં આગ ન કહેવાય ?

(૨) પર્યુષણ આવ્યાં અને સાથે સંઘમાં કલેશ કરવાની મોસમ પણ લેતા આવ્યાં ! એ શું દરીયામાં આગ લાગ્યા બરાબર ન કહેવાય ? આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે નાતજાતના અને ધરના કળ્યા અપાશરામાં જ હોમાય છે અને તે પણ મુખ્યત્વે ધર્મ દિવસોમાં ! કારણ કે તે દિવસે ધાંધલ વધારે હોય છે ! કલેપ દુર કરવાને માટે ખાસ નિર્માયેલા દિવસો જ કલેપને માટે પસંદ કરવામાં આવે એ દરીયામાં આગ નહિ તો ખીજું શું ?

(૩) પર્યુષણ આવ્યાં અને સ્થાનકવાશી—દેરાવાશી વચ્ચે વરઘોડાના નામે મારામારી કરવાની મોસમ પણ સાથેજ લેતા આવ્યાં.

એ શું દરિયામાં આગ લાગવા જેવું ન કહેવાય? એકના દેરા પાસે કે ખીજના સ્થાનક પાસે અપશબ્દ બોલવા, મારામારી કરવી, દોલક નગારા વગાડીને અથવા ખીજ કોઈ રીતે લાગણી દુખવતી એ મહા-વીરતા પુત્રો માટે હરગીજ નહિ કહ્યવા યોગ્ય છે. અપાશરા અને દેરાસર પાસે થઈને અન્યધર્મીઓના વરચોડા બંધ ત્રેની કાંઈ હરકત નહિ અને એક ભાઈનું જોત પંથના વરચોડાની ઠપકો કરવામાં આવે એ ખરું જ આપણું બળ ઘટાડનારું અને આપણને ધર્મથી પાછા દોડાવનારું પગલું છે. આ બાબતમાં માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળા સુનિઓએ અને બંને વર્ગની કોન્ટ્રીઓએ મ્હાઈ ત્હાઈ છોડી મહાતીર દાદાની ખીજ રાખી બ્યાજખી ઉપદેશ કરવો જોઈએ છે. નહિ તો દરિયાની આગ શુદ્ધાવતી મુન્દેશ થઈ પડશે અને એક દિવસ મુંદર જોત જહાજ આ દરિયાની આગથી ખાળ થશે. પ્રભુ તેમ ન થવા દો !

બધી બંદતની આગો કરતાં દરિયાની આગ ઘણી ભયંકર હોય છે; કારણ કે તે આગમાં દરિયાનું પાણી ગમે તેટલું નાખે તો પાણુ તે શુદ્ધતા નથી, બહાર ખારાશને લીધે આગ વધતી જાય છે. ખીજે રથને લાગેલી આગ માટે મીઠા જળની સગવડ થઈ શકે છે પણ દરિયામાં તો તેવી સગવડ મુદ્દત થઈ શકે નહિ. તેથી જ રીતે ધર્મના નામે, ધર્મના કામમાં, ધર્મ દિવસોમાં, યુદ્ધો વા ત્યાગીઓએ નવા ધર્મ ન બંધાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે અને તે પહેલાં ચેતના દોષો પણ બાળી નાંખવાને ક્ષમાદીથી આગ વા માવવારૂંથી બહીતો ઉપરોગ કરવો જોઈએ છે.

અમાવતાં શરમાશે નહિ.

માણસ માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. કેટલીક ભૂલો અજ્ઞાનમાં થાય છે અને કેટલીક જાણી જોઇને, પરંતુ ન છૂટકે કરાઇ જાય છે. આવી સઘળી ભૂલોના દોષમાંથી મુક્ત થવા માટે વીરપરમાત્માએ સુકરર કરેલું ચોવડીયું અર્થાત સંવત્સરી તઢત હાથવેંતમાં છે. માટે ન્હાના તેમજ મ્હોટા, પુરુષ તેમજ સ્ત્રીએ એ પ્રસંગે પોતાના જરાજરીઆઓ તથા પોતાની ન્હાના હોય તેઓને—પ્રવેને ખમાવવા જોઇએ છે. ધર્મ ૧૦ પ્રકારે કહ્યો છે, તેમાં પણ પહેલા પ્રકારમાં સ્વંતરી એટલે ક્ષમાવંતપણું છે. ક્ષમા આપવા અને ક્ષમા માગવાનું કામ માત્ર મ્હોટા દીકરા માણસોથી જ થાય છે. ક્ષુદ્ર હૃદયના માનવી જો કે “હું ખનાવુંછું-હું ખમાવુંછું” એવા શબ્દોનો પોકાર નો કરે છે ખરા, પરંતુ હૃદય ખમાવતું નથી તેમ તે ખમતું પણ નથી; એટલે મોઢાના એ શબ્દો, કાગળના એક કકડામાં ‘સો મણ અગિત’ એવો શબ્દ લખીને રૂના ઢગલામાં મુકવાથી જે અસર થાય, તેટલી જ અસર કરે છે.

દરેક માણસે પ્રથમ પોતાના વડિલોને એટલે કે માતાપિતા તથા ગુરુ અને દેવને અંતઃકરણથી ખમાવવા જોઇએ. વર્ષ દરમિયાન તેઓનો જે કાંઈ અવિનય થયો હોય, આશાતના-અમક્તિ થઈ હોય તે સર્વ માટે અંતરથી ખમાવવા જોઇએ. ત્યાર પછી પોતાના શત્રુઓને ખતી શકે તો રૂખરૂ જઇને, ન ખતી શકે તેમ હોય તો ખુલા દિલના પત્રથી, ખમાવવા જોઇએ. આપણે ભવબ્રમણ ઓછું કરવા

અહીં આગા છીએ તોને જાહેરે બવત્રમણુ વધારનાર કલેષ ઉત્પન્ન
કરીએ અને તે કલેષ સુઝાવવા પહેલાં આ દુનિયા છોડી જઈએ તો
બવત્રમણુ ઉત્કૃષ્ટ વધારીએ, એ કેવું બેઠ્ઠાનક છે ? ગાટે “ દ્વાયમે
માળા, બગલમેં છુરી ” એની માફક ન ખમાવતાં ખરા દીલથી
ખમાવવું જોઈએ. ૮૪ લાખુ ઇબ્રાએનીને ખમાવવાના પાદ બેઠ્ઠાનાર
મારુસે પોતાના વડીલો, કુટુંબીઓ તથા શત્રુઓને ખમાવવાનું
કરગીજ નૃસુવું જોઈતું નથી, અને જો ખમાવવામાં અભિમાન કરવા-
માં આવે તો સદગતિ થવી મુશ્કેલ છે. ખાદુગળાઈએ રાગદિવશનો
ભાગ કરી તપ કરવા માંડ્યો પણ જ્યાં સુધી પોતાના નહાના
બાપુઓને નમન કરવા માટે પગ ઊપાડ્યો નહિ-જ્યાં સુધી એટલે
દરજો અભિમાન છોડી શક્યા નહિ, ત્યાં સુધી તોમને કેવળજ્ઞાન
થયું નહિ અને જે વખતે નમન કરવા પગ ઊપાડ્યો કે તરતજ
કેવળ્ય ઉત્પન્ન થયું. આ દાખલો યાદ રાખીને દરેક ‘વિરા’એ ‘ગજ’
ઉપરથી હતરી નહાના મ્હોટા તમામને નમવું જોઈએ-ખમાવવું જોઈએ.

ખમાવવા માટે આજનો દિવસ નિર્માયો છે તેથી મ્હોટા લાભ તો
એ છે કે શ્રામંત અને ગરીબ, નહાના અને મ્હોટા તમામ એક
ખીજના સહવાસમાં આવી શકે છે અને પૈસા તેમજ આધિકાર
ઉત્પન્ન કરેલો કાટ તોડી નાખે છે.

ભગવાન કહે છે કે “ સંતીર્ણં પરિસહં જળયદ્ ” અર્થાત્
હમાવાન યદાથી પરિસહ ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. વળી કહ્યું
છે કે “ ક્ષમા સ્થાપતે ધર્મ ” ક્ષમા એ ધર્મને રહેવાનું સ્થાન છે,
એટલે કે ક્ષમા એ જ ધર્મ છે. વિદ્વાનો કહે છે કે “ Forgiveness
is the noblest Revenge. ” અર્થાત્ “ક્ષમા છે તે સર્વથી

“ઉમદા પ્રકારનું વૈર છે.” એક માણસ આપણને નુકશાન કરી જાય
 રહેતું વૈર લેવા માટે આપણે હેતું નુકશાન કરીએ તો તેથી તે
 માણસ વૈર છોડી દેતો - નથી પણ વૈરની પરંપરા વધતી જાય
 છે અને મરણ બાદ પણ વૈર સાથે આત્મા છૂટી પડે છે.
 માટે જ બાઈબલે કહ્યું છે કે “ Bless them that curse
 you. ” અર્થાત્ જો ત્હને શ્રાપ દેતેને તું આશીર્વાદ દેજે. વળી
 પણ બાઈબલ કહે છે કે “ જો ત્હને કોઈ જમણા ગાલ ઉપર તમાચો
 મારે તો ડાબો ગાલ પણ ધરજે. ”

જેઓ ક્ષમા કરે છે તેમને જ ક્ષમા માગવાનો અધિકાર છે.
 બાઈબલ કહે છે કે “ Forgive and you shall be
 forgiven ” પરંતુ ક્ષમા મેળવનારા તથા આપનારા બહાદુર
 યુરૂષો જ હોય છે, બીજાની તાકાદ નથી કે તેઓ એવી હીમત
 ધરી શકે. “ ક્ષમા વીરસ્ય મૂળમ્ ” અપરાધ નહિ ક્ષમાવનારના
 જપતપ મીથ્યા છે, તે બાબતનો ઉપદેશ આ પત્રના ગ્રાહકોને શ્રી
 “ સુસદ્ ચરિત્ર ” નું જે પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવ્યું છે તેમાં ઘણી
 અચ્છી તરેહથી કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં જણાવ્યા મુજબ રૂપી
 કુંવરીએ એકજ વખત શીલસન્નાહ કુમાર તરફ સરાગ દૃષ્ટિએ
 જોયું હતું (મીવાય બીજો કાંઈ અપરાધ કોઈ દિવસ કર્યો નહોતો) અને
 તે અપરાધ ખમાવ્યો નહોતો તેટલા જ દોષ માટે ૯૯૯૭ ભવ સુધી
 પરિભ્રમણ કરવું પડ્યું અને અનેક દુઃખ સહવાં પડ્યાં; તેણે કરેલી
 ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા, સાધ્વી તરીકે પાળેલાં પંથમહાવ્રત, ખાંડાની ધાર
 જેવો સંચારો, ઉચ્ચવિહારઃ એ વગેરે છતાં આટલા બધા ભવ સુધી
 રહેને દુઃખ ભોગવવું પડ્યું. જ્યાં સુધી શરીરમાં વાગેલો લોહાનો

ખીસો લોહચુંબક વડે દૂર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ખીસી દેરેક દવા નકામી છે. તેમજ વૈરવિરોધ અને ખીજા અપરાધો દ્વામાપના રૂપી લોહચુંબક વડે ખેંચી કહાડવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તપ-જપ અને ક્રિયા-અનુષ્ઠાન સર્વ વ્યર્થ છે.

આ સૂચના જો સંઘના અગ્રેસરોના દીક્ષમાં ઉતરે તો આખા સંઘને ઘણો લાભ થાય કારણકે ઘણીવાર એમ બને છે કે આગે-વાનો હેમનાથી જૂદો અભિપ્રાય ધરાવનારા ઉપર તથા બાળગી ધણુ અપ્રિય સલાહ આપનાર ઉપર દોષ કરે છે અને એ દોષ આખા સંઘને નુકસાન કરવાના કામમાં વપરાય છે. પરંતુ જો સંવત્સરીને કિયોગ ખમાવવામાં કરવામાં આવે તો એ સર્વ ખટપટ એટલેવા જ બંધ પડી જાય અને તેથી સંઘને જ લાભ થાય.

સાધુ મુનિરાજને પણ ખરાદિલથી અંદરોઅંદર ખમાવે તો માંદામાંદના ઝગડા દૂર થાય અને સંઘની કિન્નતિ ઘણી સહેલાઈથી થઈ શકે.

પર્યુપાણની પ્રભાવના !

સાકરથી સ્વાદિષ્ટ અને મણિઓથી મૂલ્યવાન !

જીંદગીની રોટલી ‘પ્રેમ’ છે; જીંદગીનું નિમક ‘કામ (ઉદ્યમ)’ છે; જીંદગીની ખાંડ ‘કનીતા’ છે; જીંદગીનું જળ ‘શ્રદ્ધા’ છે. આ સાધનોને જોળખશે તે સુખી જીવન ગુમરી શકશે.

* * *

ધજીમના રાજ સીસોસ્ટ્રીસે પોતાની ગાડીના ઘોડાની ઢગાએ ચાર જતાયલા રાજાઓને જોડ્યા તેવખતે તે ચારમાંના એકે ગાડીના પૈડા તરફ તાકીતાકીને જોવા માંડ્યું. સીસોસ્ટ્રીસે પૂછ્યું: “ પૈડામાં એવા ખાસ ખુબી શું છે વાર, કે જેથી ત્હમે તાકી રહ્યાઓ? ” અશ્વખતેલા રાજાએ જવાબ આપ્યો: “માત્ર એક જ ખાસ ખુબી છે; અને તે પણ નહાનીસુની છે। આ પૈડામાં અસ્થીરતા જેઘ મ્હને આશ્ચર્ય થયું. પૈડાના જે ઉપલા ભાગ ઉપર ક્ષણ પહેલા મ્હારી દૃષ્ટિ હતી તે જ ભાગ છેક તળે જઘ બેઠો અને વળી બીજીજ ક્ષણે સૌના માથે આવી ઢાગ્યો। ”

સીસોસ્ટ્રીસ સમજ્યો કે સ્થિતિના વારાફેરા એવાજ છે; અને જેટલા ચઢે છે તે ઘઘા પડવા માટે જ; કારણ કે ભર પછી તેર નથી વાગતા, પણ એક જ વાગેછે.

તુરત તે સર્વ રાજાઓને ત્હેણે મુક્ત કર્યા.

મહમદ એકવખત એક જાડ તળે એકલો સૂતો હતો. તે હમાણાં હથીઆર કે મદદ વગરનો છે એમ જાણી લાગ જોઈને એક શત્રુ તુટના ઉપર ઉઘાડી તરવારે ધાધ આપ્યો અને મ્હોટેથી બોલ્યો: “ઓ મહમદ! બોલ હવે તુને જવાબનાર કોણ છે?” મહમદ જવાબો અને આ દેખાવથી જરા પણ ગમરાયા સિવાય સૂતો સૂતો જ બોલ્યો: “મ્હોરો ઇન્દર!”

શત્રુઓદાએ તુરત જ તરવારનો ધા કર્યો કે જે જાડ ઉપર પડ્યો અને તેમાં તરવાર ગરાઈ રહી! મહમદે હસી એક આંચકે તે તરવાર ખેંચી ઉઘાડી અને પેલા હત્યારા ઉપર તે જ તરવાર ઉગામીને પૂછ્યું: “બોલ, હવે તુને જવાબનાર કોણ છે?”

બોલો નરમંદસ બની ગયો અને પગે પડ્યો. તે સમયે કે “આ જગતમાં કોઈ મારતું જો નથી, ને મરતું જો નથી; કોઈ છુપી શક્તિ (કર્મ) દરેક બેલ બજવે છે અને માણસ નફામાં મોખાઈ ફરે છે!”

હંદગીના ત્રણ મ્હોટા ‘વ્યાપાર’ આ છે:—

- (૧) જૂત માટે ખેદ કરવા કે બડાઈ મારી.
- (૨) વર્તમાન માટે બહાનું.
- (૩) અવિખ્ય માટે તર્કનિર્દેશ કરવા.

આ વ્યાપારમાં નફો નથી એમ સમજી શકનારાઓ માટે મોક્ષનો દરમરો રખાયો છે. ઉમેદવારોએ હૃદયકચેરમાં ચરણ કરવી.

* *

રામકૃષ્ણ પરમહંસ હમેશ કહેતા કે: “સૂર્ય હમેશ સઘળા ઉપર પ્રકાશ અને તાપ ફેંકે છે; પણ આકાશમાં વાદળાં આવે તોમાં સૂર્યનો શું દોષ?” સત્ય જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ પુર-જ્ઞેશથી સઘળા ઉપર ફેંકાય છે પણ વચ્ચે ‘અહં’પાણું (અભિમાન નહિ પણ સંકુચિત દષ્ટિ-સ્વાર્થદષ્ટિ) આવું આવે અને તેથી તે પ્રવાહનો લાભ ન લેવાય એમાં કોનો દોષ?

* *

એક ડોસાએ પોતાની યુદ્ધિશાળી પુત્રીને કહ્યું: “ત્યારે માટે પતિ જાતે જ પસંદ કર; પણ યાદ રાખજે કે નિર્ધન માણસને કદા પતિ બનાવીશ નહિ.” એમ કહી, ‘ધનવાન’ની વ્યાખ્યા પૂછી. છોકરી જમીન તરફ જોઈને બોલી: “જેની પાસે ધન સિવાય બીજું કંઈ (મતજ્ઞ કે ગુણ) ન હોય તે ધનવાન!” કેવી મજાની વ્યાખ્યા!

* *

બાઈબલ કહે છે: “સોયનાં નાકામાં થઈને જવાનું કામ ઉઠતે માટે ઘણું જ સહેલું છે.” કેવી હસવા જેવી વાત! પણ સખુર, કયા કામ કરતાં તે કામ સહેલું બાઈબલમાં જણાવ્યું છે તે જાણવા દો. “એક ધનવાનને માટે પરમેશ્વરના દરબારમાં જવાનું કામ જેટલું સહેલું છે તે કરતાં, સોયના નાકામાં થઈને જવાનું કામ ઉઠતે માટે વધારે સહેલું છે.” હવે છે કંઈ આશ્ચર્ય? પરમેશ્વરના દરબારમાં જવું હોય તો બાઈબલની શિખામણ માનીને દાગીના ફટાફટ ફેંકી દેવા મંડી પડો, કે જેથી હળવા પુલ જેવા-અરે પવન જેવા થઈ સાહેબના દરબારમાં જઈ શકાય! અરરરર, બાઈબલની આવી વાત બસો ખાંડી ખરાવાળી બાઈબેને એટલે શ્રીમંતોને કેમ ગોઠશે?

શ્રીમદ્ પૈરલ-પુરાણ !

૧.

‘કંબુસ દાદા’ નેદારે અંકગણીત શીખવા માંડે છે ત્યારે ‘સરવાળા’ થી જ શરૂ કરે છે અને ત્યાંથી એકદમ ‘શુણકાર’ દોડે છે ! ‘બાદબાકી’ અને ‘ભાગાકાર’ એકને એમને ટાલીએ આવે છે ! પણ આપની ખામી પુરી પાડવા માટે ‘દાદા’નો ચીરંબવા ‘ભાગાકાર’ થી જ શરૂ કરે છે, એટલું સંતોષ લેવા જતું છે ! ચાલું છવા તે જાડો !

૨.

એક સાધુ મહાત્મા એક દિવસ ‘કંબુસ દાદા’ એની પ્રપત્તિ વચ્ચે જાણે સારે ‘દાન’ નું મહાત્મ્ય લલકારવા લાગ્યાઃ “ભો વૈભવિયા ! દાન તો ધર્મનું પરચું પગથીયું છે, બાકીઓ ! દાન સમે તપ તો આ પાંચમા આરામાં ખીંતે છે જ નહિ—અને દાન સમે ખીંતે—”

એટલામાં પાંચને પાંચ પકડીને બેઠેલા વડેરા ‘કંબુસ દાદા’ એ મહારાજાને આટલાં અને વંદણા કરીને અરજ કરીઃ “વહુવ કરમાયા ! મુરદેવ ! નેત્રેત વચન, અન્નદાતા ! ત્યા હીંમતથી આવને ‘દાન’ની ગુણિયાં સમજાઈ હૈં ! હમે ચહ વાત વહુ વહુવ વચ્ચે પડી હૈં ; હસ લિયે હમારી દુષ્ટા નૈ કિ, દમ નીં ખાપમે એક ‘દાન’ માંગ લે ! કૃપાનાથ ! ‘તુમ અમુક કામમે

દાન કરો ' જેવી સીફારસ હમે આપ કમી મત કરો, વસ ફતના
હી દાન હમ આપસે યાહતે હૈં ! " વાહરે ભગતરાજ !

૩

કંજુસો માટે એક વધામણી:—માણસ એકે જતના
રોગથી મરે છે; કેટલાક સોજ આવવાથી મરે છે તેમ કેટલાક
બરોડા વધવાથી મરે છે; પણ કંજુસ માણસને હૃદય વધવાનું
દરદ (Enlargement of the heart) કોઈ કાળે થવાનું
નહિ એ બાબતની હરકોઈ માણસ ખાતરી આપી શકશે !

૪

કમખખત સીકંદર ! આખી દુનીયાને ધૂળવનાર જળરજસ્ત
બાદશાહ ! મરતી વખતે ત્યારે છેવટે એમજ કહેવું પડ્યું કે "મહારા
મરણ પછી મહારા બન્ને હાથ ખુલા રાખીને મહાઈં શય ગલીએ
ગલીએ ફેરવજો, કે જેથી લોકોને જ્ઞાન થાય કે આમ ખાલી હાથે
જ જવું છે ! "

૫

દીલ્લીના બાદશાહ મહમદ ! દેરાં અને મૂર્તિઓ તોડીને તહેમના
ચર્મમાંથી રત્નો છુટનાર અને શહેરોને ખંડેર કરી પોતાના ઘરમાં
હકરડો વધારનાર એ બેવકૂફ ! મરતી વખતે એકંદર દોલતના
દગલા પર એમીને નહાના બાળક માફક વીલા મહોડે રડીને 'હાયરે
આમાંનું શુ કરું મહારી સાથે નહિ જ આવે કે ? ' એમ બોલવા
વખત આવ્યો એ જ રહ્યો કે ખીજું કંઈ ?

એક ડાલા અમીરે પોતાની ખુબસુરત અને સહુથી પુત્રીને એક દિવસ કહ્યું: “ એટા ! તારે માટે પતિ તું જ શોધી લે એ હું વધારે પસંદ કરું છું. પણ જોજો હોં, રજો ગરીબ માણસને પસંદ કરતી. અને સાથે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખજો કે મહારાજાશબ્દકોષમાં ‘ગરીબ’ શબ્દનો અર્થ ‘કંજુસ’ એવો છે ! ”

આકળવટ તો બહુ જળડું જો ! કરે છે કે “ એક કંઈ કરવા સોચના નાશમાં દાખલ થવા ભલે હિમત ધરે; પણ પેસા-વાળાને પરમેશ્વરની કચેરીમાં દાખલ થવાની હિમત રાખવાનો સુદૃઢ અધિકાર નથી. ” ઓ બાપરે ! આ આમતો ઉપર ખુદ દયાસાગર પરમેશ્વરનો પણ આટલો બધો ક્રોધ રશે ! દુનીયામાં તો આમ તેમ ઝાડ પડ્યા જ કરે છે તેથી તે ખીચારા-ગાપણને સુઆ પછી દયાળુ પરમેશ્વરની આજ્ઞા હતી કે તે કાંઈક હાથ પકડશે અને પ્રંયોગશે; પણ આ તો ભગવાન પોતે પણ કરે છે કે શ્રીમંત નામ જ મહારા દરબારમાં ન જોઈએ ! ઓ બાપરેએએએએ-ઓ શ્રીમંતના દાદરેએએ !

“ It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God ”--Bible--St. Matthew 19.

યાર છે કાંઈ મીમંતને, બાર ઓછા કરી, ભગવાનની કચેરીમાં જવાની દગ્ગા ?

થેમીસ્ટોકલીસ નામના પ્રખ્યાત ગ્રીક પોતાની પુત્રીનો હાથ માગનારા એ ઉમેદવારો પૈકી શ્રીમંતને છોડી ગરીબને પસંદ કર્યો તેથી ક્ષોષિતાનું યવા લાગ્યા. તે વખતે થેમીસ્ટોકલીસે ખુલાસો કર્યોઃ
 “I value more a man without riches than riches without a man.”

“ ‘ માણસાઇ વગરની દોલત ’ કરતાં મહત્તે તો ‘ દોલત વગરનો માણસ ’ વધારે કિમતી લાગે છે. ”

હવે કહો, તહમને કંજુસના કોઇ આંતરડાના ખુણામાં ‘ માણસાઇ ’ જોવામાં આવી !

એક દિવસ મહત્તે એક આરમ મળ્યો. આરમો જખરા મુસાફર હોય છે તે તો તહમને જાણુતા હશે. મહારા તે આરમ વટેમાર્ગે મહત્તે પોતાની એક અખયમ મુસાફરીનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. તેણે કહ્યુંઃ “ એક વખત જંગલમાં ચઢતે જતાં હું ભૂલો પડ્યો. ત્રણ દિવસ ભટક્યો પણ રસ્તો હાથ લાગ્યો નહિ. મહારી સાથેનો બધો ખોરાક પણ હવે તો ખવાઇ ગયો હતો. હવે ભૂખના તડાકા પડવા લાગ્યા. ચોથે દિવસે થોડે દૂર એક ચેલી નજરે પડી. તુરત જ દોડીને મહેં તે હાથમાં લીધી અને એમાંથી ઢાંઢક ખાવાનું મળશે એમ ધારી એને ચુંબન કરવા લાગી પડ્યો. પરંતુ અફસોસ ! છોડ છું તો માંહેથી નીકળ્યા કમખખત—સોનાના કુકા ! સોના મહોરો ! અરેરે આ પાંચસો સોના મહોરોને બદલે પાંચસો દાણા.

ચોખ્ખા કે બાજરીના કે મકાઈના જડયા હોત તો પણ મહારા પ્રાણુ જયત ! એમ કહી મ્હેં તે ચેલી જમીનપર પહોડી ને તે પર થુંક્યો. ” કેવી મજની વાત !

આરમ્ભને રસ્તામાં જડેલી ચેલી પર એક વાર થુંકવું પડ્યું, તો ન ક્યાનાં કામો કરી સેંકડો ચેલીઓ એકઠી કરી રાખનાર શ્રીમંતોએ પોતાની તે ચેલીઓ પર કેટલીવાર થુંકવું બેઠ્યો ? ‘સરવાળો’ કે ‘ગુણાકાર’ ગણીને ‘કંઈસ કાકા’ જવાબ આપશે કે ?

૧૦

થોડાં વર્ષની વાત પર એક દરીઆનો મુસાફર એક ગામની વીશીમાં ગયો અને વાળુ તથા પથારી માગી. વીશીવાળો અને ત્હેની સ્ત્રી લગભગ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલાં નિર્ધન માણસો હતાં. વાળુ કરતાં કરતાં એણે જન્મે સાથે ધણા આતંદધી વાતો કરી અને તે યુદ્ધાતા યુવાન છોકરા સંબંધી સવાલ પૂછવા માંડ્યા. ટોચા બોલ્યો : “ ધણાં વર્ષથી તે આલ્યો ગયો છે અને ત્હેનો પત્તો મળતો જ નથી. ” રાત્રે પેલા મુસાફરે વીશીવાળાની સ્ત્રીના સાથમાં રૂપીઆની એક ચેલી મુકી અને સવાર સુધી સાચવીને મૂકવા ચરબી કરી અને પછી પોતે નિરાંતે પોત્યો. સ્ત્રી પોતાના પતિને ચેલી જતાવીને ત્હેના માલીક જનવા માટે મુસાફરનું ખુન કરવા સમજાવે છે અને પરિણામે, ઘેર નિદ્રામાં પડેલા વિશ્વાસુ વટેમાર્ગને ગપ્પારીનાં જ કાપને દારી દેવામાં આવે છે. સહવારે વીશીવાળાના એ વાળુ સગાંઓ આવીને કહેછે : “ છેવટે ત્હમારો પુત્ર મેર આગો એ બદાગી અને ખુશી થયા છીએ અને ત્હમને મુગારકબાદી આપવા જ અમે અહીં આગ્યા છીએ. ” ખુદા વીશીવાળાના આ

વખતના દુઃખ અને ગભરાટનો ખ્યાલ લાવવા કોણ સમર્થ છે ! કારણકે, તે મુસાફર ખીજે કોઇ નહિ પણ વીશીવાળાનો ખોવાયલો છોકરો પોતે જ હતો, કે જે પરદેશથી નાણું રળીને ઘેર આવ્યો હતો પણ જે આંખની સ્થિતિ અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા કરવા સારું એક રાત અગમણે રહ્યા બાદ બહાર યવાનો ઠરાવ કરીને એક વટેમાર્ગ તરીકે ઉતર્યો હતો. લોભી વીશીવાળાને ત્હેની સ્ત્રી સાથે ધણી દેશનીકાલની સગ્ન થઇ હતી. પૈસો કેવાં કુકર્મ કરાવે છે તે આ ઉપરથી ઝટ સમજાઈ આવશે.

૧૨

એક શહેરમાં એક જખરજસ્ત શ્રીમંત રહેતો હતો, કે જે લોભી પણ જખરજસ્ત જ હતો. એક વખત સખત દુષ્કાળ પડ્યો અને આ લોભીએ લાખ્ખો મણુ અનાજ ચોતરફથી ખરીદીને સંઘર્યું, એટલે સુધી કે સારો ભાવ ઉપજવાથી કોઇ વેપારીના ઘરમાં અનાજનો દાણો પણ રહેવા પામ્યો નહિ ! બહારે લોકો દુષ્કાળના ત્રાસથી મરવા અને ટળવળવા લાગ્યા ત્હારે સર્વ કોઇની દૃષ્ટિ આ શ્રીમંત તરફ ગઇ. આગેવાન શહેરીઓનું એક ઉપચુરેશન તે લોભીને અરજ કરવા ગયું કે મહેરબાની કરી પડતર ભાવે અનાજ આપો, તો હજી પણ લોકો ખચશે. પરન્તુ લોકોના મરવાથી આ લોભીનું કાંઇ ઓછું થઇ જવાનું નહોતું ! તેથી તેણે કાંઇ વાત માની નહિ. છેવટે એક મહારાજા ત્હેની પાસે જવા નીકળ્યા. ગામલોકોએ કહ્યું કે, આપનું માન રાજે તેવો તે નથી; તે છતાં પણ તે તો ગયાજ. લોભી કહે “ત્હમે પણ જે શીર ફાડાવવા આવ્યા હો તો આવ્યા જાઓ, મહારાજા !” સમયસચક ગુરુ બોલ્યા: “અરે મહારે તો કાંઈ

જૂદી જ વાત કરવાની છે, સાંભળીશ પણ ખરો કે નહિ !”
 લોભીએ હવે કાંઈક દમ લીધો । પછી મહાત્મા બોલ્યા : “ જો
 વેપારીઓના શાક । ત્હારી કીર્તિ સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચી ગઈ છે.
 સ્વર્ગના પ્રદેશોમાં સીધાવનારા રાજ લોકો તોપણાતું, લક્ષ્મી અને
 પોતાના મોજબાને લાયકતા બીજા સરસામાન સાથે જ સીધાવે છે
 અને વેપારી લોકો ખજાનાની પેટીઓ લઈને ત્હાં સીધાવે છે.
 મ્હારી પાસે આ એક બૂનું બગતું છે કે જેના ઉપર મ્હને ઘણો
 મોહ છે પણ જે મ્હારી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સ્વર્ગ લોક સુધી ઉચકી
 જવાની મ્હારામાં તાકાદ નથી. માટે ત્હમ્હારી પાસે મ્હારે માત્ર
 એટલું જ માગવાતું છે કે એ કપડું ત્હમ્હારી સાથે રાખો અને
 આપણે જ્ઞેહારે સ્વર્ગ લોકમાં ફરીથી મળીએ ત્હારે મ્હને તે બગતું
 સોંપજો. એને ત્હમ્હારા દાગીના, ઝવેરાત કે કપડાં બેથું ન મુકતા;
 દારણ કે રંગેને તણાઈ જાય. એ તો મ્હારે જનન કરતાં પણ વધુ
 પ્રિય છે; માટે ત્હમ્હારી ગાડીના ધુસરે જ બાંધી રાખજો, એટલે
 જોતી ત્હમ્હારી ગાડી સ્વર્ગલોકમાં પહોંચશે કે તુરત જ હું ત્હાં
 આગળે તે ઓડી લઈશ. ”

લોભીએ ગમગ્યો; જાગ્યો; ચેત્યો ! મરણ ચાકસ છે એ
 વાતનું એને સ્મરણ થયું. ગાડી કે ઝવેરાત કાંઈ સાથે આવવાનું
 નથી એ પણ યાદ આવ્યું. તે છાતી કુટવા લાગ્યા અને સંન્યાસીને
 યંત્ર પડીને બોલ્યો : “ ઓ ગુરુદેવ ! કૃપા કરો, કૃપા કરો; હું
 આપનું બગતું પહોંચાડવા સમર્થ નથી; મ્હને પંથને આપ આપતા
 ભગવાન તરફ સાથે લઈ જાઓ એટલી કૃપા કરો. મ્હું અસ્થીર
 મતાર્યતા મોહમાં પડીને સ્થીર જોવા આત્માનું બહુ નુકસાન કરું

છે. મહારં સઘળું અનાજ ગરીબોને વહેંચી દો, લ્યો આ કોકારની કુંચીઓ ! અને આ પેઠી તીજેરીની ચાવીઓ, તે વડે ખજાનામાંના સઘળા કુકાથી પ્રાણી માત્રને શાન્તિ મળે તેમ કરો; એમને સુખી જોઈને હું સુખી થઈશ; અને એ સુખ મહારી સાથે સ્વર્ગ શોકમાં જરૂર આવશે. ”

૧૨

ધન મેળવવાનો ગુપ્ત મંત્ર.

આયુર્વૃદ્ધિ યશોવૃદ્ધિ વૃદ્ધિઃ પ્રજ્ઞાસુહૃદ્ધિયામ્ ।

ધર્મસંતાનવૃદ્ધિશ્ચ ધર્માત્સલાપિ વૃદ્ધયઃ ॥

અર્થ:—આયુષ્યની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, વિદ્યાની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મ અને સંતાનની વૃદ્ધિ: આ સર્વ વૃદ્ધિ એક ‘ધર્મ’ ની વૃદ્ધિ વડે થાય છે.

તાત્પર્ય:—લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ પણ ધર્મથી જ થાય; કેવો ગજબ ! કૃપણ કાકાઓ ! ચેતો ! ઝટપટ ધર્મને આચરો; નહિ તો મળેલી લક્ષ્મી પણ પલાયન કરી જવાની સમજાવે ! લક્ષ્મીને આપનાર એક ‘ધર્મ’ જ માત્ર છે; અને ધર્મનો પહેલો પાયો ‘દાન’ છે. લ્યો, આપું ગામ ભટકી ભટકીને આવ્યા ઠારના ઠાર !

૧૩

અપૂર ખજાનો આપનાર કટપવૃક્ષ !

કોઈ નવરો વિદ્વાન લખે છે કે:—

ધર્મઃ કલ્પદ્રુમો લોકે, ધર્મચિન્તામણિ નૃણામ્ ।

ધર્મઃ કામદુવા ધેનુ, ધર્મઃ કિં વાક્ષ્યો નિધિઃ ॥

અર્થઃ—આ લોકમાં ધર્મ છે તે જ કલ્પદ્રુમ છે, ધર્મ જ આશુસાતું ચિન્તામણિ રત્ન છે, ધર્મ જ કામધેનુ ગાય છે અને ધર્મ એ જ અપૂર ખજાનો છે :

તાત્પર્યઃ—ધર્મ એ જ અપૂર ખજાનો છે ! ‘નદેહ’ કારાઓના નદીમાંથી તો આ સાંભળીને લાળ છૂટતી હશે ! ધર્મ નામના મરતીઆ પદાર્થથી અપૂર ખજાનો મળે ત્યાં પછી દુઃખ જ શું રહ્યું ? પરંતુ કોમી વાણીઆના ગુરૂએ કેવી યુક્તિ કરી છે કે, તેઓએ ધર્મમાં જ સમજો ખજાનો લાટી દીધો અને એ ધર્મની ખાણ ખોદવા માટે પાવકો મેંધા મૂક્યો બતાવ્યો ! કારણ કે એ પાવકાનું નામ જ ‘દાન’—‘આત્મભોગ’—‘પરિશ્રદ્ધ પરતી મમતાનો ત્યાગ’ એવું છે !

૧૪

પણ માગધી શાસ્ત્રમાં કંઈ મંત્ર છે ?

હા, ગાયુ હા, કોઈ કોઈના પંડિતને દક્ષિણાની લાલચ આપીને મૂઢી આવ એટલે નીચેના શ્લોકની બાબ માગધી છે કે નહિ તે કહી આપશે:—

ધર્મેણ કુળ મમુહ ધર્મેણ ચ દિવ્યમય સંપત્તીઃ ।
ધર્મેણ ધન સમિતિ ધર્મે સુવિવ્યગાળ કિત્તી ॥

અર્થ:-ધર્મ વડે સારા કુળમાં જન્મ મળે છે, ધર્મ વડે દેવતા જેવી કાન્તિ મળે છે, ધર્મ વડે ધનની સારી પેઠે વૃદ્ધિ થાય છે અને સુવિસ્તર કીર્તિ મળે છે.

તાત્પર્ય:-પરિગ્રહને ધિક્કારવાનું શિખવનાર જૈન શાસ્ત્રો જ પાછા આમ કેમ કહેતા હશે કે ધર્મ વડે ઉચ્ચ કુળ, કાન્તિ અને ધન મળે છે ? શું આમાં ઉંડું રહસ્ય નથી રહેલું ? ઓ ધનથી આત્માને ખુવાર કરનારા બળુચકો ! સાંભળો, કાન દબને સાંભળો ! ધન સંગ્રહવું-મોજશોખ મેળવવા માટે નહિ પણ ખીજને શાતા ઉપજાવવા માટે ધન સંગ્રહવું. રૂપ સાચવવું—સ્ત્રીઓને લલ-આવવા માટે નહિ પણ ખીજને ઉપદેશની અસર કરવામાં બોલનારના શરીરથી કાન્તિ પણ કારણભૂત થઈ પડે છે એટલા માટે રૂપ સાચવવું. ધન કે કુળ કે રૂપમાં મોહીત ન થતાં ‘સોનાની કટારી કમરમાં રખાય, કાંઈ પેટમાં ન મરાય’ એ ન્યાયે આ પદાર્થોથી પુણ્ય રળવાનું છે, આત્માને હુણાવવા જેવા સ્વાર્થ સાધવાના નથી, સમજ્યા કે ?

૧૫

ખતાવવાના અને ચાવવાના બૂઝા તો નહિ હોય ?

મહાવીર પ્રભુએ ધર્મના ૪ રસ્તામાં પ્રથમ પદ ‘દાન’ ને આપીને પછી અનુક્રમે શીલ—તપ—ભાવના કહ્યા. એમ ખતાવવામાં તો પ્રથમ ‘દાન’ ખતાવ્યું; પણ એમણે પોતે ‘દાન’ પહેલું કર્યું કે ખીજ ત્રણ બામતો ?

ઇતિહાસકાર લખે છે: “શ્રી મહાવીરે લોકાંતિક દેવતા કહેવાથી ૩૮૮ કરોડ અને ૮૦ લાખ સુવર્ણ મહોરોનું ‘સંવત્સરી

દાન ' (ગાર માસ સુધી દાન) દઈ પછી છૂટના તમે તાતખંડ ઉદ્યાનમાં જઈ દીક્ષા લીધી. ”

મત્ર ૫ કે, એમણે પ્રથમ દાન દીધું— તે સાથેજ શીલ સુણનું સેવન કરેલું હતું—તે પછી તપ કર્યો અને પછી દીક્ષા લીધી. શું ત્રણ લોકના નાથના આવવા-જતાવવાના જૂઠ્ઠા હોય કે ? એ તો અમ જેવા સંસારીનાં-‘પોથીમાંનાં રીંગણાં’ બાળાનાં હામ ! ‘દાન’ના વિષય ઉપર નિબંધ લખવા કેળવણીનાં એમણે તો પોણી ગપતાલીસ માઈલ જેટલું લાંબું લકડું ચીનરી આપશે, પણ ‘ વિદ્યાલેજક કંડ ’ માં એક મહીનાનો પગાર દાન કરવા જરા ‘ સાહેબ બહાદુર ’ ને કહી જુઓ ને !—રખેને બીલાડી આડી ન ઉતરે !—શુકન જેઈને રાંચરને !

૧૬

સ્પેન્સર શું કહે છે?—

“જે બીજા તરફ દયા બતાવી શકતો નથી તેવો માણસ પોતા ઉપર દ્રોહ (માણસ કે દેવ) દયા બતાવે એવી આશા રાખી જ કેમ શકે ?—એવી આશા રાખવાનો એને ભુલ જો છે ! ”

૧૭

એક શ્રીમંતમાં શ્રીમંત પુરૂષના એકરાર !

સર ઇ. ડાયર (Sir E. Dyer) સગાજ સદ્યએક સખોમાં કહે છે કે—

I see how plenty surfeits oft,
And hasty climbers soonest fall;

I see that such as sit aloft
 Mishap doth threaten most of all:
 These get with toil, and keep with fear;
 Such cares my mind could never bear.
 Some have too much, yet still they crave,
 I little have, yet seek no more;
 They are but poor, though much they have.
 And I am rich with little store.

They poor, I rich; they beg, I give;
 They lack, I lend; they pine, I live.

My wealth is health and perfect ease,
 My conscience clear, my chief defence;
 I never seek by bribes to please,
 Nor by desert to give offence.
 Thus do I live, thus will I die—

Would all do so as well as I.

I joy not in no earthly bliss,
 I weigh not Croesus' wealth a straw
 For care, I care not what it is—
 I fear not fortune's fatal law;

My mind is such as may not move
 For beauty bright, or force of love.

Some weigh their pleasures by their lust,

Their wisdom by their rage of will
 Their treasure is their only trust,
 A cloaked craft their store of skill;
 Not all the pleasure that I find
 To maintain a quiet mind.

—SIR E. DYER.

અર્થ:—પણ, ખાતરી ઉલટી થાય છે તેમ ઘણી સદગત
 જોઈતી થાય તો દુઃખની સાથે જોડવાનો વખત આવે છે, એ હું
 જાણું છું. જરૂર હુંગરા નહિવા જતારા વધારે જલસીથી જમીન પર
 વળાયનમ: થાય છે એ પણ નહીં બગર છે. મ્હેં જોયું લીધું છે
 કે, જેઓ હાથે જોડાયે બેસે છે તેમને—માત્ર તેમનેજ હુંદેવ વખતે
 છે. એ બીજાઓ પાસે મેળવતાં દુઃખી થાય છે અને વળવતાં
 રસાન થાય છે; આ સંવદથી તો એકું નાદન જ ન થઈ શકે :

કેટલાકની પાસે જરૂર કરતાં વધારે છે; અને તે છતાં તેઓ
 કાયવોય કરે છે ! સંવદ પાસે થોડું જ છે પણ વધારેની મરજ
 જ સતી નથી. અખટ બંધારવાળા 'સંકા' જેવા દોષ
 નો પહેલો જોગ ! પાંચ—પગારા દ્વારા 'જીર્મન' જેવા દોષ
 નો સંવદ પાસે વધારે ! પેલાઓ જીવારા ગરીબ છે. હું
 જીર્મન છું. તેઓ યાચે છે, હું બાણું છું. પેલાઓને મજ તરંગી
 છે, હું ધીરું છું. પેલાઓ કાયવોયમાં મુરચાને લીધે જલસા મુગ્યા
 બગર છે, હું છુલું છું.

જાતની દોષવત્તા દોષવ તનહુરની અને સમ—જાણમાં રમણ
 કરેલું મન છે. મ્હારો ખ્યાલમાં બચાવ નામ મેલ વગરનું છગર.

છે. કોઈને રૂશવતથી પ્રસન્ન કરવાની હું કદી દરકાર કરતો નથી. તેમજ ખોટી રીતે કોઈને ચીડવવા પણ ઇચ્છતો નથી. બંદા તે આ પ્રમાણે જ 'જીવવા'ના અને એજ પ્રમાણે 'મરવા'ના ! બંધાએ જીવવા અને મરવાની આ રીત શીખે. તો કેવું સાર !

સ્થૂલ સુખોમાં મહત્ત્વ આનંદ જણાતો નથી. કુખેર ભંડારીનો ખજાનો જ્યારે હું જોખું છું ત્યારે રસ્તામાંના તરખલા કરતાંએ એકો બારે હોય એમ મહત્ત્વ લાગે છે ! કારણ કે એ ખજાનાની બંદાને શી પરવાહ છે ? લક્ષ્મી દેવીનો ભયંકર કાયદો : (ધરમાં આવતી વખતે પાછળથી લાત મારી કમાન કરવાનો અને ધરમાંથી આવ્યાં જતી વખતે છાતીમાં લાત મારીને ભોંયભેગો કરવાનો) હું જાણું છું; પણ મહત્ત્વ લેતો હર નથી. ઝગમગતી સુંદરતા કે દુનીયા-દારીના પ્રેમથી મહાઈ મન કાંઈ પક્ષજે તેવું નથી.

કટલાકો પોતાની મજાહતું તોલ લેમની વિષયવાંછના રૂપી કાટલા વડે કરે છે; અને પોતાના હાપણતું તોલ ધુરડીયાં નામના કાટલાયા કરે છે; એમની પાસે માલમાં માલ સ્થૂલ ખજાનો છે અને એમના યુક્તિના ભંડારામાં 'સફેદ પ્રપંચો'નો ઢગલો છે ! સેવકને આમાંનું કાંઈ જોઈતું નથી. શાન્ત સંતુષ્ટ મન એજ સેવકનો મહોટામાં મહોટો આનંદ અને ખજાનો છે.

૧૮

મૈમ સાહેબનો ઉધો કાયદો !

દુધાની મૂર્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી મૈમ સાહેબ ઈલા વીલકોક્સ (Ella Wheeler Wilcox) આપણા બધાનાં

કરતાં કાંઈક ઉંઘા જ કાપદો બતાવે છે અને સાથે સાથે આખી દુનીયા માટે એક જ ધર્મ બતાવે છે. તે ધર્મનું ફરમાન એક જ છે અને તે પેશો ઉઘો કાપદો એ જ છે ! છે મરહુ તે કાપદો સાંભળવાની ! હો ત્હારે—

*Love thyself last, the world shall be made better
By thee, if this brief motto form thy creed;
Go, follow it in spirit and in letter.*
THIS is the TRUE religion which men need.

અર્થ:—“તું ત્હારા પંડને સૌથી છેવટે આરાજે !” જે આ ન્હાનો સરખો શુદ્ધિ શિખવનારા ધર્મપંથમાં તું કાપદા યજ્ઞ તો દુનીયા ત્હારા વડે વધારે આગાહ થશે. માટે જ ! એ શુદ્ધિનું અક્ષરે અક્ષર ત્હારા આત્મામાં ઉતાર અને એ પ્રમાણે ચાલ ! જે સાચા ધર્મની માણુસ જાતને વરદ છે તે આ જ ધર્મ છે.

તાત્પર્ય:—સાંભળ્યો આ તરો ધર્મ ? આ ધર્મ સિવાયના બધા ધર્મો ખોટા સમજવા હોં કે ! જે ધર્મ ખોટાનો દેહ પોષવાનું—પોતાના પંડને જ પ્રથમ આદવાનું શીખવે તે ધર્મો બધા ખોટા !—પડી તે માણુસના દેહા હો કે દેવના દેહા હો તો પશુ ખોટા ! ખોટા ! ખોટા ! તીન્નેરીઓ ભરવાનું, ધોડાગાડીઓમાં ફરતા ફરવાનું, જાખ્ખે જાણીઓ ફરવાનું, ઝમ્મમાં નાણું ઉઘાવી કીર્તિ (!) ખોટવાનું અને ખરીને મહમ જેવી બનાવી ખુશ મવાનું—એવું એવું શીખવનારો ધર્મ—તેણે જ બચવાર ન્હમને અને આખો દુનીયાને દુગાવશે. માટે આજેના : ત્હમને જે ત્હમરી ગળદુથી પાનારીએ અક્ષત ન આપી

હોય તો આ ધર્મમાતા ઈશા બહીશર વીલકોણની ઉપર લખેલી
અક્ષર ઉછીની તો અવશ્ય લેજો !-તકમારા ખાતર નહિ તો દુનીયા
ખાતર જરૂર લેજો !

૧૯

થોડુંએક અમારા વિદ્વાન મિત્રો માટે !

THE MISER AND PLUTUS

(A FABLE).

The wind was high, the window shakes;
With sudden start the Miser wakes;
Along the silent room he stalks;
Looks back and trembles as he walks !
Each lock and ev'ry bolt he tries.
In ev'ry creek and corner pries;
Then opens the chest with treasure stor'd,
And stands in rapture o'er his hoard.
But now, with sudden qualms possess'd,
He wrings his hands, he beats his breast;
By conscience stung, he wildly stares,
And thus his guilty soul declares:
"Had the deep earth her stores confin'd
This heart had known sweet peace of mind.
But *virtue's sold*, Good Gods ! what price

Can recompense the pangs of vice ?
 O Lane of good ! seducing cheat !
 Can man, weak man, thy pow'r defeat ?
Gold banish'd honour from the mind,
And only left the name behind ;
 Gold sow'd the world with ev'ry ill ;
 Gold taught the murderer's sword to kill ;
 'Twas gold instructed coward hearts ;
 In treachery's more pernicious arts ;
 Who can recount the mischiefs o'er !
 Virtue resides on earth no more : ”
 He spoke and sighed : In angry mood
 Plutus, his god, before him stood.
 The Miser, trembling lock'd his chest :
 'The vision frown'd, and thus address'd :
 'Whence is this vile ungratefull rant,
 Each sordid rascal's daily cant ?
Did I, base wretch, corrupt mankind ?
The fault is in thy rapacious mind,
 Because my blessings are abus'd,
 Must I be censur'd, curs'd, accus'd ?
 Even Virtue's self by knaves is made
 A cloak to carry on the trade ;
 And pow'r (When lodg'd in their possession)

Grows tyranny, and rank oppression.
 Thus, when the villain crams his chest,
 Gold is the canker of the breast;
 'Tis avarice, insolence, and pride;
 And ev'ry shocking vice beside;
But when to virtuous hands, 'tis given,
It blesses like the dews of heaven;
Like heaven, it hears the orphan's cries,
And wipes the tears from widows' eyes.
 Their crimes on gold shall misers lay
 Who pawn'd their sordid souls for pay?
 Let bravoos then (when blood is spilt)
 Upbraid the passive sword with guilt.

—GAY.

Much learning shows how little mortals know;
 Much *wealth*, how little worldlings can enjoy;
 At best, it babies us with endless toys,
 And keeps us children till we drop to dust.
 As monkeys at a mirror stand amaz'd
 They fail to find what they so plainly see;
 Thus men, in shining riches, see the face
 Of happiness, nor know it is a shade;

But gaze, and touch, and peep, and peep again,
And wish, and wonder it is absent still.

—EDWARD YOUNG.

I cannot call riches better than the *baggage* of virtue for as the baggage is to an army, so is riches to virtue. It cannot be *spared*, nor *left behind*—but it hinders the march; yea and care of it sometimes loseth or *disturbeth* the victory.

Seek not proud riches, but such as thou mayest get *justly*. Use *soberly*; distribute *cheerfully* and live *contentedly*; yet have no abstract nor *frigidly* contempt of them.

—BACON.

પરો 'પૈસા-પુરાણ'ના રહસ્ય ૬૭ આપી છે. આવતા અંકમાં આજુ રહેશે. લેખીએ ન વાંચવા કૃપા કરવી; યાંચે તો એના અજ્ઞતાના સોગમ છે!

21-8-11

૨૮

અમારુ તમે મદદરૂપિ રામ બોજને કોશીને કહી ગયા છે કે—

यद् ददाति यदश्नाति । तदेव धनिनान्धनम् ।
अन्ये मृतस्य क्रिडन्ति । दारैरपि धनैरपि ॥

“ જે દેવાયું અને જે ખવાયું તે જ પૈસાવાળાનો પૈસો છે. પૈસાવાળાના મૃત્યુ પછી તહેના પૈસાથી તેમજ તહેની સ્ત્રીઓથી ખીજા લોકો ક્રીડા કરે છે, મોજ કરે છે. ”

મહાકવિ ! મહાકવિ ! તહેં તો ગજબ જ કર્યો ભાષ ! આવું ‘કડવું સત્ય’ કહેતાં તું પૈસાવાળાની લાગણી દુખાવે છે અને તહેમનું ‘ડ્રેમેશન’ કરેછે એવી સલાહ આપનાર કોઈ બારીસ્ટર સાહેબ તહારા જમાનામાં નહિ હોય એમ હું ધારું છું !

ભદ્રા ! તહેં એવી ચોખવટ કેમ ન કરી કે તે પૈસો ‘ખીજા’ ભોગવેછે તે ખીજા તે કોણ ? ટ્રસ્ટી ? સાદુ ? યુવાન વિધવાના પાસવાન ? કે કોઈ ખીજા સાહેબ ? ‘ભોજ્યખન્ય’નો આખો ગ્રંથ ફેંદી વળવા છતાં આ ખુલાસો કેથે હાથ લાગ્યો નહિ ! કદાચ તહેને દેહધારી તરીકે એ વાતનું જ્ઞાન નહિ હોય ! પણ હમણાં તું મરીને દેવ થયેલો છે માટે તહારાં દિવ્ય ચક્ષુથી જોઈને કહી દે કે પૈસાવાળાના પૈસા અને સ્ત્રીથી કયા ‘ખીજાઓ’ ક્રીડા કરે છે ? બનાવી દે નવા બે-ચાર શ્લોકરત્નો અને મોકલી દે એકાદ ‘મીડીઅમ’ દ્વારા !

૨૧

તે જ કવિ કહેછે કે:—

न दातुं नोपभोक्तुञ्च । शक्नोति कृपणः श्रियं ।
किन्तु स्पृशति हस्तेन । नपुंसकं इव स्त्रियम् ॥

‘કૃપણ કાકાઓ’ પોતાનો પૈસો કાઢીને આપી શકતા નથી, તેમજ બોયવી પણ શક્તા નથી; માત્ર લેના ઉપર, એક પંદતી માદક, હાથ ફેરવ્યા કરે છે.—

૨૨

મૂર્ખો નહિ દદાત્યર્થ । નરો દારિદ્ર્યશંકયા ॥

માત્રસ્તુ વિતરત્યર્થ । નરો દારિદ્ર્યશંકયા ॥

મૂર્ખ ગાણુસ પોતાને નિર્ધનતા આવી જવાની શંકાથી બીજાને ધન આપતો નથી, પરંતુ સમજી માણુસ તો એક દિવસ નિર્ધનતા આવવાની છે એ શંકાથી જ ઉલટો દાન કરે છે.

મૂર્ખમાં ને સમજીમાં માત્ર એટલો જ તફાવત ! મૂર્ખ સમજે છે કે આપીશ તો ખુટી જશે અને મ્હારે ગરીબ બનવું પડશે. સમજી એમ માને છે કે પૈસાને ગમે તેટલો સાચવીશ તો પણ એક દિવસ તો તે હાથમાંથી જવાનો જ છે તો મ્હારે ગરીબ થઈશ ત્હારે મ્હારા કામમાં કાણુ આવશે ? માટે આત્યારે સાધનવાળો હું નેટલામાંજ દાન વડે વાદવાદ લઈ લઉં, જેથી કરીને મ્હારે કાઢીની ગરજ પડે તેવે વખતે મુજબનું ન પડે.

૨૩

કૃતો યૈર્ન ચ વામ્પી ચ નયૈઃ શત્રુ પરાજિતઃ ।

ચૈરાન્મ સદૃશો નાર્યો કિં નૈઃ કાચ્યૈર્વલ્લેધનૈઃ ? ॥

જે કાચ્યો બખૂનારને ઉત્તમ વક્તા ન કરે તે કાચ્યોનું શું પ્રયોગન ? જે સૈન્યો શત્રુનો પરાજિત ન કરે તે સૈન્યોનું શું પ્રયોગન ?

અને જે પૈસા ચાચકને દાતા જેવો ન બનાવે તે પૈસાનું શું પ્રયોગન ?
મતલબ કે તે સર્વ નકામું સમજવું.

૨૪

દદતો યુદ્ધચમાનસ્ય પઠતઃ પુલકોન ચેત્ ।

આત્મનશ્ચ પરેષાશ્ચ સા ક્રિયા પૌરુષીસ્મૃતા ॥

દાન દેતાં, યુદ્ધ કરતાં અને ભણતાં એટલાં કામ કરતાં જે તે
કામ કરનારનાં અને જેનારનાં શ્વાંડાં ઉભાં ન થઇ જાય તો પછી
તે ક્રિયાઓ અઘોરિક નહિ પણ ઘોરિક જ થઇ એમ સમજવું.

દાન દેતી વખતે-યુદ્ધ કરતી વખતે તેમજ અભ્યાસ કરતી
વખતે માણસે ખરા મનથી ઉદ્ધાસમાં આવી જઇને તે કામો કરવાં
જોઇએ. અને તે કામની અસર દાન લેનાર ઉપર, યુદ્ધ જેનાર
ઉપર તેમજ અભ્યાસના પરિણામે મજેલી યુદ્ધિના ચમત્કારો જેનાર
ઉપર પણ એવી સજ્જડ થવી જોઇએ કે તેથી હેમને રોમાંચ થાય.
તો જ તે ક્રિયાઓ અઘોરિક કહેવાય.

૨૫

યાચિતો યઃ પ્રહૃષ્યેત દત્ત્વા ચ પ્રીતિમાન્ ભવેત્ ।

તં દૃષ્ટ્વાપ્યથવા શ્રુત્વા નરઃ સ્વર્ગમવાપ્નુયાત્ ॥

જે પુરુષ પોતાની પાસે કોઈ માગે તો ઉઝટો રાજ થાય
અને માગેલું આપીને પણ પ્રસન્ન રહે, તેવા પુરુષનું દર્શન કરવાથી
અથવા નામ માત્ર સાંભળવાથી પણ બીજાને સ્વર્ગ લોકની પ્રાપ્તિ
થાય છે.

આગતાનામપૂર્ણાનાં પૂર્ણાનામપિગચ્છતામ્
યદધ્વનિ સંઘટ્ટો ઘટાનાં તત્ સરોવરમ્ ॥

જ્યાં ખાલી ઘડાઓ આવે છે અને ભરાઈને પાછા જાય છે
છતાં જેના ભાગમાં ભીડ થતી નથી તે જ 'સરોવર' કહેવાય.

મનસ્ય કે, સરોવરમાં જે લોકો પાણીની આશાએ ઘડા લઈને
આવે છે તેમને સરોવર ના કહેવું નથી-પાછા કઢાડવું નથી
એટલુંજ નહિ પણ 'હમણાં જેસો થોડી વાર!' એમ કહીને ખોટી
પણ કરવું નથી; તેમજ ખરા 'પૈસાવાળા' તો તેઓજ છે કે જેઓ
ચાલકને પાછા કઢાડતા નથી એટલુંજ નહિ પણ વાયદો પણ કરતા
નથી, અરે ઘડીવાર રોકાણ કરીને ઝાઝા બિહુકોને એકઠા કરવાનું
પણ તેઓ પસંદ કરતા નથી.

ધનિનોઽપ્યદાનવિભવા ગણ્યન્તે ધુરિ મહા દરિદ્રાણામ્ ।
હન્તિ ન ચતઃ પિપાસામતઃ સમુદ્રોઽપિ મરુરેવ ॥

જેઓ ધનવાન છતાં પણ દાતા થતતા નથી તેઓ મહાદ્ર
કંઠાઓની પંક્તિમાં જ ગણાય છે. સમુદ્ર, પાણીથી ભરપૂર છતાં
મજા પ્રાપ્તિઓની તરફને મઠાડતો નથી માટે તેને મરુ-મારવાડ
અથવા જળ વગરનો દેશ જ માનો ને !

દિવિદિવમગ્નિ કાલિદાસે કવુ છે કે:—

અદાત્માનસં ક્વાપિ ન સ્પૃશન્તિ કવેર્ગિરઃ
 દુઃસ્વાયૈવાતિવૃદ્ધસ્ય વિલાસોસ્તરુણીકૃતાઃ ॥

‘કૃપણ કાકા’ ના મનને એક ચીજનો સ્પર્શ કદી થઇ શકતો નથી ! તે ચીજ કેમ ? તો કહે છે કે; કવિની વાણિ---જીવાન સ્ત્રીએ કરેલા વિલાસો વૃદ્ધ પુરૂષને દુઃખદાયી જ થાય છે તેમ.

મતલબ કે, પંડિતોની વાણિ કૃપણના મન સુધી આવી શકે જ નહિ. બહુ બહુ તો કાન સુધી આવે, પણ મનને—હૃદયને તે પવિત્ર વાણિનો સ્પર્શ ન જ થઇ શકે. અને કદાપિ એક ‘અછેરા’ તરીકે—આશ્ચર્યભૂત બનાવ તરીકે કોઇ કૃપણના મનને પંડિતની વાણિનો સ્પર્શ થઇ ગયો તો ઉલટું તહેનાથી તહેને દુઃખ થાય.

૨૯

ઓ શ્રીમંતો ! ઓ રાજાઓ ! ઓ મહોટા ધમાલાવાળા ‘શેઠીઆ’ ઓ ! મર્વ છોડીને વાસુદેવ કવિવરની વાત એક ચિત્તે સાંભળો ! :-

નો ચિન્તામણિભિર્ન કલ્પતરુર્ભિર્ને કામધેન્વાદિ--
 ભિર્નેદેવૈશ્ચ પરોપકારનિરતૈઃ સ્થૂલૈર્ન સૂક્ષ્મૈરપિ ।
 અમ્ભોદેન નિરન્તરં જલમરૈસ્તામુર્વરાં સિન્ચતા
 ધૌરેયેણ ધુરંત્વયાગ્ર વહતા મન્યે જગજ્જીવતી ॥

ચિન્તામણિઓથી, કલ્પવૃક્ષોથી, કામધેનુ આદિથી, કે પરોપકાર કરવામાં હમેશ તત્પર એવા ન્હાનામહોટા દેવોથી કાંઇ આ જગત્

હવનું નથી. પણ હે મેઘ ! હું મારું હું કે તું કે ને અથાથી, સંધ્યે,
ગોળે ઉદાયનાર અને જળના સમૂહોથી ખારી ધરતીને પાણી
નિરંતર પલાળી નાખનાર છે તોના વડે જ આ જગત
હવે છે ।

૩૦

એક દિવસ રાજા ભોજના મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે આ રાજા
પણ દાન કરીને ધન ઉઘાડી દે છે તેથી ખગતનો ખુદી જશે તો કી
વસ્તુ થશે ? તેથી વિદ્વાન રાજાને ઈશ્વારામાં સમજાવવા માટે રાજાના
અપતનૃદની દોઢાલ પર મોટા અક્ષરે એક પદ લખ્યું કે—

આવર્થ ધનં રક્ષેત્ ।

એટલે કે, આપઠાસને વારસે ધન સાચવા રાખવું જોઈએ.

રાજાએ તે અક્ષરો વાંચ્યા ત્યારે પોતે તોની નીચે ખાતું
એક પદ લખ્યું કે—

શ્રીમતામાપદઃ કુતઃ ? ।

એટલે કે, સંપત્તિવાળાઓને આપઠાસ આવે જ કેમ ?

પાંચ દિવસે મંત્રીએ તે પદ વાંચીને ત્રીજું એક અર્થ,
લખ્યું કે—

સા ચેદપગતા લક્ષ્મીઃ ।

એટલે કે કદાચ એ લક્ષ્મી જતી રહે તો ?

મંત્રી દિવસે રાત્રીએ ગોળું અર્ચનું લખી દીધું કે—

સંચિતોર્થો વિનશ્યતિ ॥

એટલેકે, એકઠો કરેલો પૈસો નાશ પામે છે.

આ ચરણ વાંચી મંત્રીએ રાજની ક્ષમા માગી. આતું નામ
અસત્ત મનથી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરનાર નરરત્ન !

૩૧

નમસિ નિરવલમ્બે સીદતા दीर्घकालं
त्वदभिमुखविसृष्टोत्तान्चञ्चूषुटेन ।
जलधर ! जलधारा दूरतस्तावदास्तां
ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥

ઓ. મેઘ ! અપૈયો કે જે નિરાધાર આકાશમાં લાંબા કાળથી
સીદાયા કરે છે અને પોતાની ચાંચ ઉંચી કરીને ત્હારી સામી રાખી
એઠો છે ત્હને જળની ધારા મળવી તો દૂર રહી પણ અફસોસ છે
કે ત્હારો મધુર અવાજ પણ ત્હેના સાંભળવામાં આવ્યો નહિ !

૩૨

पतितानि तु यावन्ति चातकाश्रूणि तेऽम्बुद ।
तावन्तोऽपि त्वयोदारं न मुक्ता जलचिन्दवः ॥

ઓ. મેઘ ! ત્હારે વાસને અપૈયાનાં જેટલાં અશ્રુજિન્દુ પડ્યાં
તેટલાં પણ પાણીના છાંટા ત્હે ઉદાર મનથી આપ્યા નહિ !

ઓ શ્રામંતો ! ત્હમારી પાસે ચરજ કરવામાં, ત્હમારી પાસે
આવવા-જવાના બાડા અર્થવામાં કે પત્રો લખીને પોષ્ટ અર્થ કરવામાં

અને ત્હમારી પુરસદે વાત થઈ શકે એટલા ખાતર દિવસોના દિવસો મુઠ્ઠી ત્હમારી સેવામાં પડી રહેવામાં જે કાંઈ તુકસાન થયું એટલી પણ સખાવત ત્હમે ન કરી એવા ત્હમે નિષ્કુર હૃદયતા છે !

૩૩

શાखाश्वशतवितताः सन्ति क्रियन्तो न कानने तखः।

परिमलभरमिलदलिकुलदलितदला : शाखिनो विरलाः ॥

વનમાં રોકેલો શાખાઓની વિસ્તાર પામેલાં વૃક્ષો તો ઘણાં-ઘણાંએ છે; પરંતુ સુગંધતા સમૃદ્ધતી હજીથી બેળા થતા બગરોએ જેનાં પાંદડાં પણ ફાડી નાખ્યાં છે એવાં વૃક્ષો તો થોડાં જ હોય છે ।

શાખાસ છે એવી રીતે પોતાનું સર્વસ્વ લૃણવીને-પોતાનાં બગેા ખીજ પાત્રે તોડવીને પણ ખીજબીને આનંદ આપનાર પરમનુ પુરુષોને ।

૩૪

બારેબાર સોનાની કિમતનો એક પ્લોક કે જે મહેશ્વર નામના કવિએ રાજ્ય બોળતે સંભળાવેલો અને જે દરેક શ્રીમંત, દરેક આગેવાન, દરેક વિદ્વાન, દરેક પરમાર્થી પુરુષને હૃદયએ ઠરવા ભેગ છે તે નીચે પ્રમાણે છે:—

हे रुद्रक्ष ! सद्रस्व सम्प्रति चिरंशाखा शिखाकर्पण—
भो.भामोदनभञ्जनानि जनतःम्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

હે ઉત્તમ વૃક્ષ ! તારી પાસે લોકો આવે છે એથી તારું
મન જો કંચવાતું જ હોય તો તું ચૈાટા વચ્ચે ઉત્પન્ન જ શા માટે
થયો ? કદાપિ ભૂલથી જ ચૈાટા વચ્ચે ઉત્પન્ન થયો તો પણ
અત્યંત ધાડી છાયા શા માટે રાખી બેઠો ? કદાચ તે પણ ભૂલથી જ
કચું એમ કહીશ તો, અનેક ફળોના સમૂહથી ભરપૂર શા માટે
બન્યો ? અને તે પણ ભૂલ થઈ હોય તો ફળોથી ભરપૂર બનીને
'નમી' કેમ રહ્યો ? અને નમી રહ્યો તો લોકો તારી શાખાઓને
તથા તેઓની અણીઓને ખેંચે-હલાવે-મરડે-ભાગે એ સર્વ તારે
શાન્તિથી સહન કરવું જ જોઈએ.

4—9—11

મહા આ લેખ માત્ર નિર્મળ પ્રેમથી—મહારા શ્રીમંત આત્મબાધુઓને
ધન વડે થયેલા મોહમાંથી જગૃત કરવાના ઉચ્ચતમ આશયથી ગર્ભરવ
કરતા રણુવાદી જેવો હૃદયભેદક લખાયો છે. તે કાંઈ દેહના દગલાના મા-
લીકોની ઈર્ષ્યાથી કે નિંદક બુદ્ધિથી લખાયો નથી એ વાતની આત્મસાક્ષીએ
ખાત્રી આપું છું અને શબ્દે શબ્દ પર એકાંતમાં મનન કરવા સર્વને
વિનંતિ કરું છું.

પૈસો વાવવાની વિદ્યા.

ચુસી બાદશાહે, હૃદયદર્શક કાવ્ય, કે જે 'લેઓના કાવ્ય' તરીકે યુરોપમાં વખતમાં પ્રખ્યાત હતો તેની રહાયથી, પારદર્શ્ય શરીર અને મનવાળી ૩૦૦ સ્ત્રીઓ મેળવી હતી, એ વાતને આગ્રહાલના લોકો દર્શી કાઢવા હતા; પરંતુ તત્કારે આધુનિક શોધ મેળવના પ્રતિષ્ઠિ શરીરની અંદરની હીલ્યાઓ દેખાડનારો કાવ્ય નગરે જેવામાં આઓ તત્કારે લોકો 'લેઓના કાવ્ય' ને ગપ કહેતાં અચકાવા લાગ્યા. તેથી જ રીતે હૃદયદર્શકની હયાતીને દર્શી કહાડવા પહેલાં, વસ્ત્ર-ઓરાક-દવા આદિ વિવિધ વસ્તુઓ પુરી પાડનારાં હૃદયદર્શક કાવ્ય પણ નગરે પડે છે તે વાત યહો માણુમ ક્ષણમાં લીધા ગિવાય નહેશે નહિ. 'લેઓના કાવ્ય' અને 'હૃદયદર્શક' જેવાજ એક અદ્ભુત પદાર્થની આજે હું મદારા વાચકવર્ગને ઓળખાણ કરાવીશ. તે પદાર્થ ખીન્ને કામ નહિ પણ પૈસો વાવવાની શુભ વિદ્યા છે.

મંત્ર સાધનારા લોકો (૧) અમુક વખતે જ મંત્ર સાધે છે, (૨) તે માટે જગ્યા પણ અમુક જ પસંદ કરે છે અને (૩) મંત્ર સાધના માટે અમુક ઝોમવાદઓ અગર સાધન તૈયાર રાખે છે. પછી એ મંત્રમાં (૪) શ્રદ્ધા રાખી ગપ શરૂ કરે છે અને કહેવટે (૫) બવાનક દેખાવોથી પણ ડગવા નથી; તત્કારે તેમને દેવ પ્રગ્ભવ થઈ હાથીન વસ્તુ આપે છે.

તેમજ અને જરાગર એ જ મુકાબલે, પૈસો વાવવાની જે શુભ વિદ્યા હું અત્રે જાહેર કરવાનો છું તેને પણ પાંચ સગવડો.

જોઈએ છે. એ પાંચે સગવડો શીખેશે માણસ પૈસાનું ખીજ (૧) અમુક વખતે, (૨) અમુક ક્ષેત્રે, (૩) અમુક સાધન મહિત, (૪) શ્રદ્ધા સહિત અને (૫) અડગપણે રોપીને ધન-પુત્ર-પરિવાર-કોર્નિ-સત્તા અને આનંદ આદિ સર્વ પદાર્થ મેળવી શકે છે. એવી કરીને આ વિધા 'ગુપ્ત વિધા' ના ભંડારમાં પવરાવવા યોગ્ય છે; પરંતુ અવ્યજ્ઞવોના હિત માટે જાહેરમાં મુકાય છે તેથી કાઈ તંડુને સત્ત્વ વગરની ગણવાની નથી. કેટલાક મંત્રો દેખીતા રમત જેવા હોય છે પણ તેથી અદ્ભૂત ચમત્કાર બને છે એ બાબતનો અનુભવ મંત્ર-વેત્તાઓને હશે.

વાચકવર્ગને વધારેવાર સંશયમાં નહિ રાખતાં હવે હું એ વિધાની સર્વ ગુપ્ત હકીકત ખુલી કરીશ.

(૧) પૈસો વાવવાનું ચોઘડીઉં:—ગોળ ત્હારે ખામએ છીઅ ત્હારે ગળ્યો લાગે છે, તેમ પૈસો હરકોઇ વખતે વાવીએ તો પણ ફળદાયક થાય છે. તથાપિ અમુક ચોઘડીએ—અમુક પ્રસંગે વાવવાથી તે વધારે ફળદાયક થાય છે ખરો, એટલું જ નહિ પણ પુત્ર જન્મ પ્રસંગે, લગ્ન પ્રસંગે, કોઇ વિજય સમાચાર મળવા પ્રસંગે, ધર્મોર્થ રક્ષમ કાઢવી ભારે પડતી નથી; કારણ કે એ સહેજમાં બની શકે તેવા પ્રસંગો છે. તેથી એ વખતે એ વાવેતર નિર્વિધન ઓછી તકલીફ થઈ શકે છે. ગામમાં કોઇ એક સ્વધર્મી ગુજરી ગયો; ત્હનાં છોકરાં ન્હાની ઉંમરનાં હોઇ ગુજરાન ચલાવવા અશક્ત છે; વિધવા માંદી છે. આવા પ્રસંગ કોઇ હમેશ નથી આવતા. પૈસો વાવનારના સુભાગ્યે ક્વચિત જ આવે છે. અને એ ક્વચિત મળતા પ્રસંગનો લાભ લઇ—એ ચોઘડીઉં ન ચુકતાં—જો કોઇ ઇહો, પૈસા વાવવાને

અપ કરનારો ખેડૂન, વિધવાની સુલાકાત લઈ દીકાઓ આપે, મર્મ-
ધ્યાનમાં ચિત્ત ઝોડ્યા પ્રેરે, તે નિરાધાર કુટુંબનું શુભચિન્તન થયા-
સક્તિ ચલાવવાનું માથે લે, તો એ ચારે આત્મા--એ ચારે દેવો
તેના ઉપર તુલ્યમાન ધ્યાન-લેખની મુંગી આશિષ અથવા આંતરકાની
દુઆ તે ખેડૂતની સર્વ ઇચ્છાઓ કૃણીભૂત કરે. કોઈ પૂર્વના કુકર્મોને
લાંબે એ ખેડૂન નેહારે પેલાં નિરાધાર જનોની સ્થિતિએ આવી
પડે (દાંકયા નરસીખ દોણે જોયાં છે ?) ત્યારે ખીજા ખેડૂન તરફે
અગાવવા નીકળી આવે; તેમજ તેનાં બોગાંતરાગી કર્મ તાલ પામે.
કેટલો મોટો લાભ ! કેવું જગદ્દુશ્ન !!

પણ તે ચોંટકાઈ ચીતી ગયા પછી, એટલે કે કોઈ ખીજા
માણસે તે નિરાધાર જનોને સ્વરક્ષાયુમાં લીધા પછી, ખીજા જ
મીનીટ કોઈ તરફે હજાર-લાખ કે કરોડ રૂપિયા આપે તો પણ શું
પેલું ચોંટકાઈ--પેલો ઉત્તમ પ્રસંગ-દશ વાવીને દશ હજાર ઉગાડવાનો
જોગ શું હાથ આવી શકશે કે ?

શુદ્ધ ચારિત્રના પાળનારા મુનિરાજ આલ્યા આલ્યા વંદોરવા
પધાર્યાં, તે વખતે ત્હમે મળના હો અને જે રાટલી, દોળાઓ ભાત
કે એવું કંઈ શુદ્ધ અન્ન ચોડું વંદોરવો અને એ મુપ્રાપ્તવાનથી અનેક-
માનું દુશ્ન પામે; પાનુ--પાનુ એ ચોંટકાઈ જવા દો, મુનિ આજ્યા
ત્યારે અસમ્મતા હો અગર ભાવ ન જતાવો--અને પછી, એકજ
મીનીટ પછી--ઉત્તમ ભાદર બર્ગો ચોનાનો થાળ લઈ વંદોગવવા
વડાને તે શું લેશે કે ? નહિ; તરફનાં વાળતં તરફે જ વાગે.

તમારી પાસે ખર્ચ નેટલી આવક છે, અને શીલીક પાંચ
પચાસ હજાર લાગિઆ પગુ છે. સ્વદેશના ઉદ્ધાર માટે, સ્વધર્મની

ઉન્નતિ માટે કેટલાક નરરતોએ હીલચાલ શરૂ કરી અને તે હીલચાલને પોષવા નાણાંની જરૂર પડી. તે જરૂર, ત્હમારા કાને આવી, અને ત્હમે એ ચોધડીઉં જવા દીધું—એ પ્રસંગ ખોયો; પછી શું ચોર, અગ્નિ કે રાજ ત્હમારા ‘ધોળિયા’ છીનવી લે ત્હારે ત્હમે એવું શુભ કામ કરવાના હતા કે? અગર યમદેવ ડોક પકડી ધક્કો મારી આગળ કરે ત્હારે તે ધોળિયાનો ઉપયોગ કરવાના હતા કે? રામ રામ કરો! એ ‘ધોળિયા’ તો ‘કાળિયા’ થયા !! ત્હેના વડે ત્હમે આરંભ-સમારંભ કરી શક્યા પણ પુનઃદાન ન કરી શક્યા ત્હારે એને ‘ધોળિયા’ નહિ પણ ‘કાળિયા’ કહો; જીવતાં તો તેણે પાપમાં ઉતાર્યા પણ મુઆ પછી પણ ત્હમે એ પાપનું સાધન જેના હાથમાં મુકશે ત્હેનાથી થતા પાપનો હિસ્સો ત્હમને મળ્યાં કરશે, તે ત્હમે નરકાદિમાં ભોગવ્યાં જ કરજો અને દહેર કરજો !

કદાચ ત્હમે સમજતા હશે કે મૃત્યુના ખીજાના ઉપરથી હું દાન કરું—અગર વસીઅતનામા (વીલ)માં લખી જાઉં કે મ્હારી આટલી મીલકત અમુક ધર્માદમાં ખરચવી, તો તે શું ‘પ્રસંગ દીધો’ કહેવાય નહિ? શું તે ‘અનુકુલ ચોધડિયું’ કહેવાય નહિ? ના; ત્હમે ભૂલો છો. છતી શક્તિએ, રાજપુશીથી, ઉદાર ચિત્તે, આત્મકલ્યાણના ખપથી, ત્હમે કાંઈ દ્રવ્ય ખરચ્યું નહોતું; હમણાં તો પકડાયા છો ત્હારે લાંચ આપવા ઉભા થયા છો ! પણ એ લાંચ લે કોણ? દેવ કાંઈ લાંચીઓ નથી કે તે સ્વીકારે અને ત્હમારી આજીજી ઉપર લક્ષ આપે ! એ તો સો ખરચવાનું ચોધડીઉં વીતી ગયું—વીતી ગયું. હવે લાખ ખરચો તોપણ એનું નામ “કુધ” નહિ”—લાખેણું ‘મનુષ્ય દેહ’નું ટાણું વીતી ગયું !

(૨) અનુક્રમ વખત-પ્રસંગ અગર એવડીયા સંગ્રામી હજી પછી હવે હું પૈસો વાવવાની જગ્યા હોવ (અને જેવો 'જેતર' કહે છે તે) સંગ્રામી શુભ હકીકત ગાંધેર દરીશ.

જેતામ જમીનમાં ખીજ નાખનારને આપણા માગડિયા જેવો પણ મૂળ કહે છે. અને લક્ષ્મીદૃષિશાસ્ત્ર નામની 'વિદ્યા' જાણનારોમાં પણ હોવ જોયા સિવાય પૈસો વાવનારની ધોંસી કરે છે.

એક એવી જાતનું જાડ છે કે જે, માણસનો સ્વર્ગ સતાં જ ડાળીઓ વડે લેતે બરડો ધર્મ નીચોતી નાખે છે અને હાડખીવર કંઠાં દે છે. તેમજ કલ્પદ હોવમાં અગર દિવસ હોવમાં વાવેલું લક્ષ્મી-ખીજ પણ મૂળ નાખે છે; હા-કંઈ મૂળ નાખે છે, કાતે છે, કુત્રે છે અને કુજે છે પણ ખાંડ, પરંતુ તે શા માટે? લેના વાવનાર અને પાણી પાનારને નીચોવી મારવા માટે જ; એટલું જ નહિ પણ કોઈ વખતે તો તે વૃક્ષ વાવનારનાં સર્ગા સંગ્રામીને પણ એજ પ્રમાણે નાશ થમાટે છે. પ્રાણી માનવું કિત કરવા માટે મળેલું લક્ષ્મીનું સાધન જે માણસ પ્રાણી-પ્રાણીમાં કહજ્યા કરાવવામાં અગર લેતે પછી આપવામાં ખરચે, પ્રાણીવધના રસ્તામાં ખરચે, દિવસમાં ધર્મ બનાવી તે ધર્મને કિનેજન આપવામાં ખરચે તે ખીજારા બોળા છવો માત્ર પોનાનો નાશ કરનારી ડાળીઓવાળાં જાડ આડવા માટે જ પૈસો વાવે છે.

ધામ્ન એવા પણ લોકો છે--અને લેમનો વર્ગ પ્રજા નોડો છે--કે જેઓ મૂળમાં જ પૈસાનાં ખી નાખે છે. કોઈ વખતે તે બી વરા કિતે છે; પણ બ દિવસમાં જ જળી જાય છે. જમખુ-વરડોડા તથા વાદવાદના મેળાવડા આદિ હોવમાં નાખેલું લક્ષ્મી-ખીજ માત્ર તે જ પછી ખીજવા માટે છે.

ક્ષેત્ર પારખનારા—જમીન ઓળખનારા ખરેખરા ઉસ્તાદ તો શ્રી કૃષ્ણ હતા, કે જે બીજી કાંઈ-વિદ્યા (વ્રતપચ્ચખાણુ) નહિ આવડવા છતાં માત્ર સારા ક્ષેત્રે પૈસો વાવવાથી જ પ્રભુપદના અધિકારી થયા હતા. દીક્ષા લેનારના કુટુંબને પાળવાનું જાહેરનામું બહાર પાડી, જંગલમાં મુંઝાંધ રહેતાં ઘણાં એક ભવ્ય હોવાને લેખણે દીક્ષાની સવડ કરી આપી હતી.

જ્ઞાનક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીબીજ વાવનારાઓ સર્વથી વધારે ભાગ્ય-શાળી ખેડુત છે. કારણ કે વડવાઈની પેઠે એ વૃક્ષનાં દરેક ડાળાં જમીનમાં ઉતરી નવાં નવાં સેંકડો વૃક્ષ ઉભાં કરે છે. એક માણસને આપેલું જ્ઞાન તે બીજા જે, બાર કે કંઠાપિ બારસો માણસને આપે છે અને તે બે-બાર કે બારસો માણસ બીજા એટલા જ માણસને તે જ્ઞાન આપે છે. કાળાંતરે અસંખ્ય માણસો મૂળ એક જ માણસના ઉપકારથી જ્ઞાન પામે છે અને અધિકારમય સ્થિતિથી દૂર થાય છે. એ પ્રકાશ અને એ ઉપકારનું કારણ અને લેખના ફળનો ભોક્તા પેસો એક જ માણસ છે કે જેણે પ્રથમ, ઝાઝી મુશ્કેલી સિવાય, રમતાં રમતાં લક્ષ્મી-બીજ સારા ક્ષેત્રમાં વાવ્યું હતું. જેને વાવતાં કશો પણ ગંભીર તકલીફ પડી ન હતી તે હવે ભયંકર ‘જ્ઞાનોવરણીય’ કર્મના ક્ષય રૂપી સ્વાદિષ્ટ ફળ પામી, મનના મનો-રથ પુરા કરી શકે છે.

(અ) જ્ઞાનક્ષેત્રમાં પણ બે જાત છે. સાંસારિક જ્ઞાનક્ષેત્ર અને ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્ર. સાંસારિક જ્ઞાન એ ધાર્મિક જ્ઞાનનું પ્રગથીલ હોવાથી અને તે પર દેશની આબાદીનો આધાર હોવાથી તથા દેશ આબાદ હોય તો લેખાંના માણસો ધર્મ ઉપર એકાગ્ર ચિત્ત રાખી

શકે તેમ હોવાથી, એ ક્ષેત્રને પણ પસંદ કરવા જેવું છે. ઉદ્યાન-
શાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને વિદ્યાશાળાઓનો એમાં સમાવેશ
થાય છે. જ્ઞાન દેલાવનાર લોકોને ઉત્તેજન આપવાનો પણ તેમાં
સમાવેશ થાય છે. ખર્ચ કહીએ તો જ્ઞાન દેલાવનારાઓ ન હોય તો
પૈસા વાવનારાઓને ‘લક્ષ્મીદૃષ્ટિશાસ્ત્ર’ કીખવે જ ડાણું ? માટે
એમને ઉત્તેજન આપવા તરફ વધારે લક્ષ આપવાની જરૂર છે; તેઓ
ધંધા લઈને બેઠા છે તે કાંઈ પેટ મુકીને બેઠા નથી; તેમના પેટમાં
ઘેંતળો ખારાક દશે તો જ તેઓ ‘લક્ષ્મીદૃષ્ટિશાસ્ત્ર’ ને વધારે
કળી શકશે.

(વ) ધાર્મિક જ્ઞાનદંત્રમાં અવલ દરજ્જે ધર્મશુદ્ધોને
વિવાદહિન સાધનો કરી આપવાનો છે. ઉપદેશક વર્ગ તેમ વધારે
વિદ્યાર્ત, અનુભવી અને પ્રવિણ દશે તેમ તેમની પાસેથી ઉપદેશ
સાંભળનારા પણ વધારે ધર્મરાગી અને પ્રવીણ થશે.

ધર્મજ્ઞાન માટે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને
ગ્રંથકોશ ઉત્પન્ન કરવા અને તેમને ટેકા આપવા એ પણ આમાં
જ સમાય છે.

ધર્મપુસ્તકોનું સંશોધન, સંચય, નરહુઆ કરાવવા, નકલો
કરાવવી, છદ્દાણીઓ કરવી એ, આ વર્ગની ઉત્તમ દરજ્જાનો પેટા-
આગ છે.

જ્ઞાનદંત્ર સિવાય બીજાં પણ ધર્મો ક્ષેત્રો છે. વિધવા-આશ્રમ સ્થાપી
વિધવાઓને આંગા દિવસ સારા ધંધામાં રોકી તેમનાં મનને ખરાબ
ચિંતરોમાં અને પરિણામે તેમનાં મનને ખરાબ દુન્યોથી બચાવવામાં કાંઈ
એવો ત્રાજ નથી. આ દેશમાં વિધવાની સંખ્યા અસાધારણ નીકળી છે

અને હોમની તરફ સગાં બહાણાંની વર્તણૂક એવી નિર્દય છે અને ગુજરાતનાં સાધનની એવી તંગી છે કે હોમની હાજત માત્ર ગમે તેવા કઠણ કાળજીના માણસને આંખોમાંથી આંસુ પડાવવા બસ છે. આવા ક્ષેત્રમાં પૈસો વાવનારનું કોટી કથ્યાણ થાય એમાં અવાલ જ શો ?

નિરાશ્રીત બાળકોને માટે આશ્રમ સ્થાપવાથી પોતાની કામમાં બોજ રૂપ માણસની સંખ્યા ઘટીને બીજાનો બોજો ઉપાડવા શક્તિવાળા પુરુષોની સંખ્યા વધશે અને તેટલા પ્રમાણમાં કામનું બળ વધશે. કામનું બળ વધે એટલે હિસ્સે દેશનું બળ વધશે. પોતાની જ કામના નિરાશ્રીત બાળકોને ભણાવી ગણાવી, પાળીપોષી ધંધે વળગાડવાનાં ખાતાં ઉભાં કરનારા અગર હોમાં મદદ કરનારા લોકો આખા દેશના ઉપકારી છે. બીચારાં કુમળાં પ્રલો કીમતી મનુષ્ય દેહ પામીને કંઈપણ સાર્થક કર્યા વગર ચીમળાઈ જતાં હતાં હોને ઉછેરી જીવન સાર્થક કરવાની શક્તિ આપવી એ શું ઓછું પવિત્ર કામ છે ?

ઉપદેશ વડે હાનીકારક રિવાજો અને અજ્ઞાનતા દૂર કરાવી શકે એવા વક્તાઓને પદરનો પગાર આપી ફરતા મુકવા એ પણ લક્ષ્મી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવાનું કામ છે.

દવાખાનાં સ્થાપવાં, પ્રાણીઓને અભયદાન મળે તેવાં ખાતાં સ્થાપવાં, એ પણ કિત્તમ ક્ષેત્રે પૈસો વાવ્યો કહેવાય છે.

(૩) પૈસો વાવવા માટે ચોંટાડીકં અને ક્ષેત્ર એ બે સંબંધી વિષેયન કર્યા પછી હવે આપણે જોગવાઈ અગર સાધનનો વિચાર કરીશું.

મંત્રસાધના માટે ધૂપ-દીપ આદિ સામગ્રી જરૂરી છે; તેમજ ધેન્ના વાવવાની વિધા માટે ખંતીલા અને શુદ્ધિદાળી વ્યવસ્થાપકની સામગ્રી જોઈએ. ખેતરમાં જી વાવ્યા પછી એને ખેડનારા-પાણ્ડી પાનારા-નીડ આદિથી રક્ષણ કરનારા—વગેરે માનુસોની ગોઠવણ કરવી પડે છે. તેમજ સારી જ્ઞાનવશાળા-ગણેશાળા અનુભવશાળા—સારી લાગણીશાળા અને મહેનતુ વ્યવસ્થાપકની ગોઠવણ કરવાથી, સારા ક્ષેત્રમાં સારા મહુરને વાવેલું લક્ષ્મીજીવ નિર્વિધે એવા છોડનું રૂપ પડે છે, કે જે છોડની મુગંધથી દેવતા નહિ તો ‘દેવતાના વહનો’ પ્રસન્ન થઈ લેતી આસપાસ ટોકે બનાય છે, છોડને કોળાવે છે, છોડના નેજથી પાને શોષે છે અને બદલામાં તે છોડને આશિષ આપે છે અને પાણી પણ રાંચે છે.

દસ દગ્ગર રૂપિયા વાવવા કડાડયા-સારા ક્ષેત્રમાં સારા મુકુર્ને, પાણુ જેઠગવાઈ કર્યા વગર—વ્યવસ્થાપક સારા ખેડવા વગર! પછી જાતના જ્ઞાનાધિનિઓના હાથમાં ને આવે અને દેગતાં લાંબામાં દસદગ્ગર વર્ષ એકઠાં એ તો હોઈશો યજ્ઞ માટે, નહિ કે વાવવા માટે! પછી પેલા રાક્ષસને પછતાર કોણ! એ પેસાના મધ્યી જાહેલા જનો કોઈને કાપ કે ખરા કે—શિવાય કે યમના હાતને ?

હવે હું આ કીમતી વિદ્યાનો પાઠ જરૂરી સંકેતી લખ્યો. અડારી ગાંધી સરત શ્રદ્ધા અને પાંચમી અડગપણું છે.

(૪) શ્રદ્ધા વિના મંત્ર ફળદો નથી. જગતના માણસને ક્યારી દેવતા, લેતી પછે આજના પાયા મુજબ હાથ કડાવવાની, કરતો મરણવાની અને સેકેન્ડ જ્ઞાનમાં દીપણ કરવાની શક્તિ આપનાર

હિપ્નોટિઝમ અને ઍસ્મેરીઝમ નામની વિદ્યાઓ તેમજ શસ્ત્રવિદ્યા
પોતાની શક્તિમાં શ્રદ્ધા અગર વિશ્વાસ સંપૂર્ણ હોય તો જ ક્ષીણી
શકાય છે. ધર્મમાં પણ શ્રદ્ધા એ પહેલી ચીજ છે; અને મંત્રમાં
યજ્ઞ મુખ્ય ચીજ શ્રદ્ધા છે. ‘લક્ષ્મીનું’ બી શુભ મુહૂર્તે, શુભ ક્ષેત્રે,
સારી જોગવાઈથી, વાવીશ તો ફળ જરૂર મળશે જ’ એવી શ્રદ્ધા
પાકી હોવી જોઈએ. શ્રદ્ધા વગર સર્વ પાંગળું છે.

(૫) શ્રદ્ધા હોય તો પછી અડગપણું આપોઆપ આવે.
વેરાનમાં સુંદરી છે તે અનુપમ છે, પણ હેની આસપાસ રાક્ષસોની
ચોટી છે, એવું જાણવા છતાં સુંદરીના રૂપની શ્રદ્ધા-ખાત્રી એથી
શું ઘણાએ માણસો જોખમ ખેડી ત્યાં ગયા નથી? પણ અફસોસ,
નિશ્ચય દયુપયુ થાય તો માર્યા પણ જાય. મંત્ર જપવા તો ખેડા—
ધાંચવાર--પચાસવાર--સો વાર અને ૧૦૫ વાર મંત્ર જાપ્યા, હવે
માત્ર ત્રણવાર બાકી છે, પણ ત્યાં ભયંકર દેખાવ અને ભયંકર
અવાજથી ત્રાસ પામી ઉઠી જાય તો સર્વ નિરર્થક! તેમજ લાખ
રૂપીઆ સારા રસ્તે વાપરવા કાઢે ને મેન કોચવાય--“ અરે! કમ-
નક્ષીબ ફલાણો ક્યાંથી આવ્યો કે મહેને આ ફંદામાં ઉતાર્યો?”
તે વખતે ક્યું કારણું ધુળ મળે છે. એ તો શુરવીરનાં કામ છે.
કાયરતા અને કૃપણતાના રાક્ષસને મારે, તે મોક્ષ સુંદરીને વરે। બાકી
અનુપમ સુંદરી કાંઈ રસ્તામાં આથડતી ન હોય કે ટકાનાં ટકાનાં
મુંઝ લોકની આંધમાં આવી શકે?

અહીં મ્હારી વિધાનો પાઠ પુરો થાય છે. હવે હું હેતુ કું
માં પુનરાવર્તન કરીશ. સારા ચોંધડીએ, સારા ક્ષેત્રે, સારી
જોગવાઈ સાથે, શ્રદ્ધા સહિત અને અડગપણે વાવેલું લક્ષ્મી-ખીજ

જાવતી મુજ નાખે છે, કાલે છે--કુલે છે અને તુનેના ઉપર
લક્ષ્મી--કીર્તિ--સુપુત્ર--સુશિલ પત્ની-સત્તા અને વધારે તો શું પણ
મુદ પરમાનંદ કૃપી કસો પણ હસી ઉડે છે.

એક સો રૂપીયા રોડીને હજાર રળવાની આશા કરનારા, એક
લાખની મુડીમાંથી દસ લાખ કરવાની આકાંક્ષાવાળા વિવેકી વેપારી-
ઓ! એકના દશગણા કરવામાં ત્હમે જે હોંશ ધરાવો છો તેટલી-
બસ તેટલીજ હોંસ ત્હમો દિસાળી વર્ગના મનુજનો શું એકના
એકવીસો ગણા કરવા માટે ના ધરાવો? ત્હમારા એકના: દશ-
ગણાના વેપારના ઇચ્છીત ફળની ત્હમને કાંઈ ખાતરી--જેરંડી નથી;
કદાચ ત્હમારા રોકેલા રૂપીયા પણ યથા સંભવ છે; કદાચ લાખની
ખજાર સાંભળતી વખતે જ ત્હમે બીજી દુનીયામાં ઉપડી ગયા હો.
પરંતુ આ એકના એકવીસો કરવાનો વંચા મુદ મહાપ્રયુના
વરના પરવાના સહિત છે અને ત્હમે તુને છોડીને બાજે નાશી
ગમ્મો તો પણ ત્હમને હાંડી કાઢીને તે ફળ ત્હમારા મોંમાં નાખવા
નુકસે નહિ એવો છે.

સાચા સુસાહીઓ! જાન, ધર્મ અને પરોપકારી કલ્પમાં લક્ષ્મી-
બીજ સાતુકેસ રીતે વાવવાની અને તુનેનાં માથે ફેળોતો રવાદ લેવાની
હોંઈ ઇચ્છા થતી હોય તો તાકીદ પણ થવા દેજો; કારણ કે કીમતી
સાવરીડ વડી ગમ છે અને પછી યમદેવ લાંબ તો સંવરનો નથી!

કાન દો !

(૧) આજે પર્યુપણનો શુભ દિવસ છે. પર્યુપણ એટલે ઉપાસના અથવા ભક્તિનો દિવસ. જીનદેવ કહે છે કે મહારાં બાળકોની ભક્તિ એ જ મહારી ભક્તિ છે, માટે મહત્તે માનનાર જૈનોની દશા સુધારવા માટે કમર કસો. એટલે મહારી જ ભક્તિ થઈ સમજશ.

(૨) જોમને હાલ કોઈ દસ રૂપીઆ પણ ન આપે તેવાને તહમારી મદદથી થયેલા ફંડમાંથી ઉંચું બાણતર બાણાવીશું તો તેઓ મહીને ૫૦—૧૦૦—૨૦૦ કે ૫૦૦ રૂપીઆ રળતા થશે, તેથી જૈનવર્ગમાંથી એટલી ગરીબાઈ ઓછી થશે, તે માણસો ધર્મ તરફ દૃઢ બાવ રાખશે અને જૈન શાસ્ત્રોતું રહસ્ય વધારે ખારીકાઈથી અને વધારે મોટા પ્રમાણમાં શીખવા લાગશે.

(૩) આખા હિંદના સ્થાનકવાશી જૈનોને મદદ કરવાનું આદ્ર ફંડ છે, તે તહમાઈ જ છે. કૃપા કરી મદદ કરો. રૂપીઆ ખારોખાર અન્યમેર મોકલો. તહાંથી પછી ઍન્કમાં સુકાશે. પહોંચ, પંપરમાં છપાશે; તેમજ તહમને અલાયદી પહોંચ પણ ખારોખાર. ફોન્ડરન્સ આદ્રિસથી મળશે.

(૪) એકંદરે રૂ. ૫૦,૦૦૦ નું “જૈન વિદ્યોત્તેજક ફંડ” કરવાનું છે અને તેમાંથી રકમ ધીરીને દર વર્ષે ૫૦—૧૦૦ વિદ્વાનો આપણી કોમમાં

કેવળ થાય એવી યોગના તદ્દભારી સલાહ પૂછીને જ કદનાં
અવતાર છે.

ગર્ભિણી ! ૨-૫૦ કહાડી આપો !

શ્રામિણી ૨-૪ હજાર અગખામણા ફરી દો !

કોઈને શાતા આપશો-તો-શાતા પામશો.

કોઈને જ્ઞાન આપશો-અપાવશો તો તદ્દભારે જ્ઞાના-નરાયણી કઈ
ગળી નશે અને તદ્દભારે હૃદયચક્ર ખુલ્લું મશે.

પ્રાણર દેશવતારનો આમાં શો સ્વાર્થ છે એટલું તો જરા
ચિત્તારોઃ એ આપુ-એ બાહ્ય જરા તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થનો
તદાવન સમજે !

આજે પરુમણુ છે. ફરીથી અરજ કરું કે આજે પરુમણુ છે,
ભક્તિ માટે ખાસ નીમેલો દિવસ છે અને દુતરાજ દેવ
સાહેબ વડે ખુશામત તરીકે કરાતી ભક્તિથી ભોળવાય એવા
નથી; એ કહે છે કે 'મહારી આજ્ઞા પાલે એ જ મહારો ભક્ત.'
ભગવાતની આજ્ઞા કે! દાન-દાન-દાન-દાન-દાન-દાન !

તમે જે એ ભગવાનના ભક્ત હો અને પરુમણુ પવન
માનતા હો તો—

હમણાં જ ૫-૧૦ હજાર, ૫-૧૦ રોં યા ચથાશક્તિ
સખાવત અગમેર ખાતે મોકલી આપો :

પર્યુપાણમાં આત્માને નિર્મળ બનાવવા માટે બાર આંતરિક દવાઓ અથવા બાર ભાવના.

માવૃત્તિવ્યમનિત્ય ત્વમશરણત્વં તથૈકતાન્યત્વે ।

અશુચિત્વં સંસારઃ કર્માશ્રવસંવરનિધિશ્ચ ॥

નિર્જરણલોકવિસ્તરધર્મસ્વાધ્યાયતત્ત્વચિન્તાશ્ચ ।

બોધેઃ સુદુર્લભત્વં ભાવના દ્વાદશવિશુદ્ધાઃ ॥

(૧) અનિત્ય, (૨) અશરણ, (૩) એકત્વ, (૪) અન્યત્વ, (૫) અશુચિત્વ, (૬) સંસાર, (૭) આશ્રવ, (૮) સંવર, (૯) નિર્જરા, (૧૦) લોકવિસ્તાર, (૧૧) ધર્મ સ્વાધ્યાય, (૧૨) બોધિ-
દુર્ગમઃ એ રીતે બાર ભાવનાઓનું નિરંતર મનન કરવું, કે જોથી આત્મા નિર્મળ અને તત્ત્વરસ્ત થશે.

(૧) અનિત્ય ભાવના.

આ જગતમાં સઘળી અનિશ્ચિત વસ્તુમાં એક વાત નિશ્ચિત છે, અને તે એ છે કે “ વસ્તુ માત્રના પયથો ક્ષણે ક્ષણે ફરે છે. ” જગતની કોઈપણ વસ્તુ નિત્ય નથી; કોઈ લાંબો કાળ ચાલે, કોઈ ટુંકો સમય રહે, પણ અંતે સર્વ વસ્તુઓ વિનાશી છે માટે અનિત્ય છે. મહાર્થ માત્ર અનિત્ય છે એટલુંજ નહિ પણ સજીવ પ્રાણીઓની

કિપાધિરૂપ શરીર જેને માણસો બૂલ્યા 'હું પોતે હું' એમ માનવાને
 હોય છે તે શરીર પણ નાશવંત છે. આત્મા સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ
 અનિત્ય છે; દેવાના આયુષ્ય જાણી સમયના હોય, અને તેથી તેમને
 મળતું છુપી ગતિ ગમવામાં આવે, પણ અતંતકાળની અપેક્ષાએ તે
 પણ અનિત્ય છે. દુઃકમાં સર્વ પુદ્ગલવદ્-અશ્વ વિનાશી છે, તેના
 પથ્થરોમાં કાણે કાણે ફેરફાર થયા જ કરે છે. પ્રાતઃકાળમાં
 જે માણસ આપણી નજરે પડ્યો હતો તે નરણુ પામ્યો છે એવી
 સાચકાણે આપણને ખબર પડે છે. અથવા જે પુષ્પ સૂર્યના કિરણથી
 વિકસરે થઈશું રસ્વારમાં દેખાતું તે સાંજે સંકેચાયેતું નગરે પડે
 છે. શરીરને પણ બાળપણ, યુવાવસ્થા, વૃદ્ધપણું વગેરે અનુભવાય છે.
 ભટકીને ચપળા કંઈવામાં આવે છે, એટલે તે એક જગ્યાએ ફરી
 ખેંચતી નથી, પણ સમયે સમયે સ્થાન બદલે છે. આવી રીતે તન,
 ધન, જ્ઞેયન, બળ, વિપયગુણ, પ્રિયજનસમાગમ અને સંસારના સર્વ
 પદાર્થો અદિયર અંત અનિત્ય છે. માત્ર આત્મા અમર છે, નિત્ય
 છે, શાશ્વત છે. તેનો કોઈ દિવસ અંત આવવાનો નથી. પણ તે
 સિવાયના અન્ય પદાર્થો, વાયુના આવેથી ચાલતી ધ્વજના પટ
 જેવા અદિયર છે, કુંજરના કાન જેવા ચંચળ છે, સરદક્ષતુની વાદ-
 જાની છાપા જેવા ક્ષણભંગુર છે, અંદે વિદ્યુતના ગમકાને જેવા ક્ષણ-
 વિનસ્વર છે. પણ અજ્ઞાનતાથી માણસો તે વસ્તુઓને નિત્ય સમજી
 તેમાં મગ્ન કરે છે અને 'આ નહાર' છે' એવો ખોટો ભ્રમ સ્વીકારે છે.
 પરંતુ તત્ત્વ દષ્ટિએ આ સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે; અને પરમાત્મપદને
 મેળવી આપનારા આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અથવા સદ્ ચિદ્
 અને આત્મક એ ગુણો જ નિત્ય છે. કારણ કે તે સ્વાભાવિક ગુણો

છે. આ રીતે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ વચ્ચે વિવેક કરતાં શિખરું.
અને જેમ અને તેમ અનિત્ય વસ્તુના સંબંધમાં ઉદાસીન ભાવ ધારણ
કરવો. 'વિવેક'થીજ ખરો વૈરાગ્ય જન્ય થાય છે. 'જે વસ્તુઓ
અનિત્ય છે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી મ્હારી નથી' એજ ભાવના તે વસ્તુ
ઉપર વૈરાગ્ય કલ્પન કરાવે છે; અને જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિઃ 'જ્ઞાનનું
ફળ વિરતિ' એ સૂત્ર ખરૂં પડે છે. અનિત્ય ભાવનાના સંબંધમાં
કહ્યું છે કે:—

સામિત્તજધણચુવ્વણરહસ્યવલાઠસંજોગા ॥

અહ્લોલા ધણપવ્વણાહયપાયવપક્ષપત્તવ્વા ॥

પ્રભુત્વ, ધન, જેમન, રતિ, રૂપ, ખજા, આયુષ્ય ઇષ્ટસંયોગ
એ સર્વ વસ્તુ સખત પવનનો ઝપાટો લાગેલાં વૃક્ષનાં પાંકાં પાંદડાં
જેવી બહુજ અચળ છે. જેમ તે પાંદડાં પાંદડાને પવનનો સખત
ઝપાટો લાગે તો પડતાં વાર લાગતી નથી, તેમ આ સર્વ અનિત્ય
સ્થાવાથી તાજ થતાં વાર લાગતી નથી. આવી રીતે સંસારનાં સર્વ
પદાર્થોની અનિત્યતા વિચારવી અને અને તેટલાં રાગ તે ઉપરથી ઉતારવો.

(૨) અશરણ ભાવના.

જગતમાં જીવ અનેક પ્રકારનાં જીવો પર આધાર રાખે છે,
અને તેમને પોતાના શરણ રૂપ માને છે. પણ ખરી રીતે આત્મા
સિવાય આત્માનું કંઈ આધારભૂત નથી. આત્મા જ આત્માને
શરણ છે, અને આત્મા જ આત્માનો મિત્ર છે. વ્યવહારમંથથી માતા
પિતા, સ્વજન, ખાંધવ, સ્ત્રી, પુત્ર, ગુરુ વગેરે આધાર રૂપ ગણી
શકાય; પણ નિશ્ચયનયથી અથવા ખરી રીતે કંઈ પણ માણસને

સરણુ આપે તેમ નથી. મરણુ સમયે પોતાનું આરિય, પોતે કરેલાં
 ધુમ અણુમ કર્મો જ આણુસતી સાથે આવે છે. કોઈ પણ માણસ
 તેને મરણુના દૂર પંજામાંથી અચાવવા સમર્થ થતું નથી. જે વસ્તુઓ
 અનિત્ય છે તે, આત્માની સાથે આવી શકે નહિ. કારણકે આત્મા
 નિત્ય છે, માટે તેના નિત્યગુણો જ તેની સાથે આવે. માટે આત્માના
 ગુણો જે દાસ અપ્રમદ ટિથનિયાં છે તે જેથી પ્રમદ થાય તેમાં
 સાધનોનો આશ્રય લેવો. ગાત્રી બીજું કોઈ સરણુ નથી. આવી રીતે
 ‘અદરણુ ભાનના’ ભાવથી. આત્મા જ કર્મદગમે વિગેરી નાખવા
 સમર્થ છે. આત્માજ પરમાત્મા અવરથા પ્રાપ્ત કરવા શક્તિ ધરાવે
 છે. શુદ્ધ તો માર્ગ અતાર્થી શકે (તે વાસ્તે ખરેખર તેમનો
 ઉપકાર માનવો અને તેમના ઉપર અત્યંત શક્તિવાન સખંવા થયે
 છે) પણ તે માર્ગ ઉપર શુદ્ધ આપણે વાસ્તે ચાલી શકે નહિ.
 માર્ગ ઉપર આપણે જતનેજ ચાલવાનું છે, એવો વિચાર
 કરી સ્વાશ્રયી થતાં શિખવું. જે પદ મદાન મુદ્ધો પ્રાપ્ત નરી
 શક્યા તે પદ પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય આપણા આત્મામાં રહેવું છે,
 એવો વિચાર કરવો; અને કાયર થઈ, લાચ જોડી, દેવને માર્ગ દોષ
 મુકી આજ્ઞામાં-પ્રમાદમાં અનુદય જન્ય ગુનારવો નહિ.

(૩) એકત્વ ભાવના.

આ સંસારને વિષે હવે એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ-
 કલોજ મરે છે, એકલોજ કર્મનો કર્તા છે, અને એકલોજ તે કર્મનો
 ભોક્તા છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધર્મ સિવાય અન્ય કંઈ
 પણ સ્વચ્છન્ન અનુભવનો સહાયકારી થઈ શકે નહિ. માટે કોઈ પણ
 કર્મનો આરંભ કરતાં પહેલાં તે કાર્યનું શું પરિણામ આવશે

એમ વિચારી તે કાર્યમાં જીવે પ્રવર્તન કરવું, - કારણ કે તે કાર્યનું ફળ પણ પોતાને એકલાને ભોગવવું પડશે. દરેક કાર્ય, દરેક વિચાર અને વાસનાને માટે મનુષ્ય પોતેજ જવાબદાર છે; માટે દરેક જીવે પવિત્ર અને સુંદર વિચારો વિચારવા, પવિત્ર અને સુંદર વચનો બોલવા, અને પવિત્ર અને સુંદર કાર્યો કરવા; કારણ કે તે સર્વનું સુંદર ફળ પણ પોતાને જ મળે છે. આત્મા પોને એક છે અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ ભિન્ન છે; અને તેને ને આત્માને ખરી રીતે કાંઈ સંબંધ નથી.

અધ્યાત્મસારમાં કહ્યું છે કે; -

एकः परमवे याति जायते चैक एवः हि ॥

ममतोद्रेकतः सर्वं संबन्धं कल्पयत्यथ ॥ १ ॥

व्याप्नोति महतीं मूर्तिं वटवीजाद्यथा वटः ॥

तथैकममताबीजात्मपञ्चस्यापि कल्पना ॥ २ ॥

माता पिता मे भ्राता मे भगिनी बल्लभा च मे ॥

पुत्राः सुत्रा मे मित्राणि ज्ञातयः संस्तुताश्च मे ॥ ૩ ॥

इत्येवं ममतो व्याधिं वर्धमानं प्रतिक्षणम् ॥

जनः शक्नोति नोच्छेतुं विनाज्ञानमहौषधम् ॥ ૪ ॥

જીવ એકલો પરમવમાં જાય છે અને અહીંયાં એકલો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ મમતાના પ્રધાનપણાથી સર્વ સંબંધની જીવ કલ્પના કરે છે. વડના બીજને લીધે વડનું ઝાડ બહુજ વિસ્તારવાળી જમીનમાં પથરાય છે, તેમ એક મમતા રૂપ બીજની આજ સંસારના સંબંધની કલ્પના ઉદ્ભવે છે. મહારી માતા, મહારી પિતા, મહારી

જાઈ, મ્હારી બહેન, મ્હારી પત્ની, મ્હારા પુત્રો, મ્હારી પુત્રીઓ, મ્હારા જાતિજનો, મ્હારા પરિચયવાળા; આ રીતે કશું કશું વધતી વળતી મમનાએ વ્યાધિનો ઉચ્છેદ કરવા સમ્યક્ જ્ઞાનરૂપ મહાપરમ સિવાય માણસ સમર્થ થતો નથી. સમ્યક્જ્ઞાન અથવા સદ્ અને અસદ્ કે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુનો વિવેક જ આ મમતાનો નાશ કરે છે. હું અને મહાઈ એજ માણસનાં જ્ઞાનવસ્તુને અંધ કરનાર મોહરાગનો મંત્ર છે. અને જો કાંઈ દેખાય છે તે, હું અને મહાઈ નથી, એ મંત્ર મોહરાગને છતનાર છે.

“નિગરૂપા નિગ વસ્તુ છે, પરરૂપા પરવસ્તુ;

જેણે જ્ઞાન્યો પેચ એ, તેણે જ્ઞાન્યું સમસ્ત !”

મ્હારો આત્મા તે જ હું, અને તે સિવાયની સર્થ વસ્તુઓ ‘પર’ છે, એવું જેણે સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન્યું અનુભવ્યું તેણે આ જગતમાં સર્વ આગત જ્ઞાન્યું કારણ કે જે વસ્તુ ખરી રીતે પોતાની નથી તેને પોતાની માનવી, એ અજ્ઞાનતા છે; અને તે અજ્ઞાનતાથી એટલે શરીર, ધન, ગૃહ અને સ્વજનોની ઉપાધિને પોતાની માનવાથી, માણસ સંસારમાં રળકે છે. માટે આત્મજ્ઞાન એજવસ્તુ.

(૪) અન્યત્ર ભાવના.

આત્મા સિવાયની તમામ વસ્તુઓ સાથે આત્માને નિશ્ચયનયની અંતરાએ કાંચણ સંબંધ નથી. યજ્ઞ કાગ સુધી અન્નપાનાદિકથી ભાગન-પાતન કરેલો દેહ તે જ પોતાનો નથી, તો યહી દેહથી બહાર રહેલાં ધન, મુવર્ણ, ઘર, મહેલ વગેરે તો પોતાનાં શી રીતે યહી કોઈ જ ને સર્વ આત્માના નથી, પણ આત્મા તેને તીજ સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી પોતાના બળે છે. આ મહાઈ ઘર, આ મહાઈ ધન, આ

મહારાં સ્વજન એમ તે માને છે; પણ તે સર્વ આત્મદ્રવ્યથી ન્યારાં છે. કારણ કે, સર્વ પદાર્થો અને ચેતનાવાળા પ્રાણીઓની ઉપાધિઓ-- શરીરો પુદ્ગલનાં જૂદાં જૂદાં રૂપાંતરો છે. પુદ્ગલ તે અશુદ્ધ છે, માટે ખરી રીતે જીવ પુદ્ગલથી જૂદો છે; એવી ભાવનાને 'અન્યત્વ ભાવના' કહે છે.

(૫) અશુદ્ધિ ભાવના.

આ શરીર, આત્માને કાર્ય કરવાનું સાધન છે; પણ આપણે શરીરનેજ સર્વસ્વ માનીએ બેઠા છીએ. ધણાક જડવાદીઓ તો શરીર એજ આત્મા એમ કહે છે. પણ હેમાં હેમની મોટી ભૂલ છે; શરીર એ તો આત્માનું વસ્ત્ર છે. તે વસ્ત્ર ઉપર બહુ રાગ રાખવો ઉચીત ગણાય નહિ. કારણ કે, આ ઐત્હારિક દેહ તે બહુ જ અશુદ્ધિમય (અપવિત્ર) છે; કેમ કે તે રસ, રૂઝિ, માંસ, મેદ, હાડકાં, વીર્ય, મજ્જા, શ્લેષ્મ, મળ, મૂત્રાદિકથી ભરેલો, ચામડાથી મટેલો, નસોની જાળોએ વીંટાયેલો, નિરંતર કૃમિ, રોગ અને શુભકાથી વ્યાપી રહેલો છે. યુક્તની માળા, ખરાસં, ચંદન, કસ્તૂરી વગેરે સુગંધી દ્રવ્ય શરીરપર લગાડવામાં આવ્યાં હોય તો હેને પણ મલિન કરવાને આ દેહ સમર્થ છે; માટે દેહ ઉપર અત્યંત રાગ ન ધરવો એમ આ અશુદ્ધિ ભાવના જણાવે છે. આટલા બધા અવશુદ્ધ છતાં તે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું, ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાનું, અને આ જગતના વ્યવહારના દરેક કાર્ય કરવામાં તે ઉત્તમ સાધન છે; માટે હેને ખરાખર કેળવવું. કેળવાયેલું હથિયાર સુતારને બહુ ઉપયોગી થાય છે, તેમ કસરતથી કેળવાયેલું, અને અહમ્મયથી અજ્ઞાત બનેલું શરીર બહુજ ઉપયોગી થાય છે. માટે શરીરનું અત્યંત

જાણત-પ્રાણત પશુ ન કરવું, તેમ લેના કપર દેખ કરી લેના
અનાદર પશુ ન કરવો. તે આપણો નોકર છે એમ માનવું. નોકરને
વડા સાચીએ, મારી નાખતા નથી. તે જ રીતે શરીરને વડા
સાચવું, પશુ તદ્દન દરકાર ન કરી લેના નાશ કરવો થતો નથી.
પશુ જેને ઉચીત કાળછથી અને કુદરતના કાયદા મુજબ વર્તતો
નનદુરસ્ત સાચવું તથા આત્માના કિદાર માટે જે કંઈ કામ લેની
ખાતે કરાવવું જરૂરનું જણાય તે કરવાને તે શરીર જરા પશુ
આનાકાની ન કરે એમ સંભાળવું.

(૬) સંસાર ભાવના.

સંસારની થટમાળ નિરંતર ફરતી કરે છે; કાળચક્તિ અને
કાર્ય-કારણના અચળ નિયમ પ્રમાણે સર્વ હવ પોતપોતાનાં કર્મનાં
ફળ રૂપે કોઈ મુખી તો કોઈ દુખી, કોઈ રંક તો કોઈ રામ, કોઈ
રૂપવાન તો કોઈ કરૂપવાન, કોઈ બલવાન તો કોઈ નિર્બળ, કોઈ
વિદ્વાન તો કોઈ અવિદ્ય, કોઈ સુખાનુરાગી તો કોઈ સુખદેહી
જેવી રીતે આ ૬ પ્રકારનાં સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. જુદા
જુદા આત્માઓ સાથે હવ જુદા જુદા સંબંધમાં આવે છે. અતંત
કાળથી આ હવ અજ્ઞાન અવસ્થામાં અને હવત ઉદ્ધવા સદાવિતા
સંસારમાં પરિણમ્યા કરે છે; તેથી સર્વ હવેના સંબંધમાં જુદા જુદા
બલમાં આવે છે; અને તે મિન્ન મિન્ન બલમાં માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, દસી,
નોકર, સ્વમન, સાહુ, મિત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના સંબંધમાં અનેક વાર
અનેક હવેની સાથે જોડાય છે; છતાં કોઈ કોઈનું થવું નથી, કારણ
કે આ સર્વ મંડળનું શરીર આગ્રહી છે. અને આત્મા તો દેહાતીત
છે. મારું આસાદન વિના-પશુ એમ સદિત આપણા સંબંધમાં

આવતા જીવેનું કલ્યાણ કરવું. માણસને સંસારમાં બાંધનાર રાગ,
મમત્વ ભાવના છે. આ પુત્ર મહારો છે, આ સ્ત્રી મહારી છે, એવા
વિચારથી લેમના ઉપર જે આસક્તિ થાય તે રાગ; અને તે રાગ
માણસને તે ઇષ્ટ જનના વિયોગથી અથવા મરણથી દુઃખ ઉત્પન્ન
કરે છે. પણ પુત્ર અથવા સ્ત્રી તે આત્મા છે; અને આત્માનું કલ્યાણ
કરવું તે મહારો ધર્મ છે, અને બીજા માણસો કરતાં, મહારા સંબંધમાં
આવેલાં માણસોનું કલ્યાણ હું વધારે સુગમતાથી કરી શકું એવા
વિચારથી લેમના ઉપર પ્રેમ રાખવો તે ઉત્તમ છે; અને તે પ્રેમ
દરેક મહાન આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. પોતે નિસ્પૃહ ભાવથી
ડ્રસ્ટી તરીકે વર્તવું. સંસાર દુઃખમય છે અને જન્મ મરણના ચક્રમાં
ફરતાં ખરી રીતે સુખ જરા માત્ર નથી. જેમ ભમરો વાડીમાં એક
કુલનો ત્યાગ કરી બીજા કુલે બેસે છે, ત્યાંથી ત્રીજા કુલ ઉપર બેસે
છે; એમ જીવ અનેક ગતિમાં અથડાય છે, પણ સુખ મેળવી શકતો
નથી; કારણ કે ખરું સુખ તો આત્મામાં રહેલું છે; પણ જેમ કસ્તૂરીએ
મૃગ કસ્તૂરીના વામથી શોભાઈ કસ્તૂરી મેળવવાને સકળ જંગલમાં
ભ્રમે છે, તેમ સુખ આત્મસ્વભાવમાં રહેલું હોવા છતાં તે બાબતના જ્ઞાનના
અભાવે અજ્ઞાતી જીવ બાહ્ય વસ્તુમાં સુખ શોધે છે. સંસારમાં
મિલકુલ સુખ નથી એમ આ કથનનો આશય નથી, પણ તે સુખ
ઈન્દ્રિયજન્ય જેવું છે, અને તે મળ્યા પછી પણ ખરી તૃપ્તિ થતી નથી,
આટલે ચીરકાળ ટકે એવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યના પ્રયાસ-
ને અનુચિત છે. આવી રીતે સંસારનું સ્વરૂપ વિચારવું, અને લેને
દુઃખગર્ભિત બાળી આત્મસ્વભાવમાં રહેલું અનંત-અમર સુખ મેળ-
વવા પ્રયત્ન કરવો; એજ આ કથનનો આશય છે.

(૭) આશ્રવ ભાવના.

હવે હાલે કાણે શુભ અથવા અશુભ કર્મ પાંચે છે. તે કર્મના અવધાનમાં કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્ષાય, અને યોગ છે. જેવાં કારણો મિથ્યા, કારણ, પ્રયોગ અને માધ્યમ્ય ભાવના વચ્ચેથી છે. તેઓ શુભ કર્મ પાંચે છે, પણ જેમનાં મન આર્ત તથા રોગ વગેરે અને વિષય ક્ષાયથી રંગાયેલાં છે તેઓ અશુભ કર્મ પાંચે છે. કુલ્ય અને પાપ દેવી રીતે જાણાય છે અને દેવી રીતે ભોગવાય છે, તેનું અવિરતર સ્વરૂપ નવનવથી અદ્યુષ્ટ કરવું. જેથી કર્મજીવ થાય તેવી સરાગ પ્રજાતને 'આશ્રવ' કહેવામાં આવે છે; જેમાં કર્મના કૃણ ઉપર મમતા રહેલી છે તેવા કાર્યથી નવાં કર્મ અદ્યુષ્ટ કરાય છે; માટે આશ્રવનો ત્યાગ કરી તિષ્ઠામશ્રુતિથી કાર્ય કરવું.

(૮) સંવર ભાવના.

આશ્રવને રોકવું તે સંવર. જેથી નવાં કર્મ જાણાય તેવાં કાર્યોનો રોક કરવાનું તે 'સંવર' કહે. સંન્યગજ્ઞાનથી મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો, વિરતિથી અવિરતિનો રોક કરવો, ક્ષમાથી ક્રોધને, નમ્રતાથી માનને, સરજતાથી માયાને, અને સ્તોત્રથી લોભને, આ રીતે કાળોને હતવા; અને મન, વચન અને કાયાના શુભચોગથી અશુભ-યોગ ઉપર વળ મેળવવો, તે 'સંવર' કહેવાય. તે સંવર સર્વ થઈ અને દેશ થઈ લેાય છે. સર્વ પ્રકારે સંવર તો જોઈતા ગુણસ્થાનકમાં બિરાજતા 'આંગી કેવળો' ને લેાય, અને દેશથી સંવર એક ને વળ પ્રકારના આશ્રવના રોકનારને પણ સંવરની શરે. વળી સંવરના જે બેદ છે. કુલ્ય સંવર અને આશ્રવ સંવર. આશ્રવને રોકીને કુલ્યને હતવો આગતાં લેાય તે ન સાગવાં દેવાં, અથવા ભેમનો

છેદ કરવો તે 'દ્રવ્ય સંવર' કહેવાય, અને ભવના કારણ રૂપ આત્માની જે અશુદ્ધ પરિણતિ હોતે ટાળી સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરવું, તે 'ભાવસંવર' કહેવાય.

(૨) નિર્જરા ભાવના.

સંવર અને નિર્જરામાં આ એક મુખ્ય ભેદ છે; અંધાતાં નવાં કર્મને રોકવાં, તે 'સંવર' અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મદળને તપ વગેરેથી વિખેરી નાંખવાં તે 'નિર્જરા.' નિર્જરાના બે પ્રકાર છે: એક સકામ નિર્જરા અને બીજી અકામ નિર્જરા. તપના જે બાર પ્રકાર કહ્યા છે, તે બાર રીતે સકામ નિર્જરા થાય છે. જે લોકોએ વિરતિ ગ્રહણ કરી છે, તેઓ જ આ રીતે કર્મની નિર્જરા કરવા તત્પર થાય છે; અને અકામ નિર્જરા તો વિરતિ ભાવ વિના નિષ્કારણ ટાંઠ, તડકો, ક્રુધા વગેરે સહન કરવાથી થાય છે. માટે કષાયની મંદતા કરી તપ કરવા, તો તે જ લાભકારી છે; બાકી ઈચ્છાના રોધ રૂપ સત્ય તપ વિના ઝાઝો લાભ થતો નથી. એવી રીતે નિર્જરાનું સ્વરૂપ વિચારવું અને યથાશક્તિ બાહ્ય તથા અભ્યંતર તપ કરવો.

(૧૦) લોક સ્વભાવ.

પોતાના બે હાથ પોતાની કેડ ઉપર મુક્યા હોય, અને પોતાના બે પગ વાંકા પસાર્યા હોય, તેવા માણસને હંમારી નજર આગળ કહ્યો, એટલે ત્હમને ચૌદ રાજ્યોંકનું કેવું સ્વરૂપ હશે હોતી ઝાંખી થશે. લોકને વિષે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવ રૂપ પર દ્રવ્ય આવી રહેલાં છે. જેમ માંછલાને હાલવા ચાલવાની ગતિમા જળ સહાય કરે છે, તેમ ચાલવાને તત્પર થયેલા માણસને ચાલવાનો કામમાં સહાય કરનાર

તત્ત્વ 'ધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. માણસને સ્થિર એવવામાં અને દરેક વસ્તુને સ્થિરતા આપવામાં સદાય કરનાર તત્ત્વ 'અધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. અવકાશ આપવો તે 'આકાશસ્તિકાય' નો સ્વભાવ છે. આપણે દુધથી બરેલા લોટામાં નવદાંક યા પાણેર ખાંડ નાંખીએ છીએ, છતાં લોટામાંથી દુધ ખસાર નીકળી જતું નથી, કારણ કે દુધના પરમાણુઓની વચ્ચે વચ્ચે જગ્યા રહેલી છે, આ જગ્યામાં આકાશ રહેલું છે. ચેતના લક્ષણવાળો, કર્મનો કર્તા, કર્મનો મોકલા 'શુભ' કહેવાય છે, પૃથ્વી, વાદળો, પર્વત સમગ્રાં જેના પરિણામ રૂપે છે તે દ્રવ્ય 'પૃથ્વીસ્તિકાય' કહેવાય છે, લેખો સ્વભાવ બરાબ જવાનો અને કલવાઈ જવાનો છે. દરેક વસ્તુને ક્ષત્રે ક્ષત્રે બદલનાર, નવીનને યુનું કરનાર અને સમયથી મથાનાર 'કાળ' કહેવાય છે. આવી રીતે હદ્રવ્ય જેમાં રહેલાં છે, એવા તે કુર્વ, અધમ્ અને મધ્ય તીર્થો લોક રૂપ ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારયું તે 'લોકત્રયભાવ' આવતા જાયથી.

(૧૨) ધર્મ ભાવતા.

આ સંસારમાં રક્ષણતા—અજ્ઞાનથી બચાવવાનું કરના પ્રાણીઓ તરફ દયાદયિથી, લેખને તારવાની શુદ્ધિથી સદ્ગુણ શિખવનાર મર્મગ છે એમ વિચારવું. દેવગુણનથી લેખને સર્વ સ્વરૂપ વંતયું અને પંચાંગકાર શુદ્ધિથી તે જ્ઞાન જગતના કિનારો લેખને ઉપદેશ્ય તે મહાપ્રભુ તીર્થ કર મહારાજ છે. અને તેઓએ નિઃસ્વાર્થ શુદ્ધિથી અને દેવગુણનથી ઉપદેશ કરેલો છે, માટે તે સત્ય હોવો જ નિષ્કળે. લેખની સાક્ષી અગ્નિ કામ અને શ્રોતાજલોને લાભકારી છે. શૈલનીયા મારેલા કાનમાં મગર કમ્પાઓ પણ તે સાક્ષીનો એક સખ્ત

પડી જવાથી હેને અત્યંત લાભ થયો હતો; તો પછી લક્ષ્યપૂર્વક હેનું શ્રવણ કે વાંચન કરી મનન બાદ તદ્દનુસાર વર્તન કરનારનું કહ્યાણુ થાય એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું? સર્વજ્ઞ ભગવાને દશવિધ યતિ ધર્મ અને બાર વ્રત રૂપ આવક ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો છે; માટે આવકે બાર વ્રત પાળવાં અને સાંધુએ દશવિધ યતિધર્મ પાળવો. આ રીતે ધર્મ તથા ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર સર્વજ્ઞ સંબંધી વિચાર કરવો તે અગીઆરમી 'ધર્મ ભાવના.'

(૧૨) ધ્યાનિ દુર્લભ ભાવના.

ધણા ધણા જન્મો કર્યા પછી આપણે આવી ઉત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થાય, પાંચે ઇન્દ્રિયો સંપૂર્ણ હોય, ધર્મ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા હોય, સાંભળવાનો લાગ હોય, વગેરે સર્વ સામગ્રીઓ હોય તો પણ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધતાને બતાવનારી, કર્મ-રૂપ મેલને દૂર કરનારી અને સર્વજ્ઞ ભગવાને પ્રરૂપેલી સદ્ વાણીમાં શ્રદ્ધા થવી તે પ્રાયઃ દુર્લભ છે. સદ્ને સદ્ તરીકે ઓળખવું, અને અસદ્ને અસદ્ તરીકે જાણવું એ કામ સહેલું નથી. ગુરૂકૃપાથી અને મહાપુણ્યના ઉદયથી તે થઈ શકે છે. કારણ કે એકવાર પણ માણસને સદ્ અસદ્નું વિવેકપૂર્વક ખરું જ્ઞાન થાય તો ફરીથી તેનો તે માણસ-રહે નહિ, હેના આચાર વિચાર તદ્દન બદલાઈ જાય. સંસારવ્યવહારમાં ભક્તે તે ફરીને ગુંથાય, પણ કાંઈ એક પ્રકારની ઉદાસીનતા હેના કાર્યમાં જણાશે.

* * *

* *

આ રીતે બાર ભાવનાઓ છે. જેમ સારા ઔષધથી પિત્તાદિ રોગનો નાશ થાય છે અથવા જેમ પ્રચંડ પવનથી વાદળસમૂહ

વીળરામ જાય છે તેમ, આ બાર બાવનાથી રાગદેવ—મોહ રૂપ
મળ નાશ પામે છે; કારણ કે બાવનાઓ અને રાગદેવને શત્રુપણું છે।

આવી રીતે બાવનાઓથી રાગદેવને ક્ષય થાય છે; પણ તેથી
નું ? મગાદિને ક્ષય થયે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્ત્વદારે સર્વ
પદાર્થો પ્રતિ રાગને નાશ થાય છે અને સર્વ પ્રાપ્તી પ્રત્યે દેવને
નાશ થાય છે ત્ત્વદારે તે છવ સર્વ બાણી સમભાવ વાળો થાય
છે, સર્વનું હિત કરવા તત્પર બને છે અને સદગ વશુધાને કુટુંબ
તથા માનનાર ઉદારચરિત્ર બને છે. ત્ત્વેનું મન શાન્ત અને નિશ્ચળ
બને છે. આત્મજ્યોતિ ત્ત્વેના મન રૂપ શાન્ત સમેશ્વરની રાખાટી પર
પ્રકાશે છે; અને સદગ કોકાકોકના પદાર્થો જેનાથી જ્નેષ રક્ષાય
તેનું દેવગજાન અને દેવગદર્શન ત્ત્વેને પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રાપ્ત થતું તરી
પણ ત્ત્વેનામાં સુષ્મ હતું તે પ્રકટ થાય છે. મન અને શરીર સર્જની
સર્વ દુઃખને નાશ થાય છે, નિવિધ તાપ ટળી જાય છે અને
અભાષારણુ આનંદ રૂપ મોક્ષસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે સ્થિતિનું
વર્ણન કાન્દોદારના કદી થઈ શક્યું જ નથી; કારણ કે દેવગરી વાણીમાં
તે અનુભવ દશાને દર્શાવવાના કાન્દો જ નથી.

આ ધ્યુનકતા પૃષ્ઠ ૧૩૩ માં “સીમન્દર રવામાને ઇ મો પા”
પ્રમદ દરવામાં આગી છે તે પવનું પરુપણું માટે આસ દેવગવેશ
દેવગથી, અનુભવમાં સંગત મોક્ષપદેઃ આ સેનસંગદ વાગવતે
તે મારગ સંગત મોક્ષ છે. જેમાં વૈદ દરવાન મેવેલો તમામ પ્રકાર
માં ધર્મ માટે ક્રમ મોક્ષમાં આગી છે અને કદિબમાં શુદ્ધ
સ્વર્ગ દરવા જે સ્થિતિ મેવેલો માટે માર્ગના કરવામાં આવી છે.

પર્યુષણ અને આપણાં કતવ્યા.

પ્રત્યેક ધર્મમાં હોના અનુયાયીઓ માટે, સાથે મળીને પ્રાર્થના કરવા સાર, ભાષણ અગર વ્યાખ્યાન દ્વારા ઉપદેશ સાંભળવા સાર, અથવા ધર્મની જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ કરવા સાર, અમુક દિવસો નિર્માણ કરેલા હોય છે. આ દિવસોમાં તે ધર્મના અનુયાયીઓ એક સ્થળ કે જોને મંદિર, દેવળ, મઠ, ધર્મસ્થાનક કે ઉપાશ્રય કહે છે, ત્યાં જાય છે અને ભક્તિ પ્રેરનારી ધર્મક્રિયાઓ કરે છે. આ ક્રિયાઓ કરનારાઓ પૈકી કેટલાક સમજીને કરનારા હોય છે, જ્યારે આકીના એકએકની પાછળ શાસ્ત્રનારાં ઘેરાં હોય છે. આ વસ્તુસ્થિતિ આજ કોઇ અમુક પંથમાં જ દેખવામાં આવે છે તેમ નથી, પણ પ્રત્યેક ધર્મમાં આ પ્રમાણે જોવામાં આવે છે અને જોના કાંઈ મુખ્ય નિયમને અપવાદરૂપ નથી.

ધર્મક્રિયાના ઉદ્દેશ.

આપણી ધાર્મિક ક્રિયાઓ વડે પવિત્ર થઇને માનસિક ભક્તિ કરવાના દિવસોને ‘પર્યુષણ’ કહેવામાં આવે છે; અને આવા દિવસોની સંખ્યા આઠ જેટલી હોય છે, તે કાંઈ કોઇને સમજાવવાની જરૂર નથી. આ ક્રિયામાં આનંદથી ભાગ લેનારાની સંખ્યા મુઠ્ઠીભર હોય છે અને તેનું કારણ માત્ર આ ક્રિયાઓના ઉદ્દેશની અજ્ઞાનતા એજ છે. એ અજ્ઞાનતાને સળખે કેટલાકો તો આ દિવસોને વેડ રૂપ ગણે છે અને વ્યાપારમાં આડખીલરૂપ લેખે છે. કેટલાકો આ દિવસોને નવરા માણસને દિવસ ગાળવાનું સાધન ગણે છે, જ્યારે ‘સુધરેલા’નું

શાસ્ત્ર વળી તદ્દન જૂઠું જ છે ! સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે નેમ, આ
કેટલા ધર્મને Secret (સેન્ટ-સુગંધી) તરીકે ગણે છે અને જેને તેઓ
દુનીયાની ખાંછ બધી બચકારતી સાંકળથી બેડાવાનું મોજ ખાતર
પ્રમ્દ કરે છે નેમ ધર્મને પણ સુગંધી ગણી મોજ ખાતર કેદેખાવ
કરવા ખાતર (અમુક ધર્મના અતુચાચી તરીકે અપવા ખાતર) માનતા
બંધાય છે. કેટલાકો મોજ મગાહમાં આ દિવસો બ્યતીન કરે છે,
સ્કારે કેટલાકો શુગાર રમવામાં હોતો ઉપયોગ કરે છે ! પરંતુ
આ બધાને જતા કરી આપણે ક્યાં કનંચો કરવાનાં છે હોતો જ
અનંત વિચાર કરીશું.

જે જે રથજે સાધુ વગેરે ગિરાજતા હોય તે રથજના આવડો
બ્યાખ્યાન સાંભળવા બાગ્યશાળી થઈ શકે છે, અને જાત બ્યાપારોથી
મનને મુક્ત કરી આંતર દૃષ્ટિ કરવા નવરા થાય છે. અને જે જે
રથજે આવા પુરુષો નથી હોતા તે ને રથજે માણસોના દિવસ મોટા
બાગે નિષ્કળ જાય છે. આ રથજે કહેવું જોઈએ કે, એક જ ગામમાં
ચાર રથાનક હોય તો ચારે રથજે જૂના જૂના ટોળાના બળજે ત્રણ
ત્રણ સાધુઓ મકરા ગચ્છાધિપતિઓ મહેરજાની કરે છે, અને ગામડા
ગામમાં જ્યાં આવડો અજ્ઞાન છતાં પ્રેમી હોય છે ત્યાં સાધુઓનો
દુકાળ રાખવાનું ચોખ્ખું ધારે છે ! આ નિયમ સેસ માત્ર કંઈક જા-
તીય નથી. આમ કરવાનું કારણ મોટા બાગે એ હોય છે કે,
સાધુઓએ પોતપોતાના કોસો—વાઘા બોધી લીધેલા હોય છે અને
તે કંઈકા (લાંબા) માંથી ખસવાને હોયનું છગર ના પાડે છે;
મગજ કે માનપાન અને માનપાન તો માત્ર પોતાના કંઈકાના બાધિક
બાધકમાં જ મોઢાં મુલતતના કેટલા સાધુઓ મારવાડમાં અને

દક્ષિણમાં છે ? અને મારવાડના સાધુનો કેટલો ભાગ ખીજે સ્થળે છે ? અનાર્ય ક્ષેત્રોમાં અનેક કષ્ટ સહીને વિચરનાર શ્રી મહાવીર પિતાના આ સાધુઓ ખરા પૌત્ર ગણાય કે કેમ તે એક સવાલ છે. ગમ્છાધિપતિઓ આ સંબંધમાં વિચાર કરવા કૃપા કરશે અને જે સાધુઓ પોતાની આજ્ઞામાં રહેવા ન ઇચ્છતા હોય તેમને યોગ્ય નસીબત પહોંચાડવા મહેરબાની કરશે તો જોનો તેમજ જન સમુદાય પર મ્હોટો આભાર થયો ગણાશે.

ધર્મક્રિયાઓ કેવી રીતે કરવી ?

પર્યુષણ પર્વમાં પ્રભાતે ઉઠી દેહશુદ્ધિ વગેરેથી દ્વારક થઇ ઉપાશ્રયમાં જવા પહેલાં, પ્રત્યેક જોને (જોત એટલે સ્વાર્થપર જય મેળવવા ઇચ્છતા મનુષ્યે) અર્ધો કસાક એક આસને બેસી પ્રથમ દશ પંદર દર્ધ શ્વાસ પ્રશ્વાસ લઇ ધ્યાન ધરવું એટલે કે પોતાની ચોતરફ અત્યંત સામર્થ્યવાન એવા શ્રી સીમંધર સ્વામી ખીરાજી રહ્યા છે અને તેઓ પોતાની દરેક ક્રિયા અને મનને સાવધાનપણે જોયાં કરે છે એમ કલ્પવું. આ વખતે પાપી મનુષ્યોનાં હૃદય હમેશાં ડંખે છે અને પોતાના પાપનો પરતાવો કરવાનું તેમને મન થાય છે અને તે સાથે ફરીથી પાપ કરવાની ઇચ્છા કેટલેક દરજ્જે નિવૃત્ત થાય છે. ભગવાનનાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરેનો અત્યંત જ્ઞાંતતાથી વિચાર કરવો અને તેમનાથી કોઇ પણ ચીજ ગુપ્ત નથી તેવો લાંબો વખત વિચાર કર્યા કરવો અને તે પછી આખા દિવસમાં કોઇ પણ ક્રિયા કરતી વખતે મનમાં પહેલવહેલો વિચાર કરવો જે આ ક્રિયા ‘મહાન ગુરુ’ને પસંદ પડશે કે કેમ ?

આ ધ્યાનથી અને વારંવાર કરાતા વિચારથી આપણે ‘શિષ્ય માર્ગ’ની યોગ્યતા સંપાદન કરીએ છીએ અને આપણી રક્ષા કરનાર

શ્રી સીમધર સ્વામી દયાત છે એ બ્રહ્મ આપણામાં નવું જન્મ
વહેવડાવે છે. દાહના ધણુખના સાધુઓ તે પણ આ 'શિષ્ય માર્ગ'ના માત્ર
નવાસવા વહેમાર્થ છે. આ ક્રિયા સુગ્રામ થયા પછી પ્રલોક પોત-
પોતાને પ્રાપ્ત અતિ જરૂરી સંસારવ્યવહારમાં થોડો સમય ગાળવાની
જરૂર હોય તો તેમ કરીને ઉપાશ્રયે જવું. જે સ્ત્રીઓને પોતાના
પ્રાપ્તિ ગાળકોની દરકાર કરવાની હોય છે તેમણે જે તે ગાળકો
ઉપાશ્રયમાં ગરબડ મચાવી દે તેમ ન હોય તોજ એમવું, નહિ તો
દર્શન કરી નરનજ પાછા ફરવું એ સર્વના કિનારે જરૂરનું છે.

વ્રત આદરવાની અનુકૂલતાનો વિચાર.

જે જે કોઈને ઉપવાસ વગેરે જે જે વ્રત કરવાની યોગ્યતા
અને અનુકૂળતા હોય તેમણેજ નાત્ર તે વ્રત અંગીકાર કરવું; પણ
જેમનાથી તે વ્રત બનવું તદ્દન અસંભવિત હોય તેમણે તે વ્રત આ-
દરતાં પહેલાં પ્રસ્તો વિચાર કરવો. એક જ દિવસ શીલ વ્રતનું પાલન
કરનારને શ્રી તીર્થકરે છ માસના ઉપવાસ વેરફું કહ્યાથી કહેયું
છે. આમજે, જેમનાં શરીરો ટેવાયાં ન હોય તેવા પુવાનો, અર્જન
કીમ્બુ થઈ મર્યા છે શરીર જેમનાં એવા વૃદ્ધો, ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ
અને જે સ્ત્રીઓના ઉપર ગાળકના હવનનો આધાર રહે છે તેવી
સ્ત્રીઓએ ઉપવાસ વ્રત કરવા જરૂર નથી.

એક અનાચાર.

એક વખતેક દાખલા લેવા છે કે જેમાં ધર્મપ્રેમી નહિ પણ
ધર્મવિદ્વા સાધુ—સાધ્વીઓ (જે કે તેમનામાં સાધુના દરો
કે કેમ તેનો એ નિષ્પત્તિ થઈ નથી), ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ જેમને
અત્ર મારા મારા હોય (ને વખતે સાધુને યોગ્યતાની પણ અયોગ્યતા

ગણાય છે છતાં) તેવી સ્ત્રીઓને ઉપવાસનાં પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે :
અને નહાતાં બાળકોને પોષધ કરાવે છે ! સાધુઓ અને શ્રાવકો ને : આ
સવાલ ઉપર વિચાર કરશે તો પોતાની ઘેલછાનું ભાન આપોઆપ
થશે, અને કીડી બંધાવવાનો ફાંકો રાખનારાઓ આ પ્રથા બાળક
જેવા એક કુમળા પુલપર ફેટલો મ્હોટો કારમી ધા કરે છે તેનું
તેમને ભાન થશે. કદાચ કોઈ લાગણીવાળો સખસ આ બાબત કોઈ
સાધુને અરજ પણ કરે તો તેને નાસ્તિકતાની પુંછડી વળગાડીજ
છે ! સાધુ વર્ગને જાણાવવાની જરૂર નથી કે ‘ગૃહસ્થાશ્રમ’ અને
‘સાધુ આશ્રમ’ એ બન્ને જૂદા જૂદા ધર્મ છે. ઉપવાસ કરનારનેજ
માત્ર ‘આસ્તીક’ કહેવાનું જેમના શબ્દકોષમાં હોય તેમણે કૃપા
કરીને તે કોષ પોતાના સાંકડા પેટમાંજ પડી રહેવા દેવો; તે શબ્દ-
કોષને બહાર તેજમાં લાવશે તો તેમાંથી કોઈ જૂદીજ જાતના
તજનો ભલુકો નીકળી ઉઠશે !

વ્યાખ્યાન.

સાધુ વર્ગે વ્યાખ્યાન શરૂ કરવા પહેલાં જ પ્રત્યાખ્યાન આપી
દેવાં જોઈએ અને વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યા પછી લેશ માત્ર ગંરબડ ન
થાય. તેની સંભાળ ગૃહસ્થો રાખશે. વ્યાખ્યાનની અંદર ઉઠી-
ઉઠીને સવાલો પૂછવાની ટેવ આ ન્યાયે બીલકુલ સહન કરવા યોગ્ય
નથી; કારણકે પાટ આગળ બેસવાનો ઈન્જિરો રાખનારાની આ કાંઈ
‘કલાસ’ નથી, કે જેથી સવાલ-જવાબથી કોઈને પક્કા કરવાની જરૂર
પડે ! પર્યાપણમાં તો ઘણે ભાગે એવા માણસો વિશેષ આવે છે કે
જેમને ‘આખા વર્ષમાં વ્યાખ્યાન સાંભળવાનો પ્રસંગ નથી મળ્યો’
હોતો. વ્યાખ્યાનમાં સાધુઓ આડીઅવળી દેશકથા, રાજકથા કે સ્ત્રી-

કયા પડતી સુઠી (રાસ વગેરે વાંચના મોકુદ રાખી) મુત્રો અને
 લેમનાં ગુપ્ત રહસ્યો અને તેઓ શા શા ઉદ્દેશથી કહેવામાં આવ્યાં
 છે અને તે કયા કયા સંજોગોમાં કહેવામાં આવ્યાં છે તે બધું
 વિસ્તારથી જાણાવવાની રૂપા હરે તો ઘણો ઉપકાર થાય. આ જમાનો
 આયુર્વેદ જ્ઞાન માગે છે. 'રાસ'ના શાખીન સ્ત્રીપુરુષોથી દેશનો ઉદ્ધવ
 કે આત્માનું કલ્યાણ થવું અસંભવિત છે. જો કદી સાધુઓથી આ
 બધું સમજાવવાનું સહેલાઈથી ન બની શકે તો છેવટે જે દિવસ જ્ઞાન
 ઉપર, જે દિવસ શિયળ ઉપર, જે દિવસ અબ્ધંતર તપ ઉપર અને
 જે દિવસ ભાવના ઉપર બોલશે તો આ જ્ઞાન ખીજા બધા જ્ઞાન
 કરતાં ઘણું વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે. વચમાં વચમાં જુગારના
 અવગુણ, અન્યાયથી રજાતા દ્રવ્યમાં રહેલું જોખમ વગેરે અતિ જરૂરી
 વિષયો ઉપર પણ બોલવાની છૂટ લેવી જોઈએ.

જુગાર.

પર્યાપ્તના બધા ગુણો જ છતાં લોકોની મૂર્ખતાને લીધે એક
 દુર્ગુણ પણ તેમાં મિશ્રીત થયેલો જોવામાં આવે છે, અને તે દુર્ગુણ
 'જુગાર' છે, કે જે અપ્રત્યંત ભયંકર છે. ઘરના પૈસા બોલા, વખત
 સમાવશે, મારાં મારી કરી અને વખતે પોલીસના હાથમાં પકડાઈને
 દંડજત જુગારી, કદાચિત્ દારી જવાથી ચોરી જેવા દુર્કર્મ કર-
 નામં કનરી પડવું અને કદાચિત્ મોટી દાર શાય તો ઝેર પણ
 ખાવું પડે !

જુગારીના રત્નો કાઢ દિવસ મુખી જેવામાં આવતી નથી
 અને જુગારીની પાસે મોઢું દિવસ દ્રવ્યનો દગલો પણ આવી પડતો
 નથી. રહેલ કયાં વિવાદ પૈસા મેળવવા હજીતાર સખસોના હાડકાં

ભાગેલાં થઇ જાય છે. જુગારીને પૈસા ન હોય ત્હારે જૈસીમાં ચરાણું પાણુ વેચી ખાવાં પડે છે. ઘરની પાણુ તેની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે અને બેચેની તો હમેશની સખી બની રહે છે. અફસોસની વાત છે કે, આ પર્યુષણમાં અમારા સાધુઓના ગાડેગાડાં ભરાય તેમ હોવા છતાં અને સૂત્રોના ઢગલે ઢગલા ભરાય તેમ હોવા છતાં આ સલાનાશ વાળનાર દુર્ગુણ ઉલટો વધતો જાય છે ! અને તે છતાં વળી શ્રાવકો કંકાત્રીઓમાં “ અત્રે ચોથો આરો વરતાઈ રહ્યો છે ! ” એવું એવું આંખો મીચીને ચીતર્યા જ જાય છે ! મુનિરાજો ! હવે જરા સિંહગર્જના કરી કહી દો કે, જે સુધરેલાઓની ગીતા ગાવામાં ત્હમે આનંદ માનોછો તેઓ મિથ્યાત્વી છે કે ત્હમારા ભક્તો ? સુધરેલાઓને તો ખીડી સરખું વ્યસન પાણુ ભાગ્યેજ હોય છે અને તેઓ સત્ય શોધવાને અને ગ્રહણ કરવાને તાપર હોય છે; એટલે તેઓની સમજમાં જે કંઈ આવે તે તે તેઓ તરતજ અમલમાં મુકે છે. જે સામાયિકો કરી ઉપાશ્રયના જ એટલે જુગાર રમવાનું પક્ષંદ તેઓ નહિ કરે ! જુઓ ગુરૂદેવો ! ત્હમારા બોધનો કંઈ પાણુ અંશ ત્હમારા ચુસ્ત ભક્તોને અસર કરી શક્યો હોય તો તે એ જ છે કે તેઓ ત્હમારા રાત્રુ તુલ્ય જુગારને ત્હમારા એટલા ઉપરજ અને ત્હમારા સંમુખ જ સત્કાર આપ છે !

હજીએ, ઉપવાસનાં પરચખાણુ કરાવવા જેટલો પુરુષાર્થ આમાં અજભાવી શકશો કે ?

દાનનો દુષ્કાળ.

‘દાન’ કે જે ગૃહસ્થ માર્ગની ખેલવી લાયકાત છે તે સંબંધમાં દીલ પીંગળાવી નાખે તેવાં વ્યાખ્યાન આપનારા મ્હેં હજુ કંઈ સાધુ

જોયા નથી. 'ગૃહસ્થ' ને 'ગૃહસ્થ' માર્ગમાં જ રાખવા વધારે સારા છે. ગૃહસ્થમાં 'ગૃહસ્થ'ને લાયકતાં લક્ષણુ આપ્યા પહેલાં ત્યાગીનો વેશ બજવનાર એક્ટર દરી નાંખવો એ તેને 'વર્ચુસ'કર' કરવા જેવું કામ હોય એમ ત્હમને નથી લાગતું શું ? આ દેશ કે જેમાં મોટા ભાગે પ્રગતિનાં સાધનોની ન્યુનતા છે, ત્યાં દુષ્કાળ તો આપ્યા વિનાજ પધારવા કૃપા બતાવે છે અને ત્યાં સદાકાળ ગુણ અને વૃષાધી મરી જતારતી સંખ્યા ખલીવરાવે એટલી મોટી છે, ત્યાં દુન્યનો થોડો પણ ભાગ સારા રસ્તે વધરાય ને વારને ધનાઢ્યો તેમજ સામાન્ય માણસોને ગવગડ ઉપદેશ આપુ રીતે આપવામાં આવે તો એટલી બધી ધનસેવા અને સાથે લાગી દેશસેવા બજાવે એ વિચારવા હું પૂત્ય મદાત્માઓને અરજ કરું છું. આ પર્યુપણમાં ત્હમારા મુદ્દાપર્યનો મોટો ભાગ, હે સાધુઓ અને મોક્ષનો હજારો રાખનાર દોન્દાકરો ! દાન ગુણની ગીતા વાંચવામાં અને અમજવવામાં જે ત્હમે ખર્ચશો તો ત્હમારા નામની ઉપર ને નીચે--ઓમેર ત્હમે કહેશો એટલાં વિશેષજો આગળ ને પાછળ લગાડીશું અને ત્હમને વર્ણન પદ્ધતે ત્રીસ વખત નિખુનો બચી દંડવત પ્રણામ કરીશું. શક્તિ વગરના--મોટી હમરના--મુરમદ વગરના લોનોને મદદ શીખવનારી મુદ્દો ત્હમારામાં એટલી છે ! અનાથને મદદ આપનારી એક પણ મંરયા ત્હમે ઉત્પન્ન કરી ? લેખકો, ગ્રંથકો અને ઉપદેશકો એટલાક ત્હમારી કામમાં દયાની બાગવે છે ? ત્હમારામાં સ્વાત્મચોગ આપનાર એટલા છે ? આમ ત્હમારે આરે તરફથી ખાવાપાન એવી સ્થિતિ છે ત્હમારે આપેલો નાસ્તિક યદ જવાની શાની ખુબો મારો હો ! ત્યાં વિદ્યા જ નથી ત્યાંનાસ્તિકતા--નિવ્યાસ જે કોઈ તે હોયુંજ ને-
મર. માન રાજા કે જેનોમાં 'વીર' ઉપત્ત કરવાનો એકનો એક

રસ્તો કેળવણીનો પ્રચાર જ છે. આપણા મહાવીર દાદાએ ઓછું દાન કર્યું નથી. હેમની વૃત્તિ આપણા જેવી સાંકડી ન હતી. તેવીર પુરૂષના વરણી દાનનો દેખાવ તહમારી કલ્પનામાં ચીતરશે તો તહમને જણાશે કે તે જ્યાં હશે ત્યાંથી તહમારા હૃદયની કંજુસતા ઉપર દયાની દૃષ્ટિ જ નાખે છે. તે મહાપુરૂષના નામને ગળવવું હોય તો તહમારી કોમને જીવતી રાખવાના અને ઉજળી બનાવવાના હર-કોઈ કામમાં 'દાન' કરાવવા તૈયાર થાઓ, તૈયાર થાઓ !

આ પર્યુષણમાં તહમારાથી એક પણ યાદ રાખવા જેવું કામ ન બને તો, હે શ્રાવણ ! તહમે સાધુ પાસે જન્મથી વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા કરો છો તહેની સાર્થકતા શું ? અને સાધુઓ ! તહમારામાં 'સાધુતા' શાંતી ? શું ધનને દાટી મુકવાનો આ જમાનો છે ? ધન તે શું સ્વાર્થ સાધવા માટે છે ? 'દાન' અને 'જ્ઞાન' એ બે જો સ્વાર્થ સાધવાના રસ્તા હોતો તો 'મહાવીર'નું નામ અત્યારે વર્ષોના ખાડામાં પુરાઈ ગયું હોત. હે પિતા ! તહારી જ્ઞાન શક્તિનું એક કીરણ અમ બાળકો તરફ મોકલ. અમારા શ્રીમંતો દાનનું નામ જ સાંભળતાં બડકાં નાખે છે—'દાન'નું કહેનાં તેઓના કાનમાં ઝેર રેડાય છે—કોઈ સભામાં તહેમને બોલાવવામાં આવે તો કૃત્રીમ મંદવાડ ધારણ કરતાં પણ તહેમને શરમ નથી આવતી—એવા અમારા ભાઈઓને તું કૃપા કરી સહયુદ્ધિ આપ કે જેથી અમે સઘળા જૈનો ઉજળા થવાનો વખત પામીએ અને અમે ઉજળા થઈને જગત માત્રની સેવા કરીએ. ફરી ફરી વિનવવાની જરૂર છે કે હે શ્રીમંતો ! દાન કરશો તો આવતા ભવમાં સુખ ભોગ પામશો અને નહિ તો તહમારા દાદાઓને મરતી વખતે કોઈએ રૂપીઆના ગાંસડા બંધાવ્યા નહોતા ! જે કુટુંબના માણસો વાસ્તે તહમે

સત્ત્વિન મનુસીઆની પેઠે મહેનત કરે છે તે પણ તદમારા સોજતી
 થવાના નથી અને કાળ જતાં તદમારા દાદાઓનાં નામ તદમને જોગ
 યાદ નથી તેમ તદમારું નામ પણ ભુલ્સાઈજી જાય. અને કોણુ જાણે છે
 કે તદમે એકદુ કહેલું દ્રવ્ય છોકરા તદમારા સાથ થવાની વાટ નેહઈને
 રાખી મુકશે ? બાપના એકલા કહેલા પૈસા લેમના દોડરાઓએ ધણી
 વખત રંડીયાહમાં હિડાવી નાંખ્યા છે. માટે 'હાથે ને સાથે' એવો વિચાર
 કરી દાનમાં જરૂર પ્રવત થાઓ ! જે માણસના પૈસા પોતાના કરીરના
 ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ, જે માણસથી પૈસા છતાં પણ નિરાંતે બેસી
 સકાયું નહિ, જે માણસના પૈસા સગાં-હાલાં અને ન્યાતજ્ઞતના ઉપયોગમાં
 આવ્યા નહિ તે માણસના પૈસા, પૈસા નહિ પણ કાંકરાજ સગજવા.
 મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં ખરૂંજી કહ્યું છે કે, "એક માણસ પોતે જમીને
 પોતાના મહેસમાં જઈને પેટપર હાથ ફેરવી દિડોળા આટપર બેસી
 ખુશી થાય છે પણ પાસેના ઘરવાળાને આવનો કુકો ન મળવાથી
 હેરાન થતો હોય તેની દરકાર સરખી પણ ન કરે તો પોતે ખાધેનું
 અન્ન તે માંમ જગાવર. માણસું અને પોતે ખીંચલું જળ અને
 દૂધ ને સરાળ સમાન ગણવું." અરેરે આ દિસાએ કેટલા
 નેતો માંસાદારી અને દાદીયા જન્યા એનો કાંઈ વિચાર કરે,
 કાંઈ વિચાર કરે, બાપુ કાંઈ વિચાર કરે. ગમે તેમ કરી ધીમતોને
 પૈસા ખર્ચે તેવા થતાયો. અમદાવાદના માનવતા દયાળુ રિયાઝ
 જગજગ સાહેબ દયારામભાઈ નરક કરે નરકર કરે; પૈસા પુન્યા
 મેવા છતાં અને મારે નરકથી સુખ હોવા છતાં જનકદયાળુ પતળા
 નેત્રાં જ્યાં મહેનત છે છે અને કેટલો બધો સ્વાર્થભાગ આપે છે !
 તદમાર ધારણ પ્રમાણે દરેકસત્ત્વિ મુસની 'ત્યાગી'ની બાપ્પા
 પમાણે આ મદાન નર ખરેખર 'ત્યાગી' છે. આદો એક પણ

દાખલો આટલી મોટી જૈન કોમમાંથી કોઈ બતાવી શકશે ?
 કંઈથી લાવે ? સાહેબો ! જૈન કુટુંબમાં અવતર્યા એટલેથી જ કાંઈ
 જૈન થવાનું નથી, અને ઘોળો ભેળ ધાર્યે કાંઈ 'સાધુ' થવાનું નથી.
 'દેહ રખો' કે 'ધરરખો' ધર્મ હવે અમને જૈનોને કે આ
 દેશને વધારેવાર ભેળતો નથી. શ્રાવકો ! આત્મબંધુઓ ! 'ધર
 ખાળે જ તીર્થ' થાય છે ' એ કહેવતનું રહસ્ય બરાબર સમજાવે.
 ગૃહસ્થધર્મનું 'પહેલું' લક્ષણ જ એ છે. મહાત્માઓ ! આપે પણ
 આ વિષયમાં આપને પ્રાપ્ત ઉપદેશ-કરજ બખવવા ચૂકવું ભેળતું
 નથી. અને આપના બોધ દેવાના અભાવે અમારામાં ગરમી ન
 થાય--તેજ ન આવે તો હેતુ પાપ કોના માથે તે શું સમજાવવું
 પડશે કે ? ધરમાં ચાલતા દરેક અંધેરનો જવાબદાર ધરનો માલીક
 જ ગણાય છે કે બીજો કોઈ ?

બ્રહ્મચર્ય.

પર્યુષણના આઠ દિવસ તો અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા દરેક
 સાચો જૈન બંધાયેલો જ છે, એવું દરેકને જ્ઞાન હોવું ભેળ્યો. તપસ્યા
 થવી ન થવી એ શારીરિક શક્તિ અને ધંધાના પ્રકાર પર આધાર
 રાખે છે; પરંતુ બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તો કાંઈ હરકત નડે તેજ
 નથી, અને લાભ ઘણોજ છે. આઠ દિવસ લાગણાગટ બ્રહ્મચર્ય
 અને અલગ બીજાનાની ટેવ પાડવાથી માણસ ધીમેધીમે આખા
 વરસમાં મિતવ્યયી થતાં શીખશે અને તેથી જૈન સંતતી દુર્બળ
 થતી અટકશે. સર્વ કોમો કરતાં ચીડીઆપણું અને સલાહ
 દેનારને પણ ગાળો દેવા જેટલું રીસાળપણું જૈનોમાં વધારે
 હોવાનું કારણ એ જ છે કે તેઓમાં બ્રહ્મચર્ય થોડું જ છે

(ન માને તોમને આપણે બાળકજનના હજારો ઘણા યતાવી શકીશું; જુઓની પેઠે લરકર ધરાવતી કોશીંગો પણ યતાવી શકીશું)
 જ્યાં તાકાદ થોડી છે ત્યાં રીસ, ચીડી આપણું અને ઉદાર પ્રકૃતિનો અભાવ: એ શુભો અવશ્ય જોવામાં આવે જ; માટે જોનોતા કિનેચુ મુનિ મહાત્માઓએ બ્રહ્મચર્યથી ચતા છલ્લોટિક અને પરલોટિક મુર્વ લાગો જોનો સમક્ષ કહી યતાવીને જને તેટલો દન્દ્રિયનિમ્મલ કરવાના નિયમો કરાવવા તરફ વર્તારે લક્ષ આપવું જોઈએ છે. અને પર્યુપણુના ૮ દિવસ તો એ કામ માટે ઉપમેનમ સમવક ધરાવે છે.

‘તપ’ની વેમાસ !

જોનોન નપચ્યાનો ઉપદેશ એટલો બધો કાળજીપૂર્વક (!) અપાનો આવ્યો છે કે હવે એ બાળકમાં વધુ ઉપદેશ આપવાનું કંઈકું પડે નેમ છે જ નહિ ! પણ વધુ સારી રીતે-વ્યવહાર રીતે તપ કરવાની જરૂર ઉપર ધ્યાન દેવાને તો અવકાશ છે જ. જે તપથી કાંઈ બચકર પરિણામ નિપજે તેવા તપના પચ્ચખાણુ મુનિઓ ન આપે તો વધારે સારૂ. અને ઉપદાસની આગલી સાંજે પેટ દોરોને માલનશીલ આવાની દાનીકારક પ્રધાને શ્રાવકો છોડે એ પણ જરૂરનું છે. તપચ્યાની સાથે કરચ્યાત મેટાં ખરેચો કરવાનો રીવાજ છે તે કંઈજ દક્ષી કહાડ્યા જોનો છે. ઉપવાસ કરનારે જનતાં મુઠી બધો વખત પર્મી સંજથી કે શાન્તરસથી બરેપૂર પૂરતકો મોંચવાનાં લીન રહું એ વધારે સારૂ છે, અને જને તો ‘પાવન’ કરી તેલ મેઠાંતમાં આભમિન્યન કરવું એ વખત સતોનમ છે. ૧૦૦ ઉપવાસ કરતાં આરાં એક ઉપવાસ કે પાવન વધારે ફાયદાકાર છે. અને મુકામ થતા તપથી સરીરનો મેલ જળી જાય

છે અને શરીર ઉલટું નિરોગી અને છે તથા મનોવિકાર દયાઈ જાય છે (બળી જાય નહિ; બળી જવાને માટે તો જ્ઞાનની અગ્નિ જોઈએ.)

ભાવના બળ અજમાવવા માટે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ.

સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કે જે બાર માસમાં, જે કાંઈ ન કરવાનું કરાઈ ગયું હોય તે માટે તથા કરવાનું ન કરાયું હોય તે માટે ક્ષમા માગવાની ક્રિયા છે, જેનો મુખ્ય આશય ‘સંયુક્ત ભાવના બળ’ ઉત્પન્ન કરવાનો છે. આખા હિંદના જૈનો એકજ દિવસે, એક જ વખતે પ્રાણીમાત્ર તરફની ‘ક્ષમાપના’ની ભાવના ભાવે એથી સાર્વત્રીક પ્રેમની ધ્રુવરીઓ ઉત્પન્ન થઈ સર્વત્ર ફેલાય અને દુનીયામાં ભાઈચારાનાં આંદોલનો સર્વ મનુષ્યને થોડી યા વત્ત અસર કરે. જે સઘળા જૈનોની અગર ધણાખરા જૈનોની આ ક્ષમાપના ખરા દીલની જ હોય તો તે સંયુક્ત હોવાથી એવાં આંદોલનો એટલાં તો સમર્થ થઈ પડે કે દુનીયામાંથી કંપેષી સ્વભાવ, ખુનો, હિંસા, ઠપાં, ચોરી વગેરે દુર્ગુણો ધણે ભાગે અદૃશ્ય થવા પામે. જૈનવર્ગમાં આજે કોઈ એક મુખ્ય પુરૂષ નથી; જે તેવા કોઈ હોત તો ‘વંદણા’ઓ બોલ્યા પછી જૈનોની દશા સુધારવા માટે--એમને ‘ધર્મનું’ રહસ્ય આપવા માટે--એમને પવિત્ર બનાવવા માટે અમુક ભાવના તૈયાર કરત અને સર્વ જૈનો ‘વંદણા’ બોલ્યા પછી તે ભાવના ભાવે એવો ધારો કરત, જે સંયુક્ત પ્રાર્થના જરૂર સારી અસર ઉત્પન્ન કરત.

જૈન ભાઈઓ ! બાર માસનાં વેર ઝેર ખરા દીલથી ખમાવવાની આ સુંદર તક નકામી ગુમાવશો નહિ. મનનો મેલ જરૂર દૂર કરજો. પાપગાળું ખમાવવું કાંઈ કામ નહિ લાગે માટે ખરા દીલથી અને દુશ્મનને તો પ્રથમ જ ખમાવજો.

૩૦. પન્થખાણની જરૂર છે કે?

પન્થખાણુ આપવામાં કેટલીક ગેરસમજ થાય છે. કદાપિ કોઈ આણુસ આદેશમાં આવી જઈ પન્થખાણુ લઈ લે છે તો તે દરીને પાળતાં ઘણા જ હેરાન થાય છે. માટે પહેલાં મુનિસજ્જેએ બે આર દિવસ અમ્હી રીને બોધ આપી લોકાને લાલચોળ (Red-hot) કરી નાંખવું અને આણુસને જે પૂરેપૂરી ઠંથ્ઠાથાય તોજ અને પાળી શકાય એવી બાધા હોય તો જ બાધા આપવી. કદાચ બાધા ભાગ્યેજ પળે છે, અને બાધાનો જરા સરખો ભંગ થયો તો ‘બ્રહ્મ થઈ ગતિ જરા લેનો, શનમુખ વિનિષાત જ નિમેલો’ એવું થાય છે. માટે કોઈને મરણ પર્વન્તની બાધા આપતાં અચકાવું અને એકાદ જાળે માસની બાધા આપી લેવાં અઠેક માસનો ઉમેરો પોતાની મેળે જ કરવા સમર્થવું. બાધા પળાવવાનો આ જ ઉપાય છે. પરાળે કરાયેલું કામ તે વેર રૂપ થાય છે, તેમજ સ્મશાન દેસબધી કોઈ પ્રસંગે લેવાયલી બાધા યોગ્ય થખત બાદ પળાવી મુન્દેલ થઈ પડે છે. આણુસને ઉપદેશ સંગ્રાહ આપવો એજ જાણ છે; પછી તે પોતાના મનમાં કોઈ નિશાય કરી તે મુજબ વર્તવાનો મહાવરો પાડે અને એટલી સિધ્ધિએ આખા પછી જ મુનિ પાસે બાધા લેવાનું કામ, એ વધારે ઠંથ્ઠવાયાગ્ય છે. ન પરજુતાની અને દાક્ષા લેવાની બાધાઓ દૂરવાના કાળલા મુન્દેલેકેકો લેવા છે ! સંસ્કારમાં સરેલી અને ક્ષાત્રમાં અમલ થઈ જવાથી પુરત મતી બાધા ‘દાન’ સંબંધી છે. “તું દલાણુ ઉત્તમ કામમાં આદરું દાન કરીશ” એવી બાધા જે સખસ તે ને, કદાચ મન પલ્લેવું છે તેમજનાં જ વેર જમને દાન કરી નાંખે તો એમાં બાધા દૂરવાનો કોઈ અવ નથી; માટે મેજ પાદ—વેલો—એ આના કે દુર્ભાગી જાન

અક્તિમાં કે જીવદયામાં ખર્ચવો એવી જાતની બાધાઓથી શરૂ કરીને પછી બ્રહ્મચર્ય સંબંધી, પછી તપ સંબંધી અને પછી જ સંધારા વગેરે (I) ની બાધાઓ અપાય એવો અનુક્રમ ઇચ્છવાયોગ્ય છે. છેવટ.

મુનિ મહારાજો ! આપ તો અમારા મુરખી છો. બીજાં સમુદાયમાં સાધુઓનું માન કેટલું બધું ધટી ગયું છે અને હેમને ખાવા પીવાના પણ કેટલા સાંસા પડે છે તે આપ જુઓ છો. આપના આચાર વિચાર કેટલા બધા શુદ્ધ છે તે અંમે જાણીએ છીએ, પણ હુંજી વધારે સારા કરવા ઇચ્છીએ એ કાંઈ ગુન્હો ગણાય નહિ. આપણાથી હલકાનો નહિ પણ ઉચ્ચ પુરુષોનો જ વાદ કરવા એ ઉત્તમ પુરુષનું લક્ષણ છે. અમે કબુલ કરીશું કે આપે તો સંસારનો અને વ્યવહારનો ત્યાગ કર્યો છે પણ અમે તો માત્ર ત્યાગની વાતોજ કરીએ છીએ ! આપનાથી બન્યું તે અમારાથી બને તેમ નથી (!) અમે તો આપના ચરણરજ દાસ છીએ. જે કાંઈ સખ્ત બોલી જઈએ અગર લખી જઈએ તે માત્ર અજ્ઞાન-અધશ્રદ્ધા અને તામસી પ્રકૃતિના જોરને દેખવાથીજ બોલી જવાય છે. અમને શીખામણ આપનાર-રસ્તે દોરનાર જોઈએ છીએ, તે હમારા વિના બીજું કોણ છે ? માટે મહારાજો ! અમને દોરો—ગૃહસ્થધર્મની દ્રજા અમને બતાવો એટલે અમે હમારી પાછળ આવીશું. હમારી પ્રવદ્ધ (Class) માં હાજરી (Attendance) આપવામાં અમને વાંધો નહિ આવે. માટે મહાવીર સ્વામીને જ્યાં હોય ત્યાં હુંદવા અને હેમને દુનીઆનાં પાપ અને અનાચાર ઓછાં કરવાની ચરજ કરવા ચાલો આપણે પ્રયાસ કરીએ; તે દયાળુ પિતા જરૂર આપણી બહારે ધારો.

મહાવીર નયતિ, દીવાળી, હોળી
વગેરે તહેવારોને લગતા વિષયો માટે
વાંચો

‘જૈનસમાચાર ગદ્યાવળિ’ ખંડ ૫-૬.

આ લેખો પસંદ પડતા હોય તો

હમેશા એવા જ લેખો પ્રગટ કરતું

અઠવાડીક પત્ર

‘જૈનસમાચાર’ ખરીદ કરો.

‘જૈનસમાચાર’ દર સોમવારે પ્રગટ થાય છે.

‘જૈનસમાચાર’ તું બાર માસતું મૂલ્ય રૂ. ૩) છે.

(બાર લેટોનું પોષ્ટ ખર્ચ ૧-૦-૦)

‘જૈનસમાચાર’ ના ગ્રાહકોને દર
વરસે ૧૨ લેટો મળે છે.

સન ૧૯૧૨ માં આપવાની ૧૨ લેટોમાં

રૂ. ૫) ની કિંમતનું શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પણ છે.

(મૂળ પાઠ—અર્થ—વિવેચન સાથે)

‘જૈનસમાચાર’ લેવાની જરૂર જણાય તો લખો:-
મેનેજર, ‘જૈનસમાચાર’, મામાની હવેલી, દાણાપીઠ—અમદાવાદ.

જૈનસમાચાર-ગદ્યાવલિ.

ખંડ ૧—૨ માં સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

૧	પ્રસ્તાવના	...	...	...	...	૩
૨	આત્મજ્ઞાન વિના સર્વ કાંક્ષાં !	...	...	...	...	૧૪
૩	આગણું લકાદતું મેદાન.	...	...	...	...	૧૮
૪	સ્વાદનાં પચ્ચખાણુ કરનારો મુનિવર્ગ અને વ્યસન	...	...	...	...	૨૫
૫	મૃત્તા બક્ષા કે જગત્તા ?	...	...	...	...	૩૪
૬	ધર્મનો આંસણો—પોટકો	...	...	...	...	૩૯
૭	પવિત્ર પિતા લોકાકાશના ૩ પત્રો.	...	...	...	...	૪૨
૮	બે મુંડરીઓ: રહણુદેવી તથા કંદણુદેવી.	...	...	...	...	૬૫
૯	શ્રી સીમન્ધર સ્વામીને ૧૧ છુટકા પત્રો	...	...	...	...	૬૪
૧૦	વર્ષ આખરે અમળિતેન્દ.	...	...	...	...	૧૫૬-૧૬૦

કેદ, કાગળ, છાપ, તમામ આ પુસ્તકે માફક જ.

મૂલ્ય ૦—૮—૦

પરંતુ જૈનહિતેચ્છુ'ના ગ્રાહકોને ૧૯૧૨ માં આ પુસ્તકની સાથે તે પણ ભેટ અપાય છે.

ખંડ ૫—૬ માં વિવિધ સ્મુછ મેળાવણા સંબંધી લેખો જે બહાનું દર્શાવે તેવા અને તે સાથે ઘણા અનુભવ અને જ્ઞાન તેવા છે તેવા વિષયોનો સંગ્રહ છે. મૂલ્ય ૦—૮—૦

